

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
ПРИВАТНОГО ПРАВА І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ІМЕНІ АКАДЕМІКА Ф. Г. БУРЧАКА
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СОЛОХА ОЛЕГ ВОЛОДИМИРОВИЧ

Прим. № _____
УДК 347.951:347.952

ДИСЕРТАЦІЯ

ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

081 – Право

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ / О.В. Солоха /

Науковий керівник:
Ірина Ерїївна Берестова
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Солоха О.В. Примусове виконання ухвал у цивільних справах. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, Київ, 2023.

Дисертація є комплексним науковим дослідженням теоретичних засад і порядку примусового виконання ухвал у цивільних справах, форм і способів сприяння суду у процесі практичного виконання судових ухвал.

Забезпечення державою виконання судового рішення у визначеному законом порядку (ч. 2 ст. 129¹ Конституції України), у тому числі через створення відповідних національних процесуальних і організаційно-правових механізмів, зокрема, системи органів і визначення осіб, які здійснюють діяльність по виконанню судових рішень, є показником практичної сатисфакції, якої прагне особа, що звертається до суду з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів шляхом неупередженого та своєчасного розгляду й вирішення цивільних справ (ст. 2 ЦПК України). На шляху здійснення судового захисту й отримання судового рішення, що є обов'язковим до виконання (ч. 1 ст. 129¹ Конституції України), нерідко виникають проблеми, які ускладнюють як процес розгляду судом цивільної справи, так і віддаляють ухвалення правосудного рішення по суті справи.

Такі проблеми хоч і вважаються супутніми, зазвичай можуть перешкоджати провадженню у справі (зокрема, потреба в забезпеченні доказів, судово-психіатричній експертизі, у приводі свідка, необхідність проведення дослідження фактів застосування насильства та вжиття потрібних заходів для забезпечення безпеки особи згідно законодавства тощо), тому мають бути вирішені судом під час основного розгляду цивільної справи шляхом постановлення судових рішень із процесуальних питань – ухвал суду. Ухвали суду постановляються із процесуальних питань, пов'язаних із здійсненням правосуддя у справі, є найпоширенішими видами

судових рішень, і, згідно з ч. 1 ст. 129¹ Конституції України, також як вид судового рішення є обов'язковими до виконання. Від своєчасності виконання ухвал залежить повнота, усебічність, оперативність й об'єктивність судового розгляду та забезпечення поновлення порушених прав фізичних та юридичних осіб.

Вивчення сучасних проблем доступу до правосуддя в умовах воєнного часу, наслідків здійснення правосуддя в умовах пандемії та інших викликів у судовій системі, піднімають на високий рівень проблему невиконання постановлених ухвал судів, що вимагає задіяння в цьому процесі примусового механізму. До цієї процедури часто залучаються не тільки державні і приватні виконавці, а й інші органи, на які покладається обов'язок реалізації заходів забезпечення примусового виконання судового рішення, що ускладнює процес примусового виконання ухвал судів та забезпечення судового контролю за виконанням судових рішень.

Широке коло питань концептуального й прикладного характеру в частині саме примусового порядку виконання ухвал судів при розгляді цивільних справ на сьогодні все ще залишається відкритим і створює ризики практичної неможливості своєчасного й повного розгляду та вирішення цивільних справ неупередженим судом. Також нерозв'язаність заявленої проблеми може зводити нанівець конституційні гарантії захисту прав судом та обов'язковості судового рішення, що в підсумку не тільки нівелює значення Основного Закону України як такого, а й знецінює авторитет судової влади у зв'язку зі втратою довіри саме до неї з боку громадян. Відсутність комплексного розуміння теоретичних і практичних проблем примусового виконання ухвал у цивільних справах потребує самостійного наукового дослідження з урахуванням професійного суддівського досвіду автора, що підкреслює актуальність обраної теми дисертації.

Дисертація складається із *трьох розділів*, розподілених на *десять підрозділів*, у яких дослідження розпочинається зі з'ясування теоретичних засад примусового виконання ухвал суду в цивільних справах, через визначення поняття, класифікації судових ухвал, історичної ретроспективи їх виконання та завершується формуванням авторських підходів до оптимізації та законодавчого регулювання порядку примусового виконання ухвал суду в цивільних справах.

Об'єктом дослідження є цивільні процесуальні правовідносини, що виникають у процесі примусового виконання ухвал суду в цивільних справах. *Предметом* дослідження є примусове виконання ухвал у цивільних справах.

Методологічною основою дисертаційного дослідження є система загальнофілософських, загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, зокрема, *діалектичний, індукції, дедуції, аналізу, синтезу, формально-юридичний, історико-правовий, порівняльно-правовий*. Вибір методів дослідження обумовлено науковою та прикладною доцільністю. *Емпіричну базу* дослідження склали результати аналізу Конституції України та чинного законодавства України, міжнародних правових актів, рішень Конституційного Суду України, Верховного Суду, Європейського суду з прав людини, аналіз ухвал місцевих та апеляційних загальних судів, а також матеріали наукових досліджень, дисертацій, монографій, навчальних підручників і посібників.

У першому розділі «*Стан дослідження проблеми примусового виконання ухвал у цивільних справах*» висвітлено стан наукової розробки проблеми примусового виконання ухвал у цивільних справах та вибір методології дослідження; здійснено ретроспективний аналіз правового регулювання примусового виконання ухвал у цивільних справах та запропоновано авторську історично-правову періодизацію; розкрито поняття, правова природа та підходи до класифікації ухвал суду, що підлягають примусовому виконанню; з'ясовано суб'єктний склад органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах.

Уперше доведено, що примусове виконання ухвал у цивільних справах – це врегульована нормами різних галузей права діяльність органів та осіб, спрямована на практичне виконання судових ухвал шляхом застосування заходів державного примусу, у їх взаємодії з судом, який здійснює судовий контроль та забезпечення виконання ухвал.

Обґрунтовано авторську дефініцію ухвали суду як виду судового рішення, яке постановляється щодо процесуальних питань, пов'язаних із здійсненням правосуддя чи завершенням судового розгляду без ухвалення рішення по суті, застосуванням заходів усунення причин та умов правопорушень або вирішенням окремих категорій

справ по суті поданих скарг, заяв чи клопотань, предметом яких не є матеріально-правові спори про право, юридично значущі факти або стани.

Уперше запропоновано авторську класифікацію ухвал, що підлягають примусовому виконанню в цивільному провадженні за процесуально-функціональним критерієм: а) ухвали забезпечувального характеру, функція яких полягає у швидкому та оперативному створенні передумов на етапі судового розгляду або до його початку для отримання максимально ефективного судового рішення по суті справи; б) ухвали установчого характеру, якими встановлюються, затверджуються або визначаються обставини, факти, процедури, що мають значення для вирішення справи по суті та в окремих випадках спрямовані на таке вирішення; в) ухвали регуляторного характеру по суті розгляду окремих скарг, клопотань і заяв, постановленням яких вирішуються окремі категорії цивільних справ та предметом яких не є матеріально-правові спори про право.

Запропоновано авторську класифікацію ухвал, що підлягають примусовому виконанню в цивільному процесі, за суб'єктним складом: а) ухвали, що підлягають примусовому виконанню органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями; б) ухвали, що можуть бути виконані в примусовому порядку виключно органами державної виконавчої служби й не можуть бути виконані приватними виконавцями; в) ухвали, що підлягають фактичному виконанню іншими органами та особами в їх взаємодії з виконавцями (органами Національної поліції, органами прикордонного контролю, органами опіки та піклування тощо).

Обґрунтовано диференціацію органів та осіб, що здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах, яка включає простий та складний суб'єктний склад, де перший передбачає самостійне виконання судових ухвал посадовою особою органів ДВС України або приватним виконавцем, а другий – необхідність залучення інших органів державної влади, що у свою чергу вимагає налагодження організаційного зв'язку та системи координації зусиль.

Виокремлено особливості примусового виконання ухвал у цивільних справах: а) негайність виконання, що спрямована на реалізацію приписів суду в спосіб, який забезпечує максимальний рівень виконання ухвали й є одночасно показником рівня

задоволення цивільно-процесуальних прав осіб; б) більшість ухвал у цивільних справах, що підлягають примусовому виконанню, само собою є виконавчими документами, оскільки не потребують видачу судових наказів та виконавчих листів; в) примусове виконання ухвал у цивільному судочинстві, як правило, відбувається до вирішення справи по суті; г) комплексна правова природа відносин з примусового виконання ухвал у цивільних справах, що включає цивільно-процесуальні, адміністративно-процесуальні, адміністративно-правові, виконавчо-правові, цивільно-правові та сімейно-правові відносини.

Другий розділ *«Звернення ухвал у цивільних справах до примусового виконання»* містить три підрозділи, у межах яких, зокрема, розкрито питання порядку звернення ухвал у цивільних справах до примусового виконання, різні форми процесуальних дій суду у сприянні їх примусовому виконанню та порядок застосування примусових заходів під час примусового виконання судових ухвал.

Розглядаючи правове регулювання порядку звернення ухвал у цивільних справах до примусового виконання, встановлено, що відносини на цьому етапі мають особливу правову природу, яка поєднує в собі елементи відносин із приводу виконавчого провадження, а також галузевого законодавства, яким за звичайних умов регулюється порядок реалізації конкретного заходу державного примусу, з яким пов'язане виконання такої ухвали.

Досліджуючи процесуальні дії суду у сприянні примусовому виконанню ухвал у цивільних справах, встановлено існування трьох форм його участі: а) судовий контроль за процесом примусового виконання судових рішень (Розділ VII ЦПК України); б) процесуальні дії суду, спрямовані на забезпечення виконання ухвал у цивільних справах (ст. 432-434, ст. 442 Розділу VI ЦПК України); в) процесуальні дії суду спрямовані на реалізацію виконання ухвал у цивільних справах (ст. 435-440, ст. 441, 443, 444 Розділу VI ЦПК України).

Встановлено, що ефективність процедури виконання ухвал у цивільних справах залежить від дієвості механізму застосування примусових заходів для забезпечення повноти та всебічності виконання. Уперше розроблено авторський алгоритм застосування примусових заходів під час примусового виконання, який передбачає

такі послідовні дії: а) направлення клопотання або подання про застосування заходу забезпечення примусового виконання судового рішення; б) постановлення ухвали про застосування заходу забезпечення примусового виконання судового рішення та направлення її до виконання; в) практичне виконання ухвал про застосування заходів забезпечення примусового виконання судового рішення.

Розділ III «*Оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах*» має складну структуру й поділений на *три* підрозділи, у яких досліджено порядок та процедуру оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал, а також правові обмеження та практичні перешкоди взаємодії суду з органами та особами, які здійснюють примусове виконання ухвал, шляхи їх усунення.

Узагальнено наукові підходи до диференціації способів оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах, що включають: а) цивільно-процесуальний спосіб (оскарження в порядку ст. 447-453 ЦПК України); б) судово-адміністративний спосіб (оскарження рішень, дій або бездіяльності державних виконавців в адміністративному суді в порядку КАС України як актів органів державної влади); в) адміністративно-управлінський спосіб (шляхом направлення скарг безпосередньому керівництву органів ДВС, у яких працюють виконавці або в порядку відомчого контролю за діяльністю приватних виконавців); г) оскарження дій виконавців шляхом звернення громадян до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Сформовано положення про суб'єктно-об'єктний склад відносин із приводу оскарження дій та бездіяльності виконавців у процесі примусового виконання судових ухвал, що характеризується: а) суб'єктом оскарження: сторони виконавчого провадження, прокурор; б) об'єктом оскарження: рішення, дії чи бездіяльність державних та приватних виконавців, зміст яких не відповідає вимогам законодавства у сфері виконавчого провадження; в) предметом оскарження: конкретна невідповідність моделі діяльності виконавців законодавчо встановленим процедурам практичної реалізації примусового виконання рішення, що прямо порушує законодавчі вимоги та підтверджуватися конкретними фактами; г) диференціацією

правових підстав оскарження дій або бездіяльності приватного та державного виконавців.

Обґрунтовано необхідність закріплення на рівні ЦПК України процедури звернення до виконання ухвал суду, які є виконавчими документами, що має включати: а) підстави та процесуальний порядок постановлення таких ухвал; б) набрання ними чинності; в) направлення до виконання; г) питання їх відстрочення та добровільного виконання.

Розроблено науково-методологічні рекомендації про необхідність закріплення на рівні закону процедурного алгоритму розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби посадовими особами органів ДВС України, що містить три етапи: а) подання скарги стороною виконавчого провадження або прокурором у чітко визначені строки безпосередньо начальнику органу ДВС України, в якому працює відповідний державний виконавець або керівнику територіального органу Міністерства юстиції України з одночасним повідомленням про подання такої скарги інших сторін виконавчого провадження, про що робиться відповідна відмітка у скарзі на дії чи бездіяльність державного виконавця; б) розгляд скарги начальником органу ДВС України або територіального управління Міністерства юстиції протягом 10 днів шляхом видання розпорядження про надання від державного виконавця пояснень із приводу обставин викладення у скарзі; в) прийняття рішення у формі наказу за результатами розгляду скарги про наявність або відсутність порушення законодавства та необхідність притягнення державного виконавця до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Ключові слова: ухвала, судове рішення, цивільне судочинство, цивільна справа, мирова угода, виконавче провадження, примусове виконання, суд.

ABSTRACT

O. V. Solokha. Enforcement of Court Rulings in Civil Cases. – The manuscript.

Dissertation for obtaining the PhD degree in specialty 081 – Law. F. Burchak Research Institute of Private Law and Entrepreneurship of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kyiv, 2023.

The dissertation is devoted to research of the theoretical foundations and procedure for the enforcement of court rulings in civil cases, forms and methods of court facilitation in the process of practical enforcement of court decisions.

Ensuring that the state enforces a court decision in accordance with the procedure established by law (part 2 of Article 129¹ of the Constitution of Ukraine) is an indicator of practical satisfaction of the person who appeals to court to effectively protect violated, unrecognised or disputed rights, freedoms or interests through impartial and timely consideration and resolution of civil cases (Article 2 of the Civil Procedure Code of Ukraine).

This is implemented by means of creating of appropriate national procedural and organisational and legal mechanisms, including a system of agencies and persons engaged in the enforcement of court decisions.

Problems often arise in the process of court protection realization and obtaining a binding court decision (part 1 of Article 129¹ of the Constitution of Ukraine). It complicates both the process of civil proceeding and delays the judgement on the merits of the case.

Such problems, although considered related, can usually interfere with the proceedings (e.g. the need to provide evidence, forensic psychiatric examination, witnesses, the need to investigate the use of violence and take the necessary measures to ensure the safety of a person in accordance with the law, etc.), and therefore must be resolved by the court during the main consideration of the civil case by issuing court decisions on procedural issues - court rulings. Court rulings are issued on procedural issues related to the administration of justice in a case, are the most common types of court decisions, and,

according to part 1 of Article 1291 of the Constitution of Ukraine, are also binding as a type of court decision. The timely execution of court rulings affects the completeness, comprehensiveness, efficiency and objectivity of the trial and the restoration of the violated rights of individuals and legal entities.

The current problems of access to justice in wartime, the consequences of the justice in a pandemic, and other challenges in the judicial system raise the problem of non-enforcement of court rulings to a high level, which requires the use of an enforcement mechanism in this process. This procedure often involves not only public and private executives, but also other institutions that are charged with taking measures to ensure the enforcement of a court decision. This complicates the process of enforcing court rulings and ensuring judicial control over the enforcement of court decisions.

A wide range of conceptual and practical issues related to the enforcement of court rulings in civil cases still remain unsolved. This creates the risk of practical impossibility of timely and complete civil proceedings and judgements by an unbiased court. In addition, if this problem stays unresolved, it may negate the constitutional guarantees of right protection by courts and the binding nature of court decisions, which will not only diminish the importance of the Basic Law of Ukraine, but also devalue the authority of the judiciary due to the loss of public trust in it. The lack of a comprehensive understanding of the theoretical and practical issues of enforcement of judgments in civil cases requires an independent scientific study, taking into account the author's professional judicial experience, which determines the relevance of the chosen research theme.

The dissertation consists of three chapters divided into ten subchapters. The paper focuses on the theoretical foundations of the court rulings enforcement in civil cases, provides a definition of the concept, classification of court rulings, and historical retrospective of their enforcement, and presents the author's own approaches to optimisation and legislative regulation of the procedure for enforcement of court rulings in civil cases.

The object of the study is civil procedural legal relations arising in the course of court rulings enforcement in civil cases. *The subject* of the study is the enforcement of court rulings in civil cases.

The methodological basis of the study is a complex of general philosophical, general scientific and special research methods, in particular: dialectical, induction, deduction, analysis, synthesis, formal legal, historical and legal, comparative legal methods. The choice of research methods is based on scientific and applied relevance. The empirical basis of the study is based on the results of the analysis of the Constitution of Ukraine and current legislation of Ukraine, international legal acts, decisions of the Constitutional Court of Ukraine, the Supreme Court, the European Court of Human Rights, analysis of decisions of local and appellate general courts, as well as materials of scientific research, dissertations, monographs and manuals.

The first chapter "The Research on the Problem of Court Rulings Enforcement in Civil Cases" highlights the scientific development of the problem of court rulings enforcement in civil cases and the selection of the research methods; the author makes a retrospective analysis of the legal regulation of court rulings enforcement in civil cases and proposes own historical and legal periodization; the concept, legal nature and approaches to the classification of court rulings under enforcement are revealed; the group of agencies and persons that carry out the enforcement of court rulings is defined.

It has been proved for the first time that enforcement of court rulings in civil cases is the activity of agencies and persons regulated by the rules of various branches of law aimed at practical enforcement of court rulings through the use of state coercive measures, in their interaction with the court which exercises the function of judicial control and other actions to ensure enforcement of court rulings.

The following author's definition was substantiated: a court ruling is a type of court decision which is made on procedural issues related to the implementation of justice or its completion without making a decision on the merits, application of measures to eliminate the causes and circumstances of offences or resolution of certain categories of cases on the merits of complaints, appeals or pleadings which do not concern substantive controversions on the law, legally significant facts or conditions.

For the first time, the author's classification of court rulings subject to enforcement in civil proceedings is proposed on the basis of the procedural and functional criterion: a) provision court rulings, with the function of prompt and efficient creation of preconditions

for the most effective court decision on the merits of the case at the stage of trial or before it; b) constituent court rulings which establish, approve or determine the circumstances, facts, procedures which are relevant for the resolution of the case on the merits and in certain cases are aimed at such resolution; c) regulatory court rulings on the merits of some complaints, pleadings and appeals, which resolve certain categories of civil cases and which do not concern substantive controversies on the law.

The author proposes his own classification of court rulings subject to enforcement in civil proceedings based on the parties involved, which includes: a) court rulings subject to enforcement by the State Executive Service and private enforcement officers; b) court rulings which may be enforced exclusively by the State Executive Service and cannot be enforced by private enforcement officers due to the specifics of legal consequences and enforcement procedure; c) court rulings which are subject to actual enforcing by other bodies and persons in their interaction with the enforcement officers (the National Police, border control authorities, guardianship and trusteeship authorities, etc.)

The research explains the differentiation of agencies and persons enforcing court rulings in civil cases, which includes simple and complex parties, where the former involves independent enforcement of court rulings by an official of the SES of Ukraine or a private enforcement officer, and the latter requires the involvement of other public authorities, which in turn requires establishing organisational communication and a comprehensive coordination of efforts.

The author singles out the complex features of the court rulings enforcement in civil cases: a) the immediacy of execution aimed at implementing of court orders in a manner which ensures the maximum level of court rulings execution and is at the same time an indicator of civil procedural rights realization; b) the majority of court rulings in civil cases that are subject to enforcement are in fact executive documents by themselves, since they do not require court orders and writs of execution; c) enforcement of court rulings in civil proceedings, as a rule, takes place before the case is solved on the merits; d) complex legal scope of relations within the framework of court rulings enforcement in civil cases, which includes a combination of civil procedural, administrative-procedural, administrative-legal, executive-legal and private-law relations.

The second chapter "*Providing Enforcement of Court Rulings in Civil Cases*" contains three subchapters that explain the procedure for providing enforcement of court rulings in civil cases, various forms of court procedural actions to facilitate enforcement, and the procedure for applying coercive measures while providing enforcement of court rulings.

Considering the legal regulation of the procedure for bringing court rulings in civil cases to enforcement, the research identifies that relations at this stage have a special legal character due to the combination of elements of relations relating to enforcement proceedings and sectoral legislation. Under ordinary circumstances, this legislation regulates the procedure for implementing a specific measure of state coercion related to the enforcement of a court ruling.

When studying the procedural actions of the court in facilitating the enforcement of court rulings in civil cases, the author identifies three forms of its involvement: a) judicial control over the enforcement process of court decisions (Section VII of the of Civil Procedure Code of Ukraine); b) procedural actions of the court aimed at ensuring the enforcement of court rulings in civil cases (Articles 432-434, Article 442 of Chapter VI of the Civil Procedure Code of Ukraine); c) procedural actions of the court aimed at implementing the execution of court rulings in civil cases (Articles 435-440, Articles 441, 443, 444 of Chapter VI of the Civil Procedure Code of Ukraine).

It is stated that the efficiency of the procedure for judgments enforcement in civil cases depends on the effectiveness of the mechanism of taking coercive measures to ensure the completeness and comprehensiveness of enforcement. An algorithm for taking coercive measures in the course of enforcement has been developed by the author for the first time. It includes the following sequential steps: a) filing a petition or a request for taking a measure to ensure enforcement of a court decision; b) issuing a ruling on taking a measure to ensure enforcement of a court decision and forwarding it for enforcement; c) practical execution of rulings on taking enforcement measures.

Chapter III "*Appeals against Decisions, Actions or Omission of Agencies and Persons Engaged in the Court Rulings Enforcement in Civil Cases*" has a complex structure and is divided into three subchapters, which examine the procedure for appealing against decisions, actions or omissions of agencies and persons engaged in the court rulings

enforcement, as well as legal restrictions and practical obstacles to court interaction with agencies and persons engaged in the court rulings enforcement, and ways to eliminate them.

The scientific approaches to differentiation of the methods of appealing against decisions, actions or omissions of agencies and persons engaged in rulings enforcement in civil cases, were analysed. They include: a) the civil procedure method (appeal in accordance with Articles 447-453 of the Civil Procedure Code of Ukraine); b) judicial and administrative method (appealing against decisions, actions or omissions of state execution officers in an Administrative Court in accordance with the Code of Administrative Judicial Procedure of Ukraine as acts of state authorities); c) administrative and managerial method (by filing complaints to the direct management of the SES bodies where execution officers work or through departmental control over the activities of private execution officers); d) subsidiary method of appealing against actions of execution officers by means of citizens' appeals to the Ukrainian Parliament Commissioner for Human Rights.

The provisions on the subject-object composition of relations on appealing against actions and omissions of executive officers in the process of court rulings enforcement have been formulated. They are characterised by: a) Appellant: prosecutor, parties to enforcement proceedings; b) Object of appeal: decisions, actions or omissions of public and private executive officers who do not comply with the requirements of the legislation in the field of enforcement proceedings; c) Subject of appeal: specific inconsistency of the executive officers' model of activity with the legally established procedures for practical implementation of judgement enforcement which directly violates the legal requirements and is confirmed by specific facts; d) Differentiation of legal bases for appealing against actions or omissions public and private executive officers.

The need to enshrine the procedure for bringing court rulings to enforcement at the level of the Code of Civil Procedure of Ukraine is substantiated. It should include: a) grounds and procedural procedure for issuing such court rulings; b) their coming into force; c) referral for enforcement; d) postponement and voluntary enforcement.

The author developed scientific and methodological recommendations on the need to enshrine in law the procedural algorithm for processing complaints against decisions, actions or omissions of executives and officials of the State Enforcement Service by officials

of the SES of Ukraine, which includes three stages: a) filing a complaint by a party to the enforcement proceedings or a prosecutor within a clearly defined timeframe directly to the head of the SES where the relevant executive works or to the head of the local authority of the Ministry of Justice of Ukraine. Simultaneously, the other parties to the enforcement proceedings are notified of the filing of such a complaint, and a corresponding note is made in the complaint against the executive's actions or omissions; b) considering the complaint by the head of the SES of Ukraine or a local administration of the Ministry of Justice within 10 days by issuing an order to provide explanations from the executive officer regarding the circumstances of the complaint; c) making a decision in the form of an order based on the results of the consideration of the complaint regarding the existence or non-existence of the law violation and the need to bring the executive officer to disciplinary, administrative or criminal liability.

Keywords: court ruling, judgment, civil proceedings, civil case, settlement agreement, executive proceedings, enforcement, court.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях

1. Солоха О. В. Історія становлення інституту примусового виконання рішень у цивільних справах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 130-133. <http://par-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/1.pdf>.
2. Солоха О. В. Підходи до класифікації ухвал суду, що підлягають примусовому виконанню у цивільному судочинстві України. *Приватне право і підприємництво*. 2023. №23. С. 84-90. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2023.23.10>.
3. Солоха О. В. Проблеми оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал суду у цивільних справах: прикладний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 282-288. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-3-305-311>.
4. Солоха О. В. Проблеми звернення ухвал у цивільних справах до примусового виконання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. № 63. С. 97-100. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.63.21>.
5. Солоха О. В. Особливості застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал у цивільних справах. *Юридична Україна*. 2023. №7. С. 31-38. DOI: [https://doi.org/10.37749/2308-9636-2023-7\(247\)-2](https://doi.org/10.37749/2308-9636-2023-7(247)-2).

Статті у зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку

6. Солоха О. В. Международные модели института принудительного исполнения определений суда по гражданским делам и рекомендации для Украины. *Legea și viața*. 2019. № 8/2. С. 110-113. <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2019/8-2/8-2.pdf>.

Опубліковані праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

7. Солоха О. В. Порядок примусового виконання ухвал у цивільних справах. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні:*

матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 15-16 лют. 2019 р.). Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. С. 60-64.

8. Солоха О. В. Діяльність приватних виконавців щодо примусового виконання ухвал у цивільних справах. *Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 1-2 берез. 2019 р.). Харків: Східноукраїнська наукова юридична організація, 2019. С. 38-42.

9. Солоха О. В. Доктринальні проблеми визначення поняття ухвала суду в цивільному процесі. *Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України*: зб. матеріалів VI наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 15 черв. 2023 р.) / упоряд. В. М. Короленко. К.: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2023. С. 97-101.

10. Solokha O. Interaction of the court with the bodies and persons engaged in the enforcement of judgements in civil cases. *Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas*: collection of scientific papers with proceedings of the 33th International scientific and practical conference (London, Great Britain, August 22-25, 2023). – London: International Science Group, 2023. P. 129-132.

11. Solokha O. Change in the procedure or method of enforcement of a court decision. *Scientific method: reality and future trends of researching*: collection of scientific papers «SCIENTIA» with Proceedings of the II International Scientific and Theoretical Conference, August 25, 2023. Zagreb, Republic of Croatia: European Scientific Platform. P. 107-109.

12. Солоха О. В. Процесуальні дії суду, що спрямовані на реалізацію виконання ухвал у цивільних справах. *Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів*: матеріали наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 15-16 верес. 2023 р.). – Одеса: Видавництво «Молодий вчений», 2023. С. 25-27.

13. Солоха О. В. Форми участі суду у сприянні примусовому виконанню ухвал у цивільних справах. *Актуальні дослідження правової та історичної науки*: матеріали міжнар. наук. інтер.-конф., (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 18 – 19 верес. 2023 р.) / редкол. : О. Яремко та ін. – Тернопіль : ФО-П Шпак В.Б, 2023. С. 46-48.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	20
ВСТУП.....	21
РОЗДІЛ 1 СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ.....	32
1.1. Постановка наукової проблеми та методологічні основи її вирішення	32
1.2. Ретроспективний аналіз правового регулювання примусового виконання ухвал у цивільних справах	40
1.3. Правова природа та класифікація ухвал у цивільних справах, що підлягають примусовому виконанню	56
1.4. Органи та особи, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах	75
Висновки до першого розділу	83
РОЗДІЛ 2 ЗВЕРНЕННЯ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ДО ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ.....	87
2.1. Порядок звернення ухвал у цивільних справах до примусового виконання	87
2.2. Процесуальні дії суду у сприянні примусовому виконанню ухвал у цивільних справах.....	104
2.3. Порядок застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал у цивільних справах	123
Висновки до другого розділу	143
РОЗДІЛ 3 ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ АБО БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ.....	146
3.1. Порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал	146
3.2. Процесуальний порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал.....	167

3.3. Правові обмеження та практичні перешкоди взаємодії суду з органами та особами, які здійснюють примусове виконання ухвал, шляхи їх усунення	190
Висновки до третього розділу	203
ВИСНОВКИ.....	206
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	214
ДОДАТОК А ПЕРЕЛІК УХВАЛ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ПРИМУСОВОМУ ВИКОНАННЮ.....	241
ДОДАТОК Б ПРОЕКТ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ», ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ» ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВИКОНАННЯ УХВАЛ СУДУ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ.....	245
ДОДАТОК В СТРУКТУРНЕ ЗОБРАЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ.....	284
ДОДАТОК Г СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА.....	285

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АСВП	Автоматизована система виконавчого провадження
ВРУ	Верховна Рада України
ВСУ	Верховний Суд України
ВП ВС	Велика Палата Верховного Суду
ВСС України з розгляду цивільних і кримінальних справ	Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ
ДСА України	Державна судова адміністрація України
Євроконвенція	Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 04.11.1950
ЄС	Європейський Союз
ЄСПЛ	Європейський Суд з прав людини
Закон № 1402-VIII	Закон України «Про судоустрій і статус суддів»
Закон № 1403-VIII	Закон України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів»
Закон № 1404-VIII	Закон України «Про виконавче провадження»
ЗМІ	Засоби масової інформації
КАС України	Кодекс адміністративного судочинства України
КМУ	Кабінет Міністрів України
Конституція	Конституція України
КПК України	Кримінальний процесуальний кодекс України
КС України	Конституційний Суд України
Мінюст	Міністерство юстиції України
Уповноважений	Уповноважений Верховної Ради України з прав людини
ЦК України	Цивільний кодекс України
ЦПК України	Цивільний процесуальний кодекс України
ЦПК УРСР	Цивільний процесуальний кодекс Української РСР

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Забезпечення державою виконання судового рішення у визначеному законом порядку (ч. 2 ст. 129¹ Конституції України), у тому числі через створення відповідних національних процесуальних і організаційно-правових механізмів, зокрема, системи органів і визначення осіб, які здійснюють діяльність по виконанню судових рішень, є показником практичної сатисфакції, якої прагне особа, що звертається до суду з метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів шляхом неупередженого та своєчасного розгляду й вирішення цивільних справ (ст. 2 ЦПК України). На шляху здійснення судового захисту й отримання судового рішення, що є обов'язковим до виконання (ч. 1 ст. 129¹ Конституції України), нерідко виникають проблеми, які ускладнюють як процес розгляду судом цивільної справи, так і віддаляють ухвалення правосудного рішення по суті справи.

Такі проблеми хоч і вважаються супутніми, зазвичай можуть перешкоджати провадженню у справі (зокрема, потреба в забезпеченні доказів, судово-психіатричній експертизі, у приводі свідка, необхідність проведення дослідження фактів застосування насильства та вжиття потрібних заходів для забезпечення безпеки особи згідно законодавства тощо), тому мають бути вирішені судом під час основного розгляду цивільної справи шляхом постановлення судових рішень із процесуальних питань – ухвал суду. Ухвали суду постановляються з процесуальних питань, пов'язаних із здійсненням правосуддя у справі, є найпоширенішими видами судових рішень, і, згідно з ч. 1 ст. 129¹ Конституції України, також як вид судового рішення є обов'язковими до виконання. Від своєчасності виконання ухвал залежить повнота, усебічність, оперативність й об'єктивність судового розгляду та забезпечення поновлення порушених прав фізичних та юридичних осіб.

Вивчення сучасних проблем доступу до правосуддя в умовах воєнного часу, наслідків здійснення правосуддя в умовах пандемії та інших викликів у судовій системі, піднімають на високий рівень проблему невиконання постановлених ухвал судів, що вимагає задіяння в цьому процесі примусового механізму. До цієї

процедури часто залучаються не тільки державні і приватні виконавці, а й інші органи, на які покладається обов'язок реалізації заходів забезпечення примусового виконання судового рішення, що ускладнює процес примусового виконання ухвал судів та забезпечення судового контролю за виконанням судових рішень.

Проблеми примусового виконання судових рішень, судового контролю за виконанням рішення суду в цивільному судочинстві та загалом теорії актів правосуддя періодично й частково ставали предметом окремих наукових досліджень зарубіжних і вітчизняних учених, таких як: А. Авторгов, І. Андронов, І. Берестова, В. Бігун, Ю. Білоусов, С. Бичкова, В. Бобрик, І. Бондар, С. Васильєв, О. Верба-Сидор, Р. Гаврік, А. Гайченко, М. Гетманцев, О. Гетманцев, О. І. Євтушенко, І. Жукевич, Д. Іщенко, Р. Калінін, О. Когут, В. Комаров, С. Короєд, В. Кройтор, К. Кропивна, Л. Крупнова, І. Кузьміна, М. Лошицький, Л. Лисенко, М. Логвиненко, І. Лукіна, Д. Луспеник, М. Майка, М. Мальський, Л. Малярчук, І. Мельник, Р. Мінченко, М. Міхеєва, Ю. Навроцька, О. Науменко, О. Овчаренко, А. П'ятницький, О. Перунова, О. Підченко, Ю. Притика, В. Притуляк, І. Самсін, Л. Сайко, Н. Сергієнко, Д. Сіверін, В. Тertiшніков, Г. Фазикош, О. Фролова, С. Фурса, О. Хотинська-Нор, С. Чванкін, С. Чернооченко, О. Чумак, О. Шиманович, Д. Шкребець, М. Штефан, О. Штефан, С. Щербак, С. Якимчук, А. Ярема, О. Ятченко, Т. Ящук та ін.

Окремо слід виділити сучасне дисертаційне дослідження Майки Максима Борисовича «Виконання ухвал суду у цивільному процесі» (м. Львів, 2019 рік), який першим у національній науці цивільного процесуального права звернувся до розкриття дотичної до досліджуваної проблематики на рівні самостійної наукової праці. Однак широке коло питань концептуального й прикладного характеру в частині саме примусового порядку виконання ухвал судів при розгляді цивільних справ на сьогодні все ще залишається відкритим і створює ризики практичної неможливості своєчасного й повного розгляду та вирішення цивільних справ неупередженим судом. Також нерозв'язаність заявленої проблеми може зводити нанівець конституційні гарантії захисту прав судом та обов'язковості судового рішення, що в підсумку не тільки нівелює значення Основного Закону України як такого, а й знецінює авторитет

судової влади у зв'язку зі втратою довіри саме до неї з боку громадян. Отже, відсутність комплексного розуміння теоретичних і практичних проблем примусового виконання ухвал у цивільних справах потребує самостійного наукового дослідження з урахуванням професійного суддівського досвіду автора, що підкреслює актуальність обраної теми дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тематика дисертаційного дослідження пов'язана із Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021; Національною стратегією у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 24.03.2021 № 119/2021; Стратегією розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженою постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26.03.2021 № 12-21. Дисертація виконана в межах теми науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України «Теоретичні та практичні проблеми реалізації завдань цивільного та господарського судочинства в Україні» (державний реєстраційний № 0121U100029). Тему дисертаційного дослідження затверджено Вченою радою Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України 23 листопада 2022 року (протокол № 11).

Мета й завдання дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є науково-теоретичне розкриття підстав, змісту та порядку примусового виконання ухвал суду в цивільних справах із подальшою розробкою теоретично обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення українського цивільного процесуального законодавства в цій сфері.

Зазначена мета обумовила постановку й вирішення таких *завдань*:

- охарактеризувати теоретично-методологічну основу дослідження примусового виконання ухвал у цивільних справах;
- розкрити історично-правову ретроспективу примусового виконання ухвал у цивільних справах;

- визначити поняття, правову природу та класифікацію судових ухвал у цивільних справах, що належать до примусового виконання;
- встановити систему органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах;
- з'ясувати проблематику порядку звернення ухвал у цивільних справах до примусового виконання;
- розкрити форми участі суду в примусовому виконанні ухвал у цивільних справах;
- визначити та охарактеризувати проблемні питання правового регулювання застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал у цивільних справах;
- окреслити способи й форми оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал;
- охарактеризувати процесуальний механізм розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал;
- розкрити форми й проблеми взаємодії суду з органами та особами, які здійснюють примусове виконання ухвал суду в цивільних справах;
- розробити науково-обґрунтовані пропозиції щодо удосконалення цивільного процесуального законодавства у сфері примусового виконання ухвал у цивільних справах.

Об'єктом дослідження є цивільні процесуальні правовідносини, що виникають у процесі примусового виконання ухвал суду в цивільних справах.

Предметом дослідження є примусове виконання ухвал у цивільних справах.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційного дослідження є система загальнофілософських, загальнонаукових і спеціальних методів пізнання, вибір яких обумовлений особливостями його мети й завдань, об'єкту й предмету. У роботі застосовано *діалектичний метод* для загального пізнання теми дисертаційного дослідження, критичного аналізу різних точок зору на предмет дослідження, виявлення існуючих проблем, недоліків (підрозділи 1.1, 1.2, 1.3). *Метод індукції*

використано для дослідження емпіричної бази роботи (підрозділи 1.2., 1.3, 1.4, розділи 2, 3). За допомогою *дедуктивного методу* визначено загальну структуру змісту дисертаційного дослідження та сформульовано наукові гіпотези (підрозділ 1.1). *Метод аналізу* застосовано для дослідження теоретичних підходів до вивчення окремих питань примусового виконання ухвал у цивільних справах (підрозділи 1.3, 2.1, 2.2, 3.1), а *метод синтезу* – для узагальнення основних положень роботи, що дозволило розширити існуючі уявлення на предмет дослідження. *Формально-юридичний* метод застосовано для обробки та тлумачення чинного законодавства України та практики правозастосування. Завдяки його використанню вдалося встановити певні неточності та прогалини в законодавстві України (підрозділи 1.3, 1.4, розділи 2, 3). За допомогою застосування *історико-правового методу* переосмислено генезис інституту примусового виконання ухвал у цивільних справах та запропонована власна історична періодизація (підрозділ 1.2). *Порівняльно-правовий* метод використано для дослідження зарубіжного досвіду правового регулювання примусових заходів, що застосовуються в процесі виконання судових ухвал (підрозділ 2.3).

Емпіричну базу дослідження склали результати аналізу Конституції України та чинного законодавства України, міжнародних правових актів, рішень Конституційного Суду України, Верховного Суду, Європейського суду з прав людини, аналіз ухвал місцевих та апеляційних загальних судів, а також матеріали наукових досліджень, дисертацій, монографій, навчальних підручників і посібників.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першим вітчизняним комплексним дослідженням процедури примусового виконання ухвал у цивільних справах. У роботі обґрунтовано низку авторських положень, узагальнень та висновків, які виносяться на захист, зокрема:

уперше:

1) доведено, що примусове виконання ухвал у цивільних справах – це врегульована нормами різних галузей права діяльність органів та осіб, спрямована на практичне виконання судових ухвал шляхом застосування заходів державного

примусу, у їх взаємодії з судом, який здійснює судовий контроль та забезпечення виконання ухвал;

2) сформовано авторську класифікацію ухвал, що підлягають примусовому виконанню в цивільному провадженні за процесуально-функціональним критерієм: а) ухвали забезпечувального характеру, функція яких полягає у швидкому та оперативному створенні передумов на етапі судового розгляду або до його початку для отримання максимально ефективного судового рішення по суті справи; б) ухвали установчого характеру, якими встановлюються, затверджуються або визначаються обставини, факти, процедури, що мають значення для вирішення справи по суті та в окремих випадках спрямовані на таке вирішення; в) ухвали регуляторного характеру по суті розгляду окремих скарг, клопотань і заяв, постановленням яких вирішуються окремі категорії цивільних справ та предметом яких не є матеріально-правові спори про право;

3) сформовано авторську класифікацію ухвал, що підлягають примусовому виконанню в цивільному процесі, за суб'єктним складом: а) ухвали, що підлягають примусовому виконанню органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями; б) ухвали, що можуть бути виконані в примусовому порядку виключно органами державної виконавчої служби й не можуть бути виконані приватними виконавцями; в) ухвали, що підлягають фактичному виконанню іншими органами та особами в їх взаємодії з виконавцями (органами Національної поліції, органами прикордонного контролю, органами опіки та піклування тощо);

4) розроблено авторський алгоритм застосування примусових заходів під час примусового виконання, який передбачає такі послідовні дії: а) направлення клопотання або подання про застосування заходу забезпечення примусового виконання судового рішення; б) постановлення ухвали про застосування заходу забезпечення примусового виконання судового рішення та направлення її до виконання; в) практичне виконання ухвал про застосування заходів забезпечення примусового виконання судового рішення;

5) доведено необхідність відокремлення процедури примусового виконання ухвал у цивільних справах від процедури виконавчого провадження в доктрині

цивільного процесуального права на підставі істотних відмінностей процедурного характеру та суб'єктно-об'єктного складу, оскільки діяльність щодо примусового виконання ухвал за своїми ознаками й потребами законодавчого регулювання виходить за межі суто відносин виконавчого провадження чи навіть цивільно-процесуальних відносин, та може належати до сфер адміністративних чи приватно-правових відносин, а також реалізуватись значно ширшим суб'єктним складом;

удосконалено:

б) диференціацію органів та осіб, що здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах, яка включає простий та складний суб'єктний склад, де перший передбачає самостійне виконання судових ухвал посадовою особою органів ДВС України або приватним виконавцем, а другий – необхідність залучення інших органів державної влади, що у свою чергу вимагає налагодження організаційного зв'язку та системи координації зусиль;

7) виокремлено особливості примусового виконання ухвал у цивільних справах:

а) негайність виконання, що спрямована на реалізацію приписів суду в спосіб, який забезпечує максимальний рівень виконання ухвали й є одночасно показником рівня задоволення цивільно-процесуальних прав осіб; б) більшість ухвал у цивільних справах, що підлягають примусовому виконанню, само собою є виконавчими документами, оскільки не потребують видачу судових наказів та виконавчих листів; в) примусове виконання ухвал у цивільному судочинстві, як правило, відбувається до вирішення справи по суті; г) комплексна правова природа відносин з примусового виконання ухвал у цивільних справах, що включає цивільно-процесуальні, адміністративно-процесуальні, адміністративно-правові, виконавчо-правові, цивільно-правові та сімейно-правові відносини;

8) диференціацію форм участі суду у сприянні примусовому виконанню ухвал у цивільних справах, що включають: а) судовий контроль за процесом примусового виконання судових рішень (Розділ VII ЦПК України); б) процесуальні дії суду, спрямовані на забезпечення виконання ухвал у цивільних справах (ст. 432-434, ст. 442 Розділу VI ЦПК України); в) процесуальні дії суду спрямовані на реалізацію

виконання ухвал у цивільних справах (ст. 435-440, ст. 441, 443, 444 Розділу VI ЦПК України).

9) наукові підходи до диференціації способів оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах, що включають: а) цивільно-процесуальний спосіб (оскарження в порядку ст. 447-453 ЦПК України); б) судово-адміністративний спосіб (оскарження рішень, дій або бездіяльності державних виконавців в адміністративному суді в порядку КАС України як актів органів державної влади); в) адміністративно-управлінський спосіб (шляхом направлення скарг безпосередньому керівництву органів ДВС, у яких працюють виконавці або в порядку відомчого контролю за діяльністю приватних виконавців); г) оскарження дій виконавців шляхом звернення громадян до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

дістали подальшого розвитку:

10) визначення ухвали суду як виду судового рішення, яке постановляється щодо процесуальних питань, пов'язаних із здійсненням правосуддя чи завершенням судового розгляду без ухвалення рішення по суті, застосуванням заходів усунення причин та умов правопорушень або вирішенням окремих категорій справ по суті поданих скарг, заяв чи клопотань, предметом яких не є матеріально-правові спори про право, юридично значущі факти або стани;

11) положення про суб'єктно-об'єктний склад відносин із приводу оскарження дій та бездіяльності виконавців у процесі примусового виконання судових ухвал, що характеризується: а) суб'єктом оскарження: сторони виконавчого провадження, прокурор; б) об'єктом оскарження: рішення, дії чи бездіяльність державних та приватних виконавців, зміст яких не відповідає вимогам законодавства у сфері виконавчого провадження; в) предметом оскарження: конкретна невідповідність моделі діяльності виконавців законодавчо встановленим процедурам практичної реалізації примусового виконання рішення, що прямо порушує законодавчі вимоги та підтверджуватися конкретними фактами; г) диференціацією правових підстав оскарження дій або бездіяльності приватного та державного виконавців;

12) положення про необхідність закріплення на рівні ЦПК України процедури звернення до виконання ухвал суду, які є виконавчими документами, що має включати: а) підстави та процесуальний порядок постановлення таких ухвал; б) набрання ними чинності; в) направлення до виконання; г) питання їх відстрочення та добровільного виконання;

13) науково-методологічні рекомендації про необхідність закріплення на рівні закону процедурного алгоритму розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби посадовими особами органів ДВС України, що містить три етапи: а) подання скарги стороною виконавчого провадження або прокурором у чітко визначені строки безпосередньо начальнику органу ДВС України, в якому працює відповідний державний виконавець або керівнику територіального органу Міністерства юстиції України з одночасним повідомленням про подання такої скарги інших сторін виконавчого провадження, про що робиться відповідна відмітка у скарзі на дії чи бездіяльність державного виконавця; б) розгляд скарги начальником органу ДВС України або територіального управління Міністерства юстиції протягом 10 днів шляхом видання розпорядження про надання від державного виконавця пояснень із приводу обставин викладення у скарзі; в) прийняття рішення у формі наказу за результатами розгляду скарги про наявність або відсутність порушення законодавства та необхідність притягнення державного виконавця до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані в дисертації висновки, положення, рекомендації й пропозиції можуть бути використані:

– *нормотворчій діяльності* – при вдосконаленні наявної законодавчої бази та нормативно-правової інфраструктури в сфері правового регулювання примусового виконання ухвал у цивільних справах;

– *науково-дослідній сфері* – як науково-методологічне підґрунтя для подальших теоретичних досліджень правового регулювання примусового виконання ухвал і рішень у цивільних справах;

– *правозастосовній діяльності* – у частині оптимізації процесуальної діяльності судів, органів та осіб, що здійснюють примусове виконання судових ухвал;

– *навчальному процесі* – при викладанні дисципліни «Цивільне процесуальне право», у межах спецкурсів із питань виконавчого провадження, а також під час підготовки підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження обговорювались на засіданні відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України та були апробовані на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 15-16 лютого 2019 року); Міжнародна науково-практична конференція «Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку» (м. Харків, 1-2 березня 2019); VI науково-практичний круглий стіл «Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України» (м. Київ, 15 червня 2023 року); XXXIII International Scientific and Practical Conference «Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas» (м. Лондон, 22-25 серпня 2023 року); II International Scientific and Theoretical Conference «Scientific method: reality and future trends of researching» (м. Загреб, 25 серпня 2023); Науково-практична конференція «Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів» (м. Хмельницький, 15-16 вересня 2023 року); Міжнародна наукова інтернет-конференція «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (м. Тернопіль, 18-19 вересня 2023 року).

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (287 найменувань) та додатків. Загальний обсяг дисертації становить 286 сторінок, з них основного тексту – 193 сторінки.

Публікації. Основні положення та висновки дисертаційного дослідження викладено у 13 наукових публікаціях, а саме: 5 наукових статтях в українських

виданнях, включених до переліку фахових для юридичних наук та 1 зарубіжному виданні з юридичного напрямку, а також у тезах 7 доповідей на наукових заходах.

РОЗДІЛ 1

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

1.1. Постановка наукової проблеми та методологічні основи її вирішення

Виконання ухвал у цивільних справах є окремим випадком однієї з ключових стадій усього цивільного процесу – виконання судового рішення. Звертаючись за захистом своїх прав та законних інтересів до суду, учасники суспільних відносин мають на меті не лише отримати відповідне рішення, але й виконати його, оскільки лише на етапі виконання відбувається реальне повернення до того стану відносин, до якого прагне сторона, інтереси якої порушені (невизнані чи оспорюються) або якій завдано шкоди. Виконання судового рішення є заключною стадією цивільного процесу, на якій відбувається сатисфакція потерпілій стороні, а також на якій держава реалізує на практиці свої гарантії непохитності та непорушності законності суспільних відносин, недопустимості порушення зобов'язань, обов'язковості притягнення до цивільно-правової відповідальності винної сторони.

Ураховуючи наведене, об'єктивною вимогою до виконання ухвал суду в цивільних справах є беззаперечність та повнота реалізації того варіанту розвитку правової дійсності, яку було прийнято судом за результатами вирішення правового спору. Для цього існує потреба забезпечення суб'єктів примусового виконання такого рішення необхідним теоретико-методологічним інструментарієм, застосування якого на практиці підвищить повноту, оперативність, усебічність та точність виконання ухвал суду.

У межах цієї дисертації розкриття об'єкту дослідження відбудеться через вирішення головних проблем сучасного цивільного процесу в контексті виконання ухвал цивільного суду, а саме:

– оптимізація видів ухвал у цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню з одночасною нормативно-правовою детермінацією їх кінцевого переліку;

– раціоналізація способів та процесу примусового виконання ухвал у цивільних справах, метою якого є підвищення оперативності практичної реалізації рішень судових органів і повнота виконання з урахуванням вимог достатності, допустимості та доцільності застосування певного набору організаційно-правових інструментів у виконавчому провадженні.

Наукове дослідження питань виконання судових рішень у цивільному провадженні в різний час та в різному контексті було предметом наукового інтересу таких видатних вітчизняних дослідників як: Л. Лисенко [90], В. Притуляк [143], Ю. Притика [141], М. Майка [98], Л. Малярчук [104], П. Макушев [100], С. Сенік [191], О. Шиманович [275], О. Драган [52], Ю. Білоусов [19], О. Хотиська-Нор [261, 262], Н. Сергієнко [192], К. Кропивна [83], І. Андронов [10], Д. Сіверін [195], О. Чумак [273], В. Бонтлаб [25], В. Колосов [72], С. Якимчук [283], А. Бушан [27], Р. Ігонін [65], С. Брайченко, В. Фоменко [26], О. Штефан [280], С. Бичкова [18], І. Берестова [16], В. Кройтор [82], С. Фурса [259] та ін. Окремо слід також відзначити широку історично-правову базу дослідження питань виконання судових рішень у дослідницьких роботах О. Гетманцева [44], В. Комарова [75], В. Рум'янцева [187], П. Макушева [100], А. П'ятницького [119] та ін.

Ще в 90-х роках у вітчизняній правовій доктрині утвердилось декілька основних підходів до розуміння юридичної природи виконання судових рішень. Історично першим підходом була позиція тих науковців, які вважають виконавче провадження стадією цивільного судочинства й частиною цивільного процесуального права. Подібних поглядів дотримуються, наприклад, О. Гетманцев [263], В. Комаров [88], Ю. Білоусов [266] та ін. *Цивільно-процесуальний* підхід переважно обґрунтовується відсутністю у виконавчому провадженні самостійного предмету й методу правового регулювання, широким застосуванням більшості принципів цивільного процесуального права та закріпленням у позитивному праві розуміння виконавчого провадження саме як стадії судового провадження.

На противагу цьому, паралельно розвивався також і підхід *адміністративістів* до розуміння виконавчого провадження як інституту (або підгалузі) адміністративного чи адміністративного процесуального права. Д. Бахрах [15], С.

Семенова [190], С. Фурса, С. Щербак [258] та інші дослідники обґрунтовували свою позицію структурною приналежністю ДВС до органів виконавчої влади, схожістю способів правового регулювання, специфічністю учасників та ін.

Дотепер усе більше прихильників на доктринальному рівні отримує підхід розуміння виконавчого провадження як *самостійної комплексної галузі права*, яка об'єднує в собі кримінально-виконавче, цивільно-виконавче, арбітражне-виконавче й адміністративне виконавче право (О. Науменко) [112] або самостійного цивільного виконавчого права з власним предметом і методом правового регулювання (В. Тertiшніков) [206].

Не вдаючись до деталей зазначеної правової полеміки (оскільки вона потребує самостійного дослідження), відмітимо, що поділяємо цивільно-процесуальний підхід до праворозуміння виконавчого провадження як самостійної стадії цивільного провадження, для якої характерні власні мета, завдання, коло учасників, своєрідність процесуальної форми та підсумкових процесуальних актів.

Актуальним питанням у рамках науки цивільного процесуального права й практики правозастосування, що склалася, нині залишається проблематика примусового виконання ухвал суду в цивільному провадженні, у контексті наслідків процесуальної реформи 2017 року та реалій поступового впровадження європейських стандартів судочинства, практики ЄСПЛ.

Саме ухвали є найпоширенішими видами судових рішень у практиці роботи всіх судових ланок та інстанцій, але традиційно об'єктом наукових досліджень у сфері цивільного процесуального права насамперед були судові рішення в цілому чи рішення суду як найважливіші акти правосуддя. Підкреслюючи неабияку цінність наукового доробку процесуалістів у цій сфері, слід констатувати, що нині на доктринальному рівні недостатня увага приділена саме проблематиці примусового виконання ухвал суду в цивільному провадженні.

У сфері правозастосування хронічною проблемою національної правової системи продовжує залишатися критично низький рівень виконання судових рішень. Близько 80% звернень до ЄСПЛ стосується саме проблематики невиконання рішень українських судів [159], а згідно статистичних даних ДВС за 2020 рік стягнуто лише

2,4% боргів за виконавчими документами [61]. В умовах широкомасштабної російсько-української війни цей показник впав до 1,6 % у 2022 році [203].

Водночас виконання судових рішень – невід’ємна складова доступу до правосуддя, а неспроможність влади забезпечити належний захист суб’єктивних прав на стадії їх виконання, дискредитує судову владу й підриває довіру громадян до держави в цілому. Усе це актуалізує необхідність пошуку шляхів удосконалення механізмів примусового виконання судових рішень і ухвал суду як їх різновиду.

Дослідженням окремих аспектів цього питання на рівні дисертаційних досліджень займалися вітчизняні дослідники Л. Лисенко, М. Майка, В. Притуляк.

Так, у дисертаційному дослідженні Л. Лисенко на тему «Ухвали в цивільному процесі України» [90] авторкою сформульовано власну позицію щодо визначення поняття, сутності ухвали суду та її співвідношення з судовим рішенням, уперше наведено чіткі критерії класифікації ухвал суду за інституційними повноваженнями, спрямуванням на контроль, надано авторське визначення поняття «окрема ухвала суду». Високо оцінюючи дану роботу, слід констатувати застарілість її окремих положень після процесуальної реформи 2017 року в Україні, відсутність ґрунтовного дослідження механізмів застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал у цивільних справах та недостатній аналіз питань оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільному провадженні.

Предметом дисертаційного дослідження В. Притуляка [143] стали повноваження суду при примусовому виконанні судових рішень у цивільних справах. Автор приділяє належну увагу питанням судового контролю за виконанням судових рішень у цивільних справах, процесуальним діям суду щодо сприяння належному виконанню судових рішень та повноваженням судових органів при вирішенні процесуальних питань, пов'язаних із поворотом їх виконання. Водночас В. Притуляк недостатньо уваги приділяє специфіці примусового виконання ухвал суду як різновиду судових рішень в цивільному провадженні та аналізу практики правозастосування цієї сфері.

Дослідженню норм чинного законодавства, які регулюють процедуру виконання ухвал суду в цивільних справах, присвячене також дисертаційне дослідження М. Майки [98]. Автором на підставі аналізу правової теорії, правозастосовчої та судової практики з'ясовано правову природу правовідносин із виконання ухвал суду в цивільному процесі, запропоновано авторську класифікацію ухвал суду в цивільному процесі, а також досліджено механізм правового регулювання процедури виконання ухвал суду в цивільних справах. Проте в дослідженні залишились не розкритими питання оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал, правові обмеження та практичні перешкоди взаємодії суду з органами та особами, які здійснюють примусове виконання ухвал, шляхи їх усунення.

Теоретичною основою цього дисертаційного дослідження стали також інші праці процесуалістів, на які будемо спиратися при вирішенні поставлених завдань.

Найважливішим, на наш погляд, критерієм, який відрізняє науковий рівень пізнання від повсякденного, релігійного, езотеричного чи філософського, є застосування в ході його здійснення наукової методології.

Поняття методологія традиційно вживається у двох значеннях: 1) сукупність підходів, способів, методів, прийомів та процедур, що застосовуються у процесі наукового пізнання та практичної діяльності для досягнення наперед визначеної мети. Такою метою в науковому пізнанні є отримання об'єктивного істинного наукового знання або побудова наукової теорії та її логічне обґрунтування, досягнення певного ефекту в експерименті чи спостереженні тощо; 2) галузь теоретичних знань і уявлень про сутність і форми, закони, порядок та умови застосування підходів, способів, методів, прийомів та процедур в процесі наукового пізнання та практичної діяльності. Осмислюючи теоретичний та соціокультурний досвід, методологія розробляє загальні принципи створення нових пізнавальних засобів [254, с. 374]. У рамках цього дослідження автор уживає термін методологія в першому значення як сукупність способів, методів та прийомів пізнання.

Згідно усталеної класифікації зазвичай вирізняють три рівні методології: загальнофілософські, загальнонаукові та спеціальні методи окремих наук.

Методологічною основою цього дисертаційного дослідження є всезагальний діалектичний метод. Діалектика, як відомо, визначає необхідність дослідження різних явищ, предметів, речей через різноманітність їх зв'язків, взаємодій протилежних властивостей і тенденцій, у процесах змін і розвитку. Застосування діалектики в юриспруденції передбачає необхідність дослідження всіх державно-правових явищ в їх динаміці, генезисі, причинно-наслідкових зв'язках та взаємодії держави та права з іншими явищами суспільного життя: політикою, культурою, релігією, мораллю.

Використання нами діалектичного методу в дисертаційному дослідженні проявляється в ретроспективному аналізі генезису правового регулювання примусового виконання ухвал у цивільних справах на різних етапах вітчизняного державотворення, у критичному аналізі різних точок зору на предмет дослідження. Вважаємо, що становлення інституту примусового виконання ухвал у цивільних справах має важливе гносеологічне значення для ґрунтового та всебічного пізнання процесів та механізмів пов'язаних із нормативно-правовим забезпеченням цього процесу і його практичним виразом.

Загальнонауковий рівень дисертаційного дослідження представлений сукупністю емпіричних та теоретичних методів наукового пізнання. Серед емпіричних методів автором застосовувалися методи спостереження, порівняння та опису. Опис як метод емпіричного дослідження застосовано автором для відтворення, характеристики й систематизації статичної інформації оперативних статистичних звітів Державної судової адміністрації щодо стану здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами, результатів спостереження.

Серед теоретичних загальнонаукових методів пізнання автором застосовувались класичні методи аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, індукції, дедукції та аналогії.

Аналітичний метод використано з метою дослідження особливостей і специфіки внутрішньо-системної взаємодії та співвідношення між ухвалами суду в цивільному провадженні. Термін «ухвала суду» в ЦПК України об'єднує в рамках однієї категорії досить різні за своєю метою, процесуальним порядком виконання та практичними наслідками судові акти, що актуалізує необхідність їх чіткого

розрізнення та класифікації. Результати такого дослідження розкрито в підрозділах 1.3, 2.3 дисертації. Проте осягнення об'єкта як єдиного цілого не можна обмежувати вивченням лише його складових частин. У процесі пізнання потрібно також узагальнювати результати проведеного дослідження їх у системі та єдності. Тому поряд з аналізом застосовано синтетичний метод із метою формування підсумків дисертаційного дослідження у висновках до розділів та дисертації в цілому.

Метод індукції, як відомо, є загальним методом пізнання, за якого висновок формулюється на основі сходження від конкретного до загального, тобто на основі аналізу окремих фактів (емпірики). Саме індукцію можна вважати основним загальнонауковим методом, що застосовано у проведеному автором дослідженні. Емпіричною базою роботи є документи: 1) Конституція України, закони України та підзаконні нормативно-правові акти; 2) міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; 3) акти правозастосування, зокрема судової практики та практики органів, що здійснюють примусове виконання судових актів; 4) історичні правові документи («Руська Правда», «Литовські Статути» та ін.). Метод індукції застосовано у всіх розділах роботи і за допомогою індуктивних узагальнень отримано її основні результати.

Дедукція (виведення): а) у самому загальному змісті – це перехід у процесі пізнання від загального до приватного (одиночного), виведення останнього з першого; б) у спеціальному сенсі – процес логічного висновку, тобто переходу за певними правилами логіки від деяких даних припущень (посилок) до їх наслідків (висновків) [21, с. 30]. Дедуктивний метод застосовано для побудови плану дисертаційного дослідження, виведення наукових гіпотез і їх подальшої емпіричної перевірки.

Головною гіпотезою наукового дослідження є припущення, що чинне цивільно-процесуальне законодавство вимагає уточнення в контексті визначення переліку, способів, засад та інших теоретико-методологічних аспектів примусового виконання ухвал у цивільному процесі. Також вимагає уточнення доктрина науки цивільного процесу на предмет розширення інструментарію теоретичного забезпечення системи примусового виконання ухвал в цивільних справах та можливості розширення такого

інструментарію і на інші види судових рішень. Головне завдання ми вбачаємо в тому, щоб запропонувати інноваційні, оптимізовані алгоритми виконання судових рішень, запровадити новітні моделі та заходи підвищення ефективності примусового виконання ухвал у цивільному процесі.

Головний акцент слід звернути на те, що ухвала не є кінцевим судовим вердиктом, а являє собою проміжне, процесуально значиме рішення, виконання якого вимагає особливого підходу, оскільки орієнтовано на реалізацію процесуальних прав сторін цивільного процесу. Через це для теоретико-методологічної визначеності та термінологічної точності нами вбачається за доцільне провести аналіз ухвал у цивільних справах, що підлягають примусовому виконанню, а для цього важливим інструментом виступає класифікація як спеціальний спосіб систематизації наукового пізнання.

Метод абстрагування застосовано для з'ясування того, які з розглянутих властивостей ухвал суду в цивільному провадженні є суттєвими, а які - другорядними. Чинне цивільне процесуальне законодавство не містить навіть чіткої дефініції ухвали суду, не кажучи вже про її суттєві властивості. Існуючі на теперішній час у науковій літературі підходи до формулювання дефініції поняття «ухвала суду», на наш погляд, є неточними, оскільки концентрують увагу на другорядних властивостях ухвал і не враховують усіх істотних.

У дослідженні також використано спеціально-юридичні методи: формально-юридичний (догматичний), історико-правовий, порівняльно-правовий,

Формально-юридичний метод застосовано для обробки та тлумачення чинного законодавства України та практики правозастосування. Завдяки його використанню вдалося встановити певні неточності та прогалини в законодавстві України, зокрема в ЦПК України, Законі України «Про виконавче провадження» щодо поняття й переліку ухвал суду та правової регламентації їх виконання у примусовому порядку. У цілому формально-юридичний метод використано у всіх розділах роботи для опрацювання великої кількості актів законодавства в «чистову вигляді», як того вимагає теорія позитивного права. Разом із тим автор не обмежувався лише тлумаченням чинного законодавства. Формально-юридичний метод має важливе

значення для аналізу нормативного матеріалу, але несе обмежений пізнавальний потенціал, оскільки вимагає розглядати позитивне право саме по собі, безвідносно до інших фактів соціального життя.

Історико-правовий метод застосовано в підрозділі 1.2 дисертаційного дослідження, у процесі звернення до генезису інституту примусового виконання ухвал й аналізу різновидів джерел цивільно-процесуального права в їх хронологічній послідовності. Завдяки цьому методу пізнання визначено тенденцію розвитку національного законодавства у сфері предмету дослідження. Вважаємо, що ретроспективний аналіз становлення інституту примусового виконання ухвал у цивільних справах має важливе гносеологічне значення для ґрунтовного та всебічного пізнання процесів та механізмів пов'язаних із нормативно-правовим забезпеченням цього процесу і його практичним виразом.

Разом з цим, історія акцентує увагу більшою мірою на хронологічному порядку розвитку державно-правових явищ, у той час як вплив історичних факторів на сучасний стан національних правових систем та сімей є одним із завдань компаративістики. Автором застосовано класичну класифікацію правових систем світу за Рене Давидом і досліджено вплив соціалістичного типу правової системи УРСР на становлення сучасного цивільно-процесуального законодавства після 1991 року.

1.2. Ретроспективний аналіз правового регулювання примусового виконання ухвал у цивільних справах

Історія становлення інституту примусового виконання ухвал у цивільних справах має важливе гносеологічне значення для ґрунтовного та всебічного пізнання процесів та механізмів пов'язаних із нормативно-правовим забезпеченням цього процесу і його практичним виразом.

Найбільший інтерес для нас становлять такі аспекти нормативно-правового забезпечення та практичного втілення інституту примусового виконання ухвал у цивільній справі:

– виділ на рівні праворозуміння процесу виокремлення примусового виконання ухвал із загального процесу примусового виконання судових рішень. Це дозволить краще ідентифікувати додаткові аспекти важливості та особливості цього цивільно-процесуального інституту, а також звернути увагу на проблемні питання пов'язані з його реалізацією;

– місце примусового виконання ухвал у цивільних справах у системі виконавчого провадження. Це дозволить завершити дискусію щодо розмежування категорій «примусове виконання ухвал у цивільних справах» та «виконавче провадження з приводу виконання ухвал у цивільних справах» на доктринальному рівні. Нами висувається теза про необхідність їх розмежування, оскільки перше за своїм практичним виразом є значно ширшим явищем та охоплює значно ширше коло відносин та значно більше коло суб'єктів такого виконання;

– значення примусового виконання ухвал у цивільній справі для цивільного процесу в цілому та пошук можливостей мінімізації негативних наслідків у випадку існування суперечливого тлумачення чи розуміння механізмів його реалізації. Це дозволить вирішити можливі питання невідповідності або суперечливості доктринальних засад інституту виконавчого провадження із положеннями ЦПК України;

– можливість поширення аналогії права під час регулювання процедур примусового виконання ухвал у цивільній справі нормами законодавства про виконавче провадження. Такий аспект ретроспективного аналізу дозволить встановити взаємопов'язаність інституту примусового виконання ухвал із виконавчим провадженням, а також розкрити особливості виділення першого із усього цілісного концепту виконавчого провадження на доктринальному та практичному рівнях. Останнє розкриватиме для нас необхідні еволюційні механізми, що стали реакцією на суспільний запит, зумовлений зміною умов та парадигми розвитку цивільного процесу.

Об'єктивно інститут примусового виконання ухвал пов'язаний із розвитком та еволюцією всього цивільного процесу, особливо враховуючи той факт, що виконавче провадження як самостійний процес та самостійна галузь права стала формуватися

лише в період після 1864 року, коли відбулася найбільш вдала судова реформа в Російській Імперії. До цього часу виконання судових рішень відбувалося в межах та спосіб, визначений суто цивільно-процесуальним законодавством. Через це цілком логічним вбачається підхід науковців до аналізу періодизації вказаного нами цивільно-процесуального інституту, відповідно до якого ототожнюється його еволюція з еволюцією цивільного процесу в цілому.

О. Гетманцев з цього приводу зауважує, що «періодизація розвитку цивільного процесуального законодавства передбачає його поділ на певні періоди: зародження процесуальних норм за часів Київської Русі (кінець IX початок XIV ст.); цивільні процесуальні норми, які діяли на території України в кінці XIV – першій половині XVII ст.; цивільне процесуальне законодавство на території України в період другої половини XVII ст. - першій половині XX ст.; цивільне процесуальне законодавство України після 1917 року до 1991 року; цивільне процесуальне законодавство України з часу проголошення незалежності (1991р.) – по теперішній час» [44, с. 87-88]. Отже, як можна побачити, дослідник як критерій еволюції цивільно-процесуального законодавства обрав два: реформування законодавства в сфері цивільного процесу та різні умови державності, в яких таке процесуальне законодавство отримувало практичне застосування. На нашу думку, такий підхід до встановлення самих критеріїв поділу періодизації є досить ефективним, оскільки відображає умови правової дійсності, що існували в окремих моделях державно-правового регулювання суспільних відносин, і в тому числі відносин із приводу примусового виконання ухвал у цивільному процесі.

Подібний підхід ми бачимо й в роботах Х. Джавадова, який визначає періоди становлення цивільного процесу в залежності від моделі державності, що панувала на українських землях. Так, на думку дослідника, слід виділяти наступні етапи: період Київської Русі від зародження перших правових джерел і до XIII ст.. – початку завоювання Київської Русі монголами; період з XII ст. до 1588 року – період, коли не існувало єдиної джерельної бази регулювання цивільного процесу; 1588 – 1648 рр. – період, протягом якого відбувається запровадження та практична реалізація Статуту Великого князівства Литовського 1588 року, а також низки збірників магдебурзького

права, зокрема збірника «Саксон»; 1648-1782 рр. – період існування Гетьманщини як форми української національної держави, протягом якого регулювання цивільного процесу відбувається за рахунок актів Гетьманської нормотворчості; 1782-1864 рр. – період становлення імперського права Російської Імперії; 1864-1919 рр. – період після судової реформи 1864 року та до падіння Російської Імперії. У цей період відбувається розквіт наукової думки та розробка доктрини цивільного процесу, фактично вперше обґрунтовується необхідність виділення виконання ухвал від іншого виду рішень у цивільному процесі; 1919-1963 – становлення цивільно-процесуального законодавства радянського періоду; 1963-1991 – період функціонування ЦПК УРСР 1963 року; 1991 – теперішній час – відбувається становлення та розвиток доктрини цивільного процесу незалежної України [51, с. 67-92]. Такий підхід, на нашу думку, є надзвичайно деталізований, оскільки вченим приділяється увага становленню доктрини цивільного процесу за межами української сучасної державності, виділяючи її в єдиний період, що, на нашу думку, є хибним підходом. Натомість ученим правильно визначено, що початок зародження інституту окремого примусового виконання ухвал у цивільних справах, дійсно, приходить на період судової реформи після 1864 року.

Дещо інший підхід до періодизації не лише інституту цивільного процесу, але й інституту виконання ухвал у цивільних справах демонструє В. Комаров, який починає свою періодизацію з 1864 року, виділяючи наступні періоди: 1864-1917 рр. – панування дореволюційної цивільно-процесуальної доктрини та реалізація імперських цілей та завдань у процесі виконання судових рішень у цивільних справах; 1917-1921 рр. – панування цивільно-процесуального законодавства періоду національних визвольних змагань, коли відбуваються спроби відродження української державності та розвитку вітчизняної власної наукової доктрини цивільного процесу; 1921-1963 рр. – період, протягом якого відбувається стрімка еволюція цивільно-процесуального законодавства, оскільки приймаються ЦПК 1924 та 1929 рр. Однак суттєвих зрушень у питаннях примусового виконання ухвал у цивільних справах не відбувається; 1963-1991 рр. – прийняття та дія ЦПК УРСР 1963 року, який однак не втратив свою актуальність і після проголошення незалежності

Україною, однак основний зміст та призначення якого може охоплюватися виключно періодами панування тоталітарного режиму; 1991-2004 рр. – становлення вітчизняної доктрини науки цивільного процесу та розробка першого ЦПК незалежної України [75, с. 13-27].

На нашу думку, такий підхід дослідника – періодизація розвитку цивільного процесу залежно від панування відповідних законодавчих актів – сприяє розширеному розумінню місця примусового виконання ухвал у цивільних справах в умовах правової дійсності, сформованої під впливом відповідних кодифікованих актів. Щоправда з проведеного вченим дослідження вбачається, що інститут примусового виконання ухвал у цивільному процесі окремо від виконавчого провадження найбільш чітко та яскраво виокремлено в законодавстві після 1963 року, тобто вже ЦПК УРСР 1963 року.

Більший акцент саме на еволюцію інституту примусового виконання ухвал у цивільній справі роблять такі вчені як А. П'ятницький та П. Макушев. Зокрема, А. П'ятницьким виокремлено наступні етапи розвитку інституту примусового виконання рішень: 1) період існування Київської Русі (IX – XII століття) характеризується першими спробами врегулювання питання примусового виконання рішень; 2) XV – початок XVII пов'язується з Литовськими статутами та Магдебурзьким правом, що характеризували особливою жорстокістю; 3) 1864 – 1917рр., у якому діяли судові пристави як державні виконавці; 4) 1917 – 1991 рр., зроблено значний крок уперед у забезпеченні громадянам процесуальних гарантій виконавчого провадження; 5) 1991–2015 рр., приймається низка законів, норми яких покликані були врегулювати правовідносини у вказаній сфері; 6) окремий шостий етап розпочався з прийняттям нормативно-правових актів, що започаткували інститут приватних виконавців в Україні та визначили засади його функціонування [119, с. 38-39].

У свою чергу П. Макушев пропонує визначити такі періоди розвитку правового регулювання відносин щодо виконання рішень як: 1) X – XIII столітті, у цей період регулювання здійснюється на підставі окремих розрізнених договорів владних суб'єктів; 2) XIV – XVII століття поява перших іноземних зводів норм – кодексів, що

були прийняті для використання централізованою владою; 3) XVIII – поява перших проектів кодексів та кодексів, що визначали порядок проведення примусового виконання рішень. Також автором досліджується радянський період розвитку інституту виконання рішень та період незалежної України [100, с. 35-45].

Отже, більшість учених сходиться у висновках щодо виокремлення радянського (1917 – 1991) та сучасного (з 1991 – т.ч.) періодів. Беззаперечно, давні правові пам'ятки мають важливе значення у процесі формування інституту примусового виконання ухвал суду, оскільки завдяки ним було закладено основи правового регулювання, проте в контексті цього дослідження більш детально звернемося до радянського періоду та періоду незалежної України.

Разом із тим слід відзначити, що необхідно враховувати також наслідки періоду еволюції цивільного процесу після судової реформи в Російській Імперії 1864 року, оскільки саме в цей період відбувається активізація наукових пошуків у межах наукової доктрини цивільного процесу. Відбувається розвиток наукової думки, яка формує рівень правосвідомості в розробників законодавства, а також в осіб, що мають безпосереднє відношення до його застосування. Особливо відчувається вплив наукової думки на результат правозастосовної діяльності всього суддівського корпусу. Зважаючи на беззаперечність твердження про те, що найбільшого значення в контексті предмету цього дисертаційного дослідження мають законодавчі акти прийняті після падіння імперського режиму та формування наукової доктрини цивільного процесу УРСР та України, ми не можемо відкидати той вплив, який здійснюється дореволюційними правниками на формування та розвиток доктринальних засад сучасної вітчизняної науки цивільного процесу, зокрема на ґрунтовне пізнання інститутів «цивільний процес», «ухвала в цивільному процесі», «примусове виконання судових рішень» [202, с. 1486–1489].

Наприклад, у працях Є. Васьковського відзначається, що імперське цивільно-процесуальне законодавство випередило більшість європейських країн за рівнем диверсифікації можливостей задоволення потреб та прав суб'єктів цивільних спорів за допомогою проміжних судових рішень [29, с. 8-11]. Об'єктивно, що такими судовими рішеннями є ухвали, що постановляються в цивільних справах.

Враховуючи те, що інтереси сторін у справі задовольняються цими ухвалами до її вирішення по суті, то цілком логічним вбачається, що мова йде про їх виконання.

Аналізуючи процес становлення цивільно-процесуального законодавства після 1917 року, слід виділити 1917-1921 рр., як період перших спроб становлення вітчизняної наукової доктрини цивільного процесу та формування перших цивільно-процесуальних актів відновленої української держави, з урахуванням досвіду саме української правової думки, у тому числі періоду панування Гетьманщини та період розвитку права в Київській Русі. Протягом 1917-1921 рр. судове законодавство України розвивалось драматично. Судове будівництво тих часів мало фрагментарний характер, оскільки цей період відзначався швидкоплинністю політичних процесів, які унеможлилювали створення засад незалежності української державності і, зокрема судової системи. На добу Центральної Ради припадає ідея формування власної національної судової системи. Певні особливості формування судової системи мали місце з приходом до влади П. Скоропадського» [75, с. 13-14].

При цьому В. Рум'янцев звертає увагу на ту обставину, що при постійній зміні конфігурації судових органів відбувалася також постійна зміна органів виконання судових рішень. Зокрема «Гетьманський уряд відновив мирову юстицію. Законодавче визначення організації й діяльності мирових судів сталося 2 червня 1918 р. Юрисдикція мирових суддів обмежувалася мировою дільницею. Додаткові й почесні мирові судді розглядали справи в межах мирового округу» [187, с. 57; 188, с. 88-92]. Рішення цих судів підлягали виконанню та судовому контролю знову ж таки з боку мирових суддів, при чому судові пристави, розпорядники та самі судді також виступали суб'єктами примусового виконання. Подібної точки зору дотримується також і В. Землянська [63, с. 125–128].

На нашу ж думку, інститут примусового виконання ухвал у цивільних справах не отримав належного розвитку в період 1917-1921 рр. в тому числі через постійні законодавчі зміни та неможливість якісного опрацювання проблеми цілісності доктрини цивільного процесу. Але важливим здобутком цього періоду ми вважаємо відновлення вітчизняної цивілістичної думки та досліджень у галузі цивільного права й процесу. Зокрема, мова йде про відродження цивілістичних традицій у контексті

принципів та змісту цивільного процесу, що згодом напряду вплинуло й на розвиток правової думки вже в період незалежності після 1991 року. Для цілей цього дисертаційного дослідження особливий інтерес має розмежування судової адміністрації та мирових суддів, а також мінімізація участі збройних сил у виконавчому провадженні.

Про відмежування української армії від функцій виконання судових рішень зазначає П. Макушев, який робить висновок, що на відміну від радянської держави в період національних визвольних змагань в УНР, Гетьманаті та Директорії армія не брала участь у виконанні судових рішень. Ці функції покладалися виключно на міліцейські органи, щоправда з залученням до процесу примусового виконання судових рішень міліцейських органів закордонних держав, які окупували територію України протягом 1917-1921 рр. [101, с.175–178; 100, с. 12-14].

Що ж стосується періоду радянської державності та перебування України в складі СРСР, то слід зауважити на тому, що першим законодавчим актом про суд Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР) була Постанова Народного Секретаріату від 4 січня 1918 р. «Про запровадження народного суду», яка прямо вказувала на ліквідацію посад судових приставів. Інститут судових виконавців у часи радянської влади вперше створювався Тимчасовим положенням про народні суди й революційні трибунали Української РСР, що затверджувалось Декретом РНК УРСР «Про суд» від 14 лютого 1919 р. для сприяння народним судам у діяльності по виконанню судових рішень [258, с. 12]. У 1920 році затверджено Тимчасову інструкцію для судових виконавців, що значно обмежила перелік заходів примусового стягнення на майно боржника. Навіть дозволялося вчиняти такі заходи стягнення як: звернення на рухоме майно та гроші боржника; звернення стягнення на винагороду, одержану боржником за місцем служби чи роботи; вилучення або передача певної речі; провадження виконавчих дій за рахунок боржника, які він не виконав у строк, установлений судом; залучення стягувача для виявлення майна боржника [84, с. 222].

У радянський період цивільні процесуальні кодекси УРСР 1924 і 1929 років містили окремі частини під назвою «виконання судових рішень і ухвал». Вважалося,

що без виконання судових рішень у цивільному процесі не будуть виконані основні завдання судочинства, а отже, судовий захист стане не ефективним [43, с. 76]. Саме вказаним нормативним актом було розмежовано виконання рішення суду – як кінцевого рішення, що вирішує спір по суті, та ухвал – проміжних та кінцевих рішень (крім тих, що вирішують розгляд заяви, клопотання по суті) судів у цивільних справах.

За результатами проведених реформ у цивільному процесі та прийняття ЦПК 1924 та 1929 рр., був сформований інститут судових виконавців. Судовий виконавець – штатний працівник суду, який безпосередньо підпорядковувався судді, так само як і секретар судового засідання. Через мізерну заробітну плату й надзвичайно перевантажену нервовими ускладненнями діяльність, на цю роботу погоджувалися люди, які згодні були на будь-які умови заради хоч якогось заробітку. Тому й вимагати від таких працівників високої відповідальності та сумлінності не доводилося [189, с. 104-106].

Що ж стосується законодавчого закріплення процесу примусового виконання ухвал у цивільній справі, то слід зауважити на тому, що цей інститут напряду пов'язаний із формування інституційного забезпечення процесу виконання судових рішень у цілому.

У цьому контексті доцільно зазначити, що створення в складі Наркомату юстиції відділ судових виконавців регулювалося такими актами як «Інструкція про порядок виконання судових рішень» була затверджена НКЮ СРСР 28 вересня 1939 р., «Положення про Наркомат юстиції УРСР» було прийнято 27 грудня 1939 р. Наказом Президії Верховної Ради СРСР від 30 квітня 1955 р. «Про порядок призначення судових виконавців» було встановлено, що судові виконавці перебувають тільки при народних судах, а Закон «Про судоустрій УРСР» від 30 липня 1960 р. остаточно визначив, що судові виконавці перебувають при районних (міських) народних судах і призначаються головою обласного суду за поданням народних суддів або голів районних (міських) народних судів [186]. Таким чином відбувається створення системи нормативно-правового забезпечення процесу виконання судових рішень, у рамках якого формується окремий напрямок законодавчого регулювання

примусового виконання ухвал у цивільних справах. Це пояснюється зокрема тим, що до функцій судових виконавців додається виконання саме ухвал у цивільних справах, які є проміжними процесуальними судовими актами. Але слід зауважити, що системний аналіз наведених вище актів свідчить про відсутність жодних особливостей процесу такого виконання. Ухвали дорівнюються до звичайних актів, які виносяться в процесі розгляду цивільних справ.

Однак Л. Крупнова зауважує на певні особливості процесу примусового виконання судових рішень у цивільних справах на даному етапі. Так, «відбулося утвердження принципу недоторканості боржника, яка до цього часу була абстрактною категорією. Вказаний факт став позитивним моментом, адже боржник був стороною виконавчого провадження, яка також мала володіти відповідними процесуальними гарантіями. Такі гарантії боржник отримує в 1920 році, коли нове радянське законодавство про виконавче провадження скасувало засоби примусового виконання, що діяли в Царській Росії» [84, с. 223-225]. Важливе місце в системі нормативно-правового регулювання примусового виконання ухвал у цивільних справах займає прийнята в 1920 році «Тимчасова інструкція для судових виконавців», яка дозволяла застосувати такі заходи примусового стягнення: «звернення стягнення на рухоме майно та гроші боржника; звернення стягнення на винагороду, одержану боржником за місцем служби або роботи; вилучення у боржника та передача стягувачу певної речі; провадження виконавчих дій за рахунок боржника, які він не виконав у строк, встановлений судовим рішенням; залучення стягувача для виявлення майна боржника. Ці заходи були спрямовані на врівноваження процесуального становища боржника та стягувача, яке до того часу було на користь останнього» [85, с. 14-17]. Таким чином, на етапі становлення інституту примусового виконання ухвал у цивільних справах відбувається об'єднання цього процесу з процесом виконавчого провадження з примусового виконання інших судових рішень. Але в самих ЦПК 1924 та 1929 років уже визначено окремість процедури виконання ухвал у цивільній справі.

І хоча говорити про повне відмежування цих двох інститутів недоцільно, ми відзначаємо початок трансформаційних процесів щонайменше на рівні правової свідомості та доктрини цивільного процесу в бік відмежування процесів виконання

судових рішень не за суб'єктною ознакою, а за ознакою виконавчого документу, яким і є за своєю сутністю ухвала в цивільній справі, що підлягає примусовому виконанню.

Прийняття Закону «Про судоустрій СРСР, союзних і автономних республік» від 16 серпня 1938 р. визначило судових виконавців виключним органом, що здійснює примусове виконання судових рішень й ухвал. Водночас було зроблено висновок про те, що судові виконавці перебувають при народних й обласних судах, а також при Верховних Судах автономних і союзних республік, та встановлено, що вони призначаються наркомом юстиції союзної республіки, а в автономних – наркомом юстиції автономної республіки [65, с. 39-43]. Зі свого боку Інструкція про порядок виконання судових рішень, затверджена Народним комісаріатом юстиції СРСР 28 вересня 1939 р., докладно врегулювала порядок застосування різних заходів примусового виконання рішення, звітність судових виконавців, оскарження їх дій до суду, при якому здійснювалося примусове виконання [23, с. 456]. Таким чином, відбулося зрощення системи примусового виконання судових рішень із власне судовою гілкою влади. Подібне підпорядкування виконавців судовим органам створювало передумови упередженості та низької ефективності в дотриманні комплексу процесуальних прав сторін виконавчого провадження, оскільки підпорядкування судових виконавців судам створювало передумови звітності органів виконання судових рішень перед судами, а також можливість адміністративного впливу судів на відповідних виконавців, що нівелювало права боржника.

Така система була хибним сприйняттям сутності цивільного процесу, оскільки породжувала пряму залежність виконання судового рішення від суддів, що його ухвалили. З точки зору доктрини цивільного процесу порушувались такі вихідні її принципи як законність, неупередженість та максимальне дотримання прав і законних інтересів сторін у цивільній справі, як і сторін виконавчого провадження.

У подальшому ЦПК УРСР 1963 р. встановив, що виконавче провадження втілено в особі єдиного державного органу – судового виконавця, надавши право участі громадськості в стадії судового виконання, розширив об'єкт стягнення, урегулював питання про порядок виконання судових рішень, за якими відповідач зобов'язаний

виконати певні дії на користь стягувача, встановив подвійний порядок оскарження дій судового виконавця [153]. Потім затверджено Інструкцію «Про порядок виконання судових рішень», а 24 квітня 1973 р. була затверджена нова Інструкція «Про порядок виконання судових рішень»; 15 листопада 1985 р. Наказом міністра юстиції СРСР №22 затверджена Інструкція про виконавче провадження, що стала останнім нормативно-правовим актом, прийнятим у радянські часи щодо виконавчого провадження [258, с. 14].

Така схема примусового виконання рішень у радянський період повністю задовольняла вимоги часу, оскільки статус остаточності та авторитету судового рішення на той момент практично виключали можливість невиконання рішення суду в добровільному порядку. З набуттям Україною незалежності та зміною соціального та економічного курсу, виникла нагальна потреба у реформуванні судової системи, яка за прийнятою в 1991 році Концепцією мала набути статусу самостійної гілки державної влади. З прийняттям Конституції України судова система юридичне набувала статусу окремої і самостійної гілки державної влади [189, с. 104-106].

Із проголошенням незалежності України в 1991 році ситуація в сфері примусового виконання ухвал у цивільній справі не змінилася докорінно, або в спосіб, який би дав змогу говорити про якісні трансформації в цій сфері. Загалом до 1998 року існування всієї системи примусового виконання судових рішень знаходилося в стані, який залишився у спадок від тоталітарного режиму СРСР. Тому ми наполягаємо на тому, що необхідно виділяти період від 1991 по 1998 роки як негативний досвід вітчизняного процесу законотворчості, як провальний етап формування системи примусового виконання судових рішень в цивільних справах та як один із найбільш демонстративних періодів законодавчої невизначеності.

Навіть із прийняттям Конституції України в 1996 році ситуація з примусовим виконанням ухвал у цивільних справах не набула необхідного розвитку. Лише в 1998 році відбувається створення окремої системи органів примусового виконання судових рішень. Так, приймаючи Закон України «Про державну виконавчу службу» 24.03.1998 році, законодавець уперше демонструє готовність до трансформації та реформування не лише судової системи, але й процесуального законодавства. Наказ Міністерства юстиції України від 19.11.1998 року «Про створення відділів державної

виконавчої служби та скорочення посад старших судових виконавців та судових виконавців» остаточно відділив систему виконання судових рішень від власне судової системи, чим започаткував процес еволюції інституту примусового виконання ухвал у цивільних справах у межах доктрини цивільно-процесуальної науки на етапі становлення України як демократичної держави.

15 грудня 1999 року Міністерством юстиції затверджено Інструкцію про проведення виконавчих дій, згідно пп. 1.1 якої підлягали виконанню постанови, ухвали судів у цивільних справах; пп. 1.3 – виконавчими документами, у тому числі є виконавчі листі, що видаються на підставі рішень, постанов, ухвал судів загальної юрисдикції, ухвал судів про затвердження мирових угод. Так, наприклад, підпунктами 4.13.3 врегульовано питання виконання ухвали про розшук боржника; пп. 5.6 – ухвали про арешт майна боржника [149].

І лише в 1999 році набув чинності Закон України «Про виконавче провадження» [145] в першій своїй редакції. Системний аналіз положень наведених вище актів, прийнятих уже в умовах незалежності, демонструє відсутність особливостей процедури примусового виконання ухвал у цивільних справах та їх відмежування від процедури примусового виконання судових рішень у цілому. Натомість відбувається закріплення на законодавчому рівні та на рівні підзаконних нормативно-правових актів можливості примусового виконання таких ухвал до етапу виконання остаточного рішення суду у відповідній цивільній справі. Це демонструє підвищення уваги законодавця до питань захисту та забезпечення інтересів кредитора та стягувача, особливо інтересу майнового характеру, про що свідчать закріплені в законодавстві вимоги до виконання процедур, пов'язаних із стягненням грошових коштів унаслідок завдання збитків та/або матеріальної шкоди. Можемо констатувати, що саме на цьому етапі – після 1998 року – відбувається остаточна трансформація доктрини цивільного процесу в контексті необхідності розмежування примусового виконання ухвал та виконавчого провадження, як двох тотожних за значенням та роллю, але різних за процедурними аспектами процесів, спрямованих на реальне виконання судових рішень.

Наступним етапом розвитку інституту примусового виконання ухвали в цивільних справах слід вважати 2004 рік, коли відбулося прийняття ЦПК України. Розділ VI ЦПК України присвячено процесуальним питанням, пов'язаним із виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб). Визначено питання: звернення рішення до виконання, видачу виконавчого листа, поновлення строку для виконання, мирової угоди у процесі виконання та ін.; у ст. 389 окремо встановлено, що про виконання ухвали відповідний орган державної виконавчої служби повідомляє суд і заявника не пізніше, ніж у місячний строк з дня одержання ухвали суду [268]. Після прийняття ЦПК України активно відбувається вдосконалення інституційного забезпечення процесу примусового виконання ухвал у цивільних справах. Зокрема, у цьому напрямку, але не лише саме з цієї мети, відбувається прийняття Указу Президентом України «Питання Міністерства юстиції України» від 20.04.2005 № 701, а також Постанови Кабінету Міністрів України «Про утворення урядового органу державного управління у складі Міністерства юстиції України» від 23.04.2005 № 320. Пізніше відбувається зміна й спеціальних законів, якими регулюється виконавче провадження, а саме Закону України «Про державну виконавчу службу» та «Про виконавче провадження». Таким чином, створюються передумови для самостійного існування інституту примусового виконання ухвали в цивільній справі, які визначають незалежність цієї процедури від загального процесу виконавчого провадження.

Ще пізніше – у 2012 році – відбувається прийняття Наказу Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень», від 02.04.2012 №512/5, яка визначає окремі питання організації виконання судових рішень і рішень інших органів (посадових осіб), що відповідно до Закону підлягають примусовому виконанню [147]. І хоча в цій Інструкції, як і в Законі України «Про виконавче провадження» не міститься особливостей примусового виконання ухвал у цивільних справах, але стає зрозуміло, що відсилання в цьому аспекті до положень ЦПК України означає існування окремо цього інституту – примусового виконання ухвал у цивільних справах – не як окремого інституту системи виконавчого провадження, а як окремого цивільно-процесуального інституту.

Наступним етапом розвитку інституту примусового виконання ухвали в цивільній справі слід вважати 2014 рік, коли відбувається підписання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [211]. На думку І. Ізарової, цей крок відкрив нові можливості для розвитку цивільно-процесуального законодавства, а також став важливим кроком на шляху імплементації європейського досвіду в сфері виконавчого провадження. «Положення цієї Угоди визначають розвиток співробітництва у сфері юстиції, свободи та безпеки, зокрема, активізацію судового співробітництва в цивільних справах. Положення Угоди визначили пріоритетні напрями співпраці з метою зміцнення судової влади, підвищення її ефективності, гарантування незалежності та неупередженості й боротьби з корупцією» [66, с. 35-38]. Насамперед у цьому напрямку приймається Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 рр., яка вводиться в дію Указом Президента України від 20.05.2015 року № 276/2015 [157]. Відповідно до цієї стратегії вноситься декілька суттєвих змін у законодавство у сфері примусового виконання ухвал у цивільних справах, зокрема відбувається прийняття нового Закону України «Про виконавче провадження» [144] в 2016 році, а також прийняття Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» [154], Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження [150]. Введення інституту приватних виконавців є важливим кроком уперед, що має на меті розвантажити органи державної виконавчої служби, та як наслідок прискорити відновлення порушених прав приватних осіб шляхом якнайшвидшого виконання рішення суду. Водночас відносно новий інститут приватного виконавця потребує удосконалення функціонування.

У 2017 році відбувається прийняття нової редакції ЦПК України, в якій більше уваги приділено питанням примусового виконання ухвал у цивільних справах, але окремо положення цього інституту цивільно-правової науки не отримали належної систематизації в межах ЦПК України та іншого спеціального законодавства, про що більш детально вже зазначалось у попередньому підрозділі.

Підбиваючи підсумки зауважимо, що нами пропонується наступна періодизація розвитку правового регулювання примусового виконання ухвал у цивільних справах:

I етап – 1864-1917 рр. – який ознаменувався проведенням ґрунтовної судової реформи в Російській Імперії, а також (і що набагато цінніше) початок формуванням наукових поглядів на окремість існування примусового виконання ухвал у цивільних справах окремо від основного рішення по справі;

II етап – 1917-1921 рр. – період національних визвольних змагань, протягом якого хоча й не відбувалося прийняття ключових нормативно-правових актів, але закладаються підвалини існування системи виконавчого провадження, оскільки на українських землях армія відокремлюється від процедури виконання судових рішень (на відміну від території СРСР);

III етап – 1921-1963 рр. – протягом якого відбувається еволюція цивільного процесу, що ознаменувалася прийняттям Цивільно-процесуальних кодексів 1924 та 1929 рр. Формуються принципи та загальні засади виконання рішень та ухвал у цивільних справах;

IV етап – 1963-1991 рр. – період після прийняття ЦПК УРСР 1963 року, в якому чітко визначена необхідність примусового виконання ухвал у цивільних справах окремо від кінцевого судового рішення після її розгляду по суті;

V етап – 1991-1998 рр. – період еволюції цивільно-процесуальної доктрини та пристосування цивільно-процесуального законодавства до вимог демократичного суспільства;

VI етап – 1998-2004 рр. – період формування переважно інституційної та частково організаційно-правової підсистем забезпечення примусового виконання ухвал у цивільних справах;

VII етап – 2004-2014 рр. – прийняття ЦПК України та створення системи правових норм регулювання примусового виконання ухвал у цивільних справах, у тому числі за участю ДВС України;

VIII етап – 2014 рік-теперішній час – період, протягом якого відбувається еволюція цивільно-процесуального законодавства та законодавства в сфері виконавчого провадження. Запроваджено інститут приватних виконавців, відбувається остаточне оформлення примусового виконання ухвал у цивільних справах як окремого інституту цивільного процесу.

Таким чином, наведена періодизація підтверджує тезу про можливість окремого існування процедури примусового виконання ухвал у цивільних справах від процедури виконавчого провадження, у тому числі через суттєве розширення суб'єктного складу органів їх примусового виконання.

1.3. Правова природа та класифікація ухвал у цивільних справах, що підлягають примусовому виконанню

У ЦПК України відсутнє чітке визначення поняття та перелік ухвал суду в цивільних справах, що підлягають примусовому виконанню. Відповідні норми також відсутні в нормативно-правових актах, що регулюють діяльність державних та приватних виконавців. Разом із тим, ми акцентуємо увагу на тому, що принципове значення в межах цього дисертаційного дослідження має положення про необхідність диференціації ухвал у цивільних справах, залежно від проваджень та окремих процедур цивільного судочинства, оскільки примусовому виконанню повинні підлягати ухвали, дія яких спрямована на забезпечення настання певних юридичних наслідків, без яких неможливою є реалізація принципів доступності та ефективності судочинства.

Але для того, щоб визначити вичерпний перелік таких ухвал, необхідно перш за все визначитися із правовою природою ухвали як вольового акту суду, що дасть необхідне розуміння здатності конкретної ухвали бути зверненою до виконання.

Уже в другій половині 50-х рр. ХХ ст. радянські дослідники Ю. Осипов та Д. Чечот визначали ухвалу як постанову суду, яка вирішує питання, що виникають із приводу розгляду та вирішення по суті матеріального правового спору, який є об'єктом відповідного процесу, але самостійно його не вирішують [118, с. 58-65]. Схожої точки зору в подальшому дотримувалась З. Абдулліна, яка визначала судову ухвалу як акт правосуддя, який виносяться з питань, що виникають у процесі провадження по справі, але не вирішує справу по суті [6, с. 5]. У свою чергу Г. Воронков надавав ухвалі надзвичайно важливої та точної ознаки, визначаючи її як оперативно-процесуальний акт [37, с. 30]. Таким чином, уже в радянській доктрині

цивільного процесу вироблено дві важливі ознаки ухвали як процесуального документу: вона не вирішує справу по суті; вона приймається з метою забезпечення вирішення справи по суті.

Подібний підхід до розуміння ухвал суду зустрічаються й в сучасній доктрині цивільного процесу. Під ухвалою суду пропонується розуміти наступні документи: процесуальний документ, яким вирішуються процедурні питання, пов'язані з рухом справи в суді першої інстанції [263, с. 46]; акт суду, який вирішує питання, пов'язані з рухом справи та інші питання, що виникають під час розгляду справи [80, с. 656]; універсальний акт, яким забезпечується вирішення всіх процесуальних питань, пов'язаних із рухом справи й належним оформленням відповідей суду на клопотання осіб, які беруть участь у справі, та інших питань, що потребують реакції суду згідно з законом [90, с. 8-9] та ін.

З аналізу положень ч. 2 ст. 258 ЦПК України можна зробити висновок, що ухвали, спрямовані на вирішення процедурних питань, пов'язаних із рухом справи [268]. Таке визначення ухвали взагалі скорочує можливості для її застосування, але відсутність вичерпного переліку можливих випадків, в яких цивільним судом виноситься саме ухвала, створює певні можливості для розширеного трактування сутності цього процесуально-правового акту.

Вдаліше визначення ухвали запропоновано І. Андроновим, який визначає її як «судовий акт, яким оформлюються процесуальні дії суду, що супроводжують діяльність по здійсненню правосуддя у цивільній справі, безпосередньо не пов'язані із застосуванням норм матеріального права та вирішенням по суті спору про право цивільне». Важливою є думка І. Андронова, що судовими ухвалами вирішуються по суті деякі категорії цивільних справ, які не передбачають вирішення спору про право цивільне [8, с. 58-61]. О. Фролова також зазначає, що зводити правову природу ухвал у цивільному судочинстві суто до процесуального призначення є недоцільно, оскільки «ухвалами оформляються не тільки результати вирішення проміжних питань цивільного судочинства, а й завершення процесу без вирішення справи по суті, а у деяких випадках ухвалою можуть вирішуватися питання, які навіть виходять за межі позовних вимог» [255, с. 76].

На наш погляд, визначення поняття ухвали вимагає уточнення. Найбільш відомим і поширеним способом визначення понять, який пов'язує із ім'ям Аристотеля, є визначення через найближчий рід і видову відмінність [12, с. 127] (*definitio per genus proximum et differentiam specificam*). Як слідує з назви, для такого визначення необхідно, по-перше, установити найближчий рід, до якого належить це поняття, по-друге, указати його видову відмінність.

Для визначення дефініції ухвали в різних джерелах уживаються терміни «судовий акт», «акт суду», «правозастосовний акт», «цивільно-процесуальний акт», проте вважаємо, що вони не є найближчими родовими поняттями для ухвал суду. Судові акти та акти суду традиційно поділяються на судові рішення й протоколи, а тому є родовим поняттям для судових рішень у цілому. Цивільно-процесуальні акти (акти цивільного судочинства, акти цивільного процесу) можуть виноситись різними суб'єктами цивільного провадження й не є виключно судовою прерогативою. Не підходить на роль родового поняття також термін «правозастосовний акт», оскільки має занадто широкий зміст і охоплює всі акти застосування права, що приймають компетентні суб'єкти на основі правових норм.

Згідно ст. 258 ЦПК України, ухвала відноситься до різновидів судових рішень. Вважаємо логіку законодавця в цьому питанні правильною з наукової точки зору. Саме термін «судове рішення» є найближчим родовим поняттям, яке може бути застосоване для визначення дефініції ухвали.

Більш складним питанням є визначення видової відмінності ухвал суду. Більшість дослідників при цьому обмежуються лише вказівками на те, що ухвали «не вирішують справи по суті» або стосуються процесуальних питань, пов'язаних із рухом справи. На наш погляд, такий підхід до визначення поняття ухвали є спрощеним і поверхневим, оскільки межі застосування таких судових актів є значно ширшими.

По-перше, ухвалами суду в цивільному процесі можуть вирішуватись по суті заяви, клопотання та скарги. Згідно ч. 5 ст. 258 ЦПК України визначена можливість закінчення судового розгляду шляхом постановлення ухвали. Наприклад, у ч. 6 ст. 457 ЦПК України передбачається, що провадження про скасування рішення

третейського суду або міжнародного комерційного арбітражу завершуються саме постановленням ухвали [225; 250]. Аналізуючи ст. 460 ЦПК України, слід звернути увагу на речення «Суд постановляє ухвалу за правилами, встановленими для ухвалення рішення». Цій нормі кореспондує також ч. 3 ст. 460 ЦПК України, за якою ухвала суду про скасування рішення третейського суду або про відмову в його скасуванні може бути оскаржена в порядку, визначеному цим Кодексом для оскарження рішення суду першої інстанції. Такі ухвали постановляються іменем України і так само як і рішення суду мають 30-денний строк на апеляційне оскарження.

Також ухвалами суду відповідно до ч. 1 ст. 451 ЦПК України вирішуються по суті скарги на рішення дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення [222]; клопотання про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду (ч. 6 ст. 467 ЦПК України) [237]; клопотання про визнання рішення іноземного суду, що не підлягає примусовому виконанню (ч. 6 ст. 473 ЦПК України) [223]; заяви про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу (ст. 479 ЦПК України) [232]; заяви про видачу виконавчого листа на примусове виконання рішення третейського суду (ст. 487 ЦПК України) [246] та ін. У ч. 3 ст. 482 і ч. 5 ст. 485 ЦПК України прямо вказано, що ці ухвали постановляються «по суті» поданої заяви.

По-друге, не можна обмежувати функціональне призначення ухвал суто вирішенням процесуальних питань по справі. Наприклад, окремі ухвали суду зазвичай постановляються судом щодо питань, які взагалі прямо не стосуються справи, виходять за межі позовних вимог і щодо суб'єктів, які часто навіть не є учасниками провадження [220]. О. Штефан визначає окрему ухвалу як судове рішення, що є різновидом ухвал суду, процесуальний спосіб судового впливу на осіб, що вчинили правопорушення, а також спосіб здійснення контролю за діяльністю юридичних та фізичних осіб, державних органів у випадку виявлення недоліків у діяльності цих осіб, незалежно від того, чи є вони учасниками судового процесу, яка

встановлює обов'язкові до виконання приписи, особою, якій вона адресована з обов'язковим повідомленням суду про вжиті цією особою заходи [279, с. 241].

Таким чином, ухвали суду мають проміжний і кінцевий характер, можуть стосуватися як процесуальних, так і непроцесуальних питань, тобто володіють досить широкою функціональною спрямованістю. Законодавець відносить до категорії ухвал дуже різні за своєю сутністю судові рішення, які можуть утворювати потенційно самостійні поняття.

Єдиною видовою ознакою ухвал суду є те, що ухвали суду не вирішують матеріально-правового спору про право, факт або стан. Навіть у випадках розгляду заяв про скасування рішення третейського суду або про надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів, матеріально-правовий спір про право між сторонами вже вирішений третейською установою, а суд постановлює ухвалу по суті поданої заяви, не вдаючись до вирішення матеріально-правового спору. Водночас рішення суду в цивільному провадженні теж не завжди пов'язані з вирішенням матеріально-правового спору, а тому дефініція ухвали суду також має враховувати специфіку предмету рішень суду в окремому провадженні [198].

З урахуванням, зазначеного вище, ми вважаємо, що ухвала суду – вид судового рішення, яке постановляється щодо процесуальних питань, пов'язаних із здійсненням правосуддя або його завершенням без ухвалення рішення по суті, застосуванням заходів усунення причин та умов правопорушень або вирішенням окремих категорій справ по суті поданих скарг, заяв чи клопотань, предметом яких не є матеріально-правові спори про право, юридично значущі факти або стани.

Таким чином, правова природа ухвали в цивільному судочинстві визначається найперше межами можливості застосування такого судового акту.

Ураховуючи мету та актуальність цього дисертаційного дослідження, слід зауважити, що для цілей примусового виконання ухвала суду в цивільних справах повинна містити певні зобов'язальні елементи, легальний примус держави в особі суду для сторін по справі або третіх осіб, яким визначається необхідність вчинення певних дій. Ухвали, які підлягають примусовому виконанню, обов'язково повинні мати відповідний об'єкт, на який вони орієнтовані, а також суб'єкт, який

зобов'язується такою ухвалою на вчинення конкретних дій або навпаки на заборону їх вчинення. Тобто в будь-якому випадку, ухвала, яка підлягає примусовому виконанню, означає настання негативних або небажаних, хоча й передбачуваних для сторони у справі або третьої особи наслідків, що забезпечується примусовим її виконанням.

Виходячи з наведеного, доцільно підходити до класифікації ухвал у цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню з урахуванням вимог самого виконавчого провадження, тобто враховуючи можливість застосування суб'єктами, які виконують судові рішення в примусовому порядку цей самий примус у відношенні особи, яку такою ухвалою зобов'язують діяти або забороняють дію.

Узагальнену класифікацію ухвал у цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню пропонує О. Перунова. Дослідниця класифікує їх відповідно до того, коли виникає необхідність в їх появі, тобто за критерієм функціонального призначення. На її думку, доцільно розрізняти: ухвали у стадії відкриття цивільної справи; ухвали у стадії провадження у справі досудового розгляду; ухвали у стадії судового розгляду й вирішення справи в судовому засіданні; ухвали у стадії апеляційного оскарження й перевірки рішень суду першої інстанції; ухвали у стадії касаційного оскарження й перевірки рішень суду першої та апеляційної інстанції; ухвали документи в стадії перегляду рішень, ухвал, що набрали законної сили, у зв'язку з винятковими та нововиявленими обставинами [120, с. 38, 119]. Така класифікація має значення для ідентифікації особливостей етапу судового розгляду, на якому виникає потреба у прийнятті відповідної ухвали та її примусовому виконанню.

Г. Фазикош пропонує розширити класифікацію за ознаками етапів цивільного провадження шляхом диференціації ухвал у цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню ще й за окремими процедурами, передбаченими ЦПК України [253, с. 28-32]. До таких процедур вочевидь дослідник відносить процесуальні моменти, пов'язані не лише із ходом провадження, але і його змістовним наповненням. Наприклад, доцільно виділяти ухвали про виклик свідків,

забезпечення позову, забезпечення доказів, обмеження виїзду за кордон тощо. Тобто ухвали, пов'язані із інструментами та засобами досягнення ефективного судочинства.

Д. Шкребець, класифікуючи ухвали в цивільних справах, що належать до примусового виконання, застосовує інстанційний підхід, акцентуючи увагу на суб'єктах винесення відповідних ухвал. Тому дослідниця пропонує розрізняти ухвали, що постановлюються судом першої інстанції; ухвали суду апеляційної інстанції; ухвали суду касаційної інстанції [277, с. 198-201]. Утилітарність даного підходу дає змогу розкрити межі компетенції судів різних інстанцій, що в свою чергу відкриває потенційні можливості для розширення меж застосування ними заходів охоронного характеру в процесі вирішення цивільно-правового спору.

Надзвичайно цікавий підхід до класифікації ухвал у цивільному провадженні, які підлягають примусовому виконанню, пропонує Л. Лисенко, поділяючи їх за таким критерієм як спрямованість на контроль на ухвали: щодо самоконтролю суду; ухвали щодо контролю суду за діями або бездіяльністю осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу [90]. При цьому до ухвал щодо самоконтролю суду власних дій, пропонується відносити: ухвалу про скасування заходів забезпечення позову; ухвалу про скасування судового наказу; ухвалу про зняття заборони здійснювати дії; ухвалу про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню повністю/частково [90, с. 3-6]. Убачається з аналізу досліджень ученого ухвали щодо контролю суду за діями або бездіяльністю осіб, які беруть участь у справі, та інших учасників процесу стосуються насамперед ухвал, пов'язаних із скасуванням обов'язку вчинення ними певних дій чи накладенням такого обов'язку. Подібний підхід є нетривіальним для вітчизняної доктрини цивільного процесу та покликаний передусім необхідністю підвищити рівень контролю за дотриманням процесуальних прав та виконанням процесуальних обов'язків сторін цивільного провадження, а також дотримання судами меж розгляду цивільних справ.

Але якщо трансформувати подібний підхід у контексті характеру наслідків ухвалення та примусового виконання таких ухвал, то можна побачити, що їх можна розділити на ухвали, які мають позитивні та негативні наслідки для учасників процесу. При чому негативність наслідків розкривається через накладення

обмеження або обтяження на процесуальні права сторін у справі. У той час ухвали з позитивними наслідками розуміються як такі, унаслідок ухвалення яких відбувається відновлення порушених прав чи забезпечення процесуальних інтересів сторін у справі.

Набагато утилітарнішим підходом до класифікації аналізованого типу ухвал уявляється нами підхід, запропонований І. Андроновим. Так, учений наголошує на можливості класифікації ухвал залежно від підстави їх постановлення. Тобто судові ухвали варто поділяти на ті, що постановляються судом ехoffісіо незалежно від клопотання учасників справи (наприклад, ухвала про виклик свідка або експерта), та ті, що є реакцією суду на заяву чи клопотання учасників справи (наприклад, ухвала про забезпечення доказів). Різниця між цими двома видами ухвал полягає в тому, що мотивувальна частина ухвал другого виду обов'язково повинна містити аналіз доводів сторін стосовно необхідності вчинення процесуальної дії, щодо якої було подано заяву (клопотання) [11, с.32-38].

О. Шиманович розглядає іншу класифікацію, яка передбачає поділ ухвал, які підлягають примусовому виконанню за їх процесуальним характером, виділяючи при цьому процесуально-організаційні, тобто ухвали, які розв'язують питання організації розгляду й вирішення судових справ (наприклад, ухвали, якими забезпечується примусовий привід свідка, експерта тощо, ухвали про забезпечення доказів); процесуально-правові, що вирішують правові питання руху такого процесу [275, с. 100-101; 276].

Але, як слушно зазначає І. Андронов, у даній класифікації, як і в інших, наведених вище, є низка недоліків: вони поєднують в одні групи різні за характером судові ухвали, не дотримуються рівнів класифікації та інколи виходять за межі основного критерію. Класифікація має наукову цінність і дозволяє розкрити сутність певного явища за умови, якщо відповідає встановленим вимогам [8, с. 58-61].

У цьому контексті більш цілісною, хоча менш інформативною, виглядає класифікація, висунута В. Комаровим та В. Бігуном, які пропонують застосовувати класифікацію ухвал залежно від порядку та характеру їх примусового виконання, поділяючи їх на ухвали, що підлягають обов'язковому примусовому виконанню та на

ухвали, які можуть виконуватися в порядку добровільного виконання, але у випадку їх невиконання, такі ухвали спрямовуються до відповідних органів виконавчої служби чи приватних виконавців [88, с. 652]. Подібна класифікація – за характером виконання – дає змогу встановити, що деякі ухвали потребують виключно примусового виконання, а це означає, що суд, розглядаючи цивільну справу, виходить не лише з бажання та інтересів сторін, але й керується принципами відправлення самого цивільного судочинства. Тобто суд виступає не лише арбітром у вирішенні цивільно-правового спору, але й виконує роль деталізації характеру та способу правозастосування, виключаючи можливості для хибного застосування конкретних норм, що призводить до появи цивільно-правових спорів.

Зі свого боку Т. Ящук та Н. Телегіна, на підставі узагальнення судової практики вирішення процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у цивільних справах, доходять висновку про можливість застосування класифікації за процесуально-цільовим призначенням. При цьому науковці пропонують виділяти такі ухвали, що підлягають примусовому виконанню, як: забезпечуючі ухвали (виконання яких сприяє реалізації самого процесу вирішення цивільно-правового спору); стабілізуючі (які спрямовані на створення нормальних умов процесу розгляду цивільної справи); регулюючі (ухвали, якими вирішуються справи); корегуючі (ухвали, спрямовані на усунення недоліків у роботі організацій або усунення перешкод до виконання рішень) [287, с. 139-144].

Наведена класифікація уявляється нам найбільш доцільною та теоретично виваженою, оскільки максимально розкриває не тільки правову природу, але й функціональне навантаження на кожну відповідну ухвалу. Ураховуючи той факт, що ухвали в цивільному процесі, дійсно, виконують переважно процесуально-організаційні та забезпечувальні функції, то цілком логічно їх поділяти за тим призначенням, яке вони несуть у процесі їх примусового виконання. Примус у даному випадку свідчить не стільки про ухилення чи небажання виконувати їх сторонами, скільки про важливість конкретних дій чи процедур для всього процесу судового вирішення цивільно-правового спору.

Ураховуючи ту обставину, що сучасне вітчизняне цивільно-процесуальне законодавство не містить вичерпного переліку ухвал, що підлягають примусовому виконанню, класифікація такого виду ухвал як засіб наукового пізнання та теоретико-методологічного забезпечення цивільного процесу вирішує надзвичайну важливе завдання – установлює межі, в яких уявляється можливим ідентифікувати аналізований вид ухвал.

Аналізуючи теоретико-методологічне забезпечення примусового виконання ухвал суду в цивільних справах, слід наголосити на тому, що положення доктрини науки цивільного процесу найбільшою мірою реалізуються у процедурних аспектах практичного виконання таких ухвал. Головний акцент ми повинні спрямовувати на досягнення основної мети цивільного судочинства – справедливого, неупередженого та своєчасного розгляду й вирішення цивільних справ із метою ефективного захисту порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави.

У такому розумінні сутності ухвал, які підлягають примусовому виконанню, слід зауважити на наступні вихідні умови їх виконання:

– по-перше, такі ухвали за логікою їх значення для судового розгляду справи, підлягають якомога швидкому виконанню. Вони в переважній більшості є ухвалами забезпечувального характеру, тому логічно, що для захисту прав та інтересів сторін у справі, а також для створення передумов для її вирішення повною мірою по суті їх виконання у примусовому порядку виступатиме певною гарантією дотримання прав та інтересів сторін у справі, а також законності всього цивільного процесу. Так чи інакше, але виконання таких ухвал, окрім ухвали про затвердження мирової угоди та ухвал, якими вирішується справа, повинно відбуватися в межах строків судового розгляду справи;

– по-друге, примусовий характер виконання аналізованих нами ухвал передбачає поширення на дану процедуру положень Закону України «Про виконавче провадження», отже, реалізацію відповідної процедури, яка характеризується тим, що є витратною – потребує авансування витрат суб'єкту, який здійснює примусове виконання, – а також передбачає появу нових процесуальних статусів сторін по

справі. У такому випадку потребує вирішення питання щодо авансування витрат на таке примусове виконання, ураховуючи відсутність остаточного рішення у справі, а відтак – відсутність задоволених вимог, за рахунок чого й може відбуватися авансування витрат виконавців. Аналогічно відбувається й набуття сторонами в цивільній справі нових правових статусів: стягувач та боржник, що накладає певний відбиток на подальший процес реалізації ними своїх основних процесуальних прав та обов'язків;

– по-третє, примусове виконання ухвал у цивільній справі, окрім ухвал, якими закінчується розгляд окремих категорій справ при вирішенні по суті поданих скарг, заяв чи клопотань, породжує підстави для зловживання процесуальними правами сторонами у справі шляхом оскарження порядку примусового виконання, оскільки такі ухвали можуть бути оскаржені окремо від рішення, а також можуть бути оскаржені будь-які дії виконавців, спрямовані на практичне виконання відповідної ухвали.

Наведені вихідні умови використовуються нами як належний базис усього подальшого дослідження.

Системний аналіз положень ЦПК України, Закону України «Про виконавче провадження» [144], Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень та рішень інших органів» [154] не дає однозначної відповіді стосовно наявності чи відсутності особливостей під час примусового виконання ухвал в цивільній справі. Логіка законодавця полягає в тому, що будь-яке судове рішення є обов'язковим для виконання, а тому у випадку, якщо воно підлягає примусовому виконанню, то логічно, що воно має бути виконане, при чому виконане в спосіб, передбачений законом.

Звернення до ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження» [144], дає підстави вважати, що законодавцем фактично ототожнюється поняття виконавчого провадження та примусового виконання рішень, а кожне виконавче провадження є примусовим. Проте приписи згаданого Закону мають положення про добровільне (ст. 7) чи самостійне (ст.ст. 19, 66, 67, 77) виконання рішень, що не узгоджується з

позицією законодавця про ототожнення дефініцій. Відтак постає необхідність визначення на законодавчому рівні поняття примусового виконання рішень.

Свого часу М. Штефан зазначав, що для примусового виконання ухвали суду видається виконавчий лист – письмовий документ встановленої форми і змісту, який видається судом загальної юрисдикції й зобов'язує боржника, інших юридичних і фізичних осіб точно і своєчасно виконати рішення суду і сприяти державному виконавцю у примусовому їх виконанні [278, с. 528].

Також слушним є висновок В. Притуляка, який указує, що порядок виконання судового рішення ототожнює собою дії державного виконавця та інших суб'єктів виконавчого провадження, що здійснюються в певній послідовності на підставі та відповідно до чинного законодавства України про виконавче провадження [143, с. 122]. Цей учений звертає увагу на законодавчо визначені тотожні умови виконання рішення та ухвали, щонайменше стосовно алгоритму дій суб'єктів виконавчого провадження.

М. Майка з цього приводу в своїх дослідженнях доходить висновку про те, що ухвали суду в цивільному процесі, які підлягають виконанню ДВС України чи приватними виконавцями шляхом відкриття виконавчого провадження, в одних випадках є виконавчим документом (наприклад, ухвала про забезпечення доказів, відкриття виконавчого провадження за якою, відбувається безпосередньо на підставі ухвали), в інших – підставою для виконання (наприклад, ухвала про визнання виконавчого листа таким, що не підлягає виконанню та стягнення безпідставно одержаного доходу (заробітку, сум за виконавчим документом), реалізація якої, за правилами Закону України «Про виконавче провадження», відбувається виключно після оформлення виконавчого листа на підставі ухвали суду) [97, с. 14-18]. В. Болух із цього приводу доходить висновку, що ухвали в цивільних справах за своєю правовою природою є юридичними документами, які одночасно є правозастосовними актами й виконавчими документами, тобто які не потребують видачі виконавчого листа для виконання судового рішення [24, с. 51-55].

На противагу наведеній концепції слід наголосити, що прогалинами законодавства в сфері виконавчого провадження є як раз та обставина, що

спеціальний закон не містить особливостей виконання ухвал. Його норми є загальними і застосовуються до рішень (якщо мова йде про цивільний процес).

Хоча ч.ч. 1, 3 ст. 431 ЦПК України передбачено, що виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції. Виконавчий лист, судовий наказ, а у випадках, встановлених цим Кодексом, – ухвала суду є виконавчими документами. Виконавчий лист, судовий наказ, ухвала мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом [268].

Аналіз положень ч. 1 ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» [144] свідчить, що примусове виконання ухвали в цивільній справі, яка підлягає виконанню, нічим не відрізняється від звичайної процедури виконання будь-якого виконавчого документа, щонайменше на стадії відкриття виконавчого провадження. Єдине положення, яке дійсно потребує уточнення, - це положення ч. 3 ст. 431 ЦПК України, якою передбачено, що «виконавчий лист, судовий наказ, а у випадках, встановлених цим Кодексом, – ухвала суду є виконавчими документами» [268]. Але «випадки, встановлених цим Кодексом» не перераховуються, що означає, що не всі ухвали суду в цивільній справі можуть мати форму виконавчого документа, отже, не всі підлягають примусовому виконанню. Цей важливий висновок має бути основою системного аналізу положень ЦПК України на предмет норм, якими закріплюються ті самі випадки, коли ухвала суду є виконавчим документом.

Тому нами обстоюється необхідність уточнити та більш чітко детермінувати класифікацію судових ухвал, визначивши її як класифікацію за *процесуально-функціональним критерієм*, відповідно до якої пропонується виділяти наступні типи ухвал у цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню:

– *ухвали забезпечуючого характеру*, функція яких полягає у швидкому та оперативному створенні передумов на етапі судового розгляду (до початку судового розгляду) для отримання максимально ефективного судового рішення в майбутньому, яке б відповідало принципам повноти, усебічності, законності та розумності судового вирішення цивільно-правового спору. Логічно, що до такого типу ухвал доцільно віднести ухвали про забезпечення позову [229] або забезпечення доказів [245];

– *ухвали установчого характеру*, якими встановлюються, затверджуються або визначаються інші обставини, факти, процедури, що мають значення для вирішення справи по суті та в окремих випадках, спрямовані на таке вирішення. Наприклад, мова йде про ухвали про затвердження мирової угоди [235], якими затверджуються фактичні умови вирішення цивільно-правового спору шляхом знаходження компромісу між сторонами, а не ухвалення судом рішення у справі на розсуд суду;

– *ухвали регуляторного характеру*, якими по суті вирішуються окремі заяви, клопотання та скарги у випадках, передбачених ЦПК України. Постановленням таких ухвал закінчуються провадження в цивільних справах предметом яких не є матеріально-правові спори про право та відповідно відбувається врегулювання спору шляхом правозастосовної діяльності суду [249]. Власне слід зауважити на тому, що будь-які ухвали в цивільній справі, які підлягають примусовому виконанню, мають правозастосовний елемент, оскільки в таких ухвалях суд інтерпретує правову позицію, викладену в нормативно-правових актах, застосовуючи її в конкретному спорі.

Дискусійним і нерегульованим на законодавчому рівні питанням є можливість примусового виконання окремих ухвал суду в цивільному процесі. По суті така категорія ухвал є важливим інструментом непрямого впливу суду, за допомогою якого він намагається виправити хибну правозастосовну, праворегулюючу діяльність юридичних осіб, зобов'язуючи їх вчинити або утриматися від вчинення тих чи інших дій. Важливим аспектом при постановленні таких ухвал є створення умов для недопущення в подальшому вчинення відповідних дій, які негативним чином впливають на інтереси сторін у справі. Окремі ухвали постановляються іменем України, а ст. 185-6 КУпАП встановлює відповідальність за невжиття заходів щодо окремої ухвали суду, але чіткого механізму забезпечення їх примусового виконання законодавством не передбачено.

Додатково слід відмітити усталену в доктрині цивільного процесуального права класифікацію ухвал на усні (протокольні) та письмові. На наш погляд, усні ухвали суду не відповідають усім вимогам виконавчого документу й не можуть бути виконані у примусовому порядку.

Водночас нами пропонується ще одна класифікація ухвал, що підлягають примусовому виконанню *за суб'єктним критерієм*, тобто залежно від суб'єктів їх виконання. Ураховуючи той факт, що будь-яке судове рішення, у розумінні акту судової влади правозастосовного характеру, тобто постановленого в межах розгляду цивільної справи, є обов'язковим до виконання, а також враховуючи особливості здійснення виконавчого провадження відповідно до Закону України «Про виконавче провадження», нами уявляється за доцільне виділити наступні типи ухвал:

– *ухвали, що підлягають примусовому виконанню органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями*. Тобто фактично більшість ухвал, які не породжують настання специфічних правових наслідків без створення спеціальних правових умов [248];

– *ухвали, що можуть бути виконані у примусовому порядку виключно державними виконавцями й не можуть бути виконані приватними виконавцями в силу специфіки правових наслідків та процедури виконання*. Наприклад, ухвала про примусове проникнення в житло або примусове виселення [244];

– *ухвали, що підлягають фактичному виконанню іншими органами та особами в їх взаємодії з виконавцями (органами Національної поліції, органами прикордонного та митного контролю, органами опіки та піклування тощо)*. Наприклад ухвали про привід свідків [213].

Таким чином, запропонована нами класифікація ухвал, які підлягають примусовому виконанню в межах цивільного процесу, за суб'єктним критерієм демонструє можливість розширення практичного інструментарію реалізації сторонами цивільного спору своїх прав та інтересів, захисту та відновлення порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, створення передумов для виправлення, корегування правової дійсності та належної реакції на некоректне правозастосування з боку органів державної влади норм чинного законодавства.

Усе це дає змогу також уточнити теоретико-методологічний інструментарій дослідження інституту ухвал у цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню. Цінність отриманих результатів дозволяє визначити підстави та межі наукового пошуку оптимального суб'єктного складу відносин із приводу

примусового виконання ухвал у цивільних справах, а також визначення особливостей відповідних проваджень у процесі їх виконання.

Автором розроблено перелік ухвал у цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню, наведений у додатку А.

На думку М. Майки, правовими наслідками набрання законної сили ухвалами суду в цивільному процесі є: обов'язковість (здатність та наявність підстав для поширення на правовідносини) та, в окремих випадках, здійсненність (можливість та наявність підстав для виконання) [97, с. 22-24]. З цього приводу слід зазначити, що набираючи відповідну законну силу, ухвала суду в цивільній справі повинна виконуватися швидко та оперативно.

Так само Ю.В. Навроцька звертає увагу на суттєвий недолік цивільно-процесуального законодавства в цьому контексті. Цей недолік розкривається через співставлення змісту положень ст. 368 ЦПК України та ст. 367 ЦПК України щодо негайного виконання судових рішень. Відповідно до цих норм, передбачено обов'язкове отримання виконавчого листа після набрання законної сили судового рішення. Тобто проголошуючи ухвалу негайну для виконання, суд фактично демонструє наявність такого рішення без відповідного його правозастосування, оскільки немає виконавчого листа. «Формально виникає ситуація, коли хоч рішення й допущене судом до негайного виконання, проте відповідно до ЦПК України, виконавчий лист за таким рішенням не може бути виданий і, як наслідок, в особи буде відсутній процесуальний засіб звернення до органів ДВС за примусовим виконанням такого рішення. Тому доцільним є чітко визначити на законодавчому рівні, що особі, рішення щодо якої допущене до негайного виконання, виконавчий документ видається негайно після проголошення такого рішення» [111, с. 190]. Саме тому нами обстоюється правильність тези щодо того, що ухвала в цивільній справі, яка підлягає примусовому виконанню, і є виконавчим документом, тобто не потребує виконавчого листа.

Про швидке або навіть негайне виконання ухвал у цивільній справі в примусовому порядку говорить Є. Харитонов, а також згадують у своїх дослідженнях С. Фурса та Є. Фурса [257]. Зокрема, Є. Харитонов зазначає, що негайний характер

виконання ухвал, розкривається через сферу забезпечення прав та інтересів найбільш соціально уразливих верств населення. «Особливим захистом користуються діти, коли постає питання про їх відібрання та повернення тому, з ким вони проживали» [267, с. 321]. Таким чином, негайність, як ознака процедури примусового виконання рішень у цивільних справах, повинна виконуватись на кожному етапі відносин із приводу примусового виконання таких ухвал.

Говорячи про відносини у сфері примусового їх виконання, ми свідомо акцентуємо увагу на тому, що ці відносини є особливими й відрізняються від інших процедур та процесів виконання ухвал у цивільній справі. Так, у своїх дослідженнях О. Верба-Сидор робить висновок про те, що такі процедури як «виконавче провадження» (у розумінні Закону України «Про виконавче провадження») та «примусове виконання ухвал в цивільних справах» є різними за своїм правовим змістом. Це пояснюється тим, що у процесі виконання ухвал суду, виконавче провадження може й не відкриватися, але процедура виконання ухвали цивільного суду матиме таку ж саме обов'язковість та примусовий характер, але різний суб'єктний склад та різний характер реалізації цивільно-процесуальної правосуб'єктності [31, с. 11-15]. Іншими словами дослідниця вказує на те, що виконання ухвал у деяких випадках не охоплюється положеннями та нормами Закону України «Про виконавче провадження», але останні застосовуються до такого процесу за аналогією.

У контексті зазначеного, на нашу думку, необхідно все ж таки уточнити відносини, які виникають у процесі примусового виконання ухвал у цивільних справах наступним чином:

– цивільно-процесуальні відносини – традиційні відносини, які регулюються нормами ЦПК України, та характеризуються реалізацією цивільно-правової правосуб'єктності сторін виконавчого провадження відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» в межах примусового виконання ухвал;

– цивільно-правові – які виникають на етапі практичного втілення приписів суду з урахуванням особливостей окремих процедур приватно-правового характеру (наприклад, застосування заходів цивільно-правової відповідальності тощо);

– виконавчо-правові – які виникають із правового статусу та у процесі реалізації правосуб'єктності сторонами виконавчого провадження;

– адміністративно-правові – які виникають у процесі примусового виконання ухвал у цивільних справах органам публічної влади, на які покладається безпосередній обов'язок їх виконання;

– адміністративно-процесуальні – які виникають у процесі оскарження дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень в порядку КАС України.

Окремо слід зауважити, що необхідність у примусовому виконанні ухвали суду до безпосереднього розгляду цивільної справи судом загальної юрисдикції є можливою. Так як ЦПК України допускається забезпечення позову (ст. 149) та забезпечення доказів (ст. 116) також до пред'явлення позову до суду [268].

Ще однією особливістю примусового виконання ухвал у цивільних справах треба вважати той факт, що в більшості випадків вони стають першим виконавчим документом у випадку, якщо здійснюється виконавче провадження органами ДВС України або приватними виконавцями. Наступні судові рішення в конкретному цивільному провадженні після набуття ними законної сили, а точніше ті з них, які підлягають примусовому виконанню, – виконуються шляхом приєднання до виконавчого провадження, відкритого на підставі ухвали. Як підсумок, відбувається зведене виконавче провадження, яке здійснюється на підставі ухвали постановленій до вирішення цивільної справи по суті. Це означає, що виконавче провадження здійснюється ще на тому етапі, коли цивільно-правовий спір перебуває все ще на стадії вирішення. Подібна ситуація створює передумови для зловживання процесуальними правами сторонами у справі, оскільки ухвала, яка підлягає примусовому виконанню, може бути оскаржена в порядку апеляційного та касаційного провадження. До вирішення питання щодо задоволення апеляційної та/або касаційної скарги на подібні ухвали розгляд цивільної справи може зупинитися за клопотанням сторін або у випадках передбачених п. 15.10 Розділу XIII. ЦПК України «Перехідні положення», тобто коли розгляд апеляційної скарги здійснюється на підставі оригіналів документів, що містяться у справі, для чого відбувається передача справи до суду апеляційної та/або касаційної інстанції.

Ураховуючи це, нами вбачається за доцільне змінити формулювання п. 15.10 Перехідних положень ЦПК України, виклавши його в такій редакції, що зазначена в додатку Б. При цьому п. 15.11. ЦПК України дисертантом пропонується виключити.

Підбиваючи підсумки, ми акцентуємо увагу на тих особливостях, які, на нашу думку, має процедура примусового виконання ухвал у цивільних справах:

1. Негайність виконання. Усі без винятку ухвали, постановлені в цивільному процесі, є засобами захисту прав та інтересів сторін, тому швидкість їх виконання, як і повнота, є показниками ефективності цивільного судочинства. Негайність спрямовується на реалізацію приписів суду у спосіб, який забезпечує максимальний рівень виконання ухвали, що є одночасно показником рівня задоволення цивільно-процесуальних прав осіб.

2. Більшість ухвал у цивільних справах, що підлягають примусовому виконанню, самі по собі є виконавчими документами, оскільки не потребують видачу судових наказів та виконавчих листів. Ця особливість правової природи ухвал наділяє їх низкою якісно позитивних ознак, що певним чином і визначають негайність їх виконання, а також інші риси, які мають значення для процесу виконання.

3. Примусове виконання ухвал у цивільному судочинстві відбуваються переважно до вирішення справи по суті, що потребує вирішення проблеми усунення можливостей для зловживання процесуальними правами сторін по справі, для чого було запропоновано внесення відповідних змін до ЦПК України.

4. Особливим є комплексність відносин у межах примусового виконання ухвал у цивільних справах, оскільки наявне поєднання цивільно- та адміністративно-процесуальних, адміністративно-правових, а також приватно-правових відносин. Ухвала суду, як вид судового рішення, в окремих випадках, визначає права та обов'язки не тільки сторін у справі, а й інших суб'єктів правовідносин, які не були учасниками цивільних справ, під час розгляду яких суд постановив зазначені ухвали. Указані правові наслідки стосуються постановлення та набрання законної сили ухвалами суду про витребування, забезпечення доказів, окремими ухвалами суду та іншими ухвалами, які направляються для виконання до визначених судом органів державної влади, місцевого самоврядування, їх посадових та службових осіб або до

підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності та підпорядкування [97]. Отже, особливості процедури примусового виконання ухвал у цивільній справі накладають відбиток і на правовий статус суб'єктів виконавчого провадження або суб'єктів примусового провадження, оскільки нами встановлено та доведено неоднорідність цих цивільно-правових категорій.

1.4. Органи та особи, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах

Примусове виконання ухвали в цивільних справах є особливою формою виконання судового рішення. До неї застосовується законодавство у сфері виконавчого провадження, і головним чином щодо визначення правового статусу суб'єктів, які здійснюють їх виконання, а також у загальних процедурних аспектах реалізації примусового виконання судового рішення. Окремої сукупності норм у межах ЦПК України чи навіть окремих положень у самому Законі України «Про виконавче провадження», які б стосувалися регулювання примусового виконання саме ухвал у край мало. Ми не говоримо про їх повну відсутність, але їх недостатньо для того, щоб говорити про закінчення оформлення аналізованої процедури в самостійний інститут доктрини цивільно-процесуальної науки. Для цього існують необхідні передумови та об'єктивна необхідність враховуючи загальну тенденцію до спрощення та підвищення якості процедур примусового виконання судових рішень. Однак, для того щоб на законодавчому рівні систематизувати відповідні норми права в окремий параграф ЦПК України, необхідно дослідити всі без виключення аспекти та процедурні моменти примусового виконання ухвал.

Особливу увагу при цьому слід приділити правовому статусу та становищу органів, які наділені повноваженнями у сфері відповідного примусового виконання ухвал, розуміючи при цьому, що до їх числа належать не лише органи ДВС України та приватні виконавці. Проблематика визначення суб'єктного складу досліджуваної процедури викликає науковий інтерес ще й тому, що в межах примусового виконання окремих видів ухвал суду відбувається поєднання положень різних галузей права, що

свідчить про міжгалузевий характер цього інституту. Це в свою чергу підкреслює важливість примусового виконання ухвал у цивільних справах для відносин, зокрема, адміністративно-правового характеру. Виконання ухвали саме цивільного суду в цьому конкретному аспекті проявляє обмеженість доктрини правової науки в питаннях детермінації реального значення судових органів та судової правотворчості, що закладає підвалини для значно ґрунтовніших досліджень, зокрема про природу судових рішень у формі ухвали у цивільній справі та можливості вважати її засобом корегування правової дійсності.

Таким чином, питання суб'єктного складу виконання ухвал дають можливість проаналізувати механізм взаємодії різних за своїм правовим статусом органів, діяльність яких виходить за межі регуляторної спроможності цивільно-процесуального чи суто цивільного законодавства. З одного боку це може свідчити про унікальний характер цивільного процесу в тому сенсі, що він може виступати як базовий для апробації процедур примусового виконання для інших судових процесів, скажімо адміністративного чи господарського. З іншого, залучення ширшого, ніж у випадках, визначених Законом України «Про виконавче провадження» або Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», кола осіб, – свідчить про об'єктивну наявність потенціалу розширення спроможності інституту примусового виконання ухвал у цивільних справах у частині підвищення якості процесу виконання судових рішень та повноти такого виконання, а також дотримання інших принципів притаманних цивільному процесу.

Розкриття такого потенціалу так само дасть змогу набути необхідні знання про механізми та особливості організаційної побудови процесу примусового виконання, що завершить оформлення цього інституту цивільного процесу.

Для цього існує необхідність найбільш повної детермінації органів, які в різних випадках наділяються законодавством повноваженнями здійснювати примусове виконання ухвал у цивільних справах, з урахуванням особливостей, установлених ЦПК України та Законом України «Про виконавче провадження» (авторська

диференціація органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах за предметним критерієм, наведена у додатку А).

На підставі наведеної таблиці, можна констатувати той факт, що ЦПК України хоча прямо й не називає суб'єктів примусового виконання ухвал у цивільних справах, однак значно розширює їх склад порівняно із спеціальним законодавством про виконавче провадження, яке зазначає лише про державних і приватних виконавців.

Найбільшу кількість ухвал можуть виконувати державні виконавці, які є посадовими особами відповідних органів ДВС України. Конкретна приналежність та посади такого державного виконавця залежать від розміру та виду стягнення, характеру боржника та правового статусу стягувача й визначається відповідно до законодавства у сфері виконавчого провадження, але державні виконавці не можуть виконувати всі без виключення ухвали в цивільних справах, оскільки деякі ухвали мають спеціальний суб'єкт примусового виконання, що визначається характером судового припису, який міститься в такій ухвалі, а також сферою компетенції відповідного органу.

Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [154] визначаються організаційно-процедурні аспекти примусового виконання судових рішень у цивільних справах, але не передбачено специфіки виконання саме ухвал. З одного боку відсутність диференціації та виокремлення особливостей правового статусу державних виконавців при примусовому виконанні ухвал у цивільних справах спрощує правове регулювання цієї процедури, з іншого ж вбачається, що наявність певних особливих рис суттєво б підвищило й якість здійснення відповідних процедур, додаючи їм відповідних характеристик, які б у більш повній мірі відображали специфіку механізму примусового їх виконання.

Другою важливою заувагою, яку ми можемо зробити за результатами аналізу даних, викладених у додатку А, є те, що лише деякі ухвали можуть виконуватися приватними виконавцями з урахуванням обмежень, установлених ч. 2 ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження».

Упровадження інституту приватних виконавців було викликано необхідністю розвантаження державної виконавчої служби та відновлення довіри до виконавців як суб'єктів, що здійснюють, у тому числі примусове виконання ухвал суду в цивільних справах. Відповідно до ст. 16 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» визначено приватного виконавця як суб'єкта незалежної професійної діяльності та вказано вимоги щодо громадянства України [154]. У цьому контексті нами вказується, що нормативна база повинна оперувати чітким, повним, однозначним та взаємоузгодженим із іншими нормативними актами поняттям приватного виконавця. Тому нами робиться висновок у необхідності на законодавчому рівні встановити визначення дефініції приватного виконавця.

Ураховуючи той факт, що приватні виконавці – це самозайняті особи, які здійснюють ліцензовану діяльність та виступають альтернативою системи органів ДВС України (хоча і не у всіх категоріях справ), доцільно зауважити про наявність конкуренції між приватним та державним сектором органів і посадових осіб системи відносин виконавчого провадження. Така конкуренція передбачає необхідність створення відповідних гарантій незалежності та захисту прав приватних виконавців із боку держави. Хибно думати, що держава повинна забезпечувати захист приватних виконавців, але саме держава на рівні закону визначає засади та межі такого захисту, який здійснюється самими приватними виконавцями. Для цього створюються самоврядні органи приватних виконавців, а відтак логічно, що створюються й відповідні дисциплінарні органи – Дисциплінарна комісія приватних виконавців. Аналізований нами Закон визначає особливості функціонування ради приватних виконавців на всіх рівнях: від ради регіону до ради України. Також закон визначає особливості процедури дисциплінарного провадження у відношенні приватних виконавців, межі та способи притягнення їх до дисциплінарної відповідальності, а також випадки, коли вона може застосовуватися.

Наявність дисциплінарного провадження, як і гарантій самоврядності приватних виконавців, демонструє підвищений рівень контролю з боку інститутів громадянського суспільства за їх діяльністю. Також це означає високий рівень

можливостей та наявність організаційного, матеріально-технічного й фінансового потенціалу для розширення предметних галузей і сфер виконання приватними виконавцями процедур із примусового виконання, у тому числі й ухвал у цивільних справах.

Діяльність приватних виконавців має деякі особливості в порівнянні з функціонуванням Державної виконавчої служби:

- виконавчий округ, на території якого приватний виконавець має намір здійснювати діяльність;
- Єдиний реєстр приватних виконавців України, що містить відомості про приватного виконавця;
- страхування цивільно-правової відповідальності приватного виконавця перед третіми особами;
- офіс приватного виконавця, що повинен забезпечувати належні умови для здійснення діяльності приватного виконавця;
- фізичні або юридичні особи мають право вільного вибору приватного виконавця з числа тих, відомості про яких внесено до Єдиного реєстру приватних виконавців України, з урахуванням суми стягнення та місця виконання рішення [154].

На основі викладеного нами вказується, що законодавцем упроваджено ряд нових процесуальних нововведень, зокрема щодо примусового виконання ухвал суду в цивільних справах, що покликані підвищити рівень та якість виконання рішень суду, відновити рівень довіри до діяльності виконавців, зменшити рівень правопорушень у процесі виконання рішень суду. Водночас існують реальні проблеми в діяльності приватних виконавців, тому вказаний інститут потребує вдосконалення правового регулювання з боку законодавця та подальших наукових досліджень.

Третя заувага стосується того, що державні виконавці не можуть виконувати самостійно деякі ухвали в цивільних справах, або виконання яких є більш ефективним чи законодавчо передбачене з залученням інших органів державних влади та їх посадових осіб. Так, ухвали про наступне: тимчасове вилучення доказів державним виконавцем для дослідження судом; примусове направлення фізичної особи на

судово-психіатричну експертизу здійснюється посадовими особами органу ДВС України спільно з органами Національної поліції України.

Таке розширення суб'єктного складу вказує на складність примусового виконання наведених ухвал, оскільки передбачає наступні дії:

– необхідність координації діяльності декількох органів державної влади, що ускладнює та гальмує процес їх виконання, однак не зменшує, а навпаки збільшує ефективність та повноту такого виконання. Щоправда можливо на цьому етапі відбувається втрата оперативності, що шкодить загальним цілям та результату цивільного процесу, особливо враховуючи на обов'язковість та важливість свідчень свідка для розгляду справи по суті;

– витратність примусового виконання, що зі свого боку свідчить про необхідність резервування відповідних сум у бюджеті органів ДВС України, або компенсацію подібних витрат за рахунок виконавчого збору вже в процесі виконання основного судового рішення у справі;

– регулювання таких процедур примусового виконання нормативно-правовими актами міжгалузевого та спеціально-правового характеру, зокрема Законом України «Про національну поліцію»; Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству»; Наказом МОЗ України «Про затвердження Правил застосування примусових заходів медичного характеру в спеціальному закладі з надання психіатричної допомоги» від 31.08.2017 № 992 тощо.

Цими особливостями пояснюється неможливість залучення до примусового виконання деяких ухвал приватних виконавців, зокрема, у силу того, що держава не може делегувати приватній особі функцію державного примусу та застосування фізичного впливу відповідно до закону, що цілком можливе під час виконання таких ухвал й є монополією правоохоронних органів. Крім того, перераховані ухвали при їх примусовому виконанні передбачають наявність елементу легітимізованого державою (через відповідне судове рішення) обмеження прав та свободи громадян. Наприклад, ухвала про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу суттєво обмежує свободу пересування особи, а також фактично примушує її до проходження процедур поза межами волевиявлення такої

особи. Через це примусове виконання її приватними виконавцями ставить у залежність волю осіб, щодо яких застосовується така ухвала від волі та повноважень іншої, по суті своїй фізичної особи, яка виконує навіть не функції держави, а лише здійснює незалежну професійну діяльність. Ураховуючи це, ми вважаємо цілком виправданою позицією законодавця, що виконання перелічених вище ухвал не може здійснюватися приватними виконавцями, а державними виконавцями – лише в супроводі та за участі представників органів Національної поліції України, інших компетентних державних органів та установ, зокрема медичного профілю, які уповноважені на проведення відповідних експертиз та лікувальних процедур.

Четверта заувага стосується наслідків примусового виконання окремих ухвал щодо державного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, передбачених ч. 3 ст. 262 ЦПК України та ухвал про оскарження дій або бездіяльності державних виконавців та/або приватних виконавців, передбачених ст. 450-451 ЦПК України. Особливість примусового виконання вказаних вище ухвал полягає в тому, що з предметної сфери цивільного процесу відносини, які виникають у процесі такого виконання переходять у сферу дисциплінарної, а в деяких випадках й адміністративної відповідальності. Ураховуючи суб'єктів такої відповідальності – посадові особи органів ДВС України та приватні виконавці – ми робимо висновок щодо того, що правове регулювання процедур, які можуть виникати в процесі примусового виконання таких ухвал можуть регулюватися не лише Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», але також і законодавством у сфері проходження державної служби чи протидію корупції.

І хоча в загальному вигляді дисциплінарне провадження регулюється Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», однак, враховуючи статус суб'єктів, які виконують такі ухвали та їх компетенцією, цілком логічним передбаченням є те, що окремі процедурні аспекти все-таки регулюються більш ширшим колом правових актів. І потреба в такому регулюванні виникає через складність обставин або особливий статус посадової особи. Оскільки ухвали передбачені ч. 3 ст. 262 ЦПК України

виконуються посадовою особою органу ДВС України вищого за рівнем ієрархії відповідно до органу, в якому державний виконавець, у відношенні якого постановлено ухвалу, проходить службу, то необхідно розуміти, що повнота функціонального навантаження та компетенцій розкривається спеціальним законодавством у сфері державної служби. Це пов'язано головним чином із зв'язками підпорядкування, а отже, виникненням обставин, які передбачають застосування спеціальних контрольних заходів.

П'ята заувага акцентує нашу увагу на тому, що примусове виконання ухвал у цивільних справах може здійснюватися й іншими органами, які не входять до системи виконавчих або правоохоронних органів, про що прямо закріплюється в законодавстві, хоча й не визначається вичерпний перелік таких органів.

Так, ст. 6 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» відзначає, що «у випадках, передбачених законом, рішення щодо стягнення майна та коштів виконуються органами доходів і зборів, а рішення щодо стягнення коштів - банками та іншими фінансовими установами. Рішення про стягнення коштів з державних органів, державного та місцевих бюджетів або бюджетних установ виконуються органами, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів» [154]. Відсутність чіткого переліку органів, що виконують ухвали в цивільному процесі в примусовому порядку створює проблему правової та інституційної невизначеності, що в свою чергу може мати негативні наслідки для остаточного вирішення цивільної справи по суті. Зокрема, це стосується можливостей оскарження процесу виконання таких ухвал у частині визначення суб'єкту виконання, що хоча й є зловживанням цивільних прав, але в такому випадку може застосовуватися сторонами в цивільному процесі з метою досягнення позитивного для себе результату. Єдине, на чому слід акцентувати увагу, це те, що характер такого органу може бути відображений у резолютивній частині самої ухвали. Так, цілком логічно, що окрема ухвала передбачена ч. 5-7 ст. 262 ЦПК України повинна виконуватися тим органом, яким було прийнято відповідний нормативно-правовий акт, що потребує корегування; ухвала про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України – державним виконавцем, а також органами

прикордонного контролю; окрема ухвала стосовно порушення законодавства - прокурором або органом досудового розслідування.

Таким чином, доходимо висновку про існування простого та складного суб'єктного складу примусового виконання ухвал у цивільних справах. Простим суб'єктний склад примусового виконання є тоді, коли ухвала виконується самостійно посадовою особою органів ДВС України або приватним виконавцем. Складний суб'єктний склад має місце у випадках неможливості примусового виконання ухвал у цивільній справі самостійно виконавцями. Тобто така «розширеність» суб'єктного складу запроваджується нами у випадках, коли примусове виконання ухвали неможливе одним суб'єктом примусового виконання та потребує обов'язкової участі інших органів державної влади, що у свою чергу вимагає налагодження організаційного зв'язку та системи координації зусиль. Складний суб'єктний склад примусового виконання може характеризуватися наявністю в його складі органу ДВС України та її посадової особи. Це означає, що примусове виконання таких ухвал відбувається за домінуванням законодавства про виконавче провадження з урахуванням особливостей, пов'язаних із предметною сферою діяльності інших суб'єктів такого примусового виконання.

Уважаємо, що для врегулювання питань, пов'язаних із примусовим виконанням ухвал у цивільних справах, що на практиці реалізуються не лише в деяких випадках, а й взагалі без участі органів системи виконавчого провадження, потрібен комплексний підхід, з урахуванням застосування положень законодавства інших галузей права.

Висновки до першого розділу

1. Методологічною основою дисертаційного дослідження став комплекс загальнофілософських, загальнонаукових і спеціальних методів пізнання: діалектичний метод, індукції, дедукції, аналізу, синтезу, статистичний метод, формально-юридичний метод, історико-правовий метод, порівняльно-правовий метод та інші. Вибір методологічної основи дослідження обґрунтовано науковою й

прикладною доцільністю, особливостями об'єкту й предмету дослідження. Установлено, що дослідження загальнотеоретичних і галузевих питань примусового виконання судових рішень завжди було в центрі уваги видатних учених, зважаючи на перманентні проблеми стану виконання судових рішень Україні. Обґрунтовано, що стан наукової розробки примусового виконання ухвал у цивільних справах залишається недостатнім унаслідок того, що більшість дослідників акцентують основну увагу на проблематиці виконання рішень суду як основних актів правосуддя в цивільному провадженні. Констатовано відсутність несуперечливих теоретичних підходів до визначення поняття та класифікації ухвал суду, недостатня увага приділяється механізмам удосконалення процедури примусового виконання ухвал, незважаючи на те, що невиконання судових рішень є головною проблемою правосуддя в Україні.

2. Запропоновано авторську історичну періодизацію правового регулювання примусового виконання ухвал у цивільних справах із урахуванням генезису джерел права та розвитку доктрини цивільного процесу: I етап – 1864-1917 рр. (законодавче закріплення примусового виконання ухвал); II етап – 1917-1921 рр. (відродження національних традицій науки цивільного процесу); III етап – 1921-1963 рр. (прийняття ЦПК 1924 та 1929 років); IV етап – 1963-1991 рр. (прийняття ЦПК УРСР 1963 року); V етап – 1991-1998 рр. (еволюції цивільно-процесуальної доктрини); VI етап – 1998-2004 рр. (розвиток спеціального законодавства в сфері виконавчого провадження); VII етап – 2004-2014 рр. (прийняття ЦПК України 2004 року); VIII етап – 2014 рік-теперішній час (еволюція цивільно-процесуального законодавства, прийняття нової редакції ЦПК України 2017 року).

3. Сформульовано дефініцію ухвали суду як виду судового рішення, яке постановляється щодо процесуальних питань, пов'язаних із здійсненням правосуддя або його завершенням без ухвалення рішення по суті, застосуванням заходів усунення причин та умов правопорушень або вирішенням окремих категорій справ по суті поданих скарг, заяв чи клопотань, предметом яких не є матеріально-правові спори про право, юридично значущі факти або стани.

4. Запропоновано авторську класифікацію ухвал, що підлягають примусовому виконанню в цивільному провадженні за процесуально-функціональним критерієм та за суб'єктним складом. За першим критерієм виділено такі типи ухвал у цивільних справах, які підлягають примусовому виконанню: ухвали забезпечувального характеру; ухвали установчого характеру; ухвали регуляторного характеру. Відповідно до другого критерію виділено: ухвали, які підлягають примусовому виконанню органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями; ухвали, які можуть бути виконані у примусовому порядку виключно державними виконавцями й не можуть бути виконані приватними виконавцями в силу специфіки правових наслідків та процедури виконання; ухвали, які підлягають фактичному виконанню іншими органами та особами в їх взаємодії з виконавцями (органами Національної поліції, органами прикордонного та митного контролю, органами опіки та піклування тощо). Наприклад, ухвали про привід свідків.

5. Обґрунтовано думку, про необхідність відокремлення примусового виконання ухвал у цивільних справах від категорії «виконавче провадження» у доктрині цивільного процесуального права. Доведено їх взаємозв'язок як цілого й окремого, а також спільна природа походження. Визначено наявність досить суттєвих відмінностей процедурного характеру та суб'єктно-об'єктного складу, зокрема, у характері відносин із приводу примусового виконання аналізованого типу ухвал, які за своїми ознаками, а отже, за потребами законодавчого регулювання виходять за межі суто відносин виконавчого провадження чи навіть цивільно-процесуальних, та торкаються таких сфер як дисциплінарне провадження, адміністративні відносини, тощо.

6. З'ясовано наявність досить розгалуженого суб'єктного складу відповідних відносин у сфері примусового виконання ухвал у цивільних справах. Встановлено, що перелік органів та посадових осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах, значно ширше за систему органів виконавчого провадження. Це обумовлює складність примусового виконання певних ухвал, але в той же час підтверджує тезу про необхідність розмежування інститутів «виконавчого провадження» та «примусового виконання ухвал у цивільних справах» на

доктринальному та законодавчому рівнях. Сформульовано авторський підхід до диференціації органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних за предметним критерієм, який містить у собі диференціацію простого та складного суб'єктного складу.

РОЗДІЛ 2

ЗВЕРНЕННЯ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ДО ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ

2.1. Порядок звернення ухвал у цивільних справах до примусового виконання

ЦПК України не визначає окремої процедури для виконання саме ухвал, які підлягають примусовому виконанню без видачі виконавчого документу. Можна припустити, що етапи їх примусового виконання мають загальну логіку для виконання всіх судових рішень і включають наступне: набрання судовими ухвалами законної сили, звернення їх до виконання, фактичну реалізацію їх виконання компетентними органами та завершення процедури виконання судових ухвал. Тому доречнішим є визначення саме особливостей примусового виконання судових ухвал.

ЦПК України містить у собі ст. 431, відповідно до якої встановлюються такі особливості початку процедури примусового виконання:

примусове виконання будь-яких судових рішень у цивільному процесі розпочинається з видачі виконавчого листа (ч. 1 ст. 431 ЦПК України);

виконавчий лист, судовий наказ, а у випадках, установлених цим Кодексом, – ухвала суду є виконавчими документами. Виконавчий лист, судовий наказ, ухвала мають відповідати вимогам до виконавчого документа, установленим законом (ч. 3 ст. 431 ЦПК України) [268];

суд може вживати заходи забезпечення виконання ухвали суду, як додаткового елемента гарантій обов'язковості судових ухвал (ч. 6 ст. 431 ЦПК України);

окремим або додатковим рішенням суд може змінювати виконавчий документ, у нашому випадку змінювати текст та спосіб виконання ухвали, яка є виконавчим документом, що не тягне за собою продовження розгляду справи по суті та приймається за зверненням особи, на користь якої видано таку ухвалу (ч. 7 ст. 431 ЦПК України).

Наведені законодавчі особливості переконують, що ЦПК України не має чіткої регламентації процедури виконання ухвали в цивільних справах, а норма ч. 3 ст. 431 ЦПК України, відсилаючи до спеціального закону, яким є Закон України «Про виконавче провадження», демонструє, що відносини з примусового виконання ухвали в цивільних справах є позапроцесуальними відносинами, що мають власну законодавчу базу регулювання.

Однак, М. Майка у своїх дослідженнях доходить протилежного висновку, що теза про те, що «зміст юридичних відносин, пов'язаних із реалізацією судового рішення, реалізується виключно в межах виконавчого провадження не знаходять свого відображення на регулювання процедури виконання ухвал суду. Зокрема, виконання ухвали про привід свідка регламентується нормами адміністративного права, ухвали про судове доручення – цивільно-процесуального, окремої ухвали суду, яка містить ознаки повідомлення про злочин – кримінально-процесуального, ухвали про призначення опікуна – цивільного та сімейного права» [98, с. 81-83].

Таким чином, сама ухвала, а точніше сама воля суду, що підлягає виконанню на підставі такої ухвали, визначає сутність та зміст правовідносин з її виконання, а також ту сферу законодавства, нормами якої таке виконання регулюється.

У цьому контексті уявляється слушним звернути увагу на позицію О. Верби-Сидор стосовно того, що примусове виконання ухвал у цивільних справах не обмежується регуляторним впливом законодавства у сфері регулювання відносин із приводу виконавчого провадження. А тому відносини, які виникають у процесі їх виконання, повинні визначатися відповідно до законодавства, яким вони регулюються [31, с. 18-20].

Тобто положення Закону України «Про виконавче провадження» охоплюють лише загальні аспекти процедури виконання ухвал суду: строки звернення та виконання, спосіб виконання, додаткові механізми гарантій обов'язковості виконання ухвал суду.

О. Кондратьєва з цього приводу визначає, що відносини, які виникають на етапі виконання ухвали цивільного суду, поєднують у собі цивільно-правові відносини з судом, а також адміністративні відносини, які реалізуються тим органом чи суб'єктом

цивільного процесу, який таку ухвалу виконує [77, с. 36-38]. При цьому цілком логічно, що адміністративний елемент таких відносин пояснюється наявністю необхідного імперативного моменту – моменту примусу, пов'язаного з виконанням ухвали суду поза волею суб'єкта, на якого вона спрямована. Таку позицію повністю підтримує С. Щербак, визначаючи, що виконання будь-яких судових рішень, у тому числі ухвал у цивільних справах, – це процесуальна стадія, яка має яскраво виражений характер адміністративно-правового регулювання [281, с. 18]. Подібної думки дотримується й С. Фурса, яка обґрунтовує виокремлення «санкціонованого примусу» як методу правового регулювання правовідносин на стадії виконання судових рішень, що реалізовується шляхом узаконення застосування державою дій, спрямованих на порушення майнових (право власності) та особистих немайнових прав (право на свободу пересування, недоторканість житла) особи-боржника [257, с. 204-205].

Аналізуючи процедуру звернення до виконання ухвали суду в цивільних справах, ми погоджуємося з тим, що в регулюванні відносин із приводу такого виконання, домінує імперативний метод, притаманний адміністративним та владно-розпорядчим відносинам, який ґрунтується на системі механізмів державного примусу. Так, шляхом виконання ухвал суду про примусове проникнення до житла особи-боржника, тимчасове обмеження у праві виїду за межі України, тимчасового вилучення доказів для дослідження судом та інших ухвал, держава санкціонує застосування примусу до зобов'язаного суб'єкта правовідносин. На чому власне й наголошують С. Фурса, С. Щербак та О. Євтушенко, звертаючи увагу на те, що у виконавчому провадженні роль юридичних фактів виконують лише процесуальні дії державного виконавця, суду та інших суб'єктів виконавчого провадження, а правовідносини у виконавчому провадженні виникають у результаті звернення в Державну виконавчу службу або залучення особи до проведення виконавчих дій [259, с.107-109].

Це свідчить про те, що правовідносини під час виконання ухвали в цивільних справах виникають із самого факту її постановлення. А також те, що додаткових дій та процедур для звернення їх, до виконання проводити не треба, оскільки вони підлягають виконанню з наступного моменту: 1) негайно після її проголошення (ч. 1

ст. 261 ЦПК України), що є найбільш типовим варіантом; 2) підписання суддею або суддями колегії в разі неявки всіх учасників справи, розгляду справи без повідомлення чи виклику учасників справи (ч. 2 ст. 261 ЦПК України); 3) закінчення строку на її оскарження, а в разі її оскарження – після розгляду справи апеляційним судом (якщо вона не буде скасована) щодо ухвал, які підлягають оскарженню окремо від рішення суду (ст. 353 ЦПК України). Тобто легітимізація застосування державного примусу виникає в органів, які виконуватимуть таку ухвалу не з моменту відкриття виконавчого провадження чи іншого моменту, пов'язаного із легітимізацією виконавчого документу, а з моменту набрання ухвалою законної сили відповідно до приписів ст. 261 ЦПК України безпосередньо й виключно.

Р. Калінін, досліджуючи питання примусового виконання судових ухвал, доходить висновку, що на стадії виконання ухвали в цивільних справах, з'являються не типові для цивільного процесу адміністративно-процедурні відносини, які за своєю правовою природою становлять окрему групу відносин процесуального характеру, які не є судочинними та деліктними [68, с.75].

Певним чином, продовжуючи цю думку, М. Майка (посилаючись на праці Л. Коваль [69]) відносить до властивостей адміністративно-правових відносин наступне: наявність державного органу як неодмінного суб'єкта правовідносин; державний управлінський орган зобов'язаний реалізовувати свої матеріально-правові й процесуальні права; кожен із суб'єктів правовідносин може виступати одночасно в кількох рольових функціях: як суб'єкт «владо-відносин», як суб'єкт, наділений правом покарання; учасники адміністративного правовідношення не є рівноправними суб'єктами. Через це правовідносини у сфері виконання ухвал суду є комплексними: як процесуальними (виконання ухвали про судове доручення) та цивільно-правовими (добровільне виконання ухвали про затвердження мирової угоди та ухвали про поворот виконання рішення суду), так і адміністративно-правовим, у зв'язку з притаманним імперативним методом правового регулювання (застосування примусу під час виконання ухвали суду про привід свідка та ухвали про застосування заходів процесуального примусу; взаємодія органів державної влади у процесі виконання

ухвали про обмеження боржника в праві виїзду за кордон та ухвали про розшук відповідача, боржника або дитини) [98, с. 84-85].

Але якщо розглянути характер та метод регулювання відносин, які виникають на етапі виконання ухвали в цивільних справах, то можна відзначити, що провідне місце в їх правовому регулюванні займає цивільне процесуальне законодавство. Хоча, визначаючи сукупність нормативно-правових актів, якими регулюється звернення до виконання саме ухвал у цивільних справах, слід навести також такі найбільш значущі нормативно-правові акти:

Закон України «Про судову експертизу», який визначає правові, організаційні й фінансові основи судово-експертної діяльності з метою забезпечення правосуддя України незалежною, кваліфікованою й об'єктивною експертизою, орієнтованою на максимальне використання досягнень науки й техніки [158] (наприклад, щодо ухвал про призначення експертизи);

Інструкцію про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджені Наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, якими регламентуються процедури призначення судових експертиз та експертних досліджень (далі - експертизи та дослідження) судовим експертам державних спеціалізованих науково-дослідних установ судових експертиз Міністерства юстиції України та атестованим судовим експертам, які не є працівниками державних спеціалізованих установ, їх обов'язки, права та відповідальність, організація проведення експертиз та оформлення їх результатів (наприклад, щодо ухвал про призначення експертизи) [148];

Порядок розшуку боржника-фізичної особи, затверджений Наказом МВС України від 27.08.2008 № 408, який визначає загальні засади організації діяльності територіальних підрозділів служби громадянства, імміграції та реєстрації фізичних осіб із установами місцевого проживання відповідачів у справах за позовами про стягнення аліментів або про відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю фізичної особи, на підставі ухвали суду про їх розшук (наприклад, щодо ухвал про розшук боржників або дітей) [152];

Приписами Сімейного кодексу України, а також Постановою Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини» від 24.09.2008 № 866, якими регулюються питання, пов'язані з виконанням ухвал суду в справах про призначення опікуна [121].

Узагальнюючи викладене вище, а також враховуючи результати системного аналізу положень, наведених нормативно-правових актів, доцільно зробити певні проміжні висновки:

по-перше, відносини, що виникають на етапі звернення ухвал у цивільних справах до виконання, мають особливу правову природу, що поєднує в собі елементи відносин сфери виконавчого провадження та галузевого законодавства, яким за звичайних умов регулюється порядок реалізації конкретного заходу державного примусу, з яким пов'язане виконання такої ухвали. Важливим тут є те, що законодавство про виконавче провадження регулює лише загальні засади, принципи та гарантії загальнообов'язковості судового рішення та його виконання в повному обсязі. Водночас лише галузеве законодавство визначає конкретні механізми організаційно-правового забезпечення здійснення тих чи інших заходів, спрямованих на примусове виконання ухвали;

по-друге, відносини з приводу виконання ухвал у цивільній справі реалізуються значно ширшим колом суб'єктів за коло суб'єктів відносин у виконавчому провадженні, що є специфічною ознакою виконання такого виду судових рішень і пояснюється значною внутрішньовидовою різноманітністю судових ухвал;

по-третє, момент виникнення відносин із приводу примусового виконання настає одразу після набрання ними законної сили, не потребуючи жодних додаткових дій із боку суду, у тому числі видачі будь-яких інших документів. Це означає, що здебільшого в самій ухвалі повинно вказуватися й спосіб її виконання, і коло осіб, на яких судом покладається обов'язок виконати відповідну ухвалу. Таким чином, коло суб'єктів відносин із приводу виконання ухвали в цивільній справі визначається в самій ухвалі, а їх процесуальний статус обмежується цивільно-процесуальною правосуб'єктністю;

по-четверте, аналіз положень ЦПК України засвідчує відсутність системного підходу до примусового виконання ухвал у цивільних справах через відсутність конкретних норм, якими б визначався порядок звернення їх до виконання. Також виникає проблема із непослідовністю нормативно-правових актів, якими регулюються окремі положення процесу виконання ухвал, зокрема, щодо обов'язку служби судових розпорядників, яка на сьогодні є недостатньо укомплектована, а також щодо механізмів взаємодії різних за своїм правовим статусом суб'єктів, які в цивільному процесі не набувають процесуальних прав чи обов'язків до моменту проголошення судом відповідних ухвал.

Формуючи проміжний висновок, можна стверджувати про необхідність систематизації положень ЦПК України в частині примусового виконання ухвал у цивільних справах. Потреба вдосконалення даного цивільно-процесуального інституту саме в ЦПК України, а не в законодавстві про виконавче провадження пояснюється тим, що характер відносин, які виникають при їх виконанні, лише частково охоплюються положеннями та нормами традиційними для виконавчого провадження. До того ж, урахувавши положення до ст. 1 Закону України «Про виконавче провадження», регулювання, указаним Законом відносин із приводу примусового виконання ухвал у цивільній справі, означало б закінчення розгляду справи по суті. Натомість результат виконання таких ухвал має істотне значення для продовження провадження у справі, а частіше – навіть визначальне значення стосовно ідентифікації суб'єктів та сторін у справі (ухвала про примусовий розшук боржника або привід особи), а також заходів, спрямованих на забезпечення самої процедури (привід свідків, боржників; проведення судової експертизи тощо).

Відсутність правового регулювання процедури примусового виконання судових ухвал в єдиному кодифікованому процесуальному акті обтяжує процес їх виконання. Але це не означає необхідність прийняття нового акту, як це, скажімо, відбувається в країнах західної Європи, зокрема в Швеції та Данії, де існують окремі виконавчі кодекси, що регулюють не саму процедуру традиційного для України виконавчого провадження, а є актом, в якому групуються положення щодо виконання окремих судових рішень, у тому числі й в цивільних справах.

Для України така практика була б неприйнятна, оскільки вітчизняна доктрина цивільного процесу визначає проміжні ухвали суду обов'язковими елементами не для забезпечення виконання волі суду при вирішенні цивільного спору по суті, а як необхідний елемент забезпечення розгляду справи по суті. З цього приводу Л. Талан також акцентує увагу на тому, що закріплення в чинному законодавстві регламентування порядку виконання ухвал у цивільних справах не має принципового значення. Однак, дослідниця звертає увагу на те, що вся сукупність відповідних норм повинна становити єдине органічне ціле з процесуальним законодавством, що регулює діяльність органів цивільної юрисдикції [201, с.130-131]. Такий підхід свідчить про те, що виконання ухвал у цивільних справах повинно перетворитися на окрему самосійну процесуальну процедуру в розгляді цивільного спору в судовому порядку, але за можливості до моменту вирішення справи по суті. Ми наголошуємо на тому, що звернення ухвал до виконання в цивільному процесі повинно відбуватися в такий спосіб, який одночасно забезпечує ефективність їх виконання, повноту вирішення справи по суті, але при цьому – безперервність такого вирішення, унеможливлення зловживання сторонами своїми процесуальними правами спрямованими на затягування строків розгляду справи. На наш погляд, оптимальним є внесення законодавчих змін до Розділу VI та Розділу VII ЦПК України, які б визначали особливості процесуальних питань, пов'язаних із виконанням ухвал у цивільних справах та судового контролю за їх виконанням.

У цьому контексті М. Майка зазначає, що нормами ЦПК України доцільно визначити перелік суб'єктів виконання ухвал у цивільних справах, порядок звернення ухвал до виконання, диференціювати способи виконання ухвали, а також встановити чіткий алгоритм вчинення дій уповноваженими суб'єктами, що здійснюються на виконання ухвали встановити в підзаконних нормативно-правових актах або ж внести зміни та доповнення до чинних законодавчих актів, які визначають правовий статус суб'єктів виконання таких ухвал [98, с. 84-85]. Отже, визначаючи правову природу звернення таких ухвал до виконання, необхідно зауважити на поєднанні положень цивільно-процесуального законодавства та законодавства у сфері регулювання відносин із приводу примусового виконання судових рішень, але, враховуючи, що

виконання ухвал повинно відбуватися в максимально стислі строки, що забезпечить якість розгляду цивільного спору по суті.

Сучасне вітчизняне законодавство, зокрема положення ч. 1 ст. 368 ЦПК України, а також практика виконання ухвал суду в цивільних справах, яка сформувалася у процесі оскарження деяких із них, свідчить про наступне:

по-перше, примусове виконання ухвал у цивільних справах можливе виключно у спосіб, визначений у самій ухвалі. Іншими словами, відділи Державної виконавчої служби не можуть виконувати ухвали цивільного суду, навіть якщо вони реалізують виконавче провадження за основними рішеннями в цій же справі, оскільки суб'єкт виконання такої ухвали прямо визначається в ній самій;

по-друге, виконання таких ухвал, переважно не оскаржується, а якщо оскаржується, то з негативним результатом для апелянта, оскільки апеляційні суди або відмовляють у відкритті провадження, або відмовляють у задоволенні апеляційних скарг через те, що подібні ухвали є способом забезпечення повноти розгляду цивільно-правового спору, а тому їх оскарження та невиконання суттєво обмежує можливості суду в процесі судового розгляду;

по-третє, такі ухвали мають строковий характер та виконуються у примусовому порядку за можливості в межах розгляду справи до винесення остаточного рішення та вирішення цивільного спору. Тому виконання ухвал у цивільних справах повинно відбуватися в максимально стислі терміни з урахуванням потреб цивільного процесу;

по-четверте, виконання ухвал у цивільних справах майже завжди передбачає розширення суб'єктного складу цивільної справи, оскільки відбувається покладення обов'язку вчинити конкретні процесуальні дії на конкретних суб'єктів (переважно органи державної влади), які, вчиняючи їх автоматично, набувають статус учасника в справі. Це пояснюється тим, що вони автоматично набувають певні процесуальні права та обов'язки, що покладаються на них відповідною ухвалою [212].

Особливу увагу звертає на себе процесуальний аспект щодо виконання ухвал у цивільних справах із приводу застосування окремих положень Розділу VI ЦПК України. Ідеться про регулювання процедур, що є традиційними для виконавчого провадження, і в той же час не можуть застосовуватися до процесу виконання ухвал

(мирова угода, відстрочення, розстрочення виконання, поворот виконання тощо). На наш погляд, до означених процедур, які часто застосовуються при виконанні рішень суду, не може бути застосована процесуальна аналогія в частині примусового виконання ухвал.

На сучасному етапі ЦПК України взагалі не містить положень про процесуальну аналогію, а закріплює лише правила застосування норм матеріального права за аналогією при вирішенні цивільних справ (ч. 9 ст. 10 ЦПК України) [268]. Конституція України також зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставі, у межах повноважень та в способи, що передбачені Конституцією та законами України (ч. 2 ст. 19) [78], що на перший погляд унеможливує застосування процесуальних аналогій взагалі.

Разом із тим домінуючою нині точкою зору, яка прийнята практикою, є можливість застосування процесуальної аналогії в цивільному судочинстві [210, с. 335]. З цього приводу цікавою є позиція правозастосовних органів, оскільки, як слушно зауважує В. Бобрик, у вітчизняній правовій доктрині судова практика поступово визнається джерелом права й при визначенні правової позиції з того чи іншого питання слід завжди виходити не лише з відповідних норм права, що підлягають застосуванню до даних правовідносин, а й враховувати відповідну судову практику вирішення подібних справ [22, с. 96]. Так, Велика Палата ВС у Постанові від 08.06.2022 р. у справі № 2-591/11 дійшла висновку про те, що відсутність у процесуальних кодексах положень про процесуальну аналогію не є перешкодою для застосування такої аналогії [130]. Однак існує також окрема думка чотирьох суддів Великої Палати ВС у цій справі, автори якої наголошують про можливість застосування аналогії закону й аналогії права лише щодо норм матеріального права [116]. Тож, слід констатувати, що дискусія з приводу існування процесуальної аналогії триває.

Не вдаючись до деталей наукової полеміки щодо можливостей застосування процесуальних аналогій, у межах цього дослідження хочемо наголосити про принципову неможливість застосування аналогії права та аналогії закону за більшістю процедур Розділу VI ЦПК України в частині примусового виконання ухвал

суду, оскільки застосування таких аналогій суперечило б самій суті ухвал, що підлягають примусовому виконанню. Системний аналіз положень законодавства додатково доводить вірність тези про синтетичну природу досліджуваних нами відносин.

Зокрема, ідеться про неможливість укладення мирової угоди у процесі виконання ухвали в цивільних справах. Сам характер, зміст та мета, з якою приймаються відповідні ухвали, унеможливорює та виключає застосування мирової угоди як способу вирішення спору між сторонами. Так само не застосовуються й механізми відстрочення, розстрочення, зміни чи встановлення іншого способу виконання, ніж той, який зазначається у відповідній ухвалі в цивільній справі. Сутність ухвал, які підлягають примусовому виконанню, полягає в тому, щоб забезпечити максимально швидкий розгляд цивільної справи по суті, а тому відстрочення чи розстрочення виконання є нелогічним засобом забезпечення розгляду в цивільній справі. Також не застосовуються й заходи зміни способу виконання ухвали, оскільки кожен із проголошених судом способів регулюється не положеннями законодавства в сфері виконавчого провадження, а окремими нормативно-правовими актами зі спеціальним змістом механізмів регулювання тих суспільних відносин, які виникають під час реалізації виконання ухвали.

У процесі виконання досліджуваного виду ухвал не застосовується й поворот виконання, оскільки частіше за все судом постановляються ухвали, спрямовані на вжиття заходів або вчинення певних процесуальних процедур у примусовому порядку (ухвала про привід свідка, ухвала про тимчасове вилучення доказів державним виконавцем для дослідження судом та ін.), які сприяють досягненню своєчасності вирішення цивільних справ як одного з завдань цивільного судочинства. С. Фурса визначає поворот виконання рішення як повернення стягувачем боржнику всього, що було ним отримано за скасованим згодом рішенням із метою відшкодування боржнику збитків, завданих виконанням рішення [270, с. 39]. Тобто, по суті, поворот виконання рішення є реституційним інститутом і застосовується в інтересах боржника. При постановленні ухвал суду, що підлягають примусовому

виконанню вони, як правило, не спрямованні на задоволення інтересів стягувача, а для забезпечення судом оперативності й своєчасності вирішення цивільних справ.

За таких умов відносини з приводу примусового виконання ухвал суду часто входять у площину судової дискреції. Реалізація дискреційних повноважень суду та органів, які виконують ухвалу в цивільній справі, не повинна сприйматись як необмеженість судового розсуду в аспекті дотримання вимог принципу правової визначеності.

На думку М. Гарієвської, дискреційні повноваження – це передбачені нормами цивільного процесуального права повноважень щодо вчинення процесуальних дій із використанням розсуду на основі внутрішнього переконання з обов'язковою вказівкою на мотиви, об'єктивовані у визначеній законом формі [41, с. 117-118]. Згідно змісту Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи «не допускається, щоб використання дискреційних повноважень при застосуванні норм призводило до порушення законних прав та інтересів особи, які або звернулися до суду, або щодо яких відбувається виконання ухвали суду у цивільній справі в примусовому порядку» [7, с. 469].

Таким чином, дискреційність повноважень органів, на які покладається виконання ухвал та суду, що їх постановляє, полягає в тому, що державний примус судом повинен застосовуватися, виходячи з неможливості продовжити розгляд справи або забезпечити вирішення цивільно-правового конфлікту в інший спосіб без винесення відповідної ухвали. Така ухвала є способом захисту прав однієї сторони в цивільній справі за рахунок обмеження прав другої. Це обмеження повинно відповідати принципам допустимості, доцільності та повноти в реалізації судом власних повноважень при розгляді цивільної справи та вирішення її в найкоротші терміни, а також досягнення цілей цивільного процесу в цілому.

Беручи до уваги роз'яснення, що містяться в Постанові Пленуму ВСУ «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції» від 12.06.2009 №2 [138], Постанові Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про деякі питання юрисдикції загальних судів та визначення підсудності цивільних справ» від

01.03.2013 №3 [140], що є актуальними й нині, слід зауважити й на тому, що виконання ухвал у цивільних справах повинно відповідати не інтересам особи, інтереси якої порушені та яка звернулася до суду з цивільним позовом, а інтересам та задачам цивільного судочинства. Ми наголошуємо на тому, що прийняття будь-якого процесуального документу має на меті найперше досягнення цілей цивільного процесу, установлених у ЦПК України, а вже потім – забезпечення інтересів сторін. Не можуть постановлятися ухвали для задоволення інтересів позивача, але його інтереси частіше за все збігаються з інтересами, що переслідуються судом під час такого постановлення. Зазначене підтверджується й завданнями органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів, що закріплені в чинному законодавстві й полягають у своєчасному, повному й неупередженому виконанні рішень, примусове виконання яких передбачено законом [154].

У зв'язку з чим, ми можемо зробити важливий висновок, що ухвали в цивільних справах, що підлягають виконанню, є виконавчими документами, які за своєю правовою природою та цивільно-правовою сутністю є додатковим засобом спору, тому їх примусове виконання може вважатися додатковим засобом досягнення інтересів сторони, чії права порушені внаслідок виникнення такого спору.

Зауважимо, що жодна зі статей ЦПК України не містить конкретних вимог до процесу звернення ухвали до виконання в частині зазначення на необхідності/відсутності необхідності в заяві про виконання такої ухвали в примусовому порядку. Ст. 431 ЦПК України вказує на те, що така ухвала є самостійним виконавчим документом, але подальші положення ЦПК України свідчать, що будь-який виконавчий документ пред'являється до виконання разом із заявою про його примусове виконання. За загальними правилами виконавчого провадження така заява необхідна, за умовами ж негайного виконання ухвал після їх проголошення, убачається, що жодних додаткових заяв не потрібно, оскільки суд покладає обов'язок виконання такої ухвали не на відповідача чи другу сторону у справі, а на відповідний орган державної влади чи судового розпорядника, які і

повинні її виконувати з моменту набрання законної сили. Така ухвала звертається до виконання безпосередньо судом, що чітко слідує із резолютивної частини ухвали.

ВСС України з розгляду цивільних і кримінальних справ у межах узагальнення судової практики зробив висновок про відсутність у жодній із статей Розділу VI ЦПК України положень щодо того, які процесуальні дії має вчинити суддя, що пов'язані з виконанням судових ухвал. При надходженні заяв, подань, пов'язаних із виконанням судових ухвал у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб), суд має постановити ухвалу про прийняття заяви, подання до свого провадження та призначення судового засідання. Виконання ухвали суду є невід'ємною частиною судового процесу, нове провадження за заявою, поданням щодо виконання судової ухвали не відкривається. Не передбачено законом проведення за такими заявами, поданнями попереднього судового засідання, метою якого є врегулювання спору до судового розгляду. Судова ухвала підлягає виконанню та є кінцевим судовим рішенням по справі повинна надсилатися до виконання судом на адресу того органу, який повинен це виконання реалізувати» [139]. Аналогічна ситуація зберігається й в чинній редакції ЦПК України [268].

Невирішеною проблемою на законодавчому рівні також залишається питання строків пред'явлення ухвали до виконання, оскільки ЦПК України їх не встановлює. З одного боку, це дає змогу застосовувати до таких ухвал загальні засади та положення, що висуваються до процедури примусового виконання судових рішень, з іншого – убачаючи те, що строки пред'явлення до виконання виконавчих документів – три роки, а метою виконання досліджуваних ухвал є якнайшвидше вирішення цивільної справи, то цілком логічно зауважити на тому, що про строки пред'явлення такої ухвали до виконання повинно бути зазначено в ЦПК України.

На наш погляд, достатнім і належним є встановлення триденного строку для надсилання такої ухвали органу, який забезпечуватиме його виконання або обов'язок особи (у разі отримання ухвали не позивачем чи відповідачем) протягом трьох днів із дня її отримання звернутися з нею до відповідного органу про її виконання. Такі часові рамки є логічними, оскільки слідує із обов'язку суду видати таку ухвалу негайно після її постановлення, оскільки темпоральний критерій є найважливішим із

точки зору забезпечення процесуальної економії здійснення судочинства у цивільній справі, в якій була постановлена відповідна ухвала.

Найважливіше питання, яке потребує відповіді, полягає в тому, чи повинен державний виконавець відкривати виконавче провадження за ухвалою, яка підлягає виконанню та є самостійним виконавчим документом у випадках, якщо основне рішення у справі не ухвалене й в який спосіб у подальшому відбудуватиметься виконання такого основного рішення суду: у межах самостійного виконавчого провадження чи шляхом приєднання до вже відкритого виконавчого провадження за ухвалою в цивільній справі. Вважаємо допустимими є обидва варіанти, але для різних видів ухвал.

На підставі проведеної класифікації судових ухвал у підрозділі 1.3 та за результатами системного аналізу положень ЦПК України, Закону України «Про виконавче провадження», інших нормативно-правових актів, якими регулюється порядок виконання ухвал у цивільних справах, нами пропонується перелік ухвал, примусове виконання яких допускається без відкриття або навпаки – з відкриттям виконавчого провадження. З метою економії обсягу роботи цей перелік наведено в додатку А.

Ураховуючи вище викладене, зауважимо, що під час відкриття виконавчого провадження за диференційованими нами ухвалами в цивільних справах органи ДВС України, приватні виконавці та інші органи в обов'язковому порядку повинні дотримуватися таких умов ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження»:

підставами для початку примусового виконання ухвали в цивільних справах, яка є самостійним виконавчим документом можуть бути: заява особи, яка надала таку ухвалу; безпосередньо сама ухвала, яка надійшла від суду у випадках, передбачених законом; ухвала про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду (суду іноземної держави, інших компетентних органів іноземної держави, до повноважень яких належить розгляд цивільних чи господарських справ, іноземних чи міжнародних арбітражів) у порядку, встановленому законом (ч. 1 ст. 26);

виконавець не пізніше наступного робочого дня з дня надходження до нього виконавчого документа виносить постанову про відкриття виконавчого провадження (ч. 5 ст. 26);

якщо ухвала в цивільній справі стосується покладення обов'язку вчинити дії немайнового характеру виконавець у постанові про відкриття виконавчого провадження зазначає про необхідність виконання такого рішення протягом 10 робочих днів (крім рішень, що підлягають негайному виконанню) [144].

Отже, ми робимо висновок, що початком виконання ухвали суду в цивільних справах є наступний день після постановлення такої ухвали, якщо така ухвала не підлягає негайному виконанню. Відповідно до визначення, сформованого В. Тертишніковим, процесуальний строк – це проміжок часу, визначений для здійснення процесуальних дій учасниками процесу або іншими особами, за вказівкою закону або розпорядженням суду [205, с. 72]. У свою чергу конкретний строк для виконання таких ухвал законодавчо не встановлений, але цілком зрозуміло, що він повинен бути не тільки «розумний» у розумінні ЦПК України, але й максимально стислий, оскільки від виконання таких ухвал залежить і швидкість розгляду цивільної справи по суті.

Деякі особливості виконання досліджуваного виду ухвал полягають у тому, що вони постановляються вже за результатами існування виконавчого провадження за рішенням суду та як результат прискорення його виконання. Наприклад, ідеться про обмеження виїзду боржника за межі державного кордону України або про примусове проникнення в житло, у тому числі й процесі виконання ухвали про забезпечення позову чи доказів.

У цьому контексті важливою є позиція КС України, який наголосив, що положення ч. 1 ст. 439 у взаємозв'язку зі ст. ст. 151, 152, 153 ЦПК України необхідно розуміти так, що для виконання ухвали суду про забезпечення позову, постановленої як до подання позовної заяви відповідно до ЦПК України, так і на будь-якій стадії розгляду справи, питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника – фізичної особи або особи, в якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи за поданням державного

виконавця [182]. Така позиція свідчить про те, що суб'єктом подання деяких заяв, реакцією на які є постановлення судом ухвал у цивільних справах, що є самостійними виконавчими документами, є виключно державні виконавці, а відповідні подання або заяви подаються до суду вже в межах існуючого виконавчого провадження. Таким чином, нами доведено, що деякі ухвали в цивільних справах постановляються судом уже в межах існуючого виконавчого провадження, а отже, вже після винесення судом рішення, яким цивільно-правовий спір вирішується по суті. Цей висновок підтверджується наявною сучасною судовою практикою [243]. Подібні ухвали є елементом забезпечення виконання судового рішення й можуть вважатися навіть способом додаткового примусу суду на особу, щодо якої відкрито виконавче провадження.

Аналогічний похідний характер від рішення суду, яким справу вирішено по суті має й ухвала суду про розстрочку виконання рішення [216]. КС України наголошує, що подібні ухвали спрямовані на забезпечення повного виконання рішення суду й відповідного судового наказу та є допоміжним процесуальним актом (документом) реагування суду на перешкоди, які унеможливають або ускладнюють виконання його рішення. Описана ухвала є обов'язковою для державної виконавчої служби при виконанні відповідного судового рішення в межах відкритого виконавчого провадження й врахувавши стадійність цивільного процесу, процедуру виконання рішення суду не є підставою для відкриття нового виконавчого провадження, а належить до виконання в раніше відкритому виконавчому провадженні» [180].

Підсумовуючи, ми обґрунтовуємо, що необхідність певної систематизації та конкретизації положень щодо регулювання порядку звернення ухвал у цивільних справах до примусового виконання шляхом доповнення ЦПК України окремою нормою, якою врегульовуватимуться питання стосовно строків звернення ухвал до виконання, а також порядку такого звернення у випадку існування різних суб'єктів, на які покладається обов'язок її примусового виконання (повний текст пропонованих змін наведено у законопроекті, додаток Б).

2.2. Процесуальні дії суду у сприянні примусовому виконанню ухвал у цивільних справах

Аналізуючи порядок звернення ухвал у цивільних справах до виконання, ми звернули увагу, що в тих випадках, коли такі ухвали постановляються до вирішення справи по суті й мають визначальне значення для вирішення цивільного спору, у їх виконанні в першу чергу повинен бути заінтересований сам суд. У разі, коли ухвали у цивільних справах постановляються на безпосереднє виконання остаточного судового рішення у справі (наприклад, ухвала про зняття заходів забезпечення тощо), то у виконанні таких ухвал в першу чергу зацікавленими є самі учасники цивільної справи. Натомість суд, враховуючи вимоги обов'язковості виконання судового рішення, наділяється повноваженнями в сфері забезпечення виконання судових ухвал або контролю за їх виконанням. За логікою цивільного процесу, власне як і за логікою всього процесу судочинства, наділення судів певними повноваженнями в питаннях примусового виконання власних рішень є виправданим, оскільки суд є заінтересованим у підтриманні власного авторитету шляхом повноцінного, своєчасного та неухильного виконання всіх без виключення судових рішень.

Саме тому суди наділені в законодавчому порядку певними повноваженнями щодо сприяння примусовому виконанню ухвал у цивільних справах, що є елементом їх правового статусу. Суд не є стороною виконавчого провадження й не виступає стороною відносин із приводу примусового виконання судового рішення, але він законодавчо є уповноваженим суб'єктом такого процесу. Системний аналіз положень ЦПК України демонструє наявність декількох потенційних форм участі суду в примусовому виконанні ухвал у цивільних справах:

судовий контроль за процесом примусового виконання судових рішень (Розділ VII ЦПК України);

процесуальні дії суду спрямовані на забезпечення виконання ухвал у цивільних справах (ст. 432-434, ст. 442 Розділу VI ЦПК України) – дії, спрямовані на врегулювання окремих аспектів, пов'язаних із формалізацією відносин із приводу примусового виконання ухвал та не пов'язані з їх фактичним виконанням. До таких

дій належать дії, що стосуються: виправлення помилки у виконавчому документі [233]; поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання [239]; заміною сторони виконавчого провадження [214], укладенням мирової угоди [240];

процесуальні дії суду спрямовані на реалізацію виконання ухвал у цивільних справах (ст. 435-440, ст. 441, 443, 444 Розділу VI ЦПК України), тобто дії, які прямо належать до фактичного виконання судових ухвал. До таких дій належать ті, що створюють юридичні наслідки, якими суттєво спрощується або забезпечується подальша реалізація судового рішення, його виконання по суті [227].

Іншими словами суди вчиняють дії як суб'єкти примусового провадження, вирішуючи питання обов'язкового характеру, що не можуть бути вирішені в інший спосіб, мають визначальне значення для вирішення цивільної справи по суті або забезпечують виконання судового рішення в повному обсязі.

Такими процесуальними діями ми вважаємо дії, спрямовані на відстрочення й розстрочення виконання, зміни чи встановлення способу й порядку виконання; зупинення виконання судового рішення; тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу; оголошення розшуку боржника або дитини, привід боржника; примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи; звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам; тимчасове обмеження в праві виїзду за межі України; визначення частки майна боржника в майні, яким він володіє спільно з іншими особами; поворот виконання рішення.

У межах нашого дисертаційного дослідження ключове значення мають дві останні форми участі судів у виконанні ухвал у цивільних справах. При чому такий розподіл (враховуючи всі три форми) демонструє складну систему відносин із приводу примусового виконання ухвал у цивільних справах, а також розширення законодавцем можливостей для залучення сторонами цивільного спору суду до реалізації власних інтересів. Крім того, запропонований поділ визначає різний характер правового регулювання та різні юридичні наслідки участі суду у сприянні примусовому виконанню рішень. Так, процесуальні дії суду спрямовані на забезпечення виконання ухвал у цивільних справах, що пов'язані з встановленням,

уточненням, деталізацією чи зміною формальних умов реалізації відносин із приводу примусового виконання судового рішення. Тобто подібні дії впливають на умови реалізації примусового виконання, конфігурацію відносин, які виникають під час такого виконання. Натомість процесуальні дії суду, спрямовані на реалізацію виконання ухвал у цивільних справах, пов'язані вже з безпосереднім процесом виконання рішення суду. Подібні дії суду, спрямовані на забезпечення якості процесу виконання, надають синергетичний ефект сукупно з діями інших суб'єктів відносин із приводу примусового виконання судового рішення. Суд цими діями наближає момент забезпечення інтересу постраждалої сторони у справі, спрямовуючи свій владно-розпорядчий вплив на тих осіб або ті обставини, від яких безпосередньо залежить повнота, оперативність та всебічність виконання рішення суду.

Тож, розпочинаючи аналіз сутності, змісту та організаційно-правового забезпечення процесуальних дій суду у сприянні примусового виконання ухвал у цивільних справах найперше слід звернути увагу на таких діях: виправлення помилки в ухвалі та заміна сторони виконання.

М. Гарієвська зазначає, що виправлення помилок є формою самоконтролю суду за власними актами, який здійснюється як у ході судового розгляду, так і після закінчення розгляду і вирішення справи [40, с. 72]. Стосовно заміни сторони, ВП ВС у постанові від 08 лютого 2022 року у справі №2-7763/10 дійшла висновку про те, що враховуючи завдання виконавчого провадження, як складової судового провадження, процесуальною метою заміни як сторони відкритого виконавчого провадження, так і сторони справи (стягувача у виконавчому документі) в цьому контексті є отримання виконання судового рішення в межах виконавчого провадження [129].

Означені вище судові процедури мають суто організаційне значення, оскільки в їх межах вирішуються питання складу учасників відносин із приводу примусового виконання ухвал суду та виправлення помилок, зазначених у таких ухвалях обставин.

Говорячи про ухвали, які підлягають виконанню (а отже є виконавчими документами), то відповідно до ст. 432 ЦПК України виправлення помилок може відбуватися як судом самостійно, так і за заявою стягувача чи боржника. Так само може відбуватися вирішення питання щодо визнання такого виконавчого документу

таким, що не підлягає виконанню. При цьому відповідно до ч. 2 ст. 432 ЦПК України «суд визнає виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню повністю або частково, якщо його було видано помилково або якщо обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням, добровільним виконанням боржником чи іншою особою або з інших причин» [268]. Така ситуація цілком можлива, коли, наприклад, ухвалою було прийнято рішення щодо проникнення до житла або приводу свідка чи особи відповідача до суду, але виконання якої здійснилося самостійно особою, тобто особою, щодо якої вона виносилася, самостійно вчинила дії, які повинна була вчинити відповідно до ухвали [230].

Аналіз ст. 432 ЦПК України переконує в неточності цієї норми, зокрема, стосовно права звертатися до суду щодо виправлення помилки у виконавчому документі чи визнання його таким, що не підлягає виконанню, яке виникає лише у двох учасників цивільно-правового конфлікту: стягувача та боржника. Ураховуючи особливість природи ухвали в цивільних справах, яка підлягає самостійному виконанню як окремого виду судових рішень, а також ті процесуальні питання, які нею вирішуються, доцільним видається доповнити ч. 1 ст. 432 ЦПК України абзацом другим, надавши право звертатися з заявою про визнання її такою, що не підлягає виконанню або щодо виправлення описки будь-якому учаснику цивільної справи, якщо його права та законні інтереси порушуються виконанням такої ухвали. У такому випадку, заява, на наш погляд, повинна містити обґрунтування того, чим саме порушуються права та законні інтереси учасника у справі примусовим виконанням ухвали, що підлягає виконанню (повний текст пропонованих змін наведено в законопроекті, додаток Б).

Необхідність запропонованих змін пояснюється тим, що, наприклад, експерт у разі добровільного з'явлення в суд не повинен виконувати ухвалу, що була видана судом для його примусового залучення як учасник у справі. Означені ситуації можуть мати місце й стосовно інших учасників цивільної справи.

У цьому контексті слід зазначити, що вдосконалення вимагає також положення ст. 442 ЦПК України, якою передбачається постановлення ухвали суду про заміну сторони у виконавчому провадженні.

Здійснивши системний аналіз цієї норми сукупно із Законом України «Про виконавче провадження», а також враховуючи положення ЦПК України, пов'язані з регулюванням відносин щодо примусового виконання судових рішень, з урахуванням судового контролю за їх виконанням, виділимо наступні зауваги:

по-перше, чинна ст. 442 ЦПК України передбачає доволі громіздкий процес заміни сторони виконання, якщо така заміна відбувається в процесі примусового виконання ухвали суду, оскільки здійснюється за відповідним зверненням державного виконавця. Нами встановлений перелік ухвал, за якими примусове виконання відбувається з залученням державного виконавця (таблицю переліку наведено в додатку А), тому можемо констатувати той факт, що у випадку існування законних підстав для заміни сторони примусового виконання відповідної ухвали вбачається недоцільним витрати часу на вирішення цього питання в судовому порядку (порушення принципу процесуальної економії судочинства);

по-друге, норма, яка аналізується, стосується виконавчого провадження, але якщо мова йде про виконання ухвали без участі державного чи приватного виконавця, то існують лише відповідні відносини з примусового виконання, але воно здійснюється за межами Закону України «Про виконавче провадження». У такому випадку звернення виконавця взагалі неможливе. Така ситуація може мати місце під час реалізації рішення про примусовий привід особи в судове засідання, що виконується органами Національної поліції України.

Ураховуючи наведене, доцільно запропонувати знеособлення відносин із приводу заміни сторони під час виконання ухвали, яка підлягає виконанню без видачі іншого судового документу. Іншими словами заміна сторони, якщо це підтверджено незаперечними фактами, повинна відбуватися особою, на яку покладено обов'язок примусового виконання ухвали в цивільній справі, а сам процес виконання не затягувати надмірно тривалими процедурами звернення до суду та винесення додаткових судових рішень.

Значно складнішими є дії суду під час вирішення питання про поновлення пропущеного строку для пред'явлення ухвали в цивільних справах, як виду

виконавчого документа до виконання та реалізації ухвали про затвердження мирової угоди.

З огляду на те, що на думку І. Андропова, ухвала в цивільній справі – «це судовий акт, що виноситься у встановленому законом порядку та у відповідній процесуальній формі, яким вирішуються питання, що супроводжують діяльність по здійсненню правосуддя у цивільній справі, або яким завершується розгляд справ у суді першої інстанції у випадках, передбачених законом» [8, с. 59-60], правильним вважатиметься висновок про те, що саме ухвалою про затвердження мирової угоди суд:

не вирішуючи цивільного спору по суті, ухвалює акт, яким фактично врегулює подальший порядок реалізації відносин між сторонами такого спору;

визначає момент та закріплює обставини, які фактично породжують нові реалії існування сторін такої угоди в правовій дійсності. Іншими словами приймається рішення, яким встановлюються нові юридичні факти, що матимуть значення для подальших відносин;

вчиняє дії, спрямовані на виконання волі суду, а саме: урегулювання цивільного спору в спосіб, який сторони вважають найбільш прийнятним на даний конкретний момент часу.

Тобто, як слушно зазначає О. Фролова, ухвалами оформляються не тільки результати вирішення проміжних питань цивільного судочинства, а й завершення процесу без вирішення справи по суті, а в деяких випадках ухвалою можуть вирішуватися питання, які навіть виходять за межі позовних вимог [255, с. 76]. Саме така ситуація має місце під час ухвалення судом рішення про затвердження мирової угоди, оскільки в самій мировій угоді можуть включатися такі аспекти двосторонніх зобов'язань, які виходять за межі позовних вимог, але сприймаються обома сторонами у справі.

У цьому контексті К. Плахотнюк стверджує, що оформлення таких ухвал має суттєві особливості, оскільки за своєю правовою природою вони автоматично включають у себе ознаки зобов'язальних документів договірною характеру (виражають взаємну волю сторін цивільної справи); є виконавчими документами

(підлягають контролю за їх виконання з боку суду); не вирішують спір по суті, а лише врегульовують окремий процесуальний аспект – спробу дійти взаємної згоди – до моменту вирішення конфлікту (не виконання мирової угоди тягне за собою продовження розгляду справи) [125, с. 125-126]. Фактично такі умови постановлення ухвали про затвердження мирової угоди перетворює її взагалі в окремий вид судових рішень, але за формою, змістом та призначенням вона залишається ухвалою та виконує функції виконавчого документу.

Отже, законодавець, наділяючи ознаками виконавчого документу певні ухвали суду в цивільних справах, ставить для себе відповідні цілі – оперативності та всебічності задоволення інтересів приватних осіб. На думку Л. Малярчук, подібна позиція законодавця створює передумови для надмірного обтяження відносин із приводу примусового виконання судових рішень, оскільки детермінує ухвали суду на ті, які підлягають виконанню без виконавчого документу, тобто самі виступають у його ролі, та на ухвали або постанови, які потребують видання додаткового виконавчого документу [104, с. 97-98].

Нами доведена необхідність подібної диференціації ухвал, а тому цілком логічним убачається висновок про те, що постановлення ухвали про затвердження мирової угоди є дія суду, спрямована не на закінчення розгляду справи чи вирішення по суті цивільного спору, а на досягнення консенсусу між сторонами в частині виконання волі суду у зв'язку з наявністю такого спору. Подібної точки зору дотримуються також О. Тиханський та І. Берестова, які наголошують, що суддя, не вдаючись до довготривалих процесуальних судових процедур при розгляді справи, допомагає примиритись, але не вирішує справу по суті на користь однієї із сторін, не відступає від власної нейтральності та неупередженості, сприяє сторонам у їх спільному пошуку власного шляху врегулювання спору та його досягненню, допомагає конструктивному взаємозв'язку, спрямовуючи процедуру й виявляючи взаємовигідні та взаємоприйнятні варіанти вирішення конфлікту між сторонами [208, с. 53].

Отже, у такому розумінні виконуваність ухвали суду розуміється як об'єктивна можливість її виконання як у порядку добровільного, так і в порядку примусового

виконання. Але, на думку Р. Гавріка, примусове виконання, як одна із теорії сутності виконаності судового рішення, яка розглядається в доктрині цивільного процесу, полягає в тому, що примусове виконання не обов'язково повинно бути завершальною стадією цивільного процесу, але стає такою якщо сторони продовжують ухилятися від добровільного визнання зобов'язань, що виникли між ними [38, с. 7-8]. У випадку ж постановлення судом ухвали про затвердження мирової угоди вже на етапі виконання судового рішення (оскільки саме в цьому розділі ЦПК України міститься норма, що нами аналізується), слід зауважити, що сама її природа певним чином дисонує з природою відносин у сфері виконавчого провадження.

Ю. Черняк влучно зазначає, що «мирова угода – це приклад поєднання імперативних та диспозитивних засад регулювання цивільно-процесуальних відносин, і хоча вона укладається в публічній сфері, але за своєю сутністю є все ж таки договірним врегулюванням цивільно-правового конфлікту» [272, с. 102]. Хоча з іншого боку, Є. Ятченко вказує на беззаперечній відмінності мирової угоди затвердженої судом у процесі розгляду цивільної справи – урегулювання цивільно-правового конфлікту – та на етапі виконання судового рішення – досягнення компромісу з приводу виконання судового рішення в спосіб найменш обтяжливий для стягувача й найбільш вигідний для боржника [286, с. 47-48].

Така диференціація та різне сприйняття сутності мирової угоди, а відтак і різність механізмів цивільно-правового врегулювання відносин вже з приводу виконання рішення суду пояснюється тим, що законодавець не закріплює на законодавчому рівні однозначного визначення терміну «мирова угода», що дає можливість розглядати мирову угоду як правочин, що укладається сторонами виконавчих правовідносин, однак на думку М. Ясинок, особливість цього правочину полягає в тому, що він регулюється нормами цивільно-процесуального права, а також те, що мирова угода завжди затверджується в судовому порядку [285, с. 47]. Аналогічне твердження ми знаходимо і в працях О. Батожської, що свідчить про певну усталеність позиції дослідників у частині обов'язковості участі суду в процесі укладення такого правочину [14, с. 50].

Таким чином, ми повинні констатувати той факт, що ухвала про затвердження мирової угоди в процесі вирішення цивільної справи і в процесі забезпечення виконання рішення суду після вирішення справи по суті є двома різними сферами процесуальної діяльності судів при розв'язанні цивільного спору. На думку О. Верби, взагалі після визнання судом мирової угоди на стадії виконавчого провадження сторони не можуть повторно ініціювати процес примусового виконання рішення суду, ухваленого судом до її укладення [30, с. 4-7]. Ураховуючи цю тезу, постає питання, відповідь на яке перебуває в теоретичній площині, оскільки на законотворчому рівні воно законодавцем оминається увагою. Мова йде про повноваження суду при постановленні ухвали про затвердження мирової угоди при примусовому виконанні рішення суду.

Мировою угодою є двостороння узгоджена дія сторін цивільної справи, спрямована на набуття, зміну чи припинення їх цивільних прав та обов'язків, що стосуються предмета спору. З цієї тези логічним висновком про те, що в наказному та окремому провадженні укладення мирової угоди є неможливим [196, с. 350-351]. Разом із тим ми акцентуємо увагу, що на етапі примусового виконання рішення суду, укладення мирової угоди також можливо, навіть якщо саме рішення ухвалене в процесі окремого чи наказного провадження.

У такому контексті слушним є зауваження О. Лабань, що ухвалення мирової угоди на етапі примусового виконання не може вважатися зобов'язанням в цивільно-правовому розумінні, хоча доцільно говорити про виникнення низки зобов'язань, які охоплюються регуляторним впливом спеціального законодавства, яким регулюється виконавче провадження, а також цивільно-процесуальне законодавство [89].

У свою чергу Л. Лисенко, розглядаючи матеріальні й процесуальні складники процесу примирення сторін, зауважує на тому, що в їх основі лежать матеріальні складники, а процесуальні орієнтовані лише на те, щоб створити відповідні умови для розв'язання конфлікту [90, с. 15-17].

При чому суперечність, яка виникає між сторонами на етапі виконання судового рішення, виходить за межі цивільно-процесуального, створюючи

передумови для розмежування процесуальних повноважень суду при затвердженні мирової угоди на етапі виконання рішення суду та на етапі вирішення справи по суті.

М. Ясинок також доходить висновку, що мирова угода в процесі виконання судового рішення означає вирішення суперечності щодо діяльності суб'єктів процесу примусового виконання судового рішення [285, с. 47-48.]. А. Ткаченко зазначає, що об'єктивність існування мирової ухвали на етапі виконання рішення суду полягає в тому, що вона визнається, і що головне, – судом – як складовою частиною переговорного процесу під час узгодження позиції та інтересів суб'єктів виконавчого провадження [209, с. 52-53]. Ураховуючи викладене вище, доходимо стійкого переконання про те, що мирова угода в процесі виконання вирізняється від порядку та змісту ухвалення мирової угоди під час розв'язання спору безпосередньо в цивільному процесі.

У зв'язку з чим пропонуємо змінити ст. 434 ЦПК України, визначивши, зокрема, прямий порядок подання мирової угоди або заяви про відмову стягувача від примусового виконання безпосередньо до суду, який видав виконавчий документ та передбачивши закритий перелік підстав про відмову в затвердженні мирової угоди (повний текст пропонованих змін наведено в законопроекті, додаток Б).

Особливими процесуальними діями суду в сприянні примусового виконання ухвал у цивільних справах є також діяльність, пов'язана з поновленням пропущеного строку для пред'явлення до виконання ухвали, яка підлягає виконанню без видачі відповідного додаткового документу. Регулюється така дія ст. 433 ЦПК України, що має загальне застосування та регуляторний вплив на всі без виключення виконавчі документи, що видаються судом та/або іншими органами державної влади, які підлягають примусовому виконанню.

Ст. 433 ЦПК України передбачає, що пропущений строк, передбачений в ухвалі, яка підлягає для виконання без виконавчого документу, може бути поновлений із причин «визнаних судом поважними» [268]. Натомість найбільшою проблемою сучасного цивільного процесу є як раз таки невизначеність цього переліку підстав. О. Верхотуров робить спробу визначити, що до поважних причин можуть належати ті «обставини об'єктивного та суб'єктивного характеру, які створили

перешкоду стягувачеві вчинити протягом встановлено терміну дії по пред'явленню виконавчого листа до виконання» [32, с. 229]. ЦПК України переліку таких підстав не містить. Судова практика також не встановлює вичерпність переліку причин, які можуть вважатися судом поважними для продовження строків звернення ухвали суду до примусового виконання [219].

Однак, у ВСС України з розгляду цивільних і кримінальних справ була спроба сформулювати висновок, що виключним суб'єктом подання заяви про поновлення строку на пред'явлення такої ухвали до примусового виконання є стягувач за цією ухвалою: «ЦПК України не містить вимог щодо форми та змісту такої заяви, а тому практика судів при прийнятті до розгляду заяв про поновлення пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання, як і інших заяв із процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб), є різною» [139].

Аналогічно відсутня єдність і у вирішенні питання щодо підстав, які можуть мати суттєве значення для поновлення аналізованого строку. З одного боку, таке невизначене формулювання відсилає нас до необхідності з'ясування та оцінки поважності причин відповідно до ст. 89 ЦПК України, тобто за внутрішнім переконанням суду, яке ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наданих особою в заяві про поновлення строку для пред'явлення виконавчого документу доказів. Така ситуація потенційно пов'язана з наявністю корупційних ризиків, оскільки визначення обставин поважними, особливо якщо це відбувається за внутрішнім переконанням суду, є процесом українським, який не має критеріїв оцінки, а лише вимоги законності проведення такого процесу.

Важливо також звернути увагу на те, що суди, вирішуючи питання про поновлення строку, повинні чітко розрізняти причини, пов'язані з поновленням, та причини, пов'язані з перериванням строків пред'явлення до виконання. Постановляючи ухвалу про поновлення вказаного строку, суд повинен дослідити обставини, які мають об'єктивне значення, а саме:

причини отримання стягувачем виконавчого документу (у тому числі ухвали, яка підлягає виконанню без видачі виконавчого листа) після закінчення строку для пред'явлення його до виконання;

причини переривання строків давності пред'явлення до виконання;

причини та строки повернення виконавчого документа у зв'язку з неможливістю в повному обсязі або частково виконати рішення у строк пред'явлення виконавчого документа до виконання.

Таким чином, дії суду щодо поновлення строків пред'явлення до виконання ухвали, яка має силу виконавчого документу, полягають головним чином у встановленні об'єктивно існуючих обставин, що заважали чи спричинили перешкоди для виконання рішення суду. Такі обставини встановлюються у відповідній ухвалі суду, якою вони визнаються достатніми для того, щоб поновити строк пред'явлення до виконання або виконавчого документу, або ухвали суду, яка має силу виконавчого документу.

Переходячи до аналізу процесуальних дій суду, спрямованих на реалізацію виконання ухвал у цивільних справах, які регламентуються положеннями ст. ст. 435-440, 441, 443, 444 Розділу VI ЦПК України, слід зауважити перш за все на тому, що вони стосуються тих аспектів, які безпосередньо впливають на повноту виконання судового рішення, обсяг виконання та зміст відносин із приводу примусового виконання. Це спричиняє настання для сторін, щодо яких постановляється така ухвала, наслідків, що породжуються одночасно нормами цивільно-процесуального законодавства та законодавства в сфері регулювання виконавчого провадження.

Така складна природа правового регулювання та самого змісту відносин об'єктивується особливостями тих дій, які суд має повноваження вчиняти задля забезпечення виконання судового рішення винесеного в межах цивільної справи.

Зокрема, цікавим видається інститут відстрочення та розстрочення виконання, а також зміни способу виконання. Так, відповідно до ст. 435 ЦПК України законодавець наділяє стягувача та/або виконавця правом звернутися до суду з заявою про встановлення чи зміну способу або порядок виконання рішення суду. Відповідно до ч. 3 ст. 435 ЦПК України «підставою для встановлення або зміни способу або

порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення є обставини, що істотно ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим» [268].

Як зазначає В. Притуляк, «порядок виконання судового рішення – це дії державного виконавця та інших суб'єктів виконавчого провадження, що здійснюються в певній послідовності на підставі та відповідно до чинного законодавства України про виконавче провадження. Спосіб виконання судового рішення – це спосіб реалізації та здійснення способу захисту цивільних прав, визначений на підставі ст. 16 ЦК України» [142, с. 12-13]. Таким чином, на теоретико-методологічному рівні категорії, які стосуються «порядку» та «способу» виконання судового рішення стосуються в більшій мірі не сторони стягувача, а сторони боржника, оскільки передбачають застосування імперативного примусу саме до боржника в частині покладення на нього зобов'язань, виконання яких призведе до задоволення інтересів стягувача. Інші сторони відносин із приводу примусового виконання судового рішення, у тому числі виконавці та/або інші органи, на які покладено обов'язок виконання судового рішення, не зазнають особливих змін у процесуальному статусі, майновому чи зобов'язальному аспектах у випадку зміни способу виконання судового рішення.

Головним аспектом при вирішенні питання про зміну способу виконання є недопустимість порушення принципу *res judicata*, тобто зміни суті та юридичних наслідків, що настають за наслідками ухвалення судом рішення у справі. Тому діяльність суду при зміні способу виконання, навіть виходячи із змісту положень ст. 435 ЦПК України, свідчить про те, що ухвалою про таку зміну вирішуються виключно питання, які впливають не на саме рішення, а на обсяг відносин. На останньому ми наголошуємо – на обсязі відносин, який виникає з приводу виконання такого рішення.

За таких умов формулювання ч. 1 ст. 435 ЦПК України є незрозумілим, оскільки ставить боржника або особу, правове становище якої суттєво погіршується відповідним судовим рішенням через наділення обов'язком його виконати, у становище, яким штучно зменшується обсяг її прав. Іншими словами, наділяючи

лише стягувача чи виконавця звертатися до суду з заявою про зміну способу виконання, законодавець обмежує цивільно-процесуальну правосуб'єктність боржника. Це у свою чергу порушує конституційний принцип рівності всіх учасників судового процесу перед законом і судом, який закріплений у ст. 129 Основного Закону.

Ураховуючи положення чч. 3, 4 ст. 435 ЦПК України, цілком логічним вбачається, що перелік причин та характер підстав для відстрочення виконання судового рішення може бути застосований і до інституту зміни способу виконання такого рішення.

У такому випадку нами пропонується змінити формулювання ч. 1 ст. 435 ЦПК України, уповноваживши звертатись до суду з заявою про встановлення чи зміну способу або порядку виконання судових рішень не лише виконавців чи стягувачів, але й інші органи, на які судом покладено обов'язок виконати постанову чи ухвалу суду, а також боржників (повний текст пропонованих змін наведено в законопроекті, додаток Б).

Нами обґрунтовується доцільність наділення правом на звернення з заявою про зміну способу виконання, як зі сторони стягувача, так і зі сторони боржника або відповідача у справі, оскільки існування обставин, зокрема обставин непереборної сили чи форс-мажору об'єктивно зменшує обсяг можливостей для такої особи виконувати рішення суду й в той же час нести цивільно-правову відповідальність або відчувати на собі дію державного примусу в обсягу, який необхідний або достатній із точки зору завданої стягувачу шкоди, а також задовольняє потреби цивільно-процесуального законодавства.

На наш погляд, такими змінами забезпечується баланс цивільно-правового становища сторін спору, оскільки вирішення останнього шляхом ухвалення судового рішення саме по собі встановлює певні незручності для боржника, а тому додаткове погіршення його становища через зміну чи настання додаткових негативних обставин є не стільки навіть недоцільним, скільки необґрунтованим із точки зору сутності інституту цивільно-правового обтяження.

Окрім цього, убачається за доцільне внести зміни і до ч. 4 ст. 435 ЦПК України, передбачивши деталізований перелік обставин (ступінь вини відповідача у виникненні спору, тяжке захворювання, обставини непереборної сили тощо), які може враховувати суд, вирішуючи питання про встановлення чи зміну способу та порядку виконання судового рішення (повний текст пропонованих змін наведено у законопроекті, додаток Б).

Уважаємо, що ці пропозиції суттєво розширюють права боржника й створюють передумови для уникнення надмірного тягара зобов'язань, що виникають на етапі примусового виконання рішення суду.

У свою чергу В. Притуляк звертає також увагу на необхідність уточнення доктринального змісту інституту відстрочки та розстрочки виконання рішення, зазначаючи про те, що першим є «перенесення строку виконання рішення на певний новий строк, який визначається судом, за місцем примусового виконання виконавчого документу, а другим – виконання рішення частками, з певним інтервалом у часі, який визначається судом за місцем виконання виконавчого документу» [142, с. 13]. На теперішній час інститути відстрочення та розстрочення виконання часто можуть використовуватись як засіб зловживання боржниками власними процесуальними правами, і насправді не мають того ефекту, що в них закладався законодавцем із метою збалансування правового становища боржника та стягувача. Зловживання цивільними процесуальними правами, як відзначає С. Бичкова, слід розглядати як використання учасником цивільного процесу свого суб'єктивного цивільного процесуального права з метою, яка суперечить завданням цивільного судочинства [17, с. 17].

За такої ситуації втрачається сама сутність принципу обов'язковості виконання судового рішення, гарантованого ст. 129-1 Конституції України, який має забезпечувати максимально швидке задоволенні інтересів стягувача в максимально повному можливому, з урахуванням становища боржника, обсязі. Нині місцеві суди надмірно завантажені кількістю справ, а також обтяжені тією кількістю процесуальних дій, які вони повинні вчиняти, у тому числі з метою забезпечення виконання власних рішень.

У цьому напрямі ми можемо підкріпити запропоновану тезу висновком, який робить Л. Малярчук, що сторони цивільного процесу, а надто виконавчого провадження, користуючись широкими повноваженнями у сфері розстрочення та відстрочення виконання, завантажують «суди заявами про видачу виконавчих документів та додаткових ухвал в процесі виконання рішення суду, чим створюють перешкоду для задоволення вимог стягувача в повному обсязі» [104, с. 97-98]. Також на думку О. Хотинської-Нор, при вирішенні питання про надання відстрочки чи розстрочки виконання суди швидше керуються емоціями, аніж правом, точний зміст якого щодо обставин надання встановити неможливо [261, с. 64].

Ураховуючи постійну зміну економічних відносин та інших факторів, що можуть впливати на тимчасову неможливість або істотне ускладнення негайного виконання судових рішень, вважаємо неможливим визначити вичерпний перелік обставин, на підставі яких суд може постановити ухвалу про розстрочення та відстрочення виконання судових рішень. Натомість для мінімізації й принаймні часткового уникнення, зазначених вище ризиків, відповідні норми ст. 435 ЦПК України можна деталізувати, зобов'язавши, наприклад, боржника надавати документальне підтвердження своїх доводів про неможливість виконання судового рішення, оскільки суд може сприйняти й усні заяви боржника, вирішуючи це питання за своїм внутрішнім переконанням. У кримінальному процесі відстрочка виконання вироку та розстрочка сплати призначеного штрафу за вироком суду регламентується положеннями КПК України, КК України та КВК України. Але разом із цим ч. 2 ст. 536 КПК України [81] містить перелік осіб, до яких відстрочка виконання вироку не допускається. Подібний перелік також можна сформулювати й в ЦПК України, наприклад, для особливо злісних боржників, які часто вдаються до процедур розстрочення та відстрочення для затягування та уникнення виконання судових рішень. Наведені міркування мають дискусійний характер.

При вчиненні судом дій, спрямованих на забезпечення виконання рішень суду, низка питань вирішується за спеціальною процедурою: негайно, без виклику чи повідомлення сторін та інших заінтересованих осіб, однак за участю державного виконавця [125, с. 125-126]. Такими є, зокрема, питання про примусове проникнення

до житла чи іншого володіння особи (ст. 439 ЦПК України) та питання про звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам, та нерухоме майно, право власності на яке не зареєстровано в установленому законом порядку (ст. 440 ЦПК України).

На думку Л. Лисенко, указані питання повинні вирішуватися судом виключно з урахуванням неможливості примусового виконання рішення суду в інший спосіб, як застосовуючи такі заходи [90, с. 184-188]. Слушність позиції дослідниці полягає в тому, що проникнення до житла, а також звернення стягнення на майно, що належить іншим особам, потенційно загрожує інтересам тих осіб, які проживають спільно з боржником та не мають відношення до виконання рішення суду, відповідно до якого в боржника виникають зобов'язання перед стягувачем, але які він вочевидь не бажає виконувати та ухиляється від виконання судового рішення.

Хоча в ч. 1 ст. 440 ЦПК України законодавець певним чином обмежує коло осіб, щодо яких застосовується інститут звернення стягнення на кошти та майно, належне іншим особам. Так, відповідно до вказаної норми «суд, що розглядав справу як суд першої інстанції, може за заявою стягувача або державного чи приватного виконавця звернути стягнення на грошові кошти, що належать особі, яка має заборгованість перед боржником, яка не оспорюється зазначеною особою або підтверджена судовим рішенням, що набрало законної сили» [268].

Наявність іншого судового рішення, яке набрало законної сили, свідчить про існування визнаного в судовому порядку факту існування права вимоги в боржника стосовно третіх осіб, яке забезпечується майном та/або грошовими коштами цих осіб. Фактично відбувається стягнення боргу перед боржником на користь кредитора цього боржника. Природа таких відносин дещо нагадує природу відносин із приводу уступки боргу, але здійснюється без дисконту та в примусовому порядку щодо боржника за першим та кредитора за другим зобов'язанням або рішенням суду.

Існування такого цивільно-процесуального інституту та його практична реалізація в судовому порядку значно обтяжує місцеві суди, оскільки існування судового рішення, яким підтверджується наявність права вимоги боржника за судовим рішенням, по якому застосовується положення ст. 440 ЦПК України, є

безспірним, об'єктивним фактом, а тому виконавець самостійно може звернути стягнення на майно третьої особи, оскільки для цього є всі підстави; а таке звернення отримуватиме ознаки процедури стягнення дебіторської заборгованості боржника на користь кредиторів, яка застосовується в процедурах банкрутства та реструктуризації заборгованості, у тому числі й у відношенні фізичної особи та регулюється положеннями Кодексу України з процедур банкрутства.

Фактично виникає ситуація, за якої виконавець стає особою, яка досліджує майновий стан боржника (у випадку, якщо виконується рішення щодо стягнення заборгованості чи вчинення інших дій боржником, які об'єктивуються в грошову вимірі) та вчиняє дії з примусового виконання рішення суду, за яким на цього боржника покладається обов'язок відносно іншої особи. Тоді, вирішуючи питання та постановляючи ухвалу про звернення стягнення на майно інших осіб, суд фактично підтверджує нею існування іншого судового рішення, яким у боржника виникло та затверджено в судовому порядку право вимоги до третіх осіб.

Звертаємо увагу, що виконавець може у примусовому порядку виконати рішення суду, яким визнається право вимоги боржника щодо третіх осіб. Так чи інакше таке судове рішення також може бути виконано в порядку примусового виконання, отже, об'єднання цих дій у порядку виконавчого провадження вбачається логічним та доцільним з точки зору можливості зменшення навантаження на місцеві суди. До того ж положення ст. 440 ЦПК України кореспондується з положеннями ст. 53 Закону України «Про виконавче провадження». Тому логічним убачається пропозиція щодо виключення із ЦПК України ст. 440 з метою оптимізації процедури примусового виконання судового рішення, зменшення навантаження на місцеві суди та підвищення оперативності вирішення питання про їх виконання стосовно реалізації стягнення в боржника коштів, які належать третім особам на користь стягувача. Реалізація цих дій саме виконавцем поєднуватиме в одній особі всю сукупність дій та процедур, які спрямовуються на максимально швидке, в повному обсязі виконання рішення суду та задоволення інтересів стягувача.

Зауважимо, що в цілому вся сукупність дій суду, спрямованих на забезпечення виконання судового рішення, так чи інакше пов'язане з виконанням додаткових

зобов'язань у невизначеного кола осіб, що не перетворює їх на боржників у розумінні цивільно-процесуального законодавства, але передбачає вжиття ними заходів, які суд контролюватиме, оскільки вони виконуватимуться на підставі його ухвали.

Правові наслідки такої групи ухвал хоча й не передбачають їх безпосереднього виконання в порядку виконавчого провадження, проте є підставою для виникнення в уповноважених посадових осіб правосуб'єктності, яка наближена до правосуб'єктності учасників виконавчого провадження.

Так, М. Майка звертає увагу, що ухвала про призначення опікуна й ухвала про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу передбачають виникнення обов'язку для органів опіки та піклування щодо вирішення питання влаштування дитини чи визначення опікуна особи. Разом із тим контроль за виконанням такої ухвали здійснюють органи опіки та піклування [99, с. 130-131]. Відповідно з п. 31 Постанови Кабінету Міністрів України «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної з захистом прав дитини» від 24.09.2008 року № 866, «тимчасове влаштування дитини, яка залишилася без батьківського піклування, у тому числі дитини, розлученої із сім'єю, проводять у межах компетенції служба у справах дітей та уповноважений орган Національної поліції за місцем виявлення дитини» [121]. З огляду на наявність вибору способів тимчасового влаштування дитини, яка залишилася без батьківського піклування, у тому числі дитини, розлученої з сім'єю (визначення опікуна, влаштування до дитячого чи лікувального закладу), виникає інше питання: чи є обов'язком виконання вказаного виду ухвали колом осіб, чи це є обов'язком органів опіки та піклування забезпечити таке розміщення дитини? На наш погляд, існуюче формулювання ст. 437 ЦПК України жодним чином не вирішує цього питання, а містить лише загальний опис процедури його вирішення.

Отже, ми пропонуємо доповнити ст. 437 ЦПК України частиною третьою, деталізувавши процедуру вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу за обов'язкової участі осіб, установ чи організацій, на яких покладено відповідний обов'язок (повний текст пропонованих змін наведено в законопроекті, додаток Б).

Перелік таких осіб, установ та організацій, в яких може бути тимчасово розміщена дитина на теперішній час, визначається Постановою Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 року № 866, а тому ефективність практичного виконання вказаної вище ухвали суттєво підвищується. Загалом слід зауважити, що законодавець визначає доволі широке коло питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб), які передбачають вжиття судом відповідних дій, але й наголошуємо на тому, що їх ефективність залежить передусім від механізму застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал у цивільних справах.

Отже, правове регулювання процесуальних дій суду в сприянні примусовому виконанню ухвал у цивільних справах на теперішній час має окремі недоліки, які негативно впливають на оперативність їх примусового виконання. На підставі дослідження чинного законодавства, практики його застосування та відповідних положень доктрини цивільного процесуального права запропоновано внести зміни до ст. 434, 435, 437 ЦПК України, які для економії обсягу роботи наведено в додатку Б.

2.3. Порядок застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал у цивільних справах

Досліджуючи процедуру виконання ухвал у цивільних справах, ми доходимо висновку, що ефективність їх виконання залежить від дієвості механізму застосування примусових заходів для забезпечення повноти та всебічності виконання. Такий механізм є складним, передбачає наявність великої кількості складових елементів та вочевидь не має системного регулювання нормами ані ЦПК України, ані законодавства в сфері виконавчого провадження. Примусове виконання ухвал у цивільних справах взагалі являє собою окрему сферу державно-управлінського регулювання та цивільно-процесуальних відносин, які, як нами було встановлено вище, поєднуються з елементами відносин із приводу примусового виконання рішень.

Примусове виконання можливе щодо будь-якої ухвали, яка постановляється судом у цивільній справі та передбачає наявність обов'язку відповідача, позивача чи третьої сторони вчинити дії з метою всебічного вирішення цивільно-правового конфлікту. Якщо існує такий обов'язок у резолютивній частині, то така ухвала може бути виконана в спосіб, який накладає додаткові зобов'язання на боржника, що пояснюється вже специфікою відносин в сфері виконавчого провадження. Отже, до того моменту, поки виникає можливість чи необхідність примусового виконання ухвали відносини між сторонами у справі, учасниками у справі та судом регулюються цивільно-процесуальним законодавством. Як тільки виконання ухвали не здійснюється особою добровільно у встановлений спосіб та строки, тоді він набуває правосуб'єктність учасника відносин із приводу виконавчого провадження, а ухвала виконується в примусовому порядку.

Слід зауважити, що окрім власне примусового виконання ухвал, які вже постановлені судом, ним можуть постановлятися також ухвали, яким суд зобов'язує в межах існуючого виконавчого провадження або в межах існуючого обсягу зобов'язань особи, які визначені в ухвалі, (наприклад, при затвердженні мирової угоди), нею не виконуються. Тому суд постановляє ухвали, якими застосовує додаткові заходи державного примусу, серед яких найбільш дієвими ми вважаємо: 1) привід боржника (ст. 438 ЦПК України) [252]; 2) примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 439 ЦПК України) [215]; 3) тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України [226] (ст. 441 ЦПК України).

На теперішній час у науці цивільного процесуального права відсутній єдиний підхід до розуміння юридичної природи та сутності заходів процесуального примусу. С. Бичкова [264, с. 319], В. Комаров [161, с. 374], В. Тertiшніков [204, с. 132] схильні розглядати процесуальний примус як спосіб забезпечення порядку та недопущення порушення прав учасників процесу. М. Гетманцев [42, с. 73], О. Штефан [280, с. 117], В. Кройтор [93, с. 38] пропонують розуміти процесуальний примус як форму цивільної процесуальної відповідальності за недотримання встановлених правил судочинства.

У межах цього дослідження головне питання, яке виникає під час реалізації таких примусових заходів за ухвалами суду в цивільних справах, стосується визначення обсягу повноважень суду, визначення меж застосування державного примусу, а також забезпечення, на доктринальному рівні, а потім і на рівні методологічної визначеності в правозастовчій практиці, уніфікованого механізму застосування примусових заходів.

Системний аналіз положень ст. 438 ЦПК України демонструє обмеженість суб'єктів виконання ухвали про привід боржника виконавцями. Натомість у попередньому розділі нами обґрунтовувалось доцільність залучення до виконання даної ухвали не виконавців, а саме органи Національної поліції України, при чому оминаючи інстанцію Державної виконавчої служби чи приватного виконавця, а спрямування ухвали через судового розпорядника безпосередньо до органів Національної поліції України.

Тобто ми пропонуємо передбачити можливість прямого спрямування ухвали про привід боржника або особи-відповідача, до ухвалення рішення по суті. При чому відповідно до ч. 2 ст. 438 ЦПК України суд має витребувати дані про боржника у виконавця, але це не завжди ефективно, оскільки найкраще обізнаним про місце перебування боржника може бути стягувач, тобто позивач.

Іншими словами ми пропонуємо суттєво розширити джерела визначення судом потенційного місця проживання або перебування особи, щодо якої застосовується примусовий привід до суду. Зібравши всю інформацію, суд постановляє ухвалу, яку спрямовує до органів Національної поліції України через судового розпорядника в той же день, а сама ухвала підлягає виконанню протягом двох днів. При цьому в ухвалі слід зазначити, що у випадку неможливості її виконання через відсутність боржника або відповідача (тобто особи, яка підлягає примусовому приводу) за адресами вказаними в ухвалі, органи Національної поліції повинні оголосити таку особу наступного ж дня в розшук.

Ураховуючи викладене вище, нами пропонується необхідність внесення змін до ст. 438 ЦПК України, спрямованих на запровадження нового механізму примусового виконання ухвал суду, який на прикладі лише розшуку та примусового приводу

боржника або відповідача демонструє залучення ширшого кола осіб, а отже, підвищення якості та ефективності виконання (повний текст пропонуваного змін наведено в законопроекті, додаток Б).

Більш суперечливим, але й більш дієвим із точки зору досягнення цілей цивільного судочинства є такий захід примусового виконання ухвали суду як примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи, який передбачено ст. 439 ЦПК України.

Д. Іщенко пояснює дієвість проникнення до житла за ухвалою суду психологічними факторами. Прихід виконавця до житла, опис та вилучення майна як правило справляє сильний ефект на боржника. Особливо це стосується тих боржників, які цілеспрямовано ухиляються від виконання судових рішень. Практика показує, що вказана дія доволі часто спонукає боржника до реального виконання судового рішення. Разом з цим учений констатує також наявність досить широких дискреційних повноважень суду при вирішенні відповідних подань виконавців [67, с. 93-94].

Слід також зазначити, що на теперішній час у порядку цивільного судочинства здійснюється розгляд процесуальних питань, пов'язаних із проникненням до житла, у тому числі при виконанні судових рішень судів інших юрисдикцій. Так, ВП ВС у своїй постанові від 20 вересня 2018 р. по справі № 543/3611/17-ц прийшла до висновку, що виконавець правомірно звернувся до суду в порядку цивільного судочинства з поданням про примусове проникнення до майна, належного боржникові за виконавчим документом, виданим господарським судом, оскільки за правилами ЦПК України розгляд процесуальних питань, пов'язаних із виконанням рішень інших органів чи судів інших юрисдикцій, якщо спеціальним законом не врегульовано певної процедури здійснення окремих виконавчих дій, зокрема, надання дозволу на примусове проникнення до приміщення, підлягає розгляду в порядку цивільного судочинства. Також ВП ВС звернула увагу на особливі правила територіальної підсудності при розгляді подань про примусове проникнення до житла, які мають вирішуватись судами за місцем знаходження житла чи іншого володіння особи, а не судами, які видали виконавчі документи [127]. Така логіка суду

касаційної інстанції пояснюється дослідниками тим, що вказані виконавчі дії виходять за межі публічно-правових правовідносин чи господарських правовідносин, і стосуються виключно цивільних прав фізичних чи юридичних осіб [160, с. 257].

Слушним також є питання, що підіймається І. Літвіною: не кожне приміщення, в якому може знаходитися майно, особа або дитина, може вважатися житлом. Тому, на думку дослідниці, недоцільно застосовувати саме поняття «примусове проникнення в житло», оскільки в такий спосіб відбувається обмеження кола місць в якій можуть примусово проникати виконавці або органи Національної поліції [91, с. 85-86].

Аналізуючи позицію дослідниці, ми також доходимо висновку, що, обмежуючи категорією «житло», законодавець зменшує можливості для реального виконання судового рішення чи досягнення цілей цивільного процесу, враховуючи доволі вузьку категорій об'єктів нерухомості, які підпадають під такі ознаки. Пленум ВСУ у постанові від 06.11.2009 р. №10 «Про судову практику у справах про злочини проти власності» роз'яснив, що під житлом потрібно розуміти приміщення, призначене для постійного або тимчасового проживання людей (будинки, квартира, дача, номер у готелі тощо). До житла прирівнюються також ті його частини, в яких може зберігатися майно (балкон, веранда, комора тощо), за винятком господарських приміщень, не пов'язаних безпосередньо з житлом (гараж, сарай тощо) [136]. Як зазначає В. Маляренко, при кваліфікації злочинів проти власності, пов'язаних із проникненням у житло, суди визнають за житло й готельні номери, і вагонні купе, і туристичні палатки, і лікарняні та санаторні палати тощо, тобто всі ті приміщення, у яких проживає людина постійно чи тимчасово (за винятком, звичайно, каналізаційних шахт, трансформаторних будок та інших аналогічних місць притулку певної категорії осіб), що не співпадає з нормами цивільного чи житлового права [102, с. 80]. М. Хавронюк, досліджуючи термін «житло» у кримінально-процесуальному аспекті, також включає до його змісту приміщення, в якому тимчасово проживають групи людей: казарми й кубрики військовослужбовців, палати в лікарнях, келії в монастирях, кімнати в дитячих будинках тощо [162, с. 183].

Відповідно до ст. 4 ЖК УРСР житловий фонд охоплює сукупність жилих будинків і жилих приміщень на всій території України, що визнані у встановленому порядку житлом, придатним для проживання громадян незалежно від форми власності [56]. В. Кундеус доходить висновку, що за житловим законодавством України жиле приміщення має відповідати (архітектурним, будівельним, санітарним, пожежним тощо) вимогам приміщення, що призначене для проживання людини [87] і які визначені будівельними нормами ДБН В.2.2-15-2005 «Житлові будинки. Основні положення» [50] та ДБН В.22-9-99 «Громадські будинки та споруди» [49].

Відповідно до Податкового кодексу України до житлового фонду відноситься житловий будинок, прибудова до житлового будинку, квартира, котедж, кімнати в багатосімейних квартирах [123].

Цивільно-правове розуміння поняття житла закріплено в ст. 379 ЦК України: житлом фізичної особи є житловий будинок, квартира, інше приміщення, призначені та придатні для постійного проживання в них [265]. Цивільно-правова категорія житла має правовий режим нерухомої речі, завжди наділений властивостями оборотоздатного майна, яке повинно допускати потенційну можливість бути предметом угоди (правочину).

З цього приводу Н. Марценко відзначає, що закріплені на законодавчому рівні визначення терміну «житло» ґрунтуються на орієнтовному переліку основних видів житла й недостатньо чітких їх визначальних родових ознаках, що створює невизначеність у чіткому розумінні родового поняття та окремих видів житла [107, с. 123].

На міжнародному рівні ст. 8 Євроконвенції передбачає: кожен має право на повагу до свого приватного й сімейного життя, до свого житла й кореспонденції. Частина 2 цієї статті містить виключення з цього права, коли проникнення до житла «здійснюється згідно із законом і є необхідним у демократичному суспільстві в інтересах національної та громадської безпеки чи економічного добробуту країни, для запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб» [76]. Разом із цим, слід звернути увагу, що поняття «житло» в сенсі ст. 8 Конвенції означає швидше «домівка», аніж просто «житлове

приміщення», яке відповідає будівельним нормам і тлумачиться достатньо широко. Наприклад, у справі «Баклі проти Сполученого Королівства» від 25 вересня 1996 року ЄСПЛ визнав житлом циганське шатро й будинок на колесах [4].

Системний аналіз положень ст. 439 ЦПК України, якою регулюється питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи, демонструє також такі суттєві недоліки його практичного забезпечення:

по-перше, ч. 1 цієї статті визначає доволі широке, як для цілей цивільного судочинства коло осіб, у житло яких може бути дозволено доступ судом у примусовому порядку. Зокрема, абсолютно незрозумілим у межах виконання конкретного виконавчого документу, за яким особа є боржником, є надання суду повноважень із вирішення питання про доступ до житла третіх осіб, які є боржниками без відкриття виконавчого провадження, без пред'явлення відповідних документів (судових рішень про визнання боргу) для суду;

по-друге, незрозумілим є обмежене коло осіб, які мають право подавати подання про проникнення в житло боржника. Так, у випадку, якщо мова йде про проникнення в житло з метою розшуку чи відібрання дитини, цілком логічним убачається наділення повноваженнями в частині звернення до суду з відповідним клопотанням позивача, стягувача чи одного з батьків такої дитини;

по-третє, ст. 439 ЦПК України жодним чином не визначає обґрунтування, достатність та допустимість прийняття судом обставин, які є підставою для задоволення клопотання про проникнення в житло відповідача та/або боржника. Ми свідомо зауважуємо на тому, що реалізація судом такого повноваження, передбаченого ст. 439 ЦПК України може відбуватися на етапі до ухвалення судового рішення, яким цивільно-правовий конфлікт вирішується по суті, а тому така ухвала може бути ухвалена судом до моменту зміни процесуального статусу відповідача на боржника.

На міжнародно-правовому рівні допускається обмеження права особи на недоторканість житла у випадку наявності вмотивованого судового рішення про доступ до нього в інтересах третіх осіб. Це означає, що постановлення судом відповідної ухвали повинно обґрунтовуватися низкою об'єктивних підстав, які

повинні відповідати критеріям доцільності з точки зору неможливості вирішення цивільного спору в інший спосіб без примусового проникнення до житла.

Наведення переліку об'єктивних підстав для проникнення до житла за ухвалою суду, на нашу думку, є недоцільним, оскільки він усе одно не буде вичерпним, а сентенція «тощо» або «та інші підстави» лише вноситиме невизначеність та суперечливість правового регулювання. Дієвішим, на нашу думку, є наведення переліку тих критеріїв, які повинні застосовуватися судом для обґрунтування доцільності застосування аналізованого примусового заходу.

При чому такі критерії мають бути об'єктивними, тобто підтверджуватися фактами, у тому числі доказами, викладеними в клопотанні про застосування такого заходу. Також важливо відмітити недопустимість судом самостійно приймати таке рішення без відповідного клопотання від сторони у справі чи від виконавця, якщо ухвала про примусове проникнення до житла постановляється на етапі примусового виконання судового рішення. Необхідно також враховувати й ту обставину, що проникнення до житла є елементом порушення недоторканості житла та приватного життя особи, а тому повинно застосовуватися як захід крайньої необхідності, тобто тоді, коли всі інші засоби для виконання рішення суду (за наявності) або вирішення інших цілей цивільного процесу вже вичерпано.

Останнє демонструє виключну ефективність застосування примусового проникнення в житло особи відповідача, боржника чи третьої особи лише в деяких випадках, наприклад, при виконанні судових рішень майнового характеру або у сфері батьківських прав. Проникнення в житло вирішує проблему доступу до предметів матеріального світу, речей, цінностей тощо, а також про вчинення дій відносно боржника або відносно дітей, щодо який вирішується спір про опіку.

Взагалі необхідно зауважити на тому, що обсяг повноважень суду в частині вирішення питання щодо застосування будь-яких заходів примусового характеру повинен обмежуватися критеріями допустимості, доцільності та вимогами невідворотності настання цивільно-процесуальних наслідків, визначених в ухвалі суду. У такому випадку проникнення до житла слід розглядати виключно як спосіб доступу до майна боржника, як засіб отримання виконавцями та/або іншими

органами можливості для отримання майна для його подальшої реалізації і в такий спосіб відшкодування майнових вимог позивача/стягувача. Це означає, що проникнення в житло може мати чіткі обмеження – отримання доступу до речей, які в сукупності будуть достатніми для звернення на них стягнення та у випадку їх примусового продажу задовольнить потреби стягувача, а також відшкодують витрати на примусове виконання рішення суду. Цей критерій повинен ураховуватися при виконання ухвали про примусове проникнення до житла особи.

Ми наголошуємо на тому, що в самій ухвалі неможливо та й недоцільно передбачати обсяг речей, щодо яких отримують доступ виконавці й службові особи органів Національної поліції у випадку проникнення до житла особи, оскільки суд не може знати майновий стан відповідача, стягувача чи третіх осіб. Разом із тим, якщо спір вирішується стосовно конкретної речі, тоді в ухвалі суду така річ може визначатися за своїми індивідуальними ознаками, а дії виконавців та Національної поліції повинні обмежуватися виключно розшукуванням та витребуванням цієї речі. Наголошуємо й на тому, що для виконання такої ухвали суду є обов'язковою присутність представників Національної поліції, а також понятих осіб. При цьому такий захід не повинен ототожнюватися з обшуком або іншими процесуальними діями, які мають місце зокрема у кримінальному процесі. Примусове проникнення в житло особи є заходом реалізації цілей цивільного процесу, вирішення цивільного спору або забезпеченням виконання вже ухваленого судом рішення. Тому необхідно чітко розмежовувати проникнення до житла в порядку ЦПК України з іншими процесуальними процедурами, пов'язаними з проникненням до житла. Це означає необхідність чіткого та однозначного визначення обмежень повноважень виконавців та інших осіб, у процесі виконання такої ухвали, винесеної в порядку ст. 439 ЦПК України.

Нами також пропонується замість терміну «житло» застосувати категорію «об'єкт нерухомості, який належить на праві власності, користування, господарського відання чи розпорядження». Ця пропозиція зумовлена: 1) термінологічною неточністю й розмитістю терміну «житло» в різних галузях права та правозастосовній практиці; 2) практичними потребами цивільного судочинства,

оскільки не кожне приміщення, в якому може знаходитися майно, особа або дитина, може вважатися житлом, зважаючи на необхідність дотримання умов його соціальної придатності та облаштованості для життя, що зменшує можливості для реального виконання судового рішення чи досягнення цілей цивільного процесу. Тому, запропонований нами термін дозволить розширити можливості з фактичного доступу до майна боржника, відповідача або до місця перебування дитини чи самої особи, щодо якої виникає необхідність примусового приводу до суду.

Ю. Орлов також зазначає на тому, що обмежувати коло місць, в які можуть проникати виконавці та органи Національної поліції з метою виконання ухвали суду чи судового рішення, недоцільно. Житло, якщо брати загальні ознаки цієї категорії об'єктів нерухомості, усе ж таки має суттєві відмінності від пристосованих до проживання фактично об'єктів нерухомості, які формально такий статус не набули [117, с. 76]. Розкриваючи зміст ст. 439 ЦПК України, ми констатуємо те, що постановлення ухвал про примусове проникнення в житло має на меті реальне виконання судового рішення шляхом отримання доступу до речей належних відповідачу, боржнику або третім особам, у яких є майнові зобов'язання перед боржником. Такі речі зберігаються не обов'язково в житлі особи, а тому сутність та зміст обсягу правомочних повноважень осіб, на яких покладається обов'язок примусового виконання таких рішень, не може обмежуватися доступом виключно в помешкання особи.

У цьому контексті слушним є зауваження Д. Іщенко, який указує, що «процесуальне законодавство не вказує на те, що саме має дослідити суд під час вирішення питання про примусове проникнення до житла боржника. Єдина спеціальна вимога, яка висувається для розгляду такого питання стосується вмотивованості рішення» [67, с. 96-98]. Теза вказаного вченого демонструє, що суди під час вирішення цього питання наділяються доволі широкими дискреційними повноваженнями, що все ж таки потребують обмеження в силу того, що вмотивованість рішення про примусове проникнення до житла особи є рішенням, яке обмежує конституційні права особи, і хоча це обмеження виправдане, його застосування повинно бути вмотивовано.

Н. Сергієнко з цього приводу звертає увагу на те, що сучасний законодавець не визначив жодної підстави чи обставини, встановлення чи з'ясування яких давало б можливість суду беззаперечно приймати рішення про застосування заходів з примусового доступу до житла відповідача, боржника чи третьої особи [193, с. 354]. На нашу ж думку, такими обставинами повинні бути такі:

докази відсутності відповідача, боржника за відомими судом або виконавцю адресами з відповідним підтвердженням про повернення судових та інших відправлень;

докази відсутності боржника за місцем проживання, що підтверджується актами відвідування виконавця за місцем його реєстрації та відомими місцями перебування;

докази та інформація, отримана від дільничних офіцерів поліції про відсутність особи за вказаними та відомими адресами;

докази наявності на праві власності, відання, користування чи будь-якого іншого майнового права об'єктів нерухомості в особи, що зареєстроване у встановленому законом порядку.

За наявності такої сукупності фактів суд може постановити вмотивоване рішення, в якому одночасно визначить необхідність примусового проникнення в приміщення, які належать відповідачу, боржнику та/або третім особам, а також визначить кількість та адреси цих приміщень.

Ураховуючи викладене вище, нами видається доцільним внести певні уточнення до ст. 439 ЦПК України, деталізувавши процедуру вирішення питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння, що дозволить суттєво удосконалити цей інститут, який спрямовано одночасно як на забезпечення розгляду справи по суті, так і на примусове виконання ухваленого за результатами такого розгляду рішення (повний текст пропонуваніх змін наведено в законопроекті, додаток Б).

Доволі дієвим елементом системи забезпечення примусового виконання рішення суду, у тому числі й ухвал суду, є застосування судом тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України, яке визначене ст. 441 ЦПК України. ВС у

справі № 522/8802/17 вказав, що тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України – це певного виду санкція, яка може застосовуватися у зв'язку з ухиленням особи від виконання зобов'язання, зокрема, виконання судового рішення [134].

С. Фурса та Є. Фурса розглядають цей примусовий захід передусім як запобіжний і стимулюючий фактор для забезпечення належного виконання зобов'язань [256, с. 107]. При цьому, як зазначають О. Євтушенко та Л. Козловська, при дослідженні особливостей розгляду справ щодо обмеження боржника у праві виїзду за межі України, застосування процесуальних норм за аналогією при здійсненні судочинства не допускається, тому потрібно зробити висновок, що обмеження боржника у праві виїзду за межі України можливе лише в порядку цивільної юрисдикції на підставі ЦПК України [55, с. 137].

Фактично такої ж позиції притримувався і ВСУ. У своєму узагальненні судової практики щодо вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України ВСУ указав, що вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України здійснюється в порядку, передбаченому ЦПК України щодо боржників у виконавчому провадженні, за будь-якими виконавчими документами, передбаченими Законом України «Про виконавче провадження». Процесуальні норми КАС України та ГПК України не містять норм щодо процесуального порядку обмеження права боржника на виїзд за межі України [199]. Таким чином, ст. ст. 441 ЦПК України нині є спеціальною нормою, яка застосовується на стадії виконання судових рішень, ухвалених незалежно від виду судочинства.

На сьогоднішній день цей інструмент має доволі широке використання й не може вважатися повною мірою інститутом доктрини цивільно-процесуальної науки. Натомість саме його ефективність та широке застосування в сучасній практиці примусового виконання всіх без виключення судових рішень перетворило його на важливий та невід'ємний елемент і в цивільному процесі. Правова природа тимчасового обмеження полягає в тому, що на сторону цивільного процесу може покладатися встановлене державою обмеження права на вільне пересування. Це є фундаментальним правом людини і громадянина, а тому його обмеження може відбуватися виключно в межах, спосіб та обсягах, встановлених законодавством. Так

само, як і з правом на недоторканність житла, право на вільне переміщення, у тому числі за межі України, може обмежуватися у випадку, якщо особа зловживає своїми процесуальними правами, нехтує обов'язки та не виконує або ухиляється від виконання судового рішення.

Проте примусовий захід у вигляді тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України також не позбавлений певних процесуальних недоліків.

По-перше, як зазначає голова Київського районного суду м. Одеси С. Чванкін, трапляюся випадки, коли особа оскаржує ухвалу суду в апеляційному порядку та за час розгляду скарги безперешкодно виїжджає за кордон. А тому навіть у разі залишення апеляційним судом без змін ухвали суду першої інстанції, установлене судом обмеження у праві виїзду боржника за кордон, втрачає будь-який сенс. З метою уникнення подібної ситуації деякі судді в ухвалах зазначають, що вона набирає законної сили в момент її проголошення та підлягає негайному виконанню в порядку, установленому законом для виконання судових рішень, відразу надсилаючи її для виконання до Адміністрації Державної прикордонної служби України, а також сторонам для відома, проте такий порядок набрання ухвалою законної сили ЦПК України для даного виду ухвал суду не передбачає. З цього приводу дослідник пропонує доповнити статтю, яка регулює цей примусовий захід положенням про негайне набрання ухвалою суду законної сили, як це передбачено, наприклад, для ухвал суду про забезпечення позову [271, с. 26]. Але на наш погляд, логічнішим видається доповнити ст. 430 ЦПК України «Негайне виконання судових рішень» ще одним випадком негайного виконання судових рішень – «п. 11) обмеження у праві виїзду за межі України».

По-друге, у правозастосовній практиці часто виникають труднощі з розумінням ч. 3 ст. 441 ЦПК України, яка закріплює фактичною підставою застосування тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України «ухилення боржника від виконання зобов'язань, покладених на нього рішенням» [268]. Виконавці, звертаючись з клопотанням про тимчасове обмеження права боржників на виїзд за межі України, часто направляють до суду подання, копію постанови про відкриття провадження та копії виконавчих документів без надання будь-яких доказів про

повідомлення боржника щодо відкриття провадження та ухилення його від виконання зобов'язань.

Наприклад, Ухвалою Сколівського районного суду Львівської області від 21 січня 2022 року у справі № 453/1716/21 відмовлено в задоволенні подання державного виконавця про тимчасове обмеження у праві виїзду за кордон без вилучення паспорта громадянина України з підстав відсутності матеріалів справи доказів направлення боржнику та отримання ним копій постанов державного виконавця про відкриття виконавчого провадження, а також про арешт майна боржника [243; 224]. У свою чергу необізнаність боржника про початок процедури примусового виконання виконавчого документу унеможливорює ухилення від його виконання. Як роз'яснив ВСУ ще в листі від 01.02.2013 «Судова практика щодо вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України», поняття «ухилення від виконання зобов'язань, покладених на боржника рішенням» варто розуміти як будь-які свідомі діяння (дії або бездіяльність) боржника, спрямовані на невиконання відповідного обов'язку у виконавчому провадженні, коли виконати цей обов'язок у нього є всі реальні можливості (наприклад, наявність майна, грошових коштів тощо) і цьому не заважають будь-які незалежні від нього об'єктивні обставини (непереборної сили, події тощо) [199].

Крім того, неоднакове застосування судом правових приписів має місце і при вирішенні справ цієї категорії щодо іноземців та осіб без громадянства. Наприклад, Пирятинський районний суд Полтавської області у справі № 6-62/11 відмовив у задоволенні подання виконавця щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України керівнику та засновнику юридичної особи, мешканки м. Балтімор (США), з тих підстав, що її громадянство невідоме, а тому вона не може бути обмежена у виїзді згідно із Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», який поширюється тільки на громадян України [33]. З цього приводу слід зазначити, що ст. 441 ЦПК України регламентує тимчасове обмеження в праві виїзду боржників без урахування їх громадянства про що свого часу також вже зазначав ВСУ [199].

Загалом, той факт, що тимчасове обмеження у праві виїзду за кордон відображено в ЦПК України, свідчить про те, що виключно в судовому порядку особа дійсно може бути обмежена в такому праві, без його позбавлення. Це обмеження має тимчасовий характер та діє протягом періоду примусового виконання судових рішень.

Особливість такого заходу забезпечення виконання рішення суду полягає в тому, що ним не накладається обтяження на особу в межах України, не застосовується заходи імперативного впливу та державного примусу в спосіб, в який вони застосовуються при інших заходах – накладення додаткових примусових зобов'язань з негайним або терміновим виконанням їх на користь стягувача. Обмеження у виїзді представляється способом додаткового забезпечення в тому числі і таких зобов'язань, які підлягають негайному виконанню, а також елементом захисного механізму інтересів стягувача від уникнення або ухилення боржником від примусового виконання рішення суду.

Фактично суд, застосовуючи обмеження виїзду, дає можливість виконавцю вжити весь комплекс заходів, передбачений законодавством про виконавче провадження, не створюючи при цьому для боржника додаткових обов'язків. Тобто боржник продовжує свою нормальну життєдіяльність, а обмеження виїзду впливає на нього негативним чином, лише якщо його професійна діяльність пов'язана з перетином кордону, або якщо перетин кордону необхідний для реалізації цілей туристичних, навчальних, наукових та інших поїздок. З точки зору виконання рішення суду боржник не має жодних обмежень у частині реалізації професійної діяльності з метою отримання прибутку для виконання рішення суду майнового характеру на користь стягувача або вжиття заходів немайнового характеру. При цьому боржник завжди залишається так би мовити в полі зору виконавця, хоча й не обмежений правом пересуватися, територією України. У цьому контексті і виникає основна дилема, оскільки хоча формально боржник і перебуває на території України, а отже, під впливом національного законодавства, він вибуває з зони впливу виконавця, юрисдикція якого поширюється лише на конкретний виконавчий округ.

Обмеження виїзду за межі України жодним чином не впливає на недоторканність права особи пересуватися в межах України, а тому навіть переїхавши до іншої області, місцевості боржник втрачає юридичний зв'язок із виконавцем. Виконавець, у свою чергу позбавляється можливості продовжувати виконавче провадження та вимушений передавати його на виконання в інший виконавчий округ. Це суттєво знижує ефективність заходу з обмеження виїзду за кордон, оскільки накладання цього обмеження вже вважається заходом додаткового впливу на особу боржника, що в подальшому буде враховуватися судом при застосуванні інших заходів забезпечення примусового виконання рішення суду.

Уважаємо, що з метою підвищення ефективності виконання ухвал суду та інших судових рішень, законодавцю слід розглянути також можливість імплементації нових примусових заходів у ЦПК України. В умовах глобалізації та поступового зближення правових систем усе більшого значення набувають правові запозичення й рецепції.

Однією з найпоширеніших причин тривалого невиконання судових рішень в Україні є приховування боржниками своїх активів, для виявлення яких у виконавців інколи бракує належного процесуального інструментарію. Зокрема, в Англії та Уельсі з метою виявлення активів боржників застосовуються накази про отримання інформації за судовими рішеннями. Відповідно до ч. 71 Правил цивільного процесу 1988 року [5] боржники за клопотанням стягувача зобов'язані з'явитися до суду й дати відповідні покази під присягою. Стягувач та/або його представник мають право бути присутніми під час допиту боржника і ставити йому запитання. Допит дозволяє уточнити відомості про будь-яку власність і зайнятість боржника, відомості про роботодавця, включаючи заробітну плату, подробиці будь-якого додаткового доходу, реквізити банківських рахунків і поточних залишків, відомості про будь-яких утриманців або витрати з їхніх доходів та ін.

Подібний захід може мати значний психологічний вплив на боржника, стимулюючи останнього до виконання судового рішення навіть за умов наявності конституційного права не давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, яке закріплене ст. 63 Основного Закону України. Уважаємо, що

допит у суді на стадії примусового виконання судового рішення можливо здійснювати не лише щодо боржника, але й інших осіб (родичів, колег та ін.) за наявності достатніх підстав уважати, що вони можуть володіти інформацією стосовно активів боржника. З іншого боку, при вирішенні питання «правової трансплантації» окремих правових норм та інститутів слід зважати на готовність держави-реципієнта до таких змін. Зважаючи на достатньо низький рівень правової культури та поваги до судової влади в Україні, а також досить негативну практику застосування ст. 384-385 КК України, ми критично оцінюємо реальну ефективність допиту боржників у суді на стадії примусового виконання судових рішень.

Більш перспективними, на наш погляд, є накази про стягнення боргу з третіх осіб, які застосовуються в Англії та Уельсі відповідно до ч. 72 Правил цивільного процесу 1988 року. Ця частина містить норми, які передбачають для стягувача за рішенням суду отримати розпорядження про виплату йому грошей, які третя сторона, яка перебуває в межах юрисдикції, винна боржнику за рішенням суду. За заявою стягувача за судовим рішенням суд може винести наказ («остаточний наказ про борг третьої сторони»), вимагаючи від третьої сторони сплатити стягувану за судовим рішенням – (а) суму будь-якої заборгованості, що має бути сплачена або нарахована боржнику за рішенням суду від третьої сторони; (b) стільки цього боргу, скільки достатньо для погашення боргу за рішенням суду та витрат стягувача за рішенням суду щодо заяви [5].

Цей процесуальний захід кореспондує з принципом процесуальної економії й дозволяє одночасно задовольнити борг третьої сторони перед боржником за судовим рішенням та борг боржника перед стягувачем за судовим рішенням.

Разом із цим, вважаємо, що вітчизняне законодавство у сфері примусового виконання судових рішень у цивільних справах надмірно акцентоване на владно-імперативних примусових заходах. Не менш важливо також створювати умови, за яких треті особи й сам боржник будуть зацікавлені у виконанні судового рішення. Тобто виконання судових рішень має стати вигідним для боржника і третіх осіб. Як слушно зазначає Ю. Білоусов, при виконання судових рішень недостатньо повно використовується арсенал такого методу впливу як заохочення (засоби так званої

заохочувальної правової політики). Нині заохочувальний аспект у рамках виконавчого провадження наявний лише в частині стимулювання самого державного виконавця в успішному виконанні рішення суду чи іншого органу [20, с. 163].

З цією метою в рамках Закону України «Про виконавче провадження» можна передбачити нові виконавчі дії, спрямовані на неупереджене і своєчасне виконання рішення, в основі яких буде диспозитивний метод регулювання. Наприклад, на підставі заяви стягувача державний або приватний виконавець може приймати постанову про публічну обіцянку винагороди для викривачів активів боржника. Подібна винагорода може бути встановлена у відсотках суми боргу по конкретному виконавчому провадженню й у розмірах, що встановить стягувач у письмовій заяві. Зміст, строки та умови такої обіцянки також може визначати сам стягувач. Для викривачів активів боржника чи його близьких осіб можуть бути встановлені державні гарантії конфіденційності та анонімності.

Також у Законі України «Про виконавче провадження» можна встановлювати знижки у сплаті виконавчого збору для добросовісних боржників та розширити можливості для медіації. Наприклад, у Республіці Молдова при відкритті виконавчого провадження судовий виконавець встановлює п'ятнадцятиденний термін для добровільного виконання, а також зобов'язує сторони в призначений час з'явитися до нього для спроби примирення. Цікавий також молдавський підхід для оплати виконавчого збору. Так, якщо боржник устигає виконати рішення протягом п'ятнадцяти днів, гонорар виконавця виплачується боржником у розмірі 50 відсотків від його звичайного розміру. Якщо ж сторони домовляються про укладення мирової угоди, гонорар виплачується боржником із застосуванням коефіцієнта 0,7 до звичайного розміру гонорару (статті 38, 60, 83 Виконавчого кодексу Республіки Молдова) [64].

Подібні знижки зі сплати виконавчого збору для добросовісних боржників можуть супроводжуватись одночасним значним збільшенням ставок виконавчого збору з тим, щоб заохочувати боржників до погашення власних боргових зобов'язань.

Проте такі пропозиції є можливими для реалізації лише при встановленні реальних можливостей, гарантій і строків для добровільного виконання судових

рішень божником. С. Щербак з цього приводу зазначає, що пострадянське законодавство про виконавче провадження 1998-1999 років створило дисбаланс у статусі сторін виконавчого провадження, відвівши основне місце не стягувачу, а боржнику, де процесуальні гарантії боржника переважали порівняно із захистом прав та інтересів стягувача. Із прийняттям нового профільного законодавства у 2016 році в Україні було запроваджено діаметрально протилежний, «стягувачоорієнтований» підхід [34, с. 196].

Дійсно, Закон України «Про виконавче провадження» в редакції від 21 квітня 1999 встановлював для боржника термін до 7 днів із моменту винесення постанови про відкриття виконавчого провадження для добровільного виконання судового рішення. І тільки після закінчення цього терміну виконавець міг нарахувати відповідний виконавчий збір. Чинний Закон України «Про виконавче провадження» має дещо дискримінаційний підхід щодо боржників, оскільки згідно ст. 26 цього Закону, виконавець приймає постанову про відкриття виконавчого провадження протягом одного робочого дня з моменту надходження до нього виконавчого документа, де вже зазначає про стягнення з боржника виконавчого збору в розмірі, установленому статтею 27 цього Закону. Після чого виконавець, як правило, негайно після відкриття виконавчого провадження накладає арешт на кошти/електронні гроші боржника. При цьому арештованими здебільшого опиняються і спеціальні рахунки боржника для виплати заробітної плати, пенсії та різних видів соціальної допомоги, які в подальшому доводиться розблоковувати в адміністративному чи судовому порядку.

Тому чинний Закон України «Про виконавче провадження», на наш погляд, має бути доповнений: 1) поняттям «добросовісний боржник» - це боржник, який добровільно виконав судове рішення упродовж 10 робочих днів із моменту прийняття постанови про відкриття виконавчого провадження; 2) відповідними нормами, які передбачають певний розумний строк для добровільного виконання судового рішення. Такий строк має бути достатнім та може становити 10 робочих днів за аналогією до ч. 6 ст. 26 Закон України «Про виконавче провадження»; 3) значні пільги

зі сплати виконавчого збору для добросовісних боржників і одночасне суттєве збільшення ставок судового збору для недобросовісних боржників.

Узагальнюючи викладене вище, враховуючи пропозиції, розроблені нами з метою підвищення ефективності реалізації судом своїх повноважень у сфері забезпечення примусового виконання судового рішення, а також враховуючи особливості примусового виконання ухвал у цивільних справах, про які йшла мова вище, нами об'єктивується доцільність запропонувати власне бачення механізму реалізації таких дій із боку суду (структурне зображенням механізму застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал у цивільних справах наведено у додатку В).

Так, розроблене нами авторське бачення механізму застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал у цивільних справах демонструє ту природу та сукупність відносин, які виникають у межах реалізації примусового виконання судового рішення за участі самого суду. Тобто суд виступає головним суб'єктом такої діяльності, оскільки він наділяється законодавством повноваженнями у сфері постановлення спеціальних ухвал, якими запроваджуються заходи, які не мають відповідних аналогів у системі відносин із приводу реалізації виконавчого провадження або суто в межах цивільного процесу.

Природа відносин, а точніше кажучи конфігурація існування, такого механізму демонструє той обсяг правового впливу, який здатен здійснювати суд як на самого боржника, так і на ті органи, які беруть участь у примусовому виконанні рішення суду. Крім того, ми звертаємо увагу, що даний механізм демонструє динаміку процесів взаємодії суду та інших учасників етапу примусового виконання рішення винесеного у цивільних справах.

Наведений у додатку В механізм уявляється нам синтетичним елементом регулювання відносин із приводу примусового виконання ухвал у цивільних справах, оскільки кожен із наведених заходів забезпечення примусового виконання реалізується шляхом постановлення відповідної ухвали.

При цьому звертаємо увагу, що в межах наведеного механізму виникає два комплекси взаємовідносин:

стягувач – суд: у межах цих відносин стягувач звертається з клопотанням, задоволення якого означає настання певних наслідків для боржника та виконавців чи інших органів, на які покладається обов'язок примусового виконання ухвали. Тобто в таких відносинах ініціатором юридичних наслідків виступає стягувач;

органи виконання-суд: відносини коли ініціатором розгляду та вирішення питання про прийняття відповідного заходу забезпечення виступають ті ж органи, які будуть у примусовому порядку виконувати постановлені судом ухвали.

Таким чином, ми суттєво розширюємо можливості особи, на користь якої ухвалено судові рішення, оскільки вона виступає одночасно й суб'єктом клопотання до суду, і також зберігає за собою право клопотати про застосування тих чи інших заходів перед виконавцями.

Висновки до другого розділу

1. Розглядаючи правове регулювання порядку звернення ухвал у цивільних справах до примусового виконання, встановлено, що відносини на цьому етапі мають особливу правову природу, яка поєднує в собі елементи відносин із приводу виконавчого провадження, а також галузевого законодавства, яким за звичайних умов регулюється порядок реалізації конкретного заходу державного примусу, з яким пов'язане виконання такої ухвали.

2. У процесі дослідження з'ясовано, що в ЦПК України відсутнє правове регулювання процедури примусового виконання ухвал у цивільних справах. Відстоюється думка про необхідність систематизації положень у частині примусового виконання ухвал у цивільних справах не в законодавстві про виконавче провадження, а безпосередньо в ЦПК України, враховуючи характер відносин, які виникають при їх виконанні, що лише частково охоплюються положеннями та нормами традиційними для виконавчого провадження. Запропоновано включити до ЦПК України окрему ст. 431-1. «Особливості звернення до виконання ухвал суду», якою врегулюватимуться питання стосовно строків звернення ухвал до виконання,

а також порядку такого звернення у випадку існування різних суб'єктів, на які покладається обов'язок її примусового виконання.

3. Досліджуючи процесуальні дії суду у сприянні примусового виконання ухвал у цивільних справах, встановлено існування трьох форм його участі: 1) судовий контроль за процесом примусового виконання судових рішень (Розділ VII ЦПК України); 2) процесуальні дії суду, спрямовані на забезпечення виконання ухвал у цивільних справах (ст. 432-434, ст. 442 Розділу VI ЦПК України) – дії, спрямовані на врегулювання окремих аспектів, пов'язаних із формалізацією відносин із приводу примусового виконання ухвал та не пов'язані з їх фактичним виконанням. До таких дій належать дії, пов'язані із: виправленням помилки у виконавчому документі; поновленням пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання; заміною сторони виконавчого провадження, укладенням мирової угоди; 3) процесуальні дії суду спрямовані на реалізацію виконання ухвал у цивільних справах (ст. 435-440, ст. 441, 443, 444 Розділу VI ЦПК України), тобто дії, які прямо відносяться до фактичного виконання рішення суду. До таких дій відносяться ті, результатами яких є юридичні наслідки, якими суттєво спрощується або забезпечується подальша реалізація судового рішення, його виконання по суті. Аналізуючи відповідні форми сприяння суду у сфері примусового виконання ухвал суду, запропоновано зміни до ст. 432, 434, 435, 437 ЦПК України, які спрямовані на удосконалення окремих процесуальних дій суду: визнання виконавчого документу таким, що не підлягає виконанню; відстрочення, розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу й порядку виконання судового рішення; тимчасового влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу.

4. Встановлено, що ефективність процедури виконання ухвал у цивільних справах залежить від дієвості механізму застосування примусових заходів для забезпечення повноти та всебічності виконання. Такий механізм є складним, передбачає наявність великої кількості складових елементів та не має на теперішній час системного регулювання нормами ні ЦПК України, ні законодавства у сфері виконавчого провадження. Системний аналіз положень ст. 438 ЦПК України демонструє обмеженість суб'єктного складу виконання ухвали про привід боржника

виключно виконавцями, що не є нині ефективним у правозастосовній сфері. Певні недоліки практичного забезпечення має також інститут примусового проникнення до житла чи іншого володіння особи. Чинна редакція ст. 439 ЦПК України визначає доволі широке, як для цілей цивільного судочинства, коло осіб, у житло яких може бути дозволено доступ судом у примусовому порядку, а також жодним чином не визначає обґрунтування, достатності та допустимості прийняття судом обставин, які є підставою для задоволення клопотання про проникнення в житло відповідача та/або боржника. З урахуванням критичного аналізу чинного процесуального законодавства та практики його застосування, запропоновано зміни до ст. 438 ЦПК України, які спрямовані на деталізацію процедури вирішення питання оголошення розшуку боржника або дитини та її прискорення шляхом передання відповідної ухвали безпосередньо в органи Національної поліції відповідно до територіальної юрисдикції. Також запропоновано зміни до ст. 439 ЦПК України щодо удосконалення процедури вирішення питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння, які в чинному ЦПК України сформульовані досить абстрактно й надають широкі можливості для судового розсуду. Запропоновані зміни дозволять суттєво удосконалити ці інститути, які спрямовано одночасно як на забезпечення розгляду справи по суті, так і на примусове виконання рішення, ухваленого за результатами такого розгляду.

РОЗДІЛ 3.

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕНЬ, ДІЙ АБО БЕЗДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ОСІБ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИМУСОВЕ ВИКОНАННЯ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

3.1. Порядок оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал

Виконання ухвал у цивільних справах є одним із процедурних елементів цивільного процесу, який забезпечує права стягувачів на швидке вирішення справи, у тому числі задоволення їх вимог. ЄСПЛ у справі «Горсбі проти Греції» зазначив, що виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватись як складова частина судового розгляду [169]. У справі «Імобільяре Саффі» проти Італії», ЄСПЛ зазначив, що право на звернення до суду є ілюзорним, якщо національна правова система Договірної Сторони дозволяє, щоб остаточне, обов'язкове до виконання судове рішення залишається невиконаним на шкоду одній зі сторін [171].

Тому виконання ухвал повинно відбуватися оперативно, в розумні строки та в такий спосіб, який би одночасно максимально поєднував забезпечення прав стягувачів із інтересами цивільного судочинства (у випадку, якщо ухвали стосуються забезпечення самого провадження у справі), але при цьому не порушував права боржника чи особи, щодо якої постановляється ухвала та на яку покладається обов'язок, більше ніж того вимагають потреби цивільного судочинства. За таких обставин зрозуміло, що органи та особи, які такі рішення виконують, часто стикаються в своїй діяльності з ситуаціями, коли під час виконання згаданих ухвал порушуються права сторін цивільного процесу або виникає ситуація, яка дає право сторонам звернутися до суду для відновлення порушених на їх думку прав чи інтересів.

Масове невиконання судових рішень в Україні не завжди є результатом неправомірних дій боржника. Як слушно зауважує Л. Малярчук, незаконні рішення або неправомірні дії виконавця, так само як і його бездіяльність, також можуть значно

ускладнювати, перешкоджати або навіть унеможливити виконання рішення, тим самим порушувати права учасників виконавчо-процесуальних правовідносин [103, с. 160].

Оскарження як елемент спеціального державно-управлінського впливу на суб'єктів, наділених спеціальним комплексом повноважень, є дієвим інструментом прискорення процедур, визначених законодавством. У нашому випадку йдеться про прискорення виконання ухвал у цивільних справах, а також корегування самого процесу їх виконання, відновлення балансу порушених прав, забезпечення повноти та всебічності цивільного провадження.

Сама по собі процедура оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів та осіб, на які покладається обов'язок примусового виконання ухвал у цивільних справах, дає нам підстави вважати, що мова йде про окрему спеціальну сферу процесуальних відносин – процедуру примусового виконання особливого виду судового рішення. Тобто говорячи про можливість оскарження вказаних рішень, дій чи бездіяльності, законодавець закладає механізм реалізації такого оскарження не лише за цивільно-процесуальним, але зі спеціальним законодавством – виконавчим. У рамках цього дослідження розгляд проблеми оскарження рішень, дій та бездіяльності органів та осіб, які забезпечують примусове виконання ухвал у цивільних справах, відбудуватиметься на підставі й в порядку Закону України «Про виконавче провадження», але не обмежуючись його приписами.

Нам уявляться цілком логічним розширене тлумачення процесу примусового виконання ухвал у цивільній справі не стільки як окремого процесу, який настає після судового розгляду, але й як способу забезпечення цивільного провадження, про що мова йшла в попередніх розділах. З таких позицій оскарження відповідних рішень, дій та бездіяльності видається елементом комплексу цивільно-процесуальної правосуб'єктності осіб, які беруть участь у справі. Але таке коло осіб обмежується лише тими, щодо яких діє ухвала, що підлягає примусовому виконанню або яка виконується у примусовому порядку через порушення особами своїх цивільно-процесуальних обов'язків.

Наведений підхід вбачається нами цілком логічним через те, що він дозволить суттєво розширити сферу аналізу цивільно-процесуального законодавства в частині оскарження процесу примусового виконання. Примус розглядається як додатковий засіб впливу держави (судової влади) на суб'єктів цивільного-процесу з метою забезпечення його завдань та прав й інтересів учасників такого процесу.

З огляду на це автором формується спроба розв'язати проблеми процесуального й організаційно-правового забезпечення процедури оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у контексті визначення змісту права на таке оскарження; кола суб'єктів, які отримують таке право; наслідків такого оскарження для повноти забезпечення цивільно-процесуальних прав учасників процесу.

Право на оскарження у процесі виконання ухвал у цивільній справі, як виду судових рішень, прямо впливає зі змісту Конституції України, оскільки є невід'ємним елементом у структурі права на захист.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 55 Конституції України «кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань» [78]. При цьому, КС України розтлумачив, що ч. 1 ст. 55 Основного Закону України зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист [179].

Проте оскарження в суді є лише одним із проявів права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності органів та осіб, які виконують ухвали цивільного суду в примусовому порядку. Логіка ст. 55 Конституції України в частині можливості користуватися всіма незабороненими способами та засобами захисту прав свідчить про те, що оскарження можливе й в інший спосіб.

Відповідно до п. 9 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про виконавче провадження» однією із засад його здійснення є гарантія «забезпечення права на оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, приватних виконавців» [144]. Ця норма є цілком конкретною та імперативною, а отже, передбачає законодавчо встановлений

порядок оскарження таких дій чи бездіяльності. Держава однаково гарантує можливість оскарження дій чи бездіяльності як для державного, так і для приватного виконавця, але вочевидь, що процедури такого оскарження мають суттєві відмінності, а сторони виконавчого провадження отримують розширені можливості для оскарження дій державного виконавця, і даний дисбаланс правового статусу державного та приватного виконавців законодавець не усуває.

Подібна ситуація створює потенційні ризики (передусім для боржників), оскільки інститут приватних виконавців нині все ще отримує досить неоднозначні оцінки. Клієнтоорієнтованість і персональна зацікавленість у досягненні бажаного для стягувача результату, як правило, є каталізатором активності і гнучкості приватних виконавців у вчиненні виконавчих дій. У той же час ці ж фактори інколи є причиною порушень вимог закону. Із 23 млрд. гривень, стягнутих за виконавчими документами у 2020 році, державні виконавці стягнули 19 млрд., а приватні – 4 млрд., що з врахуванням їх кількості означає в 4 рази кращу ефективність приватних виконавців [60]. Водночас, за 2020 рік (за 9 місяців) до Міністерства Юстиції України надійшло 1892 скарги (із них 1718 від боржників) на дії 259 приватних виконавців, які діяли в Україні й лише 6112 скарг на дії 4411 державних виконавців [115]. У щорічній доповіді Уповноваженого зазначено, що неможливість проведення перевірок діяльності приватних виконавців та відсутність механізму притягнення приватних виконавців до дисциплінарної відповідальності зумовили систематичне порушення правил професійної етики приватними виконавцями та невиконання або неналежне виконання ними своїх обов'язків [156]. Із 77 звернень до Уповноваженого за 2022 рік, 45 стосувались дій приватних виконавців.

Як слушно зауважує С. Короєд та М. Лошицький, діяльність приватних виконавців усе частіше привертає увагу як науковців, так і практикуючих юристів із точки зору законності вчинення ними окремих виконавчих дій та добросовісності реалізації свого правового статусу. Про ймовірні зловживання приватними виконавцями своїми повноваженнями вже не раз говорилося на сторінках юридичної періодики [79, с. 28].

При цьому ми не заперечуємо перспективності та хорошої динаміки ефективності інституту приватних виконавців, а лише констатуємо, виходячи із власної правозастосовної практики та наведених статистичних даних, що: 1) діяльність приватних виконавців частіше супроводжується зловживаннями своїми повноваженнями, ніж діяльність державних (відносно чисельності); 2) сторони виконавчого провадження отримують менше законодавчих можливостей для оскарження саме дій або бездіяльності приватних виконавців. Таку ситуацію ми не вважаємо нормальною, особливо зважаючи на те, що, як зазначають О. Овчаренко та А. Авторгов, приватний виконавець під час здійснення своєї професійної діяльності є носієм функції держави [114]. Особиста матеріальна зацікавленість в якомога швидшому виконанні судових рішень може входити в теоретичну і практичну суперечність із принципами об'єктивності та неупередженості виконавчого провадження. Подібний стан речей може здатися органічною складовою «стягувачеорієнтованої» парадигми виконавчого процесу, яку детально описує С. Щербак [34, с. 195], якби не головний обов'язок держави утверджувати та захищати права людини (у т. ч. боржників), що закріплено ст. 3 Основного Закону України [78].

Дисбаланс правового статусу виконавців полягає в тому, що окрім спеціального правового статусу – суб'єкту, що примусово виконує судові рішення – державний виконавець також спеціальний правовий статус як державний службовець, а отже, частково оскарження його дій можливе й за правилами визначеними для оскарження дій державних службовців як посадових осіб, тобто в порядку адміністративного судочинства.

Крім того, звертає на себе увагу й той факт, що правом оскаржувати дії чи бездіяльність виконавців (приватних та державних), окрім сторін виконавчого провадження, наділений ще і прокурор [221]. Це прямо передбачено ч. 1 ст. 19 Закону України «Про виконавче провадження». Саме в цій нормі зазначається, що порядок оскарження встановлюється виключно у вказаному вище законі [144]. Однак це не відповідає дійсності в частині оскарження дій або приватних виконавців, оскільки, по-перше, ст. 74 Закон України «Про виконавче провадження», якою власне і встановлений порядок оскарження дій чи бездіяльності виконавців стосується

виключно державних виконавців. По-друге, ст. 36 Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» прямо передбачає, що «рішення, дії чи бездіяльність приватного виконавця можуть бути оскаржені у порядку, встановленому законом» [154].

У наведених нормах ми вбачаємо ознаки правової невизначеності. В. Васильєв зазначає, що в науковій літературі, «невизначеність» як парна категорія до поняття «визначеність» характеризується двояко: негативно – як дефект правового регулювання, що означає нетипове, неповне й непослідовне закріплення у праві комплексу заходів належної поведінки відповідних суб'єктів права (у широкому значенні) або як техніко-юридичний дефект тексту законодавства (у вузькому значенні) та позитивно – невизначеність елементів правової норми (диспозиції, санкції) складає умову свободи вибору найбільш доцільних і прийнятних із точки зору правозастосування варіантів рішення, а отже, правова невизначеність дозволяє враховувати особливості та динаміку розвитку суспільних відносин [28, с. 23].

Негативна правова невизначеність по суті суперечить принципу верховенства права про що неодноразово наголошували дослідники [163, с. 75] (або принципу «правовладдя» у відомій концепції С. Головатого [45])

КС України в Рішенні від 29 червня 2010 року у справі № 1-25/2010 прямо визначив принцип правової визначеності іманентним елементом принципу верховенства права [181]. В іншому Рішенні КС України пояснив, що відсутність правової визначеності не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування у правозастосовній практиці й неминуче призводить до сваволі (абз. другий пп. 5.4 п. 5 мотивувальної частини) [177]. Дещо жорсткішою щодо правової невизначеності є позиція ЄСПЛ, сформульована в Рішенні від 25 листопада 1999 року у справі «Гешмен і Герруп проти Сполученого Королівства», де зазначено, що норму не можна вважати «законом», якщо вона не сформульована достатньо чітко, що дає особі можливість керуватися цією нормою у своїх діях [170]. «...Закон має бути доступним для зацікавлених осіб та сформованим з достатньою точністю для того, щоб надати їм можливість регулювати свою поведінку аби бути здатними – за потреби, за відповідної консультації – передбачати тією мірою, що є

розумною за відповідних обставин, наслідки, які може потягнути за собою його дія» (рішення у справі «Веренцов проти України», 11 квітня 2013 року) [167].

В. Ротань, І. Самсін та А. Ярема наголошують, що недостатня правова визначеність потребує подолання незалежно від того, буде чи не буде визнаватись при цьому наявність прогалини у праві. Долатися правова невизначеність має за допомогою принципів права, перш за все, – за допомогою принципу верховенства права, зміст якого має бути витлумачений стосовно ситуації або застосування закону за аналогією [113, с. 603, 692]. Є. Харитонов та О. Харитонova, окрім змін законодавства та правових аналогій, також припускають субсидіарне застосування норм суміжного інституту або галузі законодавства або офіційне тлумачення норм законодавства вищими судовими органами [260, с. 13].

Проте, враховуючи Рішення КС України від 22 вересня 2005 року у справі № 1-17/2005, ми не можемо бути впевнені, що правові аналогії будуть однаково застосовуватись і трактуватись усіма суб'єктами правозастосування. Застосування інтерпретаційних актів вищих судових органів, у досліджуваній нами ситуації, теж вважаємо недостатньо ефективним рішенням, оскільки негативна правова невизначеність норм у питанні оскарження дій чи бездіяльності приватних виконавців прокурором має своєю причиною не відсутність ясності чи чіткості, а скоріше непослідовність і техніко-юридичний дефект, які, на наш погляд, складно усунути шляхом тлумачень.

Найоптимальнішим шляхом виходу із цієї ситуації бачимо законодавчий. На наш погляд, указаний недолік підлягає усуненню шляхом внесення відповідних змін до Закону України «Про виконавче провадження» шляхом уточнення змісту ч. 1 ст. 19 та доповнення ст. 74-1, яка б визначала особливості оскарження рішень, дій або бездіяльності приватних виконавців (пропозиції змін до законодавства наведено в додатку Б).

Такий спосіб допоможе розв'язати правову невизначеність у законодавстві в частині вибору способу оскарження діяльності виконавців і дозволить значно підвищити ефективність реалізації прав сторін виконавчого провадження в максимально стислі строки та в максимально повному обсязі.

Узагальнюючи вищевикладене, виокремимо ключову специфіку суб'єктно-об'єктного складу відносин із приводу оскарження ухвал у цивільному процесі:

по-перше, суб'єктом оскарження виступають прокурор, сторони виконавчого провадження, тобто в розумінні ч. 1 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження» виключно боржник та стягувач. Інші учасники виконавчого провадження (перекладач, представники сторін, експерти та ін.) таким правом не наділені. З-поміж інших прокурор також є учасником виконавчого провадження, але він єдиний наділений з усіх інших учасників правом оскарження дій та/або бездіяльності виконавців. Така ситуація видається цілком прийнятною, оскільки розширення кола суб'єктів оскарження суттєво б зменшило ефективність самого примусового виконання ухвал у цивільних справах та не сприяло би ефективному їх виконанню;

по-друге, об'єктом оскарження завжди виступають дії чи бездіяльність державних та приватних виконавців, що вочевидь можуть мати абсолютні різні прояви та форми, але зміст яких не відповідає вимогам законодавства у сфері саме виконавчого провадження. Як стверджують С. Фурса та С. Щербак, «не має значення, яким розпорядчим документом оформлені дії державного виконавця: постановою,... актом, резолюцією..., листом чи в іншій формі – чи не оформлені, всі вони можуть бути оскаржені заінтересованими особами» [258, с. 296-297]. Якщо йдеться про примусове виконання ухвал у цивільних справах, то за логікою законодавця воно здійснюється виключно суб'єктами, указаними у спеціальному законі та на яких покладено обов'язок із примусового виконання, якими в розумінні Закону № 1404-VIII є державний та приватний виконавець;

по-третє, предметом оскарження є конкретна невідповідність моделі діяльності виконавців законодавчо встановленим процедурам практичної реалізації примусового виконання рішення, що прямо повинно порушувати законодавчі вимоги та підтверджуватися конкретними фактами;

по-четверте, оскарження дій чи бездіяльності приватного виконавця відбувається відповідно положень Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», у той час

як оскарження дій чи бездіяльності державного виконавця – відповідно Закону України «Про виконавче провадження», а також із урахуванням особливостей Закону України «Про державну службу».

Отже, ми розглядаємо право на оскарження дій чи бездіяльності державних та приватних виконавців у рамках виконавчого провадження похідним від права на захист, яке в найбільш загальній формі сформульоване в ч. 6 ст. 55 Конституції України [78]. Юридична захищеність людини та її прав є однією з фундаментальних ознак правової держави, що покликана закріплювати, забезпечувати й захищати природні та невідчужувані права людини як вищої цінності [109, с. 781-782]. Можливість оскарження дій або бездіяльності державних виконавців є гарантією прав фізичних і юридичних осіб у процесі примусового виконання судових рішень.

Рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця або іншої посадової особи державної виконавчої служби щодо виконання ухвали в цивільних справах, відповідно до ст. 447 ЦПК України, можуть бути оскаржені сторонами виконавчого провадження до суду, який видав виконавчий документ, а іншими учасниками виконавчого провадження та особами, які залучаються до проведення виконавчих дій, – до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом [155].

О. Верба-Сидор зазначає, що Законом України «Про виконавче провадження» передбачено два способи оскарження дій чи бездіяльності виконавців:

- 1) судовий, який може бути застосований як до дій або бездіяльності державних, так і до дій або бездіяльності приватних виконавців (чч. 1-2 ст. 74);
- 2) адміністративний, який може бути застосований виключно до державних виконавців (ч. 3 ст. 74).

При цьому дослідниця визнає відомчий (адміністративний) контроль за діяльністю приватних виконавців, але на підставі Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів» [34, с. 93, 96].

Ми погоджуємось з думкою О. Верби-Сидор, що оскарження діяльності приватного виконавця також допускає наявність адміністративної моделі в силу існування низки органів самоорганізації приватних виконавців та дисциплінарних

заходів впливу, що застосовуються до них відповідно до законодавства. І, кажучи про дисциплінарні заходи впливу, чітко розмежовуємо дисциплінарну та інші види відповідальності, до яких можуть бути притягнуті приватні виконавці іншими державними органами, а не саморегульованими організаціями.

Проте, на наш погляд, треба диференціювати наявність трьох можливих незалежних способів оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал, які існують у межах двох моделей (форм) – адміністративної та судової:

– у межах судової моделі:

а) оскарження в порядку ст. 447-453 ЦПК України (цивільно-процесуальний спосіб);

б) оскарження рішень, дій або бездіяльності державних виконавців в адміністративному суді в порядку КАС України як актів органів державної влади (судово-адміністративний спосіб);

– у межах адміністративної:

в) спрямування скарг безпосередньому керівництву органів ДВС, в яких працюють виконавці, що здійснюють примусове виконання судових ухвал, а також керівництву органів у системі ДВС України вищого рівня (адміністративно-управлінський спосіб).

Таким чином, законодавець визначає дві моделі (форми) оскарження дій чи бездіяльності виконавців: адміністративну та судову. Адміністративна форма передбачає оскарження в межах системи органів державної виконавчої служби до вищестоящего керівника [86, с. 59].

Слід також зазначити, що на теперішній час згідно роз'яснення від 16 січня 2023 року до Уповноваженого надходять численні скарги громадян щодо порушення приватними виконавцями їхніх прав як споживачів банківських послуг, але зі змісту не вбачається прийняття конкретних актів реагування (подань), а лише роз'яснення можливості оскарження таких дій через Раду приватних виконавців України або в судовому порядку [185]. У щорічній доповіді Уповноваженого за 2022 рік зазначено, що за 2022 рік надійшло 77 звернень щодо протиправної бездіяльності органів та осіб,

відповідальних за виконання судових рішень та інших рішень, що підлягають примусовому виконанню [156, с. 180]. Наведені дані дають підстави вважати звернення до Уповноваженого субсидіарним способом оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал.

Першочергову цінність у межах цього дослідження представляють два способи оскарження в заявлених моделях (формах): перший (цивільно-процесуальний) та останній (адміністративно-управлінський), оскільки звернення в порядку КАС України до адміністративного суду перебуває у площині досліджень науки адміністративного права та процесу.

Аналізуючи цивільно-процесуальний та адміністративно-управлінський способи оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал, у цивільних правах, зауважимо, що ВСС України з розгляду цивільних і кримінальних справ ще у 2013 в інформаційному листі від 28.01.2013 №24-152/0/4-13 «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення у цивільній справі», наголосив, що «юрисдикційність розгляду скарг на рішення, дії та бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС залежить від спеціалізації суду, який ухвалив рішення, що підлягає примусовому виконанню органами ДВС. У разі звернення особи зі скаргою на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи ДВС під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до ЦПК України, така скарга підлягає розгляду судом згідно з ЦПК України, оскільки суд з-поміж іншого виконує функцію контролю за обов'язковістю та повнотою виконання судового рішення» [155].

Така позиція сприйнята часом, адже ВП ВС сформулювала аналогічну правову позицію в постанові від 5 грудня 2018 року по справі № 279/2369/17 [128]. Сучасні науковці перебувають на позиції того, що суд лише тоді й набуває реального статусу незалежної, «справжньої» влади, здатної брати участь у реалізації демократичної, правової концепції державного устрою, коли отримує повноваження з контролю за іншими гілками [164, с. 122].

Загалом судовий контроль пройшов достатній шлях у своєму розвитку. Уперше він був введений відомим Habeas Corpus Act, прийнятим 1679 р.в Англії, який передбачав право особи на оскарження до суду тримання під вартою й був вправі скасувати арешт і замінити його заставою [39, с. 125]. Нині є різні підходи до визначення змісту судового контролю. У загальнотеоретичному значенні контроль є функцією різних інститутів системи управління суспільними процесами [200, с. 87]. У спеціальному значенні судовий контроль – це такий вид контролю, який притаманний лише органам судової влади й заснований на законній діяльності судів щодо перевірки правомірності актів, рішень, бездіяльності та дій публічної адміністрації, її посадових осіб із застосуванням (у разі потреби) правових санкцій, за спеціальним зверненням відповідної особи чи суб'єкта у визначеному законом порядку [274, с. 267].

Таким чином, слід констатувати, що оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців є елементом судового контролю, а отже розгляд таких скарг у судовому порядку, повинен насамперед спиратися на принципи організації наглядової функції судів, що означає обмеженість суб'єктного складу подання таких скарг.

Натомість відповідно до ч. 1 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» «рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до суду, який видав виконавчий документ, у порядку, передбаченому законом» [144]. Уважаємо наведену юридичну конструкцію неповною з точки зору місця вказаної норми в ЦПК України – процесуальному законодавстві – і в той же час занадто неконкретною з точки зору законодавства України про виконавче провадження. Така позиція пояснюється наступним:

по-перше, виконуючи функцію контролю за повнотою та обов'язковістю виконання судового рішення, загальні суди не можуть не брати до уваги порушення законодавства про виконавче провадження, що можуть мати місце в діяльності приватних виконавців. Нині суд обмежується законодавцем у впливі на приватних виконавців через їх особливий статус, натомість, розширюючи суб'єктний склад

органів контролю за діяльністю державних виконавців, як посадових осіб органів державної влади;

по-друге, якщо йдеться про примусове виконання судових ухвал у порядку виконавчого провадження, то незрозумілим є право будь-яких інших осіб, окрім сторін виконавчого провадження, впливати на діяльність виконавців шляхом оскарження їх дій. Таке розширення суб'єктного складу сприяє лише затягуванню процесу примусового виконання ухвал суду.

Отже, ми пропонуємо наділити правом на оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців, як державних, так і приватних, а також посадових осіб органів ДВС України виключно сторін виконавчого провадження. Більше того, ми пропонуємо суттєво розширити можливості сторонам виконавчого провадження оскаржувати діяльність приватних виконавців.

Очевидно, що інститут приватного виконавця було запроваджено передусім із метою підвищення якості процесу примусового виконання судових рішень, у тому числі ухвал у цивільних справах. Як зазначив у дослідженні М. Міхеєв, посилаючись на відомості Міністерства юстиції України, понад 50% всіх судових рішень в Україні не виконується. Особливо критичною є ситуації щодо виконання рішень зі стягнення аліментів [110, с. 1]. Реальне виконання судових рішень є одним із основоположних прав особи на судовий захист, гарантованих як на рівні національного законодавства України, так і нормами міжнародного права. Упродовж тривалого часу держава не забезпечувала виконання судових рішень через надмірне навантаження на органи державної виконавчої служби, що, зокрема, призводило до великої кількості заяв до Європейського суду з прав людини. ЄСПЛ у рішеннях неодноразово вказував на наявність факту порушень ст. 6 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, які проявлялися в надмірному строку виконання судових рішень [172; 173; 174].

Н. Голубева у своїх дослідженнях відзначає значний прогрес системі виконавчого провадження зі введенням інституту приватних виконавців, оскільки він дозволяє водночас розвантажити державних виконавців та створити ефективну та дієву конкуренцію [46, с. 5]. М. Логвенко та А. Дігтяр звертають увагу на потенційне

зниження корупційних ризиків, зменшення адміністративного впливу на процес виконання судових рішень [92, с. 172]. В. Дьордяй також відзначає, що зміни у виконанні рішень, які вступили в дію в 2016 році із введенням в дію інституту приватних виконавців, наблизили Україну до Європейської моделі виконавчої служби, яка фактично в Європі та світі діє вже давно [53, с. 282].

Діяльність приватних виконавців векторально спрямована на отримання прибутку у вигляді авансованого внеску, витрат на виконавче провадження та винагороди приватного виконавця, що є логічним враховуючи їх статус – самозайнята особа, що здійснює професійну діяльність у сфері виконання судових рішень. Не саме по собі виконання рішення є метою приватного виконавця, а отримання прибутку від його виконання. Враховуючи такий критерій їх діяльності цілком логічним убачається наділити сторін виконавчого провадження правом оскаржувати й їх рішення, дії чи бездіяльність у судовому порядку. Доцільність цього обґрунтовується ще й тим, що їх рішення не підлягають оскарженню в порядку КАС України, оскільки не є рішеннями органів державної влади чи їх посадових осіб, а оскарження через самоврядні організації та органи Міністерства юстиції України не дають такого ефекту, як винесене за результатами розгляду скарги судові рішення, обов'язкове до виконання.

Що ж стосується власне рішень та дій, які підлягають оскарженню, то в ч. 2 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» зазначається, що «рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання рішень інших органів (посадових осіб), у тому числі постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, постанов приватного виконавця про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів, можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом» [144]. Системний аналіз даної норми також свідчить про її обмеженість та неповноту правового регулювання, враховуючи таке:

по-перше, дана норма стосується виключно державних виконавців та посадових осіб органів системи ДВС України. Про це вже зазначалося вище, що за умови такого

підходу законодавця, коли рішення та дії приватних виконавців залишаються поза юрисдикцією адміністративних судів, убачається за доцільне розширити можливості для оскарження їх діяльності через суди, що ухвалили рішення, які підлягають примусовому виконанню. Але при цьому ми наполягаємо на позиції законодавця про неможливість оскарження саме в судах адміністративної юрисдикції рішень приватних виконавців, оскільки вони не є суб'єктами державно-владних відносин на відміну від державних виконавців;

по-друге, перелік постанов, які підлягають оскарженню в адміністративному суді повинен бути вичерпний, що суттєво підвищить ефективність судового розгляду таких скарг, а також мінімізує випадки зловживання сторонами виконавчого провадження своїми правами, особливо в частині виконання ухвал у цивільних справах, які не є остаточними рішеннями у справі, а спрямовуються на забезпечення всебічності її розгляду;

по-третє, указуючи на можливість оскарження рішень посадових осіб органів ДВС України, законодавець не зазначає однак, що це за рішення, а в такому загальному формулюванні, яке зазначене в ч. 2 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» убачається суто формальне дублювання положень КАС України, відповідно до якого рішення посадових осіб органів державної влади підлягають оскарженню в порядку адміністративного судочинства. Вочевидь маються на увазі рішення, що приймаються начальниками органів ДВС чи керівниками вищих органів у системі ДВС України з приводу виправлення помилок чи порушень законодавства в межах конкретного виконавчого провадження, але нами в подальшому буде доведена позиція щодо того, що недоцільно втручатися будь-якій іншій особі, окрім державного виконавця, у процес примусового виконання судового рішення, у тому числі ухвали в цивільних правах.

Ураховуючи викладене вище, нами пропонується включити в положення ч. 2 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» вичерпний перелік постанов державного виконавця, які підлягають оскарженню в порядку адміністративного судочинства, а саме постанови: про відкриття виконавчого провадження за виконавчим документом (крім судового рішення); про прийняття до виконання

виконавчого документа (крім судового рішення); про стягнення виконавчого збору; про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів; накладення/зняття арешту на майно (кошти); про відстрочення або розстрочення виконання рішення (крім судового рішення); про звернення стягнення на майно боржника; про передачу майна стягувачу в рахунок погашення боргу; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами; про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання; про зупинення вчинення виконавчих дій за виконавчим документом (крім судового рішення); про зупинення/продовження виконавчого провадження за виконавчим документом (крім судового рішення); про закінчення виконавчого провадження за виконавчим документом (крім судового рішення).

Ми вважаємо, що зазначений перелік є вичерпний із урахуванням тих умов, які визначаються окремо та виключно для рішень, що підлягають примусовому виконанню, але ухвалювалися/постановлялися не в судовому порядку.

Суттєвим недоліком законодавчого регулювання процедури оскарження рішень, дій або бездіяльності саме державних виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби ми вважаємо наділення начальника відділу ДВС України, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець та керівника вищого органу ДВС України, правом самостійно виносити постанови та приймати рішення в межах виконавчого провадження, яке цими начальниками не здійснюється. Це право прямо передбачене ч. 3 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження». Логіка законодавця виходить із того, що оскарження рішень, дій чи бездіяльності державних виконавців, яке відбувається в адміністративно-управлінському порядку, передбачає комплекс заходів, природа яких походить із державно-управлінського характеру відносин усередині органів ДВС України, де державні виконавці є посадовими особами, що перебувають на певній ланці ієрархії

в органі державної влади. Це дає право їх безпосередньому керівництву втручатися в діяльність виконавців з метою прямого усунення порушень законодавства.

Така логіка притаманна для всіх випадків оскарження процесу виконання посадових обов'язків усіх без виключення державних службовців, але в контексті примусового виконання судових рішень вона є хибною, враховуючи такі міркування:

по-перше, інформація, яка міститься в матеріалах виконавчого провадження, може носити режим конфіденційної, а отже, не підлягає розголошенню третім особам, якими виступають усі інші особи, що не мають статусу виконавців у конкретному виконавчому провадженні, або є його сторонами. Державні виконавці, відкриваючи конкретне виконавче провадження, набувають відповідного правового статусу в тому числі й щодо кола обов'язків під час використання інформації виконавчого провадження. Начальники органів ДВС або керівники вищих органів в системі ДВС України такого статусу не отримують, а отже, і не набувають відповідних обов'язків;

по-друге, будь-які інші посадові особи, окрім державного виконавця, на виконанні в якого перебуває конкретні судові рішення, позбавлені повноти інформації щодо стану такого виконавчого провадження. Ті матеріали, які начальники органів ДВС або керівники вищих органів можуть отримати з Автоматизованої системи виконавчого провадження, є неповними в силу того, що до неї не вносяться певні документи, що не мають правовстановлюючого ефекту, але впливають на порядок та спосіб виконання судового рішення. Матеріали виконавчого провадження в паперовому вигляді несуть у собі значно більше інформації, але їх вивчення потребує певного часу, а у випадку, якщо оскаржуються зведені виконавчі провадження з великою кількістю виконавчих документів, їх вивчення може виходити за часові межі розгляду скарг, що встановлені законодавством;

по-третє, характер владно-управлінських відносин, який панує в органах державної влади в цілому й в органах ДВС України зокрема, надає значно більше можливостей для здійснення контролю за діяльністю державних виконавців або реагування на оскарження їх дій чи бездіяльності шляхом видання відповідних управлінських актів у формі наказів чи розпоряджень, які є обов'язковими для реагування та виконання державними виконавцями.

Ми погоджуємося з позицією законодавця стосовно того, що начальник органу ДВС або керівник вищого рівня, дійсно, можуть звернути увагу на необхідність виправити допущені державним виконавцем у процесуальних документах, граматичні чи арифметичні помилки або зобов'язати його провести виконавчі дії в порядку, встановленому Законом України «Про виконавче провадження». Але ми не погоджуємося з формою такого реагування у виді самостійної постанови в рамках конкретного виконавчого провадження. Така постанова несе в собі ризики того, що її винесення не зупиняє виконавчої дії, яка вчиняється виконавцем, а про існування такої постанови він банально може бути необізнаний. У такому разі виникає ситуація, коли подальші дії державного виконавця вже апріорі стають такими, що містять порушення законодавства. Крім того, винесення самостійної постанови також є об'єктом оскарження, що може призвести до штучного затягування процесу примусового виконання судового рішення, не досягаючи при цьому головної мети, – забезпечення законності у процесі реалізації виконавчого провадження.

На відміну від наказу чи розпорядження начальника органу ДВС винесення ним постанови не створює необхідного ефекту та не встановлює обов'язку для державного виконавця реагувати в певний спосіб на такий наказ, зокрема шляхом надання звіту про хід його виконання або звіту про усунення недоліків чи помилок у виконавчому провадженні. Наявність такого наказу та необхідності перевірки стану його виконання мінімізує в подальшому втручання в діяльність державного виконавця шляхом проведення позапланових перевірок його діяльності, а також сприяє підвищенню рівня кваліфікації та набуття нового рівня компетентностей у зв'язку з виправленням власних помилок без застосування до нього заходів дисциплінарного характеру, які частіше за все супроводжуватимуть винесення начальником органу ДВС України, в якому працює такий виконавець постанови про усунення недоліків у виконавчому провадженні.

Отже, нами обстоюється точка зору щодо недоцільності та недоречності прямого втручання керівництва державного виконавця у процес здійснення ним виконавчого провадження.

Окремо слід відмітити про юридичну колізію між ч. 5 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» та положеннями ст. 449 ЦПК України щодо визначення строків оскарження рішень і дії виконавців. Закон України «Про виконавче провадження» обчислює ці строки у робочих днях, а ЦПК України у днях. КС України у Рішенні від 07 липня 1998 року № 11-рп/98 у справі щодо офіційного тлумачення частин другої і третьої статті 84 та частин другої і четвертої статті 94 Конституції України (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України) зазначив: «Термін «дні», якщо він вживається в зазначених правових актах без застережень, означає лише календарні дні [175]. З огляду на рішення КС України, обчислення процесуальних строків оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців слід здійснювати в календарних днях. Такий порядок обчислення строків є єдиним для всіх норм ЦПК України та застосовується й в інших процесуальних кодексах України. ВС з цього приводу сформулював правову позицію, відповідно до якої ст. 74 Закону України від 02 червня 2016 року «Про виконавче провадження» є загальною нормою по відношенню до ст. 449 ЦПК України, адже застосовується до більш широкого кола відносин: 1) відносин, які виникають при оскарженні дій щодо виконання будь-якого виконавчого документа, а не тільки рішення суду; 2) відносин, які виникають при оскарженні дій державного виконавця не тільки до суду, але й до органів ДВС [126].

Особливу увагу слід приділити також недоцільному, на наш погляд, обмеженню строків оскарження рішень, дій або бездіяльності державних виконавців. Так, відповідно до ч. 5 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» законодавець надає для такого оскарження строк у розмірі 10 днів у випадку вчинення дій, що суперечать законодавству та всього лише три дні для оскарження бездіяльності. Крім того, установлення чіткого початку перебігу таких строків із дня, «коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи законних інтересів», не відповідає критеріям повноти реалізації судового рішення, а також дотримання власне самих прав сторін виконавчого провадження. Незрозумілим є, в який саме спосіб особа могла дізнатися про бездіяльність державного виконавця, а також чому законодавець визначає лише триденний термін

для оскарження у випадку його бездіяльності. Вочевидь невчинення дій будуть продовжуватися й в подальшому, але такі короткі строки оскарження означитимуть лише обмеження у правах сторін виконавчого провадження. Різні терміни для вчинення тієї ж самої дії – оскарження дії та бездіяльності виконавця – також викликають питання щодо логіки їх законодавчого обґрунтування.

ЄСПЛ розглядає строк на оскарження в контексті ст. 6 Євроконвенції, в аспекті права доступу до суду [1], але виходить із того, що встановлення процесуальних строків для певних процесуальних дій є легітимними обмеженнями [2]. Тобто право на доступ до суду не є абсолютним і допускає певні обмеження, зокрема, і темпоральні. Однак будь-які обмеження цього права мусять бути виправданими. ВП ВС у постанові від 14 вересня 2022 року по справі № 909/298/21 приходять до висновку, що згідно зі прецедентною практикою ЄСПЛ для того, щоб те або інше обмеження права на суд вважалось виправданим, мають бути додержані такі умови: 1) таке обмеження має мати національне підґрунтя; 2) обмеження не повинно перешкоджати доступу до суду у такий спосіб чи такою мірою, що б зводили нанівець саму сутність цього права; 3) таке обмеження повинно мати легітимну мету; 4) має бути забезпечено належне пропорційне співвідношення між використаними засобами та поставленою метою [131].

Досліджуючи строки на оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців, потрібно враховувати сучасні українські реалії, зокрема системного не надсилання постанов та інших документів виконавчого провадження сторонам. На теперішній час ця проблема має хронічний характер і об'ємну судову практику [251; 234]. Очевидно, що вона має й об'єктивний вимір (недостатнє фінансування, надмірна завантаженість виконавців тощо), але негативним її наслідком є те, що сторони часто дізнаються про вчинення певних дій чи бездіяльності виконавцями постфактум. У такому випадку, звертаючись до суду зі скаргою на рішення та дії виконавця, скаржник повинен зазначити у скарзі та обґрунтувати належними доказами, що скарга подається ним у строк (10 або 3 дні) із дня, коли він дізнався або повинен був дізнатися про порушення її прав, що може становити певні труднощі через абстрактність цієї норми. Після цього скаржник, як правило, має в досить стислі строки знайти адвоката, якому для

оцінки загальної картини інколи потрібно ознайомитись із матеріалами всієї виконавчої справи (ознайомлення з матеріалами виконавчого провадження за допомогою АСВП не завжди є можливим через відсутність 12-ти значного коду у скажників та частоті відсутності документів у цифровій формі). Час ознайомлення з матеріалами справи обмежений робочим днем, розпорядком дня та днями прийому громадян виконавцями [147]. При цьому час ознайомлення з матеріалами виконавчого провадження не визнається судами поважною причиною пропуску строків оскарження дій чи бездіяльності виконавців, оскільки не вважаються об'єктивно непереборною обставиною [242]. Далі адвокат має сформулювати правову позицію, скласти й направити відповідну скаргу. Тому поширеними є випадки пропуску строків на оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців і покладання на скажника додаткового тягара доказування поважності причин їх пропуску.

На наш погляд, чинна редакція ч. 5 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» одразу ставить скажника в невігідне становище цейтноту й часто зводить нанівець саму сутність права на оскарження дій чи бездіяльності виконавців, а отже, обмежує право доступу до суду.

Актуальним є питання можливості розгляду скарги за відсутності заявника, якщо він не направив у судове засідання свого представника, не подав заяву про розгляд справи за його відсутності та не зазначив поважності причин неявки до суду. Крім того, ураховуючи десятиденний строк розгляду скарги, проблемним є питання визначення причин поважності неявки заявника в судове засідання [155]. Згідно з роз'ясненням пункту 4 постанови Пленуму ВСУ «Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби та звернень учасників виконавчого провадження» неявка в судове засідання в зазначених справах заявника або заінтересованої особи, яким повідомлено про час і місце його проведення, не перешкоджає розгляду скарги [137]. При цьому норма ч. 2 ст. 386 ЦПК тотожна нормі частини другої статті 248-23 ЦПК 1963 року, яку роз'яснював ВСУ, яка відповідно судами застосовувалась і ніколи не критикувалась ні науковцями, ні суддями [155].

Таким чином, ураховуючи викладені вище висновки та результати системного аналізу положень ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження», доцільно запропонувати нову редакцію частин першої-третьої та п'ятої цієї статті, звуживши перелік суб'єктів оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби з одночасним розширенням процесуальних можливостей для такого оскарження сторонам виконавчого провадження та прокурору. Викладення положень ч.ч. 1-3 та ч. 5 ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» у редакції, що запропонована законопроектом, дозволить досягати не лише більш чіткої визначеності процедур оскарження дій або бездіяльності виконавців, але і більш повної реалізації сторонами виконавчого провадження своїх прав та законних інтересів (повний текст пропонованих змін наведено в законопроекті, додаток Б).

3.2. Процесуальний порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал

Ураховуючи існування двох моделей оскарження дій або бездіяльності виконавців: адміністративної та судової, – а також наявність двох шляхів судового оскарження, доцільно дослідити процесуальний порядок розгляду відповідних скарг починаючи саме з судової моделі.

З точки зору ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» судовий розгляд відповідних скарг відбувається за правилами КАС України або до суду, який ухвалює відповідне рішення, що підлягає примусовому виконанню. В аспекті предмету цього дослідження таким судом буде суд, що ухвалює рішення в цивільних справах. Це означає, що оскарження дій або бездіяльності виконавців відбувається за правилами ЦПК України в спеціальному порядку, оскільки суд не вирішує цивільно-правовий спір, а лише здійснює фактичний нагляд за виконанням судового рішення. Тому дії або бездіяльність виконавців із одного боку трактуються як порушення порядку їх виконання, а з іншого – є підставою для притягнення виконавців до відповідальності за невиконання рішення суду.

Відповідальність виконавців є важливим аспектом, на який нами звертається особлива увага, оскільки частіше за все повнота виконання судових рішень залежить від комплексу та обсягу дій, що повинен вживати виконавець щодо боржника. О. Верба-Сидор визнає відповідальність у виконавчому провадженні як одну з основних гарантій законності виконавчого провадження та захисту прав його учасників [34, с. 92]. При цьому спеціальний правовий статус та широкі повноваження державного виконавця обумовлюють його особливий процесуальний статус, без якого стягувач або навіть сам боржник неспроможні в максимальному обсязі виконувати судові рішення. Таким чином, ми наголошуємо на тому, що судова модель оскарження дій або бездіяльності виконавців повинна передбачати з-поміж іншого обов'язкове вирішення питання про притягнення виконавця до відповідальності, в тому числі, але не виключно – до кримінальної, застосування якої прямо передбачається й в Законі України «Про виконавче провадження».

Так, Розділ VII ЦПК України присвячено питанням судового контролю за виконанням судових рішень, у тому числі ухвал суду в цивільних справах. Важливість судового контролю за виконанням судових ухвал впливає з аналізу положень ст. 6 Євроконвенції [76], практики ЄСПЛ (щодо елементів права на справедливий судовий розгляд) [165; 168], а також ст. 8 Загальної декларації прав людини, щодо права на ефективне поновлення у правах компетентними національними судами [59].

На думку І. Жукевича, судовий контроль за виконанням судових рішень – це особлива форма правосуддя, коли діяльність суду пов'язана з реалізацією судових актів у цивільних справах, яка здійснюється у формі «контрольного санкціонування» вчинення деяких процесуальних дій у виконавчому провадженні при розгляді цивільних справ, безпосереднього розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців як важливої гарантії захисту права особи у після судовому цивільному процесі та розгляді різних позовів, які стосується заходів примусового виконання рішень [57, с. 113]. В. Притуляк пропонує розуміти під судовим контролем у виконавчому провадженні форму реалізації судової влади, систему передбачених процесуальним законом засобів, спрямованих на недопущення незаконного обмеження прав і охоронюваних законом інтересів особи у процесі примусового

виконання судових актів і актів інших юрисдикційних органів, а також відновлення особи в цих правах, і полягає в перевірці діяльності органів примусового виконання та їх посадових осіб, а також застосування до них заходів впливу, передбачених процесуальним законодавством [143, с. 145]. При цьому суд не втручається у процес виконавчого провадження, а лише визначає законність чи незаконність процесуальної поведінки державного або приватного виконавця, іншої посадової особи органу державної виконавчої служби й у разі її невідповідності законодавству дозволеними засобами коригує. Отже, суд усуває або зобов'язує усунути виявлені порушення, що призводить до відновлення прав інших учасників виконавчого провадження [263, с. 214].

Подібний підхід є правильним для цивільного судочинства, оскільки нині лише в КАС України є норми (ст. 382-383) [71], які надають право суду певною мірою контролювати сам процес виконання судового рішення шляхом зобов'язання суб'єктів владних повноважень подавати звіти про їх виконання. При цьому деякі вчені-процесуалісти виступають за доповнення ЦПК України по аналогії закону ст. 382 КАС України, надавши повноваження загальним судам зобов'язувати учасника справи, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення. Досліджуючи це питання, І. Жукевич констатує, що «проблемою залишається те, що суд, розглядаючи цивільні справи і виносячи постанови, рішення та ухвали не здійснює законодавчо контролю за їх виконанням. Процес розгляду заради процесу. А повинен бути процес заради виконання, реалізації судових рішень із метою ефективного захисту прав та інтересів» [58, с. 93]. А. Авторгов відмічає, що інститут звітів в адміністративному судочинстві позитивно вплинув на виконання судових рішень в адміністративних справах [34, с. 286].

Слід зазначити, що пропозиції І. Жукевича щодо більш активної ролі загальних судів у процесі виконання рішень знайшли своє відображення в законотворчій діяльності (в обмеженому вигляді). Нині у Верховній Раді України зареєстровано Проект Закону № 7648 від 08.08.2022 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізму судового контролю за виконанням рішень судів

та процедури встановлення або зміни способу виконання судових рішень», що має на меті запровадити реальний судовий контроль за виконанням судових рішень у цивільному судочинстві та обов'язок органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних та комунальних підприємств, державних виконавців або органу, який здійснює казначейське обслуговування бюджетних коштів, подавати у встановлений судом строк звіти про виконання судового рішення [146].

У рамках судового контролю, відповідно до ст. 447 ЦПК України «сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, порушено їхні права чи свободи» [268]. У цій статті звертає на себе увагу лише одна правова конструкція, яка надає суттєву свободу у виборі способів, засобів та часу оскарження дій чи бездіяльності виконавців, а саме: «...сторони виконавчого провадження мають право звернутися ... зі скаргою, *якщо вважають*, що ... порушено їхні права чи свободи». Така оціночна конструкція без встановлення чітких критеріїв визначення предмету оскарження, на нашу думку, створює передумови для зловживання сторонами виконавчого провадження своїми правами з метою затягування примусового виконання ухвали в цивільних справах.

Під зловживанням процесуальними правами Д. Луспенник пропонує розуміти односторонні недобросовісні дії сторін, наприклад, подання необґрунтованих клопотань, заяв тощо [94, с. 151]. В. Комаров та В. Бігун розглядають відповідні зловживання як особливу форму цивільного процесуального правопорушення, тобто як умисні недобросовісні дії учасників цивільного процесу (а в окремих випадках і суду), що супроводжуються порушенням умов здійснення суб'єктивних процесуальних прав і виконуються лише з видимістю реалізації таких прав, пов'язані з обманом щодо відомих обставин справи з метою обмеження можливості реалізації або порушення прав інших осіб, які беруть участь у справі, а також перешкоджання діяльності суду щодо правильного і своєчасного розгляду та вирішення цивільної справи, що тягнуть застосування заходів цивільного процесуального примусу [88, с. 414]. Т. Полянський зазначає, що найвагомішою причиною актуалізації та поширення

зловживання процесуальними правами й обов'язками, є недосконалість відповідного чинного законодавства [124, с. 33].

Зловживання процесуальними правами недобросовісними учасниками процесу є однією з актуальних проблем цивільного судочинства. У Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки зазначено про необхідність удосконалення законодавства з метою запровадження дієвих механізмів запобігання зловживанню учасниками процесу своїми процесуальними правами, ефективних інструментів реагування на неналежну поведінку учасників судового процесу, що призводить до затягування розгляду справи [197]. Тому зміни законодавства мають створювати умови, за яких для учасників процесу залишається якомога менше можливостей для зловживання процесуальними правами.

У контексті зазначеного, на нашу думку, доцільно замінити ст. 447 ЦПК України на конструкцію, яка передбачатиме підставами для звернення до суду лише порушення виконавцями строків та порядку здійснення виконавчого провадження, які чітко передбачені в Законі України «Про виконавче провадження». Ми наполягаємо саме на такому підході, оскільки порушення прав сторін виконавчого провадження неможливе в інших випадках, коли порушується порядок виконання судового рішення, а оціночна конструкція, яка дозволяє звертатися до суду зі скаргами тоді, коли сторона оцінює стан своїх прав як порушений лише призводитиме до надмірного навантаження на суд. Крім того, слід пам'ятати, що першочерговою метою виконавчого провадження є примусове виконання рішень суду, уже у процесі чого й відбувається забезпечення та реалізація прав сторін виконавчого провадження, що були сторонами по справі під час провадження у судах.

Ураховуючи викладене, ми пропонуємо внести зміни до ст. 447 ЦПК України, передбачивши право сторін виконавчого провадження звернутися до суду зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судового рішення у випадку, якщо такі рішення, дії чи бездіяльність не відповідають вимогам Закону України «Про виконавче провадження», вчиняються з порушенням встановлених строків або порядку примусового виконання судового рішення (повний текст пропонованих змін наведено у законопроекті, додаток Б).

У такий спосіб виправляється одразу декілька неузгодженостей законодавчого регулювання процесу оскарження дій чи бездіяльності виконавців:

по-перше, розширюється коло осіб рішення, дії чи бездіяльність яких можуть бути оскаржені, ураховуючи потенційну можливість примусового виконання ухвал у цивільних справах не лише державними чи приватними виконавцями так як це зазначається в чинній редакції ст. 447 ЦПК України;

по-друге, визначаються підстави звернення до суду: порушення строків та порушення порядку примусового виконання судового рішення. Такі строки й порядок чітко визначені в Законі України «Про виконавче провадження» та не підлягають уточненню у процесуальному законодавстві. Натомість бланкетність, яку ми надали в запропонованій редакції ст. 447 ЦПК України, чітко встановлює випадки оскарження, а також обмежуватиме зловживання своїми процесуальними правами сторін виконавчого провадження;

по-третє, на нашу думку, недоцільно зайвий раз розширювати можливості для звернення сторін виконавчого провадження до суду з оскарженням рішень посадових осіб органів ДВС, в якому відбувається примусове виконання судового рішення, оскільки це не сприятиме ефективності судового розгляду скарг у цивільному процесі, а, навпаки, створюватиме зайві підстави для зловживання. Оскільки будь-яке рішення посадових осіб органів державної влади (у т. ч. державних виконавців) може бути оскаржене в судовому порядку в межах адміністративного процесу.

Важливим процедурним аспектом оскарження дій чи бездіяльності виконавців у судовому порядку є повідомлення державного чи приватного виконавця про наявність такої скарги та ознайомлення його з її змістом задля отримання повноцінної відповіді стосовно питань, що порушуються у скарзі. Частина 2 ст. 448 ЦПК України встановлює, що «про подання скарги суд повідомляє відповідний орган державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного дня після її надходження до суду» [268]. Зміст указаної норми частково відображає аналогією ст.ст. 176-177 ЦПК України, відповідно до яких саме суд бере на себе обов'язок повідомлення відповідача про наявність позовної заяви, для чого до суду подаються

копії позовної заяви з додатками у відповідності до кількості сторін судового розгляду.

На нашу думку, ст. 448 ЦПК України навпаки повинна виходити в першу чергу з логіки законодавства про виконавче провадження, а також із вимог неухильного та в повному обов'язі дотримання прав та інтересів усіх сторін виконавчого провадження, а не лише самого виконавця та скаржника. Тому більш логічним убачається закріплення обов'язку сторони виконавчого провадження, яка оскаржує дію чи бездіяльність виконавця направляти копію такої скарги як безпосередньо виконавцю, так й іншій стороні виконавчого провадження. Це відповідатиме балансу інтересів та прав осіб, що є сторонами виконавчого провадження, а також надасть процедурі розгляду скарги на дії чи бездіяльність виконавців належної публічності та гласності. Надсилання копії скарги державному чи приватному виконавцю зменшить і рівень організаційного навантаження на суди, що у свою чергу значно пришвидшить розгляд самих скарг, оскільки суд не завжди має належний рівень фінансування для забезпечення поштових витрат на розсилання копій скарг державним чи приватним виконавцям. На теперішній час загальні витрати на фінансування судової влади становлять менше 1 % від дохідної частини Державного бюджету України [36, с. 117]. Не менш важливою проблемою залишається й кадрове забезпечення судів та їх апаратів [184].

Як зазначають В. Комаров, Д. Шандура та П. Радченко, судовий контроль за виконанням судових рішень не є самостійною процесуальною формою судочинства, бо є продовженням того провадження й тієї справи, з приводу виконання рішення в якій здійснюється зазначений судовий контроль [161, с. 587]. Ми погоджуємось із таким підходом і вважаємо розгляд скарг на діяння виконавців похідним процесом від розгляду цивільно-правового спору. Логіка даної тези абсолютно повністю кореспондується з положеннями ст. 450 ЦПК України, якою визначається, що розгляд таких скарг відбувається за участі сторін виконавчого провадження та безпосередньо виконавця. Тому для реалізації повноти застосування цієї норми вбачається цілком логічним передбачити обов'язок скаржника надсилати її копію і сторонам виконавчого провадження, і виконавцю самостійно.

Цей висновок дає нам можливість запропонувати зміни до ст. 448 ЦПК України, зобов'язавши скаржника разом зі скаргою подавати до суду докази направлення її копії з додатками іншим сторонам виконавчого провадження, відповідному органу державної виконавчої служби, приватному виконавцю (повний текст пропонованих змін наведено в законопроекті, додаток Б).

Таке уточнення надає відповідної обумовленості порядку оскарження, особливо враховуючи обмеженість суду в матеріальних ресурсах на розсилання відповідних скарг сторонам виконавчого провадження та обмеженим термінам розгляду скарги – протягом 10 днів із дня її надходження до суду. При цьому ми наголошуємо на тому, що державний або приватний виконавець повинні підготувати вмотивовану відповідь на скаргу, а інші сторони виконавчого провадження можуть підготувати власні пояснення з приводу викладеного у скарзі, але це не є їх обов'язком. Якщо ж особа, дії чи бездіяльність якої оскаржується, не підготувала та не надала суду письмову відповідь на скаргу або в електронному варіанті, презюмується, що її процесуальний обов'язок виконаний таким чином, але для суду відсутність такої відповіді не повинна бути підставою, яка б встановлювала правоту чи достовірність обставин та фактів, викладених у справі. Реагувати на скарги, подані в судовому порядку державним та приватним виконавцям, не можна визначити як обов'язок, оскільки процесуальні права передбачають волю особи подати відповіді, відзиву та викладати власну позицію стосовно предмету спору. Це не може бути і службовим обов'язком, оскільки сам судовий процес ґрунтується на принципах гласності.

У зв'язку з цим, потребує зміни й редакція ст. 449 ЦПК України, оскільки вище нами вже було доведено недоцільність обмеження строків скасування бездіяльності державних чи приватних виконавців. Тому п «б» ч. 1 ст. 449 ЦПК України підлягає зміні шляхом розширення строків такого оскарження протягом усього процесу примусового виконання судового рішення, коли особа дізналася про бездіяльність державного чи приватного виконавця, що виражається в порушенні встановлених Законом України «Про виконавче провадження» строків для вчинення дій або

прийняття відповідних рішень під час примусового виконання судового рішення (повний текст пропонуваних змін наведено у законопроекті, додаток Б).

Редакція, в якій п «б» ч. 1 ст. 449 ЦПК України сформульований, нині взагалі не витримує критики, оскільки оскарження самої постанови про відкладення провадження виконавчих дій жодним чином не може вважатися оскарженням бездіяльності держаного чи приватного виконавця, тому що вчинена ним відповідна процесуальна дія – винесена постанова. Бездіяльність – пасивна форма поведінки особи, пов'язана з невиконанням нею дій, які вона повинна була й могла вчинити відповідно до покладених на неї посадових чи інших обов'язків [54]. Натомість оскарження змісту такої постанови не означає відсутність дій із боку виконавців, а лише свідчить про існування на думку виконавця обставин, які перешкоджають належному виконанню судового рішення в подальшому. Крім того, законодавець, зводячи бездіяльність виконавців до винесення постанови про відкладення виконавчих дій, насправді нівелює інші випадки реальної бездіяльності виконавців.

Хоча саме по собі встановлення строків для оскарження дій чи бездіяльності виконавців у судовому порядку, на нашу думку, уже є елементом обмеження прав та інтересів сторін виконавчого провадження, а положення ч. 2 ст. 449 ЦПК України, яка передбачає можливість поновлення відповідних строків на оскарження, скоріше дублює процесуальний порядок подання позовної заяви, ніж відповідає реальним потребам примусового виконання судових рішень. Встановлення таких обмежених строків було б доцільно виключно для ухвал суду, як проміжних процесуальних судових рішень під час розв'язання цивільно-правового конфлікту, але з точки зору уніфікації процедури оскарження порядку примусового виконання судових рішень у цілому такі строки не є важливими. Значно важливішим є встановлення виключної можливості оскарження дій чи бездіяльності в межах самого виконавчого провадження, тобто до його закриття.

Натомість важливим є визначення строку розгляду такої скарги в судовому порядку. І. Андронов наголошує, що строки є важливою складовою механізму реалізації права та тісно пов'язані з дією принципу юридичної визначеності, а їх відсутність не виправдано розширює дискреційні повноваження суб'єктів владних

повноважень [34, с. 218]. Так, ч. 1 ст. 450 ЦПК України встановлює, що граничний строк розгляду скарг на дії виконавців становить десять днів. Сам процес судового розгляду передбачає можливість участі сторін виконавчого провадження та виконавців, але не обов'язок. Це значно спрощує як саму процедуру розгляду скарги, так і зменшує навантаження на виконавців, оскільки реальні обсяги розподілу виконавчих проваджень та недосконалість організаційного механізму функціонування органів ДВС України призводять до того, що обов'язкова явка державних виконавців до суду значно скорочує продуктивність їх основної діяльності з реалізації виконавчого провадження.

Слід також наголосити на тому, що суд не може в жодному разі оцінювати явку або неявку сторін виконавчого провадження чи виконавців як опосередкований або прямий доказ чи спростування обставин і фактів, викладених в скарзі, на що опосередковано також вказує практика ВС [133]. Це ж саме стосується й самого скаржника – його неявка не може жодним чином впливати на об'єктивність судового розгляду та перешкоджати розгляду відповідної скарги, про що прямо зазначено в ч. 2 ст. 450 ЦПК України, що правда зі зазначенням про обов'язкове повідомлення про дату та місце розгляду скарги.

Натомість ми не погоджуємося з формулюванням ч. 1 ст. 450 ЦПК України щодо того, що у процесі розгляду скарги можливою є участь будь-якої іншої посадової особи органу ДВС України. Логіка недоцільності такого формулювання, на наш погляд, пояснюється наступним:

по-перше, під час здійснення примусового виконання рішення суду, у тому числі ухвали в цивільних справах, державним виконавцям стає відома інформація, яка може мати режим або конфіденційної, або режим особистих даних особи, що не підлягають розголошенню. Описана інформація відома та використовується виключно в межах конкретного виконавчого провадження, обов'язок реалізації якого покладається на конкретного виконавця. Тому участь іншої посадової особи органу ДВС потенційно ставить під сумнів дотримання відповідного правового режиму інформації та її нерозголошення, оскільки під час розгляду скарги судом указана інформація може вивчатися та досліджуватися;

по-друге, участь у судовому розгляді скарги начальника відповідного органу ДВС України означатиме зрощення судової та адміністративної моделі, оскільки суд не зможе визнати дії начальника протиправними, а обов'язок вчинення тих чи інших дій все одно покладатиметься на конкретного державного виконавця. Крім того, малоймовірно, що начальник органу ДВС чи інша посадова особа спроможні надати вичерпні пояснення з приводу оскаржуваних дій чи бездіяльності, оскільки окрім державного виконавця, ніхто не має відповідного рівня володіння інформацією з приводу конкретного виконавчого провадження;

по-третє, за логікою приписів чинних ст. 447-450 ЦПК України та ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» фактичним відповідачем по скарзі є саме державний виконавець, а тому участь будь-якої іншої посадової особи органу ДВС України прирівнюватиметься до представництва, що не передбачено нормами вказаного закону, оскільки посадова особа державної служби не може делегувати свої права та обов'язки іншій особі без відповідного розпорядження керівника державного органу. Так само не зрозумілим є і процесуальний статус та обсяг повноважень керівника органу ДВС України у випадку його участі в судовому засіданні, оскільки суд встановлює ознаки протиправності не його безпосередньої діяльності як керівника, а недотримання виконавцем вимог законодавства в межах конкретного процесу примусового виконання ухвали суду в цивільних справах.

Залишається питання й щодо відзиву на скаргу. Відповідно ЦПК України цивільне судочинство здійснюється на засадах змагальності сторін (ст. 12). В. Комаров та Н. Сакара, визначають змагальність та рівність сторін складовою права на справедливий судовий розгляд [74, с. 23]. Як зазначає Н. Голубєва, принцип змагальності передбачає, що учасники справи, якщо вони прагнуть отримати сприятливе рішення для себе чи осіб, на захист прав яких пред'явлений позов, зобов'язані повідомити всі суттєві для справи юридичні факти, пред'явити докази, здійснити інші процесуальні дії, що мають переконати суд у правоті цієї сторони. Учена розглядає обмін змагальними паперами як складову змагальності [47, с. 7-8].

В. Мамницький наголошує, що функціонування правосуддя поза змагальною моделі судочинства неможливо. Більш того, правосуддя може бути тільки змагальним

[105, с. 55]. Схожої точки зору дотримується й В. Комаров, який зазначає, що правосудним може бути лише змагальний процес [73, с. 155-156]. В. Мамницький йде далі і розмірковує, що «оскільки діяльність суду в наказному та окремому провадженні відбувається поза змагальною моделлю цивільного судочинства, тільки в межах якої можливо здійснення правосуддя, то така діяльність суду не може вважатись правосуддям. А враховуючи той факт, що суду як органу судової влади притаманна єдина соціальна функція – це функція здійснення правосуддя, яке реалізується через цивільне судочинство, то справи окремого та наказного провадження не повинні входити до юрисдикції загальних судів та розглядатися в порядку цивільного судочинства [106, с. 137].

Не поглиблюючись далі в дискусії щодо слідчих (інквізиційних) та змагальних засад судочинства, відмітимо позицію ЄСПЛ який визначає, що принцип змагальності процесу полягає, зокрема, у тому, що кожна сторона має бути наділена правом відповісти на зауваження або документи, надані опонентом. У справі «Вермюлен проти Бельгії» (Vermeulen v. Belgium) ЄСПЛ визнав порушенням п. 1 ст. 6 Конвенції, тобто права на справедливий судовий розгляд, те, що заявник не міг через посередництво свого адвоката дати відповідь на виступ заступника генерального прокурора при Касаційному суді, а також сам звернутися до суду під час слухань у Касаційному суді [3].

Ураховуючи зазначене, на нашу думку, наявність відзиву в письмовій формі розширило б принцип змагальності при оскарженні дій чи бездіяльності виконавців і спростило розгляд справи, оскільки розкривало би суду фактичний стан виконавчого провадження та його стадію. Крім того, у випадку законодавчого закріплення обов'язку направлення відзиву на скаргу скаржник отримуватиме фактичний письмовий звіт про стан реалізації виконавчого провадження, від якого він зможе відштовхуватися в подальшому, визначаючи етапність та стадії примусового виконання судового рішення.

Таким чином, з метою усунення недоліків законодавчого забезпечення процедур розгляду скарг на дії чи бездіяльність виконавців нами пропонується змінити ч. 1 ст. 450 ЦПК України, передбачивши порядок розгляд скарги за участю

стягувача, боржника й державного чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються й, поклавши обов'язок направлення до суду відзиву на скаргу для виконавців, дія чи бездіяльність яких оскаржуються (повний текст пропонованих змін наведено в законопроекті, додаток Б).

У такий спосіб нами пропонується усунути ті недоліки, які викликані невизначеністю кола учасників судового розгляду досліджуваної категорії скарг, а також уточнено самі процедурні аспекти, що значно спростовують встановлення об'єктивної істинності судом. Крім того, шляхом направлення відзиву в повній мірі реалізується і процесуальні права виконавців, а також фактично зникає необхідність їх присутності в судовому засіданні, оскільки позиція викладена у відзиві є остаточною.

Окрему увагу під час аналізу процедури оскарження дій чи бездіяльності державного або приватного виконавця в судовому порядку слід приділити питанню встановлення міри відповідальності виконавців у випадку задоволення судом скарги сторони виконавчого провадження.

З цього приводу О. Когут наголошує, що неналежне виконання повноважень виконавця у сфері примусового виконання рішень характеризуються підвищеною небезпекою, оскільки зачіпають безпосередньо інтереси держави, правопорядок, права та свободи громадян, а отже, мають супроводжуватися підвищеною юридичною відповідальністю. Юридична відповідальність виконавців у свою чергу має публічно-правовий характер, який проявляється в тому, що ця відповідальність, з одного боку, є засобом впливу на поведінку, а з іншого – виступає формою захисту прав, свобод і законних інтересів фізичних та юридичних осіб [70, с. 116].

Задоволення скарги, яка подається з урахуванням порушення порядку або строків реалізації виконавчого провадження, означає фактичне визнання судом порушень у діяльності приватних або державних виконавців [238; 241]. Водночас системний аналіз положень ст. 451 ЦПК України свідчить про відсутність обов'язку чи можливості суду встановити обсяг порушення виконавцями положень законодавства або визначення міри відповідальності. Така ситуація розглядається нами як недосконалість або незавершеність процедури оскарження і потребує

виправлення шляхом прийняття відповідного рішення судом про наявність чи відсутність підстав для притягнення виконавців до відповідальності.

Так, ч. 2 ст. 451 ЦПК України означає, що судом встановлюється лише обґрунтованість скарги, тобто відповідність викладених у скарзі обставин фактичним та наявності в них порушення законодавчо визначеного порядку реалізації виконавчого провадження. Поновлення порушеного права заявника вже означає потенційну можливість для суду притягнути державного або приватного виконавця до відповідальності. Але складність полягає в тому, що по-перше, ЦПК України не передбачає можливість приймати судом рішення про притягнення до відповідальності, окрім дисциплінарної чи матеріальної. По-друге, процедури притягнення приватних та державних виконавців до відповідальності суттєво відрізняються в силу наявності Дисциплінарної комісії приватних виконавців та владно-розпорядчих відносин в системі органів ДВС України.

Нами також обстоюється точка зору стосовно того, що суд, вирішуючи напряду питання про притягнення до відповідальності державного чи приватного виконавця, виходитиме за межі своїх процесуальних можливостей, що має ознаки узурпації влади, але залишити це питання без уваги однозначно неможливо.

Узурпація державної влади означає (лат. *ugurpatio* – використання, незаконне захоплення, зловживання) – насильницьке захоплення державної влади або її присвоєння будь-якою партією, організацією, державним органом чи посадовою особою, яким така влада або певний обсяг владних повноважень за конституцією й законами не належить [282]. Як зазначено в пункті 4.5 мотивувальної частини Рішення КС України від 5 жовтня 2005 року № 6-рп/2005, розглядаючи положення частини четвертої статті 5 Конституції України «ніхто не може узурпувати державну владу» у системному зв'язку з положеннями частин другої, третьої цієї статті, іншими положеннями Основного Закону України, КС України дійшов висновку, що узурпація державної влади означає неконституційне або незаконне її захоплення органами державної влади чи органами місцевого самоврядування, їх посадовими особами, громадянами чи їх об'єднаннями тощо [176]. У Рішенні КС України від 24 червня 1999 року № 6-рп/99 (абзац перший пункту 2 мотивувальної частини) зазначено, що

гарантією недопущення узурпації державної влади є, зокрема, закріплені Конституцією України принципи здійснення державної влади на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (частина перша статті 6) та положення, згідно з яким органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, у межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (частина друга статті 19) [178].

Зміст наведених Рішень КС України дозволяє зробити висновок, що виключно визначеним законом органом або посадовою особою можуть здійснюватися повноваження і прийматись рішення, які згідно законодавства належать до компетенції вказаного органу. Тому пряме вирішення судами питання про притягнення до відповідальності державного чи приватного виконавця слід оцінювати як порушення принципу поділу влад і прояв узурпації влади. Натомість у випадку визнання обґрунтованою скарги на діяння виконавців нами пропонується вважати таке рішення підставою для проведення перевірки в діяльності приватного чи державного виконавця в порядку передбаченого законом. Ми не вважаємо такі повноваження порушенням поділу влад, оскільки: по-перше, адміністративні суди зараз мають значно ширші повноваження у сфері судового контролю при виконанні судових рішень; по-друге, відповідно до Порядку, затвердженого Міністром [151], підставами для проведення цільових позапланових перевірок органу державної виконавчої служби є звернення народних депутатів, повідомлення ЗМІ, письмові повідомлення фізичних та юридичних осіб, органів державної влади, органів місцевого самоврядування, тощо. У випадку, наприклад, зі зверненням народних депутатів чи Уповноваженого не виникає питання про втручання в діяльність виконавчої гілки влади [183].

У такому випадку підґрунтям для притягнення до відповідальності може стати результат перевірки, а суд, не виходячи за межі свого правового статусу, все ж таки виконуватиме функцію гарантування законності через ініціювання проведення перевірки за фактами встановлення судом порушення законодавства. Для виконавців таке рішення суду стане своєрідною можливістю виправити порушення та відновити законність при реалізації виконавчого провадження нехай навіть за рішенням суду,

але без прямих негативних наслідків для себе у вигляді притягнення до відповідальності. Крім того, існування самого судового рішення та обов'язковість його виконання гарантує повноту виконавчого провадження і вже у випадку її недосягнення можливим і абсолютно виправданим є застосування санкцій за результатами проведеної перевірки.

Ураховуючи викладене, ми вважаємо за потрібне доповнити ч. 2 ст. 451 ЦПК України абзацом другим, передбачивши, що судові рішення, ухвалені за результатами розгляду скарги, є підставою для проведення перевірки діяльності державного виконавця, органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця в порядку передбаченому законодавством (повний текст запропонованої диспозиції подано в додатку Б).

У такий спосіб значно підвищиться рівень захисту прав сторін виконавчого провадження, скорочується витрата їх часу на оскарження дій чи бездіяльності державних або приватних виконавців в адміністративному порядку, а також забезпечується повнота реалізації примусового виконання судового рішення, у тому числі ухвал у цивільних справах. Натомість скорочуються часові витрати й підвищується ефективність контрольно-моніторингових заходів за діяльністю державних та приватних виконавців з боку Міністерства юстиції України. При цьому в запропонованих законодавчих змінах не вбачається порушення принципу поділу влади, оскільки суд залишається в межах судового контролю за виконанням судових рішень.

Що ж стосується адміністративної моделі оскарження дій чи бездіяльності державного або приватного виконавця, то слід зауважити на тому, що в цілому порядок розгляду таких скарг детально не передбачений в ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження». Ця стаття є фактично єдиною нормою, якою передбачено що скарги, які подаються за змістом визначеним у ч. 4 вказаної статті, підлягають розгляду в адміністративному порядку, тобто безпосереднім керівництвом державного виконавця або керівником у системі органів ДВС України вищого рівня.

При цьому нерідко може виникнути ситуація, за якої чітко визначене право сторін виконавчого провадження на оскарження дій чи бездіяльності державних

виконавців, з іншого не визначена доля такої скарги, оскільки в ст. 74 Закону № 1404-VIII відсутні приписи щодо строків, порядку розгляду таких скарг та повідомлень скаржників про результати їх розгляду.

Щодо приватних виконавців, відомчий контроль здійснюється на підставі ст. 34 Закону № 1403-VIII. О. Верба-Сидор зазначає, що діяння приватного виконавця як предмет письмового звернення учасників до Мініюсту не можуть бути пов'язані із процесуальною діяльністю приватного виконавця в ході виконавчого провадження і повинні містити ознаки дисциплінарного проступку. Водночас дослідниця зазначає про відсутність чітких повноважень Мініюсту щодо діяльності приватних виконавців, що на її думку, суперечить принципу правової визначеності [34, с. 99].

Наведена ситуація, а також системний аналіз положень ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» дає нам підстави вважати, що специфіка оскарження дій чи бездіяльності державних виконавців пов'язана в першу чергу з особливими правовим статусом державних виконавців як державних службовців. Так, відповідно до Типового положення про відділ державної виконавчої служби міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України, затвердженого Наказом Міністерства юстиції України від 20.04.2016 № 1183/5, до повноважень начальника органу ДВС входить з-поміж іншого розгляд відповідної категорії скарг. Разом із тим аналіз положень цього Типового положення свідчить що: це по-перше, положення про орган державної влади; по-друге, владно-управлінські відносини, які домінують під час організації його діяльності обумовлюють заходи реагування з боку начальника органу ДВС, у тому числі у вигляді дисциплінарних стягнень, які прямо не передбачені в законодавстві про виконавче провадження, але натомість складають окремий інститут відповідальності посадових осіб державної служби [207].

Важливим елементом забезпечення процесу розгляду скарг на рішення, дії та бездіяльність державних та приватних виконавців, а також органів ДВС України є Порядок проведення перевірок діяльності органів державної виконавчої служби, приватних виконавців, затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 22.10.2018 № 3284/5 (далі – Наказ № 3284/5), який визначає механізм здійснення Міністерством юстиції України перевірок, у том числі й за скаргами сторін

виконавчого провадження. При чому відповідно до п. 3 Розділу I цього Наказу перевірки за скаргами сторін виконавчого провадження проводяться не щодо окремих державних виконавців, а щодо всього відділу ДВС України, в якому такий виконавець працює. Такі цільові перевірки є позаплановими і проводяться виключно на підставі Наказу відповідного територіального органу Міністерства юстиції України [151]. Що ж стосується перевірок приватних виконавців, то відповідно до п. 4 Розділу I, вказаного вище Наказу, вони проводяться не лише на підставі скарг сторін виконавчого провадження, але й в разі надходження від Дисциплінарної комісії приватних виконавців скарги на діяльність приватного виконавця, яка була подана до цієї комісії.

Викладене переконує, що реагування на скаргу відбувається не самою Дисциплінарною комісією, а органом Міністерства юстиції, і це дає можливість зробити висновок про наявність певних гарантій дотримання приватними виконавцями законності та неухильного слідування інтересам стягувача у виконавчому провадженні, що підтверджується наявністю спеціального механізму проведення таких перевірок діяльності приватних виконавців.

Так, Розділ II Наказу № 3284/5 визначає порядок організації та проведення цільових і контрольних перевірок діяльності органів державної виконавчої служби, а Розділ III – порядок проведення перевірок приватних виконавців. Системний аналіз наведених алгоритмів демонструє наступне:

по-перше, Наказ № 3284/5 надає значно більше повноважень органам, що здійснюють перевірку державних виконавців, що пояснюється не лише особливостями примусового виконання ухвал у цивільних справах органами ДВС України, але й особливим правовим становищем державних виконавців як державних службовців;

по-друге, Наказ № 3284/5 визначає можливість здійснення контрольних та наглядових заходів за діяльністю державних виконавців. Після надходження відповідних скарг, органи Міністерства юстиції України здійснюють відповідне реагування у формі цільової перевірки, а вже після того як надаються її результати для усунення недоліків у діяльності державних виконавців та органів ДВС України

територіальними органами юстиції здійснюються повторні – наглядові – перевірки, яким чином було усунуто виявлені недоліки;

по-третє, після здійснення контрольних заходів, можуть видаватися відповідні внутрішні накази та розпорядження керівництва органів системи ДВС України стосовно потенційно можливого притягнення до відповідальності державних виконавців, у тому числі за порушення процедури примусового виконання ухвал цивільних справ. Стосовно приватних виконавців такої можливості не передбачено, однак за результатами перевірки їх діяльності існує можливість направити відповідне подання до Дисциплінарної комісії приватних виконавців для вжиття відповідних заходів дисциплінарного характеру;

по-четверте, за результатами будь-яких перевірок за скаргами діяльності державних виконавців контролюючі органи завжди повинні перевіряти й діяльність самих органів ДВС України, в яких працюють такі виконавці. Вочевидь така практика передбачає потенційну можливість реагування на відповідні порушення в роботі державного виконавця безпосередньо начальником органу ДВС України. Але ні в Наказі № 3284/5, ні в Законі України «Про виконавче провадження» не міститься чіткого алгоритму дій Начальника органу ДВС України під час реагування на потенційні скарги, що надходять на відповідного державного виконавця.

Щодо приватних виконавців, то їх особливий статус – самозайнята особа, що здійснює спеціальну професійну діяльність – обумовлює їх незалежність від органів державної влади. Подібна незалежність втілюється зокрема у наявності низки самоврядних органів, у тому числі Дисциплінарної комісії приватних виконавців, на яку покладається обов'язок вирішення питання щодо притягнення приватних виконавців до відповідальності за порушення ними законодавства про виконавче провадження. Отже, ми отримуємо ситуацію, коли правовим забезпеченням повною мірою охоплюється лише процедура здійснення перевірки дій чи бездіяльності та рішень приватних виконавців, що, на наш погляд, є суттєвим недоліком сучасного законодавства в сфері виконавчого провадження.

Тому в середовищі приватних виконавців доволі складно вдосконалити механізм розгляду скарг на їх діяльність, оскільки такого механізму фактично не існує

в середовищі саме самоврядних інституцій. Натомість ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» чітко зазначає про те, що у випадку надходження скарги від Дисциплінарної комісії приватних виконавців контрольні заходи щодо відповідного виконавця здійснюються територіальними органами Міністерства юстиції України. На наш погляд, така ситуація з перехресним делегуванням контрольних функцій та повноважень в сфері реагування за результатами здійснення контрольних заходів потребує удосконалення та більш чіткої диференціації, за для усунення потенційних можливостей уникнення приватними виконавцями відповідальності за дії чи бездіяльність під час здійснення примусового виконання рішень.

Таким чином, аналіз механізму забезпечення порядку розгляду скарг на дії або бездіяльність виконавців, а також рішення органів ДВС України продемонстрував наявність низки суттєвих недоліків, які впливають на зменшення ефективності процедури виконавчого провадження в цілому та примусового виконання ухвал у цивільних справах зокрема.

По-перше, наявність декількох моделей розгляду скарг на дії або бездіяльність виконавців, а також рішення органів ДВС України: адміністративної та судової, - на наш погляд, надає, певної варіативності у правовому регулюванні вказаного вище механізму, дозволяючи сторонам виконавчого провадження декількома способами захищати власні права та реалізовувати власні інтереси. Натомість можливість існування різних моделей паралельно одна від одної, тобто право осіб на звернення одночасно до декількох органів (суд та органи ДВС України або дисциплінарна комісія приватних виконавців) може суттєво затягувати процедуру примусового виконання ухвал, а також дає можливість вирішувати в судовому порядку питання, які повною мірою належать до компетенції керівництва відносно державних виконавців. Вирішення цієї проблеми ми вбачаємо у створенні чітко визначеного алгоритму – послідовності в реалізації сторонами виконавчого провадження свого права на оскарження дій чи бездіяльності виконавців шляхом їх оскарження до відповідного керівництва в системі ДВС України та через дисциплінарну комісію приватних виконавців.

По-друге, відсутність єдиного комплексного нормативно-правового акту, який би регулював відносини з означеної проблематики. Так, існування ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження» та Наказу № 3284/5 не вирішує проблем алгоритмізації процесу розгляду скарг, а лише демонструє наявність окремого механізму у вигляді перевірки діяльності державних та приватних виконавців у випадку наявності відповідної скарги. Тобто регулюється не процес розгляду скарги, а процес реагування на практичну реалізацію державних гарантій прав та інтересів сторін виконавчого провадження у випадку, коли оскарження не дало бажаного результату, що ґрунтується на законі.

На нашу думку, основним засобом удосконалення процедури оскарження дій або бездіяльності виконавців є розробка більш чіткого, ніж визначено в ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження», алгоритму розгляду відповідних скарг, що включає в себе:

визначення способу оскарження в адміністративній моделі з урахуванням владно-управлінських відносин в сфері органів ДВС України;

деталізація процедури розгляду скарг окремо для державних, окремо для приватних виконавців;

розроблення механізму прийняття рішень за результатами розгляду скарг у контексті притягнення до дисциплінарної та інших видів відповідальності.

У зв'язку з викладеним, пропонуємо запровадити на законодавчому рівні алгоритмізацію процесу розгляду скарг на дії чи бездіяльність державних виконавців. Такий алгоритм передбачатиме спосіб, строки подання скарг, а також процедуру їх розгляду та реагування на них керівництвом органу ДВС, в якому працює державний виконавець, а також керівництвом вищого рівня. Зауважимо на тому, що розгляд таких скарг у провадженнях із примусового виконання ухвал у цивільних справах, повинен відбуватися з певними особливостями, які покликані стати індикаторами відмінностей у притягненні державних виконавців до відповідальності через неналежне виконання саме таких ухвал та відповідальності, пов'язаної із неналежним виконанням своїх обов'язків як державних службовців. Кожна така скарга покликана забезпечити ефективну реалізацію одного конкретного виконавчого

провадження й жодним чином не може слугувати приводом для перевірки діяльності виконавця в цілому.

Крім того, саме такі скарги повинні слугувати орієнтиром руху самого виконавчого провадження, особливо в разі виконання ухвал у цивільних справах, що мають тривалий характер.

Отже, першим етапом алгоритму оскарження дій чи бездіяльності державних виконавців є подання скарги в строки, визначені в запропонованій нами вище редакції ст. 74 Закону України «Про виконавче провадження». Подання скарги здійснюється стороною виконавчого провадження або прокурором безпосередньо начальнику органу ДВС України, в якому працює відповідний державний виконавець або керівнику територіального органу Міністерства юстиції України з одночасним повідомленням про подання такої скарги інших сторін виконавчого провадження, про що робиться відповідна відмітка у скарзі на дії чи бездіяльність державного виконавця.

На наступному етапі, після отримання такої скарги начальник органу ДВС України або територіального управління Міністерства юстиції протягом 10 днів забезпечує її розгляд шляхом видання розпорядження про надання від державного виконавця пояснень із приводу обставин викладення у скарзі. На відмінну від запропонованого нами відзиву на скаргу, що подається в судовому порядку, такі пояснення, які вимагаються від виконавця його безпосереднім керівництвом, є обов'язковими. Ненадання таких пояснень уже означає порушення державним виконавцем виконавчої дисципліни в органах державної влади. Окрім згаданих пояснень, начальник органу ДВС України уповноважений безпосередньо ознайомитися з матеріалами та ходом примусового виконання ухвал у цивільних справах, у тому числі через Автоматизовану систему виконавчих проваджень. На наш погляд, таке ознайомлення є найбільш повним засобом перевірки об'єктивності викладених у скарзі обставин та фактичного встановлення порушень законодавства про виконавче провадження.

На третьому етапі, після ознайомлення приймається рішення за результатами розгляду скарги про наявність або відсутність порушення законодавства та

необхідність притягнення державного виконавця до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності. Таке рішення оформлюється у вигляді наказу, і на відміну від судового порядку розгляду скарг, воно приймається без виклику та без участі як скаржника, так і без самого державного виконавця. Тобто видається наказ наступного змісту:

щодо встановлення фактів порушення законодавства про виконавче провадження та притягнення до дисциплінарної відповідальності державного виконавця;

щодо встановлення фактів порушення законодавства про виконавче провадження та проведення додаткової перевірки діяльності або державного виконавця або всього органу ДВС;

щодо відсутності фактів порушення законодавства про виконавче провадження й одночасне вирішення кадрових питань щодо проходження таким державним виконавцем державної служби (зокрема про преміювання або позачергового присвоєння рангу в системі органів юстиції).

Зауважимо, що такий наказ підлягає оскарженню, але вже в порядку адміністративного судочинства, а не за нормами ЦПК України, оскільки вважається розпорядчим актом органу державної влади.

Підсумовуючи викладене, доходимо висновку про необхідність доповнення Закону України «Про виконавче провадження» статтею 74-2, яка фактично й нормативно алгоритмізує адміністративно-управлінську процедуру оскарження рішення, дії чи бездіяльність виконавця під час примусового виконання ухвал у цивільних справах та підвищить транспарентність законодавчого регулювання всього процесу організаційного забезпечення виконавчого провадження (повний текст пропонованих змін наведено в законопроекті, додаток Б).

3.3. Правові обмеження та практичні перешкоди взаємодії суду з органами та особами, які здійснюють примусове виконання ухвал, шляхи їх усунення

Досліджуючи явище взаємодії у сфері примусового виконання судових рішень, І. Мельник наголошує, що взаємодія – це той чинник, що забезпечує життєдіяльність будь-якої системи шляхом приведення в рух одним суб'єктом іншого. Адже система – ціле, яке складається з певних елементів, її існування забезпечується постійним рухом цих елементів, під час якого вони передають інформацію й таким чином приводять до функціонування саму систему. Взаємодія властива кожній системі. Вона являє собою рух суб'єктів у межах системи, забезпечуючи при цьому її функціонування, подальший розвиток та застосування у практичному житті. У процесі взаємодії державний або приватний виконавець використовує правові інструменти, засоби і чинники, які є в розпорядженні державного органу для досягнення власної кінцевої мети: примусового виконання рішення суду або іншого органу [34, с. 117].

Взаємодія суду з органами та особами, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах, нині відбувається виключно в межах правовідносин судового контролю за дотриманням принципів обов'язковості та неухильності виконання судових рішень (ст. 129-1 КУ). ЦПК України так само як і Закон України «Про виконавче провадження» передбачають лише два випадки взаємодії: під час контролю за виконанням ухвали з боку суду; під час оскарження дій чи бездіяльності державних або приватних виконавців щодо виконання ухвали в цивільній справі в судовому порядку. Будь-який інший вплив суду на органи та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах уважатиметься перевищенням повноважень суду як інституції судової гілки влади та його втручання в діяльність органів державної виконавчої гілки влади. Однак, на нашу думку, сучасне законодавство допускає значно ширші можливості для взаємодії суду зі вказаними органами, зокрема в частині роз'яснення способу виконання судового рішення.

Я. Зейкан зазначає, що під роз'ясненням судового рішення розуміють більш повний і ясний виклад тих частин рішення, розуміння яких викликає труднощі, але не

внесення зміну сутність рішення й не вирішення тих питань, що не були предметом судового розгляду [62, с. 340]. В. Беяневич убачає в роз'ясненні засіб виправлення недоліків судового акту шляхом усунення його неясності [48, с.763]. С. Фурса відмічає, що суть роз'яснення рішення полягає в тому, що суд не повинен давати відповідь на нові та невирішені ним вимоги, він лише має роз'яснити положення ухваленого ним рішення, які нечітко ним сформульовані, що позбавляє можливості його реалізації [269, с. 653].

ВП ВС в ухвалі від 14 травня 2019 року у справі № 904/2526/18 сформований висновок, що «роз'яснення судового рішення – це засіб виправлення недоліків судового акту, який полягає в усунення неясності судового документа. Тобто йдеться про викладення судового рішення в більш ясній і зрозумілій формі. Необхідність такого роз'яснення впливає з обставин неоднозначного розуміння рішення суду з метою його виконання. Здійснюючи роз'яснення судового рішення, суд викладає більш повно і зрозуміло ті частини рішення, розуміння яких викликає труднощі, не вносячи змін до рішення по суті і не торкаючись тих питань, які не були предметом судового розгляду» [217].

Очевидно, що подібні випадки незрозумілості можуть стосуватися також ухвал суду. З цього приводу М. Балюк і Д. Луспеник зазначають, що «діюче процесуальне законодавство не дає прямої відповіді на це питання (*можливість роз'яснення ухвал – О.С.*). Зміст ст. 221 ЦПК вказує на те, що роз'ясненню підлягає рішення, як має виконуватись як у добровільному порядку, так і примусово. Проте прямої заборони щодо роз'яснення ухвали суду немає. Тому, на нашу думку, закон допускає можливість роз'яснення ухвали суду. Це впливає з того, що, наприклад, ухвала суду про закриття провадження у справі у зв'язку з визнанням мирової угоди також підлягає виконанню сторонами у справі і якщо якісь умови виконання мирової угоди незрозумілі, суд може їх роз'яснити [13, с. 380]. Чинна нині ст. 271 ЦПК України також не містить заборони роз'яснення ухвал, а тому ми підтримуємо висловлену ще у 2008 році позицію указаних дослідників щодо можливості їх роз'яснення судом.

З цього приводу слід навести підхід у джерелах м'якого права, що опосередковано підтверджує можливість роз'яснення ухвал. Так, у п. 32 Висновку №

11 (2008) Консультативної ради європейських суддів зазначено, що всі судові рішення повинні бути зрозумілими, викладеними чіткою і простою мовою, що є необхідною передумовою розуміння рішення сторонами та громадськістю. Для цього потрібно логічно структурувати рішення і викласти його в чіткому стилі, доступному для кожного [35].

Такий підхід є в цілому історично притаманний нашій судовій системі та практиці ЄСПЛ. У рішеннях ЄСПЛ склалась стала практика, відповідно якої рішення національних судів мають бути обґрунтованими, зрозумілими для учасників справ та чітко структурованими [166]. ВСУ в постанові Пленуму «Про судові рішення у цивільній справі» від 18 грудня 2009 року також наголошував, що ухвалене у справі рішення має бути гранично повним, ясним, чітким, викладеним у послідовності, і обов'язково містити вступну, описову, мотивувальну та резолютивну частини. Водночас рішення не повинно містити зайвої деталізації, яка не має правового значення в даній справі, а також незрозумілих словосполучень, занадто довгих речень, через які викладення фактичних обставин важко сприймається [135].

Однак, незважаючи на це, непоодинокими є випадки, коли судові рішення залишаються незрозумілими для учасників провадження.

Роз'яснення способу виконання судових рішень тут виступає засобом підвищення повноти та ефективності їх виконання, оскільки передбачається, що саме суд дотримуючись правила про те, що судочинство повинно не тільки чинитися, але повинен бути наочним процес того як воно чиниться, визначає спосіб правозастосування з метою виконання зокрема ухвали в цивільних справах. З іншого боку таке роз'яснення є типовим механізмом, що активно використовується з метою зтягнення настання небажаних наслідків стороною виконавчого провадження, на яку покладається значно більший обов'язок із виконання судового рішення.

У такому випадку суд виступає гарантом не лише виконання ухвали, але й визначає такий спосіб її виконання, який одночасно забезпечує максимальний баланс інтересів сторін виконавчого провадження (переважно стягувачів) та законність модусу поведінки боржника (рідше інших сторін виконавчого провадження) під час примусового виконання рішень. Ми акцентуємо увагу виключно на примусовому

виконанні, оскільки сам елемент примусу означає відмову боржника від виконання ухвали в добровільному порядку, що частіше за все тягне за собою вольовий елемент особистого прийняття рішення щодо способом такого виконання.

Примусове виконання вже саме по собі може свідчити про потенційну необхідність визначення способу виконання, але знову ж таки в сучасних реаліях українського суспільства частіше за все це означає бажання затягування виконання судового рішення.

ЦПК України передбачає два випадки, за яких суд визначає спосіб виконання судового рішення, у тому числі ухвал у цивільних справах: роз'яснення судового рішення [228] та зміна способу виконання [231]. Ці моделі опосередковано можуть уважатися взаємовідносинами між судом та органами, які покликані виконувати судові рішення.

Так, відповідно до ч. 1 ст. 271 ЦПК України за заявою учасників справи, державного виконавця, приватного виконавця суд роз'яснює судові рішення, яке набрало законної сили, не змінюючи змісту судового рішення [268]. Аналізуючи положення вказаної статті, ми доходимо висновку, що існує низка системних помилок, які можуть призвести до неповного виконання судового рішення навіть за умови його роз'яснення.

По-перше, зважаючи на те, що під час роз'яснення судового рішення його зміст, тобто резолютивна частина залишається незмінною, то незрозумілим є необхідність звертатися за таким роз'ясненням приватним або державним виконавцям. Уявляється, що їх звернення викликане необхідністю повноцінного виконання ухвали в цивільних справах, але що саме повинен зробити виконавець зазначається як раз таки в резолютивній частині. Зважаючи на необхідність роз'яснення для таких осіб, то цілком логічнішою була б інша правова конструкція: роз'яснення способу виконання судового рішення. На теперішній час склалася суперечлива судова практика з цього питання. Наприклад, Ухвалами Лозівського міськрайонного суду від 22.02.2022 у справі № 629/6319/21 [236], Центрального районного суду м. Миколаєва 01.07.2021 у справі № 490/10045/16-ц [247] було відмовлено в задоволенні

клопотання відповідача на підставі того, що чинне законодавство України не передбачає роз'яснення саме механізму виконання судового рішення.

Н. Сергієнко зазначає з цього приводу, що роз'яснення рішення має вагомий вплив на хід виконавчого процесу, адже без розуміння, що саме виконувати, виконавець не може вчиняти виконавчих дій...не розуміючи рішення, виконавець не може його виконувати [194, с. 22].

По-друге, після розгляду заяви про роз'яснення судового рішення видається самостійне рішення суду, що уточнює та викладає позицію суду стосовно способу вирішення цивільно-правового конфлікту, яке є обов'язковим для виконання, а отже, за умови наявності виконавчого провадження, долучається до його матеріалів та стає самостійним імперативом для приватних та державних виконавців у частині визначення обсягу дій та способів реагування на ті чи інші аспекти практичної реалізації рішення, яке роз'яснювалося. Тобто фактично судом визначається модель поведінки органів, які виконують судові рішення, і така модель може відрізнитися від того алгоритму, який чітко визначений законодавством про виконавче провадження. На наш погляд, це є недопустимим із точки зору правової визначеності, але цілком відповідає правозастосовній практиці діяльності судів.

По-третє, роз'яснюючи судові рішення, судом може порушуватися принцип *res judicata*. І. Андронов зазначає, що учасник правовідносин, суб'єктивне право якого було підтверджене та захищене законною силою судового рішення, повинен бути впевнений у його непорушності, оскільки від цього багато в чому залежить довіра громадян до судової системи та переконаність в ефективності судової форми захисту права. У цьому проявляється тісний взаємозв'язок принципів правової визначеності та остаточності судового рішення (*res judicata*). Дотримання принципу *res judicata* вимагає від держави створення на національному рівні гарантій стабільності судових рішень, що набрали законної сили. Процедура перегляду таких рішень не повинна перетворюватись на повторний розгляд справи по суті, на прикриті апеляцію (тобто торкатись питань факту), а може стосуватись лише порушень судом норм закону під час розгляду справи [9, с. 376-377].

На наш погляд, при роз'ясненні судового рішення завжди зберігається ризик вплинути на спосіб вирішення цивільно-правового спору. Це фактично є зловживанням, що може використовуватися будь-якою зацікавленою стороною вже на стадії виконавчого провадження. Уникнути такої ситуації вкрай важко, але виключити із законодавства інститут роз'яснення судового рішення неможливо.

Ю. Підченко вказує, що особи, які ініціювали роз'яснення, у відповідній заяві мають вказати: що саме в резолютивній частині рішення для них є незрозумілим; які є варіанти тлумачення рішення; як саме невизначеність та нечіткість резолютивної частини рішення суду може вплинути на ефективність його виконання [122, с. 144-145].

ВП ВС в ухвалі від 14 травня 2019 року у справі № 904/2526/18 зазначила, що здійснюючи роз'яснення судового рішення, суд викладає більш повно і зрозуміло ті частини рішення, розуміння яких викликає труднощі, не вносячи змін до рішення по суті й не торкаючись тих питань, які не були предметом судового розгляду. Необхідність такого роз'яснення впливає з обставин неоднозначного розуміння рішення суду з метою його виконання [217].

При цьому, ЦПК України не містить конкретного та вичерпного переліку критеріїв для визнання рішення незрозумілим. ВС, в ухвалі від 24 червня 2022 року у справі № 175/3530/14 дійшов висновку, що суд може відмовити в роз'ясненні рішення, якщо воно не припускає різного тлумачення, незрозумілість рішення зумовлена неухважністю прочитання тексту рішення, правовою безграмотністю, або у випадку, коли судові рішення не підлягає роз'ясненню. [218]

Таким чином, підводячи підсумки аналізу роз'яснення судового рішення як одного зі способів взаємодії між судом та особами й органами, на які покладається обов'язок примусового виконання рішення, зауважимо на таких двох аспектах:

по-перше, доцільно переглянути дану модель шляхом розширення можливостей суду роз'яснювати не лише саму логіку своєї позиції, але і спосіб виконання такого рішення, у тому числі у формі ухвали;

по-друге, доцільно скоротити кількість осіб, які мають право подавати відповідну заяву про роз'яснення судового рішення до державних та приватних

виконавців і сторін виконавчого провадження (нині диспозиція ст. 271 ЦПК України дає таку можливість всім учасникам справи).

У такий спосіб убачається, що буде досягнуто підвищення ефективності провадження з примусового виконання судових ухвал, його оперативності, а головне – створяться передумови для розширення правозастосовної та правотлумачної діяльності суду.

Крім того, наші прогнози кореспондують із положеннями ст. 431 та ст. 435 ЦПК України, якими передбачено право сторін звертатися до суду зі зміною способу виконання ухвали в цивільних справах, але при цьому не надається право звернутися за роз'ясненням способу виконання. ЦПК України не містить визначення категорій «спосіб виконання рішення» та «порядок виконання рішення». О. Хотинська-Нор розуміє під зміною способу й порядку виконання прийняття судом нових заходів для реалізації рішення в разі неможливості його виконання в порядку і способом раніше встановленими [261, с. 65].

Так, відповідно до ч. 1 ст. 435 ЦПК України «за заявою сторони суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, а за заявою стягувача чи виконавця (у випадках, установлених законом), – встановити чи змінити спосіб або порядок його виконання» [268].

Стаття 435 ЦПК України чітко передбачає право суду змінювати або встановлювати спосіб і порядок виконання судового рішення. Таке право є об'єктивним та походить із власне функції суду – вирішувати цивільно-правові спори. Тому встановлення способу виконання передбачається вже на етапі ухвалення рішення, коли суд зобов'язує боржника вчинити певні дії на користь стягувача.

Наведені норми є дещо дискримінаційними по відношенню до обох сторін виконавчого провадження: стягувача та боржника, оскільки визначають можливість звертатися до суду із заявою про встановлення та зміну способу виконання державному або приватному виконавцю.

На нашу думку, виконавець є незалежною та незаінтересованою особою в частині, що стосується способу виконання рішення. ВС у постанові від 27 червня 2018 року у справі № № 713/1062/17 дійшов висновку, що спосіб виконання судового

рішення – це спосіб реалізації та здійснення способу захисту, встановленого статтею 16 ЦК України [132]. О. Хотинська-Нор зазначає, що є очевидним той факт, що спосіб виконання цілком залежить від резолютивної частини рішення суду й зачіпає права сторін [261 с. 66]. Тобто спосіб виконання рішення стосується передусім сторін, а не виконавця й залежить від способу захисту, що був обраний у заявах по суті справи, клопотаннях. Зміна способу виконання судового рішення (у т. ч. ухвали) змінює напряму резолютивну частину судового рішення, може радикально змінити спосіб захисту, що його обрала сторона, наприклад, на підставі ст. 16 ЦК. Сумнівним є право виконавця ініціювати цей процес, змінюючи весь підсумок цивільної справи, якого намагалась досягнути сторона, захищаючи свої права та законні інтереси. Зацікавленість виконавця у зміні способу виконання рішення може бути проявом конфлікту інтересів (корупційні ризики, особисті приязні/неприязні відносини тощо), що є підставою для відводу.

Основне завдання, яке покладається на виконавця – це фактичне виконання судового рішення та забезпечення дотримання прав і свобод стягувача, не порушуючи при цьому та не застосовуючи надмірного примусу по відношенню до боржника, що впливає із змісту ст. 3 Закону № 1403-VIII.

Тому ініціювати зміну або встановлення способу виконання судових ухвал зі сторони виконавця ми вбачаємо недоцільним. З іншого боку, він може звертатися до суду з відповідною заявою, але, на нашу думку, виключно за умови попереднього звернення до нього сторін виконавчого провадження з відповідною заявою.

У такому випадку державний або приватний виконавець, незалежно від того, хто зі сторін виконавчого провадження звернувся до нього, зобов'язаний направити відповідну заяву про зміну чи встановлення способу виконання до суду. І виключно суд повинен приймати рішення, у тому числі щодо відмови в задоволенні заяви саме боржника про зміну способу виконання. Така відмова є логічною, оскільки боржник намагатиметься затягнути виконавче провадження та уникати реального виконання ухвали, замінюючи його фіктивними удаваними діями. У зв'язку з цим доцільно наділити виконавця правом звертатися до суду з метою роз'яснення способу

виконання ухвали, оскільки без його розуміння неможливим є фактичне виконання та дотримання прав і законних інтересів сторін виконавчого провадження.

Законодавець чітко не визначає підстави, які надають право на звернення до суду зі зміною або встановленням способу виконання рішення суду. Відповідно до ч. 3 ст. 435 ЦПК України «підставою для встановлення або зміни способу або порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення є обставини, що істотно ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим» [268]. Законодавець тут не встановлює ані критеріїв для визначення неможливості виконання судового рішення, ані перешкод, які є непереборними під час виконання судового рішення в цілком конкретний спосіб, або який визначено в самому рішенні, або який встановлений законодавством.

На нашу думку, така абстрактність викладення норми не сприяє ефективній реалізації примусового виконання ухвал у цивільних справах, а в деяких випадках (зокрема коли таке виконання носить системний тривалий характер), взагалі може спричинити затягування примусового виконання судового рішення. Подальший системний аналіз положень вказаної статті надає можливість виокремити, принаймні деякі обставини, що істотно ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим: наявність тяжкого захворювання боржника або членів його сім'ї, надзвичайні події чи стихійне лихо, які в цілому можна узагальнити терміном «форс-мажор». Форс-мажор, у свою чергу, є різновидом випадку, що характеризується об'єктивністю по відношенню до сфери діяльності зобов'язаної особи, надзвичайним характером події, наслідки якої невідворотні не тільки для цього боржника, а й для інших осіб, однотипних за родом і умовами діяльності [108, с. 3].

Проте повнота зазначеного переліку підстав зміни або встановлення способу виконання також викликає сумніви, оскільки навіть за умови їх відсутності, але в силу неточності судового рішення або відсутності чіткої моделі законодавчого забезпечення вжиття тих чи інших заходів обов'язкового характеру, приватним або державним виконавцем повноцінне примусове виконання ухвали в цивільних справах також може бути недосяжним.

Тому як критерії визначення підстав для зміни або встановлення способу виконання слід застосовувати такі, що прямо визначають недосяжність цілей примусового виконання чи неповноту забезпечення прав і законних інтересів стягувача або боржника під час реалізації примусового виконання у традиційно встановлений законодавством спосіб. Це пояснюється тим, що окремі процедурні аспекти чітко не визначені на законодавчому рівні або відсутні відповідні норми, якими регулюються відносини, що виникають під час примусового виконання ухвали (у разі реалізації того способу виконання, який у ній передбачено).

Усе це свідчить про те, що основним критерієм або підставою для зміни чи встановлення способу виконання має бути повнота досягнення цілей такого виконання. Судові рішення, у тому числі ухвали, є обов'язковим для виконання, а тому під час їх примусового виконання суд може сприяти в усуненні будь-яких об'єктивних перешкод, що можуть мати своєю природою форс-мажор, тяжкі захворювання боржника, і в тому числі законодавча невизначеність у регулюванні суспільних відносин під час взаємодії державного або приватного виконавця з боржником.

Безумовно, тяжка хвороба чи форс-мажор не можуть бути нівельовані судовим рішенням, але суд може змінити модель діяльності виконавців зі примусового виконання конкретної ухвали в цивільних справах, зважаючи на наявність саме таких обставин. При цьому, на нашу думку, суд не повинен обмежуватися існуючими моделями, передбаченими законодавством про виконавче провадження, зважаючи на очевидну його неефективність та відсутність необхідних норм при виконанні конкретних ухвал.

На користь необхідності надання певного розсуду судам у визначенні способу виконання судового рішення наведемо певні власні аргументи, зокрема:

по-перше, судові рішення, що ухвалюється, вирішуючи питання про встановлення або зміну способу виконання, підлягає апеляційному та касаційному оскарженню, а отже, забезпечується необхідний контроль за точністю та коректністю правозастосовної діяльності загальних судів першої інстанції;

по-друге, ухвалюючи рішення про зміну чи встановлення способу виконання, суд виходить із матеріалів справи, які вже ним досліджувалися, а тому ним не встановлюються нові обставини, а переглядаються ті, на які суд не звернув увагу при ухваленні рішення, але які мають суттєве значення для його примусового виконання.

Ураховуючи викладене вище, нами пропонується змінити формулювання частин першої-третьої статті 435 ЦПК України, змінивши порядок ініціювання та здійснення процедури зміни способу або порядку виконання судового рішення, шляхом викладення їх у новій редакції, відповідно до якої значно розширюється правозастосовна діяльність судів та наближення доктрини науки цивільного процесу до вирішення проблеми визнання судового прецеденту джерелом права (повний текст пропонованих змін наведено у законопроекті, додаток Б).

Про необхідність упровадження судового прецеденту для реформування правової системи України висловлювалися дуже багато вітчизняних науковців: М. Козюбра, М. Мельник, М. Сірий, В. Нор, Л. Луць, С. Шевчук, В. Навроцький та ін. Як слушно зазначає Л. Луць, «в Україні існує потреба у судових прецедентах як джерелах права. Неякісна система нормативно-правових актів (з прогалинами, дублюваннями, колізіями тощо) та необхідність збереження сутності судової гілки влади, яка покликана забезпечити справедливий розгляд справ та захист інтересів особи, спричиняють потребу і у створенні судових прецедентів та визнанні нормотворчих функцій Конституційного Суду України та Верховного Суду України» [95, с. 9]. Р. Майданик відзначає, що саме на основі закону як первинного джерела права поступово формується необхідна правова інфраструктура для створення й дії судового прецеденту як вторинного джерела права, похідного від закону [96, с. 41].

Д. Ясинок у своєму дисертаційному дослідженні зазначає, що судова правотворчість – це не просто примха українських судів чи науковців, а по суті необхідний напрямок модернізації правосуддя в нашій державі, оскільки розвиток цивільних, земельних, сімейних, трудових, житлових правовідносин є настільки стрімким, що законодавець з його повільністю та ускладненням законодавчих процедур просто не встигає за порядком денним суспільства, яке оновлюється майже кожного дня [284, с. 18]. У цьому ракурсі згаданий учений обґрунтовує появу судових

прецедентів як самостійних джерел процесуального права в результаті судової правотворчості.

Зміна законодавчого підходу, на наш погляд, доцільна й щодо порядку роз'яснення способу виконання ухвали. Вище нами зазначалося, що положення ст. 271 ЦПК України мають стосуватися не лише роз'яснення тексту судового рішення, але і способу його виконання. Нині ст. 435 ЦПК України не передбачає можливості роз'яснення способу виконання, а відразу надає можливість для більш радикальних дій виконавцям – змінювати спосіб виконання.

Натомість ми виходимо з того, що суд не може не передбачити примусове виконання судового рішення і, зокрема, ухвали в цивільних справах, а отже, завжди (за винятком технічних помилок) зазначає на те, що саме повинен зробити боржник і в який спосіб. Але ми не можемо виключати й такі випадки, коли спосіб виконання встановлений, але на практиці є незрозумілим виконавцям. Це підтверджується передусім судовою практикою, оскільки до судів періодично надходять подібні клопотання [236; 247], але з очевидним негативним результатом.

Такі ситуації можуть траплятися через виключність цивільно-правових спорів, за результатами вирішення яких постановляються відповідні ухвали; у силу низького рівня кваліфікації виконавців; у силу існування спору між боржником та стягувачем стосовно способу виконання судового рішення. Останній випадок є доволі типовим і проявляється саме через оскарження дій чи бездіяльності державного або приватного виконавця, коли сторони виконавчого провадження вважають той спосіб виконання, який обрано виконавцем, більш суворим, ніж той, який передбачив суд. Уникаючи таких ситуацій, доцільно надати право виконавцям звертатися до суду з метою роз'яснення способу виконання судового рішення. Таке звернення може бути реакцією на оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців, але так само може бути способом врегулювання конфлікту, що виник між сторонами виконавчого провадження на етапі примусового виконання судового рішення.

Розглядаючи цю проблему з позиції державного або приватного виконавця, зауважимо, що шляхом ініціювання виконавцем процедури роз'яснення способу виконання судового рішення одночасно мінімізуються потенційні ризики для

повноти виконання такого рішення у цивільних справах. При цьому така ініціатива, яка повинна оформлюватися у формі заяви, означатиме для суду необхідність більш чітко формулювати мотиваційну та резолютивну частину ухвали з метою уникнення в подальшому випадків, коли спосіб її виконання є незрозумілим. Це своєрідний зворотній зв'язок, коли виконавці виконують функцію практичного моніторингу виконуваності судового рішення.

З точки зору сторін виконавчого провадження роз'яснення способу виконання судового рішення може виступати проміжним етапом у випадку виникнення спору між ними або якщо будь-яка сторона вважатиме, що дії виконавців суттєво порушують їх права та недостатньою мірою спрямовані на реалізацію примусового судового рішення. Проміжним цей етап може вважатися між оскарженням дій або бездіяльності виконавців та зверненням до суду із заявою щодо заміни способу виконання.

У той же час і сам суд, постановляючи ухвали в цивільних справах, особливо ті з них, які підлягають тривалому виконанню, отримуватиме реальну картину стосовно коректності власної правозастосовчої практики, а також матиме додаткове джерело для отримання фактів щодо характеру та природи цивільно-правового спору, який таким судом вирішується, що в подальшому дозволить більш ефективно вирішити його по суті. Оскільки ухвала в цивільних справах частіше за все не є кінцевим судовим рішенням та виконує роль проміжного засобу забезпечення повноти розгляду справи, то цілком логічним є передбачити, що під час її примусового виконання виконавцями можуть бути встановлені нові факти та обставини, які суттєво впливають як на спосіб її виконання, так і на вирішення справи в цілому.

Ураховуючи викладені вище аргументи, нами пропонується доповнити ЦПК України статтею 435-1, надавши право виконавцю звертатися із заявою про роз'яснення способу або порядку виконання судового рішення до суду, який розглядав справу як суд першої інстанції у випадках: 1) існування конфлікту між сторонами виконавчого провадження, що виражається в зверненнях обох сторін виконавчого провадження до виконавця із заявами або скаргами на спосіб чи порядок виконання судового рішення; 2) коли законодавством про виконавче провадження

прямо не передбачене виконання судового рішення у спосіб або в порядку, зазначеними в ньому (повний текст пропонованих змін наведено в законопроекті, додаток Б).

Запропоновані зміни дозволять значно розширити можливості виконавців на практичну реалізацію виконавчого провадження у способи та строки, які максимально відповідають не лише інтересам сторін виконавчого провадження, але на практиці реалізують принцип неухильності виконання рішень суду.

Висновки до третього розділу

За підсумками аналізу правової природи оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах, зроблено наступні висновки:

1. Досліджуючи процесуально-правове забезпечення процесу оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах, встановлено наявність різних способів їх оскарження: оскарження в порядку ст. 447-453 ЦПК України (цивільно-процесуальний спосіб); оскарження рішень, дій або бездіяльності державних виконавців в адміністративному суді в порядку КАС України, як актів органів державної влади (судово-адміністративний спосіб). У межах адміністративно-управлінського способу оскарження відбувається шляхом направлення скарг безпосередньому керівництву органів ДВС або в порядку відомчого контролю за діяльністю приватних виконавців. Субсидіарним способом оскарження дій або бездіяльності виконавців є звернення громадян до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

2. Визначено суб'єктно-об'єктний склад відносин із приводу оскарження дій або бездіяльності виконавців в процесі примусового виконання ухвал у цивільному процесі, що характеризується: 1) суб'єктом оскарження: прокурор, сторони виконавчого провадження, тобто в розумінні ч. 1 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження», виключно боржник та стягувач; 2) об'єктом оскарження: дії чи бездіяльність державних та приватних виконавців, що можуть мати абсолютні

різні прояви та форми, але зміст яких не відповідає вимогам законодавства у сфері виконавчого провадження; 3) предметом оскарження: конкретна невідповідність моделі діяльності виконавців законодавчо встановленим процедурам практичної реалізації примусового виконання рішення, що прямо повинно порушувати законодавчі вимоги та підтверджуватися конкретними фактами; 4) різною правовою основою: оскарження дій чи бездіяльності приватного виконавця відбувається відповідно положень Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», у той час як оскарження дій або бездіяльності державного виконавця – відповідно положень Закону України «Про виконавче провадження», а також із урахуванням особливостей Закону України «Про державну службу».

3. Встановлено, що сучасний процесуальний порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал вимагає уточнення, зокрема щодо підвищення рівня неспільності правового регулювання. Чинна конструкція ст. 447 ЦПК України не встановлює чітких критеріїв оскарження рішень, дій або бездіяльності державного виконавця або приватного виконавця під час виконання судового рішення, що створює передумови для зловживання сторонами виконавчого провадження своїми правами з метою затягування примусового виконання ухвали у цивільних справах. Також нинішній механізм такого оскарження є законодавчо незавершеним, оскільки системний аналіз положень ст. 451 ЦПК України свідчить про відсутність обов'язку чи можливості суду встановити обсяг порушення виконавцями положень законодавства або визначення міри відповідальності. Обстоюється думка, що у випадку визнання обґрунтованою скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця або приватного виконавця під час виконання судового рішення, відповідна ухвала суду має стати самостійною імперативною підставою для проведення перевірки в діяльності приватного чи державного виконавця у порядку передбаченого законом.

4. Розроблено алгоритм розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби посадовими особами органів ДВС України, що містить три етапи: 1) подання скарги стороною

виконавчого провадження або прокурором у чітко визначені строки безпосередньо начальнику органу ДВС України, в якому працює відповідний державний виконавець або керівнику територіального органу Міністерства юстиції України з одночасним повідомленням про подання такої скарги інших сторін виконавчого провадження, про що робиться відповідна відмітка у скарзі на дії чи бездіяльність державного виконавця; 2) розгляд скарги начальником органу ДВС України або територіального управління Міністерства юстиції протягом 10 днів, шляхом видання розпорядження про надання від державного виконавця пояснень із приводу обставин викладення у скарзі; 3) прийняття рішення за результатами розгляду скарги про наявність або відсутність порушення законодавства та необхідність притягнення державного виконавця до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності. Таке рішення оформлюється у формі наказу, і на відміну від судового порядку розгляду скарг, приймається без виклику та без участі як скаржника, так і без самого державного виконавця.

5. Встановлено обмеженість правових механізмів взаємодії суду з органами та особами, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах, які на теперішній час передбачають лише два випадки взаємодії: під час контролю за виконанням ухвали з боку суду; під час оскарження дій або бездіяльності державних або приватних виконавців щодо виконання ухвали в цивільній справі в судовому порядку. На основі дослідження емпіричних даних судової практики й доктрини цивільного процесуального права та з метою подолання правових обмежень взаємодії суду з органами та особами, які здійснюють примусове виконання ухвал, запропоновано запровадження процесуальних новел щодо роз'яснення способу виконання судового рішення окремо від зміни чи встановлення способу його виконання.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження розкрито підстави, зміст та порядок примусового виконання ухвал суду в цивільних справах. Розв'язання наукових завдань надало можливість визначити окремі прогалини й тенденції розвитку цивільного процесуального регулювання, сформулювати низку важливих висновків і пропозицій спрямованих на досягнення зазначеної мети.

1. Обґрунтовано, що тема примусового виконання ухвал у цивільних справах залишається актуальною на теперішній час урахуваючи: 1) наявність системних проблем із невиконанням судових рішень в Україні; 2) необхідність удосконалення виконавчого провадження та приведення системи правосуддя у відповідність до високих стандартів Європейського Союзу; 3) недостатній рівень наукової розробки питань примусового виконання ухвал, роль і значення яких часто недооцінюються, незважаючи на те, що від своєчасності їх виконання, залежить повнота, усебічність, оперативність і об'єктивність судового розгляду та забезпечення поновлення порушених прав фізичних та юридичних осіб.

2. Встановлено, що об'єктивно інститут примусового виконання ухвал пов'язаний із розвитком та еволюцією всього цивільного процесу. За результатами дослідження запропоновано історично-правову періодизацію правового регулювання примусового виконання ухвал у цивільних справах із урахуванням генезису джерел права та розвитку доктрини цивільного процесу: I етап – 1864-1917 рр. (законодавче закріплення примусового виконання ухвал); II етап – 1917-1921 рр. (відродження національних традицій науки цивільного процесу); III етап – 1921-1963 рр. (прийняття ЦПК 1924 та 1929 років); IV етап – 1963-1991 рр. (прийняття ЦПК УРСР 1963 року); V етап – 1991-1998 рр. (еволюції цивільно-процесуальної доктрини); VI етап – 1998-2004 рр. (розвиток спеціального законодавства в сфері виконавчого провадження); VII етап – 2004-2014 рр. (прийняття ЦПК України 2004 року); VIII етап – 2014 рік-теперішній час (еволюція цивільно-процесуального законодавства, прийняття нової редакції ЦПК України 2017 року).

3. З'ясовано, що правова природа судових ухвал є сукупністю особливостей, що відображають їх сутність і дозволяють відмежувати від інших видів судових рішень. На підставі системного аналізу новітніх досліджень науки цивільного процесуального права та практики правозастосування, сформульовано дефініцію ухвали суду як виду судового рішення, яке постановляється щодо процесуальних питань, пов'язаних із здійсненням правосуддя або його завершенням без ухвалення рішення по суті, застосуванням заходів усунення причин та умов правопорушень або вирішення окремих категорій справ по суті поданих скарг, заяв чи клопотань, предметом яких не є матеріально-правові спори про право, юридично значущі факти або стани.

4. Встановлено, що для цілей примусового виконання ухвала суду в цивільних справах повинна містити певні зобов'язальні елементи та легальний примус держави в особі суду для сторін по справі або третіх осіб, яким визначається необхідність вчинення певних дій. Ухвали, які підлягають примусовому виконанню, обов'язково повинні мати відповідний об'єкт, на який вони орієнтовані, а також суб'єкт, який зобов'язується такою ухвалою на вчинення конкретних дій або навпаки на заборону їх вчинення. Тобто в будь-якому випадку, ухвала, яка підлягає примусовому виконанню, означає настання негативних або небажаних, хоча й передбачуваних для сторони у справі або третьої особи наслідків, що забезпечується як раз таки примусовим її виконанням.

5. Визначено особливості примусового виконання ухвал у цивільних справах, до яких можна віднести: 1) негайність виконання, що спрямована на реалізацію приписів суду в спосіб, який забезпечує максимальний рівень виконання ухвали, що є одночасно показником рівня задоволення цивільно-процесуальних прав осіб; 2) виконавчу природу ухвал, більшість з яких, самі по собі є виконавчими документами й не потребують видачу судових наказів та виконавчих листів; 3) темпоральні процесуальні особливості, які зумовлюють за можливості виконання більшості ухвал до вирішення справи по суті; 4) комплексна правова природа відносин у межах примусового виконання ухвал у цивільних справах, який включає

поєднання цивільно-процесуальних, адміністративно-процесуальних, адміністративно-правових, виконавчо-правових та приватно-правових відносин.

6. Обґрунтовано класифікацію ухвал, що підлягають примусовому виконанню у цивільному провадженні за процесуально-функціональним критерієм на: 1) ухвали забезпечуючого характеру, функція яких полягає у швидкому та оперативному створенні передумов на етапі судового розгляду (до початку судового розгляду); 2) ухвали установчого характеру, якими встановлюються, затверджуються або визначаються інші обставини, факти, процедури, що мають значення для вирішення справи по суті та в окремих випадках спрямовані на таке вирішення; 3) ухвали регуляторного характеру, якими вирішуються по суті окремі клопотання, заяви або скарги у випадках, передбачених ЦПК України.

7. Запропоновано класифікацію ухвал, що підлягають примусовому виконанню за суб'єктним критерієм: 1) ухвали, що підлягають примусовому виконанню органами державної виконавчої служби та приватними виконавцями; 2) ухвали, що можуть бути виконані у примусовому порядку виключно державними виконавцями та не можуть виконуватися приватними виконавцями; 3) ухвали, що підлягають виконанню іншими державними органами.

8. Встановлено, що відносини, які виникають у процесі примусового виконання ухвал у цивільних справах, мають складну синтетичну природу та включають: 1) цивільно-процесуальні відносини – традиційні відносини, які регулюються нормами ЦПК України, та характеризуються реалізацією цивільно-правової правосуб'єктності сторонами виконавчого провадження відповідно до Закону України «Про виконавче провадження» в межах примусового виконання ухвал; 2) цивільно-правові – які виникають на етапі практичного втілення приписів суду з урахуванням особливостей окремих процедур приватно-правового характеру (наприклад, застосування заходів цивільно-правової відповідальності тощо); 3) виконавчо-правові – які виникають із правового статусу та у процесі реалізації правосуб'єктності сторонами виконавчого провадження; 4) адміністративно-правові – які виникають у процесі примусового виконання ухвал у цивільних справах органами публічної влади, на які покладається безпосередній обов'язок їх виконання;

5) адміністративно-процесуальні – які виникають з приводу оскарження дій або бездіяльності суб'єктів владних повноважень в процесі примусового виконання судових ухвал в порядку КАС України.

9. Сформульовано диференціацію органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах за предметним критерієм, який включає в себе диференціацію простого та складного суб'єктного складу. Простий суб'єктний склад має місце у випадках самостійного їх виконання посадовою особою органів ДВС України або приватним виконавцем. Складний суб'єктний склад має місце, коли примусове виконання ухвали неможливе одним суб'єктом примусового виконання та потребує обов'язкової участі інших органів державної влади, що насамперед вимагає налагодження організаційного зв'язку та системи координації зусиль.

10. Зроблено висновок, про необхідність відокремлення примусового виконання ухвал у цивільних справах від категорії «виконавче провадження» в доктрині цивільного процесуального права. Доведено їх взаємозв'язок як цілого й окремого, а також спільна природа походження. Натомість, встановлено наявність досить суттєвих відмінностей процедурного характеру та суб'єктно-об'єктного складу, зокрема в характері відносин із приводу примусового виконання аналізованого типу ухвал, які за своїми ознаками, а отже, за потребами законодавчого регулювання виходять за межі суто відносин виконавчого провадження чи навіть цивільно-процесуальних, та стосуються таких сфер як дисциплінарне провадження, адміністративні відносини, адміністративно-процесуальні відносини тощо.

11. Встановлено, що ЦПК України не має чіткої регламентації процедури виконання ухвали в цивільних справах, що підлягають примусовому виконанню без видачі виконавчого документу. Процесуальним законодавством встановлено загальні особливості процедури примусового виконання судових рішень, які включають: 1) видачу виконавчого листа (ч. 1 ст. 431 ЦПК України), який поряд із судовим наказом та ухвалою суду (у випадках, встановлених ЦПК України) є виконавчими документами; 2) застосування заходів забезпечення виконання ухвали суду, як додаткового елементу гарантій обов'язковості судових ухвал (ч. 6 ст. 431 ЦПК

України); 3) зміну виконавчого документу окремим або додатковим рішенням суду, зокрема шляхом зміни тексту та способу виконання ухвали, яка є виконавчим документом, що не тягне за собою продовження розгляду справи по суті (ч. 7 ст. 431 ЦПК України). Обґрунтовано необхідність внесення змін до ЦПК України у частині визначення процедури примусового виконання ухвал суду в цивільних справах.

12. Досліджуючи процесуальні дії суду у сприянні примусовому виконанню ухвал у цивільних справах, встановлено існування трьох форм його участі: 1) судовий контроль за процесом примусового виконання судових рішень (Розділ VII ЦПК України); 2) процесуальні дії суду спрямовані на забезпечення виконання ухвал у цивільних справах (ст. 432-434, ст. 442 Розділу VI ЦПК України) – дії, спрямовані на врегулювання окремих аспектів пов'язаних із формалізацією відносин із приводу примусового виконання ухвал та не пов'язані з їх фактичним виконанням. До таких дій належать дії, пов'язані з: виправленням помилки у виконавчому документі; поновленням пропущеного строку для пред'явлення виконавчого документа до виконання; заміною сторони виконавчого провадження, укладенням мирової угоди; 3) процесуальні дії суду спрямовані на реалізацію виконання ухвал у цивільних справах (ст. 435-440, ст. 441, 443, 444 Розділу VI ЦПК України), тобто дії, які прямо відносяться до фактичного виконання судового рішення суду. До таких дій відносяться ті, результатами яких є юридичні наслідки, якими суттєво спрощується або забезпечується подальша реалізація судового рішення, його виконання по суті.

13. Встановлено, що ефективність процедури примусового виконання ухвал у цивільних справах залежить від дієвості механізму застосування примусових заходів для забезпечення повноти та всебічності їх виконання. Такий механізм є складним, передбачає наявність великої кількості складових елементів та не має на теперішній час системного регулювання нормами ні ЦПК України, ні законодавства у сфері виконавчого провадження, що зумовлює необхідних законодавчих змін. Чинне цивільно-процесуальне законодавство передбачає застосування: 1) приводу боржника (ст. 438 ЦПК України); 2) примусового проникнення до житла чи іншого володіння особи (ст. 439 ЦПК України); 3) тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України (ст. 441 ЦПК України).

14. Зроблено висновок про наявність чотирьох можливих незалежних способів оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах: оскарження в порядку ст. 447-453 ЦПК України (цивільно-процесуальний спосіб); оскарження рішень, дій або бездіяльності державних виконавців в адміністративному суді в порядку КАС України, як актів органів державної влади (судово-адміністративний спосіб). У межах адміністративної моделі оскарження відбувається шляхом направлення скарг безпосередньому керівництву органів ДВС, в яких працюють виконавці або в порядку відомчого контролю за діяльністю приватних виконавців (адміністративно-управлінський спосіб). Оскарження дій або бездіяльності виконавців є звернення громадян до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

15. Уточнено суб'єктно-об'єктний склад відносин із приводу оскарження ухвал, що підлягають примусовому виконання у цивільному процесі: 1) суб'єкт оскарження: прокурор, сторони виконавчого провадження, тобто в розумінні ч. 1 ст. 15 Закону України «Про виконавче провадження» виключно боржник та стягувач; 2) об'єкт оскарження: дії чи бездіяльність державних та приватних виконавців, зміст яких не відповідає вимогам законодавства у сфері виконавчого провадження; 3) предмет оскарження: конкретна невідповідність моделі діяльності виконавців законодавчо встановленим процедурам практичної реалізації примусового виконання рішення, що прямо повинно порушувати законодавчі вимоги та підтверджуватися конкретними фактами; 4) різна правова основа: оскарження дій або бездіяльності приватного виконавця відбувається відповідно положень Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», у той час як оскарження дій або бездіяльності державного виконавця – відповідно положень Закону України «Про виконавче провадження», а також із урахуванням особливостей Закону України «Про державну службу».

16. Встановлено, що сучасний процесуальний порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал вимагає уточнення, зокрема щодо підвищення рівня дискретності правового регулювання. Чинна конструкція ст. 447 ЦПК України не встановлює чітких критеріїв

оскарження рішень, дій або бездіяльності державного виконавця або приватного виконавця під час виконання судового рішення, що створює передумови для зловживання сторонами виконавчого провадження своїми правами з метою затягування виконання ухвал у цивільних справах. Також нинішній механізм такого оскарження є законодавчо незавершеним, оскільки системний аналіз положень ст. 451 ЦПК України свідчить про відсутність обов'язку чи можливості суду встановити обсяг порушення виконавцями положень законодавства або визначення міри відповідальності. Обстоюється думка, що у випадку визнання обґрунтованою скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця або приватного виконавця під час виконання судового рішення, відповідна ухвала суду має стати самостійною імперативною підставою для проведення перевірки в діяльності приватного чи державного виконавця в порядку передбаченого законом.

17. Розроблено алгоритм розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби посадовими особами органів ДВС України, що містить три етапи: 1) подання скарги стороною виконавчого провадження або прокурором в чітко визначені строки безпосередньо начальнику органу ДВС України, в якому працює відповідний державний виконавець або керівнику територіального органу Міністерства юстиції України з одночасним повідомленням про подання такої скарги інших сторін виконавчого провадження, про що робиться відповідна відмітка в скарзі на дії чи бездіяльність державного виконавця; 2) розгляд скарги начальником органу ДВС України або територіального управління Міністерства юстиції протягом 10 днів шляхом видання розпорядження про надання від державного виконавця пояснень із приводу обставин викладення у скарзі; 3) прийняття рішення за результатами розгляду скарги про наявність або відсутність порушення законодавства та необхідність притягнення державного виконавця до дисциплінарної, адміністративної або кримінальної відповідальності. Таке рішення оформлюється у формі наказу та без участі як скаржника так і державного виконавця.

18. Встановлено обмеженість правових механізмів взаємодії суду з органами та особами, які здійснюють примусове виконання ухвал у цивільних справах, які на

теперішній час передбачають лише два випадки взаємодії: під час контролю за виконанням ухвали з боку суду; під час оскарження дій або бездіяльності державних або приватних виконавців щодо виконання ухвали в цивільній справі в судовому порядку. На основі дослідження емпіричних даних судової практики й доктрини цивільного процесуального права та з метою подолання правових обмежень взаємодії суду з органами та особами, які здійснюють примусове виконання ухвал, запропоновано запровадження процесуальних новел щодо роз'яснення способу виконання судового рішення окремо від зміни чи встановлення способу його виконання.

19. Запропоновані зміни до цивільно-процесуального та виконавчого законодавства, розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про виконавче провадження» щодо виконання судових рішень», основною метою якого є підвищення ефективності судового контролю за діяльністю діяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів та забезпечення належної реалізації завершальної стадії судового розгляду, – примусового виконання рішень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Judgment European Court of Human Rights, 17 January 1970 in case of “Delcourt v. Belgium”. URL: <https://www.legal-tools.org/doc/5e02c9/pdf>.
2. Judgment European Court of Human Rights, 30 October 2018 in case of “Kursun v. Turkey”. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187482>.
3. Judgment, European Court of Human Rights, 20 February 1996 in case of “Ronald Vermeulen v. Belgium”. URL: <https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:ihrl/2963echr96.case.1/law-ihrl-2963echr96>.
4. Judgment, European Court of Human Rights, 29 September 1996 in case of “Buckley v. the United Kingdom”. URL: <http://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-58076>.
5. The Civil Procedure Rules of England and Wales county courts, 1998. URL: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules>.
6. Абдуллина З. К. Определения суда первой инстанции в советском гражданском процессе : автореф. дис....канд. юрид. наук. Москва: Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, 1964. 18 с.
7. Адміністративна процедура та адміністративні послуги. Зарубіжний досвід і пропозиції для України / упорядник В. П. Тимошук. К. : Факт, 2003. 496 с.
8. Андронов І. В. Поняття та види судових ухвал у цивільному процесі. *Право і суспільство*. № 5. 2017. С. 57-62.
9. Андронов І. В. Принцип остаточності судового рішення "res judicata". *Правове життя сучасної України* : матеріали Міжнар. наук. конф. проф.-викл. та аспірант. складу / відп. за вип. В. М. Дрьомін ; НУ ОЮА, Півд. регіон. центр НАПрН України. – Одеса : Фенікс, 2014. Т. 1. С. 376-378.
10. Андронов І. В. Рішення суду першої інстанції в цивільному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2008. 193 с
11. Андронов І. В. Судові рішення в цивільному процесі України: ареф. дис. ... доктора юрид. наук : спеціальність 12.00.03. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія», 2018. 46 с.
12. Арістотель. Метафізика / Пер. О. Юдін. Х.: Фоліо, 2020. 300 с.

13. Балюк М.І., Луспенник Д.Д. Практика застосування цивільного процесуального кодексу України (цивільний процес у питаннях і відповідях). Коментарії, рекомендації, пропозиції. Серія «Судова практика». Х.: Харків юридичний, 2008. 708 с.
14. Батожська О. Проблеми виконання мирових угод у цивільному процесі. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. № 3. С. 49-52.
15. Бахрах Д. Н. Адміністративно-процесуальна діяльність державної адміністрації. *Адміністративне право і процес*. 2009. № 3. С. 2-6.
16. Берестова І. Е. Значення публічного інтересу при застосуванні принципу пропорційності у цивільному процесуальному праві. *Правова держава*. 2018. № 31. С. 61-71.
17. Бичкова С. С., Чурпіта Г. В. Зловживання цивільними процесуальними правами. *Криміналістичний вісник*. 2015. № 2. С. 12–18.
18. Бичкова, С. С. Цивільне процесуальне право України : навчальний посібник. К. : Атіка, 2006. 384 с.
19. Білоусов Ю. В. Суд як суб'єкт відносин із виконання судових рішень у контексті оновлення цивільного процесуального законодавства. *Право України*. 2017. № 8. С. 100- 108.
20. Білоусов Ю. В. Формування державної політики у сфері виконання судових рішень за міжнародними зобов'язаннями України. *Приватне право і підприємництво*. 2017. № 17. С. 160-164.
21. Бірта Г. О., Бургу Ю. Г. Методологія і організація наукових досліджень: навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2014. 142 с.
22. Бобрик, В. І. Вплив судової практики на реалізацію норм цивільного права. *Актуальні проблеми української цивілістики*. Матеріали круглого столу (28–29 червня 2013 р.). К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2013. С. 66-70.
23. Богуславский М. М., Гукасян Р. Е. Курс советского гражданского процессуального права : судопроизводство по гражданским делам. В 2-х т. Т. 2. – Москва: Наука, 1981. 510 с.

24. Болюх В. В. Виконавчі документи у цивільному судочинстві. *Цивілістична процесуальна думка*. 2017. № 1. С. 51-55
25. Бонтлаб В. Новели правового регулювання виконання судових рішень у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 4-9.
26. Брайченко С., Фоменко В. Теоретичні аспекти процедури виконання судових рішень в Україні. *Фінансовий простір*. 2019. № 34. С. 20-26.
27. Буцан А. О. Системи примусового виконання судових рішень: застосування зарубіжного досвіду. *Право і суспільство*. 2018. № 3. Ч. 2. С. 109–114.
28. Васильєв. В. Невизначеність у механізмі правового регулювання процесуальних правовідносин та юридичні інструменти її усунення. *Правова держава*. 2021. № 42. С. 22-30.
29. Васьковський Е. В. Курс гражданского процесса. Том 1: Субъекты и объекты процесса, процессуальные отношения и действия. М.: Издание Бр. Башмаковых, 1913. XX, 691 с.
30. Верба О. Б. Особливості визнання судом мирової угоди на стадії виконавчого провадження. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2008. № 3. С. 1-13.
31. Верба-Сидор О. Б. Правосуб'єктність суду у виконавчому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ: Нац. академія внутр. справ, 2013. 20 с.
32. Верхотуров О. О. Поняття та сутність рішення суду, яке підлягає примусовому виконанню. *Митна справа*. 2015. №2(98). Ч. 2. Кн. 2. С. 225-232.
33. Виїзні обмеження. Закон і Бізнес. 2013.07.13. № 28. URL: <https://zib.com.ua/ua/34195.html>.
34. Виконавчий процес: теорія і практика. Концепції вчених з удосконалення законодавства про виконавче провадження. Монографія. / за заг. ред. докторки юридичних наук, професорки, заслуженої юристки України Фурси С.Я. Київ : Алерта 2023. 448 с.

35. Висновок Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень, № 11, 2008. URL: <http://www.scourt.gov.ua>.
36. Вітюк, Д. Л. Конституційний принцип фінансування судової системи в Україні та його практична реалізація. *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2017. № 2, 113-119.
37. Воронков Г. В. Определения суда первой инстанции в советском гражданском процессе : [отв. ред. Р. Е. Гукасян]. Саратов, 1967. 119 с.
38. Гаврік Р. О. Законна сила судових рішень у цивільних справах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.03. Харків., 2010. 15 с.
39. Гаращук В. Контроль та нагляд у державному управлінні: монографія. Харків : Фоліо, 2002. 176 с.
40. Гарієвська, М. Б. Дискреційні повноваження суду щодо усунення недоліків ухваленого ним рішення. *Приватне право і підприємництво*. 2013. № 4. С 72-75.
41. Гарієвська М. Б. До питання обсягу дискреційних повноважень суду в цивільному процесі. *Університетські наукові записки*. 2017. № 3. С. 117-129.
42. Гетманцев М. Заходи процесуального примусу як засоби реалізації цивільної процесуальної відповідальності. *Юридична Україна*. 2011. № 5. С. 71–77.
43. Гетманцев О. В. Звернення судових рішень до виконання в системі цивільного судочинства. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Збірник наукових праць*. 2013. Вип. 660: Правознавство. С. 77-80.
44. Гетманцев О. В. Формування та розвиток цивільного процесуального законодавства в Україні: питання історичної періодизації. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2013. Вип. 644. С. 82-89.
45. Головатий С. Мірило правовладдя. Коментар. Глосарій. Rule of Law Checklist. Київ: ВАІТЕ, 2017. 163 с.
46. Голубева Н. Е. Виконавче провадження. Підручник розроблений для використання та підготовки викладачам, студентам, аспірантам, суддям,

- приватним і державним виконавцям, адвокатам, нотаріусам. Видавництво Юркнига. Фенікс. 2019. 406 с.
47. Голубєва Н. Ю. Змагальність як принцип цивільного судочинства. *Реформування цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні* : Матер. Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції ім. Ю. С. Червоного (Одеса, 18 грудня 2020 р.) [Електронне видання] / за заг. ред. д. ю. н., професора Н. Ю. Голубєвої. Одеса : Фенікс, 2020. С. 7-9.
48. Господарський процесуальний кодекс України: (третє видання, із змінами і допов. станом на 1 липня 2011 р.): наук.-практ. Комент. В. Е. Беяневич. К. Юстиніан. 2011. 1160 с.
49. Громадські будинки та споруди. Основні положення. ДБН В.2.2-9:2018: Наказ Міністерства регіонального розвитку та будівництва України від 28.09.2018 № 260. URL: <https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/1-1-0-405>.
50. Державні будівельні норми «Будинки і споруди. Жилі будинки. Основні положення. ДБН В.2.2-15-2005» : Наказ Держбуду України № 80 від 18 травня 2005 року URL: <http://rada.gov.ua>.
51. Джавадов Х. А. Проблеми ефективності цивільного судочинства. Київ : Вид-во «Юридична думка», 2018. 334 с.
52. Драган О. В. Виконання ухвал про забезпечення позову при здійсненні прокурорами конституційної функції представництва інтересів держави в судах. *The scientific heritage*. 2018. № 27. Vol. 2. С. 9-12.
53. Дьордяй В. Адміністративно-правові засади функціонування інституту приватних виконавців в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2022. № 69. С. 281-286.
54. Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. URL: <https://esu.com.ua/article-41504>.

55. Євтушенко О. І. Проблемні питання практики розгляду судами заяв щодо обмеження виїзду за кордон осіб, які мають невиконані зобов'язання. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2012. №3 (6). С. 129-141.
56. Житловий кодекс УРСР від 30.06.1983 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>.
57. Жукевич І. В. Поняття, види та форми судового контролю за виконанням рішень у цивільних справах. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*, 2017. №4 (16). С. 110–117.
58. Жукевич І. В. Реалізація судового контролю за виконанням рішень у цивільних справах. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. №7(19), 2019. С. 89-95.
59. Загальна декларація прав від 10.12.1948. – URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
60. Звіт Асоціації приватних виконавців за 2020-2021 роки. URL: https://drive.google.com/file/d/1aDEdaX-PfVofs2xwp_4Z22UZ_cj95vsk/view.
61. Звіт про роботу органів державної виконавчої служби щодо виконання судових рішень і рішень інших органів (крім рішень про стягнення періодичних платежів) у 2020 році. URL: <https://www.ae.org.ua/stat2020/> (дата звернення: 10.04.2023).
62. Зейкан Я. П. Коментар Цивільного процесуального кодексу України. 2 вид., допов. К. Юридична практика. 2007. 592 с.
63. Землянська В. Судове законодавство Директорії. *Право України*. 2000. № 1. С. 125–128
Землянська В. Судове законодавство Директорії. *Право України*. 2000. № 1. С. 125–128.
64. Исполнительный кодекс Республики Молдова № 443 от 24-12-2004. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16871&lang=ru
https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=16871&lang=ru.

65. Ігонін Р. В. Проблема співвідношення і взаємодії органів примусового виконання судових рішень і судів загальної юрисдикції (структурнофункціональний вимір). *Вісник Академії митної служби України*. 2010. № 2. С. 38–44.
66. Ізарова І. Реформа цивільного процесу в Україні: новели позовного провадження. *Право України*. 2017. № 8. С. 33-43.
67. Іщенко Д. Правові аспекти розгляду судами України подань щодо примусового проникнення до житла чи іншого володіння боржника у виконавчому провадженні. *Наукові записки НАУКМА. Юридичні науки*. 2018. том 2. С. 93-99.
68. Калінін Р. С. Про місце виконавчого провадження у системі права України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція*. Одеса, 2014. Вип. 9. С. 73-76.
69. Коваль Л.В. Адміністративне право України. Київ : Основи, 2004. 154 с.
70. Когут О. В. Окремі питання юридичної відповідальності державних виконавців. Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів, X. 2014. С. 115-121.
71. Кодекс України адміністративного судочинства від 6 липня 2005 року № 2747-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2747-15>.
72. Колосов І. В. Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у справах про трудові спори: актуальні проблеми сьогодення. *Вісник Запорізького національного університету : збірник наукових праць*. Запоріжжя, 2014. С. 207-213.
73. Комаров В. В., Мамницький В. Ю. Состязательность в гражданском судопроизводстве. Проблемы науки гражданского процессуального права / В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова ; под ред. проф. В. В. Комарова. X. : Право, 2002. С. 154–160.
74. Комаров В. В., Сакара Н. Ю. Право на справедливий судовий розгляд у цивільному судочинстві : навчальний посібник. Харків : Нац. юрид. акад. імені Ярослава Мудрого, 2007. 42 с.

75. Комаров В. В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України. Харків: Право, 2012. 624 с.
76. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
77. Кондратьєва О. Виконання судових рішень: нові закони та проблеми. *Юридичний вісник України*. 2013. Вип. 5 (980). С.35-39.
78. Конституція України: Конституція від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
79. Короєд С., Лошицький М. Судовий контроль за діяльністю приватних виконавців. *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2018. №6. Т.2. С. 27-32.
80. Кравчук В. М., Угриновська О. І. Науково-практичний коментар Цивільного процесуального кодексу України. К. : Істина, 2006. 944 с.
81. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04 2012 року. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/page>.
82. Кройтор В. А. Принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві: актуальність та нормативний зміст. *Право і Безпека*. 2008. Т. 7, № 2. С. 149-154.
83. Кропивна К. О. Судовий контроль як засіб забезпечення ефективного виконання судових рішень. *Вісник Національного технічного університету України "Київський політехнічний інститут". Політологія. Соціологія. Право*. 2016. № 3-4. С. 177-182.
84. Крупнова Л. В. Розвиток інституту примусового виконання рішень: від радянського етапу до незалежної України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 6. Т. 1. С. 221-224.
85. Крупнова Л. В. Система виконавчого провадження в Україні: теоретико-правові та праксеологічні аспекти: ареф. дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. Дніпро: Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», 2018. 38 с.

86. Кузьміна І. С. Шляхи оскарження рішень, дій та бездіяльності виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби. *Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні*, 2017. С. 56-61.
87. Кундеус В. Г. Щодо визначення поняття «житло» як кваліфікуючої ознаки злочинів проти власності. URL: https://legalactivity.com.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1553:120417-14&catid=182:5-0417&Itemid=226&lang=en.
88. Курс цивільного процесу : підруч. / Комаров В. В., Бігун В. А., Баранкова В. В. та ін.; за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 1352 с.
89. Лабань О. О. Мирова угода як спеціальний засіб захисту прав та інтересів відповідача. *Юридичний бюлетень*. 2019. № 10. URL: <https://doi.org/10.32850/2414-4207.2019-10.09>.
90. Лисенко Л. С. Ухвали суду в цивільному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2012. 218 с.
91. Літвінова І. Ф. Забезпечення недоторканності житла чи іншого володіння особи в кримінальному процесі : монографія. Київ: ФОП О. С. Ліпкан, 2012. 230 с.
92. Логвиненко М. І., Дігтяр А. О. Інститут приватного виконання судових рішень: вітчизняний та світо-вий досвід. *Форум права*. 2016. № 1. С. 169–173.
93. Лукіна І. М., Кройтор В. А. Цивільна процесуальна відповідальність: проблеми галузевої класифікації : монографія. Донецьк : Ноулідж, Донец. від-ня, 2013. 480 с.
94. Луспеник Д. Д. Зловживання процесуальними правами: законодавча регламентація, способи виявлення та шляхи протидії. *Часопис цивільного і кримінального судочинства*. 2015. № 6. С. 150-171 .
95. Луць Л.А. Перспективи становлення судового прецеденту як джерела права України. *Вісник Центру суддівських студій*. 2006. № 6. С. 9–16.
96. Майданик, Р. Загальна характеристика судового прецеденту в праві України. *Юридична Україна*. 2021. № 12. С. 41-50.

97. Майка М. Б. Виконання ухвал суду у цивільному процесі : арэф. дис. к.ю.н.; спеціальність 12.00.03. Львів: Львівський національний університет ім. І. Франка, 2019. 28 с.
98. Майка М. Б. Виконання ухвал суду у цивільному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2019. 233 с.
99. Майка М. Б. Реалізація окремих груп ухвал суду в цивільному процесі, для яких законодавством не передбачена процедура виконання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2016 № 22. С. 128-132.
100. Макушев П. В. Державна виконавча служба в Україні: адміністративно-правове дослідження: дис. ... доктора юрид. наук : 12.00.07. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. 535 с.
101. Макушев П. В. Онтология исполнительного производства в деятельности государственной исполнительной службы. *Международное право и проблемы интеграции. «BakiUniversiteti»*. № 2 (34). С.172–179.
102. Маляренко В. Т. Про недоторканність житла та іншого володіння особи як засаду кримінального судочинства. Кримінальний процес України: Стан та перспективи розвитку: вибрані наукові праці. К.: Ін Юре, 2004. С. 74-103.
103. Малярчук, Л. С. Нові правила оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців під час звернення стягнення на майно боржника: переваги та недоліки. *Часопис Київського університету права*. 2018. № 2. С. 160-164.
104. Малярчук Л. Ухвала суду як виконавчий документ – підстава для відкриття виконавчого провадження. *Національний юридический журнал: теорія і практика*. 2019. № 4 (1). С. 96-99.
105. Мамницький В. Ю. Краткий исторический очерк законодательства о состязательности. Актуальные вопросы правотворческой и правоприменительной деятельности : тематический сборник науч. трудов. Киев : УМК ВО, 1992. С. 55–56.
106. Мамницький В. Ю. Принцип змагальності і моделі цивільного судочинства в контексті судово-правової реформи. *Форум права*. 2017. № 4. С. 130–140.

- 107.Марценко Н. Порівняльно-правова характеристика поняття житла у національному та міжнародному праві. *Актуальні проблеми правознавства*. 2018. Вип. 4. С. 121-125.
- 108.Мельник О.О. Договірне застереження про форс-мажор за цивільним законодавством України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Мельник Ольга Олегівна. Одеса, 2018. 197 с.
- 109.Міжнародна поліцейська енциклопедія : у 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. Т. II : Права людини у контексті поліцейської діяльності. 1224 с.
- 110.Міхеєв М. Адміністративно-правове регулювання діяльності державних і приватних виконавців в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07; ПАТ «Вищий навч. заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». Київ, 2019. 21 с.
- 111.Навроцька Ю. В. Цивільно-процесуальні аспекти негайного виконання судових рішень. *Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів* : збірник наукових праць за результатами Третьої міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 14–15 червня 2012 року). Хмельницький : Хмельницький університет управління та права, 2012. С. 189-193.
- 112.Науменко О.М. Судова концепція виконавчого провадження: критичний аналіз. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка*. Юридичні науки. 2013. № 3 (97). С. 81–85.
- 113.Новітнє вчення про тлумачення правових актів: навч. посіб. з курсу тлумачення правових актів для суддів, що проходять підвищення кваліфікації, і кандидатів на посади суддів, що проходять спеціальну підготовку / В. Г. Ротань, І. Л. Самсін, А. Г. Ярема та ін. ; відп. ред., кер. авт. кол. В. Г. Ротань. Х. : Право. 2013. 752 с.
- 114.Овчаренко О., Авторгов А. Процесуальна незалежність приватного виконавця: міф чи реальність? *Судово-юридична газета*. 2019. URL:

- <https://sud.ua/ru/news/blog/147829-protseusualna-nezalezhnist-privatnogo-vikonavtsya-mif-chi-realnist>.
115. Овчаренко О. Аналіз практики притягнення до дисциплінарної відповідальності приватних виконавців. 2021. URL: <https://www.pravojustice.eu/storage/app/uploads/public/603/619/67c/60361967c7197115524258.pdf>.
116. Окрема думка Суддів Великої Палати Верховного Суду на постанову від 08 червня 2022 року у цивільній справі № 2-591/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105012108>.
117. Орлов Ю. Ю. Визначення поняття «житло» в контексті обмеження права на його недоторканність під час оперативно-розшукової діяльності. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2007. № 5. С. 73-77.
118. Осипов Ю.К. Чечот Д.М. Постановления суда первой инстанции по гражданским делам. Москва: Госюриздат, 1958. 165 с.
119. П'ятницькій А.В. Адміністративно-правове забезпечення реалізації заходів примусового виконання судових рішень в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми: Сумський державний університет, 2018. 225 с.
120. Перунова О. М. Процесуальні акти-документи з цивільних справ : дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.03. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2007. 205 с.
121. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.09.2008 № 866. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>.
122. Підченко Ю. О. Виправлення недоліків у судових рішеннях, ухвалених у справах окремого провадження. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*, 2018. С. 143-146.
123. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010 р. Офіційний вісник України, 2010. № 92. Т. 1. С. 3248.

- 124.Полянський Т. Т. Зловживання процесуальними правами: юридичні засоби попередження та можливості їх удосконалення. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3. С. 31-38.
- 125.Посібник з написання судових рішень у цивільному і кримінальному судочинстві. К.: Ваіте, 2016. 206 с.
- 126.Постанова Великої Палати Верховного Суду від 13 березня 2019 року у справі № 920/149/18. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/80854638>.
- 127.Постанова Великої Палати Верховного Суду від 20 вересня 2018 року у справі № 543/3611/17-ц. URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/77312717>.
- 128.Постанова Великої Палати Верховного Суду від 5 грудня 2018 року у справі № 279/2369/17. URL: <https://zakononline.com.ua/court-decisions/show/78529865>.
- 129.Постанова Великої Палати Верховного Суду України від 08 лютого 2022 року у справі №2-7763/10. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101519655>.
- 130.Постанова Великої Палати Верховного суду України від 08 червня 2022 року у справі № 2-591/11. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105110382>.
- 131.Постанова Верховного Суду від 14 вересня 2022 року у справі № 909/298/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106774315>.
- 132.Постанова Верховного Суду від 27 червня 2018 року у справі № № 713/1062/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75042511>.
- 133.Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 14 травня 2021 року у справі № 523/15493/18. URL:https://reyestr.court.gov.ua/Review/96890576?fbclid=IwAR1X_mQA8kUmIzI0XjyebRWX2ZadbSvRjp3Zw_7LyQYjy_zegl2CLqYlvgY.
- 134.Постанова Верховного Суду України від 04 серпня 2021 року у справі № 522/8802/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98862280>.
- 135.Постанова Пленуму Верховного Суду України від 18.12.2009, № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-09#Text>.
- 136.Постанова Пленуму Верховного Суду України від 06.11.2009 № 10. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09>.

- 137.Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.12.2003, № 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0014700-03#Text>.
- 138.Постанова Пленуму Верховного Суду України від 12.06.2009 №2. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0002700-09#Text>.
- 139.Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 25.09.2015 року №8. URL: https://zib.com.ua/ua/119940-vssu_uzagalniv_praktiku_schodo_vikonannya_rishen_v_civilnih.html.
- 140.Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 01.03.2013 №3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0003740-13#Text>.
- 141.Притика Ю. Д. Тенденції розвитку цивільного процесу України. *Актуальні проблеми приватного права України*: зб. ст. до ювілею д-ра юрид. наук, проф. НС Кузнецової..К.: Юрид. практика, 2014. С. 373-394.
- 142.Притуляк В. М. Повноваження суду при примусовому виконанні судових рішень у цивільних справах: арэф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Одеса: Національний університет «Одеська юридична академія». 2016. 24 с.
- 143.Притуляк В. М. Повноваження суду при примусовому виконанні судових рішень у цивільних справах: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.03. Національний університет «Одеська юридична академія». О., 2016. 205 с.
- 144.Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19>.
- 145.Про виконавче провадження: Закон України від 24.03.1998 №202/98-ВР. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202/98-%D0%B2%D1%80/ed19980324>.
- 146.Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо удосконалення механізму судового контролю за виконанням рішень судів та процедури встановлення або зміни способу виконання судових рішень: Проект Закону від 08.08.2022 № 7648. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/40206>.
- 147.Про затвердження Інструкції з організації примусового виконання рішень: Наказ МЮ України від 02.04.2012. Офіційний вісник України. № 27. ст. 1018.

148. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України 08.10.98 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
149. Про затвердження Інструкції про проведення виконавчих дій: Наказ Міністерства юстиції України від 15 грудня 1999 р. №74/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0865-99/ed19991215>.
150. Про затвердження Положення про автоматизовану систему виконавчого провадження: Наказ Міністерства юстиції України від 05.08.2016 №2432/5. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1126-16>
151. Про затвердження Порядку проведення перевірок діяльності органів державної виконавчої служби, приватних виконавців: Наказ Мініюсту від 22.10.2018, № 3284/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1195-18/card2#Card>.
152. Про затвердження Порядку розшуку боржника - фізичної особи: Наказ МВС України від 27.08.2008 № 408. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1078-08#Text>.
153. Про затвердження Цивільного процесуального кодексу Української РСР: Закон Української радянської соціалістичної республіки від 18.07.1963. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1500-06/ed19630718>.
154. Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів: Закон України від 02.06.2016 № 1403-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-19>.
155. Про практику розгляду судами скарг на рішення, дії або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення у цивільній справі: Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 28.01.2013 № 24-152/0/4-13. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v-152740-13#Text>.

156. Про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні за 2022 рік: Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. URL: <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/images/documents/annual-report-2022.pdf>.
157. Про Стратегію реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки: Указ Президента України від 20.05.2015 № 276/2015. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/276/2015>.
158. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>.
159. Проблеми виконання рішень судів досі актуальні. *Судово-юридична газета*. 24 листопада 2017 року. URL: <https://sud.ua/ru/news/sud-info/111380-problemi-vikonannya-rishen-sudiv-dosiaktualni>.
160. Проблеми теорії і практики виконання рішень судів та інших органів : зб. наук. пр. / за ред. Ю. В. Білоусова. Хмельницький : ФОП Мельник А. А., 2019. 296 с.
161. Проблеми теорії та практики цивільного судочинства : монографія / В. В. Комаров, В. І. Тертишніков, Д. Д. Луспенник та ін. ; за заг. ред. В. В. Комарова. Харків : Харків юридичний, 2008. 925 с.
162. Рабінович П. М.. Права людини і громадянина: навч. посіб. / П. М. Рабінович, М. І. Хавронюк. Київ : Атіка, 2004. 464 с.
163. Рабінович С. Правова невизначеність в актах конституційного судочинства: pro et contra. *Український часопис конституційного права*. 2017. № 1. С. 44-49.
164. Ремескова Ю. О. Судова влада в системі поділу влади : монографія. Харків : Право, 2014. 192 с.
165. Рішення ЄСПЛ від 05.07.2012 у справі «Глоба проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_911#Text.
166. Рішення ЄСПЛ від 06.09.2005 року у справі «Салов проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_428#Text.
167. Рішення ЄСПЛ від 11 квітня 2013 року у справі «Веренцов проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_945#Text.

- 168.Рішення ЄСПЛ від 18.06.2002 у справі «Валерій Филипович Шестаков проти Росії» . URL: <http://hrlibrary.umn.edu/russian/euro/Rshestakovcase.html>.
- 169.Рішення ЄСПЛ від 19.03.1997 у справі «Горнсбі проти Греції». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_079?find=1&text=виконання+#w1_1.
- 170.Рішення ЄСПЛ від 25.11.1999 року у справі «Гешмен і Герруп проти Сполученого Королівства». URL: <https://yur-info.org.ua/doc/1882088/Sprava-Geshmen-i-Gerrup-proti-Spoluchenogo-Korolivstva-Case-o-Nashman-and-Harrup-v-The-United-Kingdom>
- 171.Рішення ЄСПЛ від 28.07.1999 у справі «Імобільяре Саффі» проти Італії». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_075#Text.
- 172.Рішення ЄСПЛ від 29.05.2004 у справі «Войтенко проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_223#Text.
- 173.Рішення ЄСПЛ від 29.06.2004 року у справі «Жовнер проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_221#Text .
- 174.Рішення ЄСПЛ від 29.06.2004 року у справі «Півень проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_222#Text.
- 175.Рішення Конституційного Суду України від 7 липня 1998 року у справі № 1-19/98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-98#Text>.
- 176.Рішення Конституційного Суду України від 05.10.2005р. у справі №6-рп/2005. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05>.
- 177.Рішення Конституційного Суду України від 22 вересня 2005 року у справі № 1-17/2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-05#Text>.
- 178.Рішення Конституційного Суду України від 24 червня 1999 року у справі № 6-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-99#Text>.
- 179.Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 1997 року у справі № № 9-зп. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-97#Text>.
- 180.Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2013 року у справі № 5-рп/2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-13#Text>.
- 181.Рішення Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року у справі N 1-25/2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10#Text>.

- 182.Рішення Конституційного Суду України від 31 травня 2011 року у справі у справі № 1-18/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-11#Text>.
- 183.Рішення Окружного адміністративного суду міста Києва від 03.07.2019 у справі 826/5198/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83068717>.
- 184.Рішення Ради суддів України № 36 від 03.09.2021 «Щодо стану кадрового забезпечення місцевих судів». URL: <https://rsu.gov.ua/en/events/risenna-rsu-no-36-vid-03092021-sodo-stanu-kadrovogo-zabezpecenna-miscevih-sudiv>.
- 185.Роз'яснення Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 16 січня 2023 року. URL: https://ombudsman.gov.ua/news_details/gromadyani-mayut-pravo-na-oskarzhennya-v-umovah-voynnogo-stanu-dij-privatnih-vikonavciv-u-razi-nakladannya-areshtu-na-yihnij-bankivskij-rahunok.
- 186.Романчук С. М. Виконавче провадження – історія та сьогодення. Історичний екскурс. URL: <https://just-mykolaiv.gov.ua/zmist/21-upravlinnia-derzhavnoi-vykonavchoi-sluzhby/231-vikonavche-provadhennja-istorija-ta-sogodennja-istorichnij-ekskurs>.
- 187.Рум'янцев В. О. Судова система в Україні в період «Української революції» 1917–1921 рр. Проблеми законності. 2009. Вип. 100. С. 52-62.
- 188.Рум'янцев В. Судова система в Україні за часів Директорії. Вісник Академії правових наук України. 2001. № 4 (27). С. 84–94.
- 189.Сайко Л. Ю. Історія виникнення і розвитку інституту виконавчого провадження. *Міжнародно-правове забезпечення стабільності та безпеки суспільства*: матеріали науково-теоретичної конференції викладачів, аспірантів та студентів юридичного факультету (м. Суми, 25 травня 2013 р). Суми: СумДУ, 2013. С. 104-106.
- 190.Семенова С. І. Галузева приналежність виконавчого провадження. *Виконавче право*. 2012. № 3. С. 31-36.
- 191.Сеник С. Особливості постановлення ухвали суду про затвердження мирової угоди в цивільній справі. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 4. С. 42-47.

- 192.Сергієнко Н. А. Взаємодія судів із органами державної виконавчої служби при виконанні судових рішень у цивільних справах в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. К., 2015. 250 с.
- 193.Сергієнко Н. Вирішення питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи у виконавчому провадженні. *Юридичний вісник*. 2014. № 4. С. 351-355.
- 194.Сергієнко Н. Проблематика роз'яснення рішень та несудових виконавчих документів в ході виконавчого провадження. *Наукові розвідки з актуальних проблем публічного та приватного права*: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 24 квітня 2021 року). Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2021. 222 с.
- 195.Сіверін Д.В. Зарубіжний досвід діяльності органів, що здійснюють повноваження, пов'язані із виконанням судових рішень, та його адаптації до вітчизняної правової системи. *Європейські перспективи*. 2014. № 3. С. 81–87.
- 196.Соколянський Д. В. Мирова угода сторін у цивільному судочинстві України: постановка проблеми. *Актуальні проблеми держави і права*. 2012. № 66. С. 348-353.
- 197.Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки: Указ Президента України від 11.06.2021 № 231/2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021?find=1&text=зловживан#w1_1.
- 198.Судова практика розгляду справ про встановлення фактів, що мають юридичне значення: Лист ВСУ від 01.01.2012. URL: <http://surl.li/mwms0>.
- 199.Судова практика щодо вирішення питання про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України: Лист ВСУ від 01.02.2013. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/n0003700-13>.
- 200.Сушко Л. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні : дис. ... канд. юрид.наук : 12.00.07 / Л. Сушко. Київ, 2009. 180 с.
- 201.Талан Л. Г. Реалізація судових рішень у виконавчому провадженні: дис. ... канд. юрид. наук : Харків, 2012. 201 с.

202. Таль Л. Судебные уставы и наука гражданского права. Вестник права. 1914. № 50. С. 1485–1490.
203. Телявський А. Що не так із державною системою виконання рішень в Україні та як виправити ситуацію, не витрачаючи бюджетних грошей? *Економічна правда*. 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/7/702987>.
204. Тертишніков В. І. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. 5-те вид., переробл. та допов. Харків : ФІНН, 2010. 628 с.
205. Тертишніков В.І. Цивільний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар. Харків: Консум, 2002. 408 с.
206. Тертышников В. И. Гражданский процесс: Конспект лекций. Харьков, 2002. 239 с.
207. Типове положення про відділ державної виконавчої служби міжрегіональних управлінь Міністерства юстиції України: Наказ Міністерства юстиції України від 20.04.2016 № 1183/5. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0618-16#Text>.
208. Тиханський О. Б., Берестова І. Е. Врегулювання спору за участю судді. Глава 4 розділу III Цивільного процесуального кодексу України: Науково-практичний коментар. Київ: НДІ приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2021. 91 с.
209. Ткаченко М. Мировая угода як складова частина переговорного процесу: матеріальні та процесуальні основи. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 8. С. 51-55.
210. Ткачук О. С. Процесуальна аналогія в цивільному судочинстві: теорія та судова практика. *Європейські стандарти захисту прав у цивільному судочинстві: випробування часом*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ. 26 вересня 2014 р.). Київ: ВД «Дакор», 2014. С. 335–347.
211. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014. URL:

[http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_/Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_/Agreement_(body).pdf).

212. Узагальнення практики вирішення судами процесуальних питань, пов'язаних із виконанням судових рішень у цивільних справах судами Київської області за 2013 рік та перше півріччя 2014 року (розділ VI Цивільного процесуального кодексу України). URL: https://zib.com.ua/ua/print/103543-uzagalnennya_praktiki_virishennya_sudami_procesualnih_pitan_.html.
213. Ухвала Апостолівського районного суду Дніпропетровської області від 07 липня 2021 року у справі № 171/2245/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/98134603>
214. Ухвала Березівського районного суду від 20.05.2021 у справі № 2-340/11. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/97025893>.
215. Ухвала Богодучівського районного суду від 09.07.2021 № 613/1005/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/98192105>.
216. Ухвала Ватутінського міського суду Черкаської області від 11.02.2022 у справі № 690/563/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/103126676>.
217. Ухвала Великої Палати Верховного Суду від 14 травня 2019 року у справі № 904/2526/18. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/81842031>.
218. Ухвала Верховного Суду у складі колегії суддів Третньої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 червня 2022 року по справі № 175/3530/14. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/104921960>.
219. Ухвала Верховного Суду України у складі судді Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 21 липня 2022 року у справі № 127/2897/13-ц. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/105372019>.
220. Ухвала Вінницького апеляційного суду від 21 січня 2020 року у справі № 140/91/17. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/87116549>.
221. Ухвала Вінковецького районного суду Хмельницької області від 23.06.2021 у справі № 670/300/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/97844751>.
222. Ухвала Дарницького районного суду міста Києва від 24 січня 2020 року у справі № 753/393/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/87145524>.

223. Ухвала Дарницького районного суду міста Києва від 29 жовтня 2018 року у справі 753/11416/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/78676675>.
224. Ухвала Деснянського районного суду м. Києва від 12.08.2021 у справі № 754/12414/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/98965434>.
225. Ухвала Держинського районного суду у м. Харкова від 18 січня 2017 року у справі № 638/6545/16-ц. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/64230849>.
226. Ухвала Дніпровського районного суду міста Києва від 19.01.2022 у справі № 761/22441/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/102755835>.
227. Ухвала Дніпровського районного суду міста Києва від 23.01.2020 по справі № 755/2115/13-ц. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/107153493>.
228. Ухвала Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська суду від 03.05.2018 по справі № 201/1293/18 . URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/73737164>.
229. Ухвала Заводського районного суду міста Дніпродзержинська від 08 лютого 2022 року у справі № 208/1004/22. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103065902>.
230. Ухвала Заводського районного суду м. Миколаєва від 23.07.2021 у справі № 2-1248/10. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/98619360>.
231. Ухвала Золотоніського міськрайонного суду Черкаської області від 22 березня 2023 року у справі № 695/1675/17. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/109824388>.
232. Ухвала Київського апеляційного суду від 8 листопада 2019 року у справі № 796/147/2018. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/85646014>.
233. Ухвала Коломацького районного суду від 26.11.2021 у справі № 625/149/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/101403724>.
234. Ухвала Ленінського районного суду міста Миколаєва від 28 грудня 2021 у справі № 489/2478/15-ц. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/102235193>.
235. Ухвала Ленінського районного суду міста Полтави від 12 вересня 2019 року у справі № 553/2022/18. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/84267925>.
236. Ухвала Лозівського міськрайонного суду від 22.02.2022 у справі № 629/6319/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/103482657>.

237. Ухвала Мар'їнського районного суду Донецької області від 15 липня 2019 року 15.07.19 у справі № 237/3685/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/83266986>.
238. Ухвала Новоселицького районного суду Чернівецької області від 02.01.2020 у справі № 720/2458/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/86896289>.
239. Ухвала Октябрського районного суду м. Полтави від 02.03.2021 у справі № 554/6244/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/95444369>.
240. Ухвала Подільського районного суду м. Києва від 09.07.2021 у справі № 758/5829/15-ц. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/98465872>.
241. Ухвала Подільського районного суду м. Києва від 24.02.2021 у справі № 758/2236/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/95162633>.
242. Ухвала Путильського районного суду Чернівецької області від 10.01.2022 у справі № 721/910/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/102497441>.
243. Ухвала Сколівського районного суду Львівської області від 21 січня 2022 року у справі № 453/1716/21. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/102785153>.
244. Ухвала Суворовського районного суду м. Одеси від 07 квітня 2021 у справі № 523/3133/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/96198083>.
245. Ухвала Франківського районного суду м. Львова від 16 червня 2023 року у справі № 465/4133/22. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/111619535>.
246. Ухвала Харківського апеляційного суду від 05 листопада 2019 року у справі № 3/08/19. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/85487807>.
247. Ухвала Центрального районного суду м. Миколаєва 01.07.2021 у справі № 490/10045/16-ц. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/97990366>.
248. Ухвала Чернівецького районного суду Вінницької області від 12 січня 2022 року у справі № 150/137/20. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/102521922>.
249. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 15.04.2021 у справі № 761/40105/17. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/96476119>.
250. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 18 вересня 2019 року у справі № 761/20302/17. URL: <https://reustr.court.gov.ua/Review/84715199>.

251. Ухвала Южного міського суду Одеської області від 18.01.2022 у справі №519/642/21. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/102694572>.
252. Ухвала Якимівського районного суду від 19.07.2021 у справі № 330/2210/19. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/98383678>.
253. Фазикош Г. В. Судове рішення в цивільному судочинстві : дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.03. Харків: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2008. 42 с.
254. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України. Абрис, 2002. 742 с.
255. Фролова О. В. Місце ухвал суду в системі судових актів. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки. 2014. Вип. 3. Том. 1. С. 76-80.
256. Фурса С. Я., Фурса Є. І. Актуальні питання тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України боржника, який ухиляється від виконання рішення: теорія і практика. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2014. № 10. С. 103-112.
257. Фурса С. Я., Фурса Є. І., Щербак С. В. Закони України «Про державну виконавчу службу», «Про виконавче провадження», «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»: науково-практичний коментар. Київ: Видавець Фурса С. Я. КНТ, 2008. 1172 с.
258. Фурса С. Я., Щербак С. В. Виконавче провадження в Україні. Київ: Атіка, 2002. 480 с.
259. Фурса С. Я., Щербак С. В., Євтушенко О. І. Цивільний процес України: проблеми і перспективи. Науково-практичний посібник. К. : Видавець Фурса С. Я. КНТ. 2006. 448 с.
260. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. «Проголини» у цивільному законодавстві та їхнє подолання у процесі юрисдикційної діяльності. *Цивільне судочинство у світлі судової реформи в Україні*: матеріали Міжнародної науково-практичної

- конференції ім.. Ю.С. Червоного (м. Одеса, 18 грудня). Одеса: Фенікс, 2015. С.11-15.
- 261.Хотинська-Нор О. З. Відстрочка, розстрочка, зміна способу та порядку виконання рішення суду в контексті права на судовий захист. *Вісник Академії адвокатури України*. 2007. № 3. С. 63-67.
- 262.Хотинська О. З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України : автореферат дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. К., 2006. 20 с.
- 263.Цивільне процесуальне право України (Особлива частина): підруч. / О.В. Гетманцев, Л.А. Кондрат'єва, Л.А. Остафійчук, А.Л. Паскар, І.Ю. Татулич; за ред. О.В. Гетманцева. Чернівці: Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022, 240 с.
- 264.Цивільне процесуальне право України: підручник / С. С. Бичкова, І. А. Бірюков, В. І. Бобрик та ін. ; за заг. ред. С. С. Бичкової. Київ : Атіка, 2009. 760 с.
- 265.Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV. Відомості. Верховної Ради України. 2003. № 40-44.
- 266.Цивільний процес: навчальний посібник. /А.В. Андрушко, Ю.В. Білоусов, Р.О. Стефанчук, О.І. Угриновська та ін. / За ред. Ю.В. Білоусова. К.: Прецедент, 2005. 172 с.
- 267.Цивільний процес України: за ред. Є. О. Харитонова, О. І. Харитонової, Н. Ю. Голубєвої. Київ: Істина, 2012. 536 с.
- 268.Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
- 269.Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар у 2 т. За заг. ред. С.Я. Фурси. К. Видавець Фурса С.Я. КНТ. 2010. Т.1. 1044 с.
- 270.Цивільний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар : у 2 т. / за заг. ред. С.Я. Фурси. К. : Видавець Фурса С.Я. : КНТ, 2009. Т. 2. 816 с.
- 271.Чванкін С. А. Щодо тимчасового обмеження у праві виїзду за межі України. *Часопис цивілістики*. 2016. Вип. 20. С. 107-111.

- 272.Черняк Ю. В. Інститут мирової угоди із сімейно-правових спорів у міжнародному цивільному процесі: стан доктринальної розробки та нормативного регулювання. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2016. Вип. 38(1). С. 100-103.
- 273.Чумак О.О. Практика організації діяльності органів примусового виконання рішень іноземних держав. *Форум права*. 2011. № 4. С. 813–817.
- 274.Шило С. М. Особливості судового контролю за діяльністю публічної адміністрації. *Прикарпатський юридичний вісник*, 2015. № 3 (9). С. 267-271.
- 275.Шиманович О. М. До питання про класифікацію ухвал суду першої інстанції в цивільному процесі України. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского*. 2007. № 1. С. 95–102.
- 276.Шиманович О. М. Судові постанови в цивільному процесі України (на матеріалі рішень і ухвал суду першої інстанції) : арэф. дис. ... канд. юрид. наук : спеціальність 12.00.03. Київ: Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2005. 38 с.
- 277.Шкрбець Д. В. Деякі нові підходи до класифікації ухвал в цивільному процесі. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 3. С. 197-202.
- 278.Штефан М. Й. Цивільне процесуальне право України: академічний курс. Київ: Концерн, «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. 624 с.
- 279.Штефан О. О. Окрема ухвала в цивільному судочинстві України. *Приватне право і підприємництво*. Збірник наукових праць. 2023 Вип. 23. / Редкол.: Крупчан О. Д. (гол.ред.) та ін. К.: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України, 2023. С. 235-241.
- 280.Штефан О. О. Цивільне процесуальне право України : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2009. 358 с.
- 281.Щербак С. В. Адміністративно-правове регулювання виконавчого провадження в Україні: авторэф. дис. ... канд. юрид. наук. : Київ, 2002. 22 с.
- 282.Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 1998. т. 6: Т.-Я. 2004. 768 с.

- 283.Якимчук, С. О. Виконання судових рішень у цивільних справах як стадія судового розгляду. *Університетські наукові записки*. 2009. № 4, С. 81-84.
- 284.Ясинок Д. М. Судова правотворчість та її межі в цивільному судочинстві України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Суми : Сумський національний аграрний університет, 2023. 241 с.
- 285.Ясинок М. М. Мирова угода у цивільному судочинстві: історико-правовий аспект та перспективи розвитку. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 5. С. 46-52.
- 286.Ятченко Є. О. Укладення мирової угоди під час здійснення судочинства та у виконавчому провадженні. *Судова практика*. 2015. № 4 (41). С. 41-49.
- 287.Ящук Т. І., Телегіна Н. О. Узагальнення судової практики вирішення процесуальних питань, пов'язаних з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб) (продовження). *Судова апеляція*. 2016. № 4. С. 131-146.

ДОДАТОК А
ПЕРЕЛІК УХВАЛ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ПРИМУСОВОМУ ВИКОНАННЮ,
ВИЗНАЧЕННЯ ОРГАНІВ І ОСІБ, ЯКІ ЗДІЙСНЮЮТЬ ПРИМУСОВЕ
ВИКОНАННЯ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ЗА ПРЕДМЕТОМ
ОСТАННІХ ТА ВІДКРИТТЯ ВИКОНАВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ ПРИ
ПРИМУСОВОМУ ВИКОНАННІ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

Назва ухвали	Правове регулювання	Суб'єкт, який здійснює її примусове виконання	Обов'язковість відкриття виконавчого провадження
Ухвала про забезпечення доказів	ст.ст. 116-118 ЦПК України	державний виконавець (орган ДВС України); приватний виконавець; інші органи	відкриття виконавчого провадження відбувається у випадку, якщо примусове виконання здійснює державний виконавець, а не напряму інші органи
Ухвала про тимчасове вилучення доказів державним виконавцем для дослідження судом	ст.. 146 ЦПК України	державний виконавець (орган ДВС України)	відбувається відкриття виконавчого провадження
Ухвала про привід свідка	ст.. 147 ЦПК України	органи Національної поліції України	не потребує відкриття виконавчого провадження
Ухвала про стягнення в дохід державного бюджету штрафу	ст.. 148 ЦПК України	державний виконавець (орган ДВС України)	відбувається відкриття виконавчого провадження
Ухвала про забезпечення позову або	ст.ст. 153-157 ЦПК України	державний виконавець (орган ДВС України);	відкриття виконавчого провадження

заміну одного заходу забезпечення позову іншим, зустрічне забезпечення		приватний виконавець*; інші органи	відбувається у випадку, якщо примусове виконання здійснює державний виконавець, а не напряму інші органи
Ухвала про затвердження мирової угоди	ст.ст. 207-208 ЦПК України	державний виконавець (орган ДВС України); приватний виконавець*	відбувається відкриття виконавчого провадження
Ухвала про примусове направлення фізичної особи на судово-психіатричну експертизу	ст.. 298 ЦПК України;	державний виконавець (орган ДВС України) разом з органами Національної поліції України	відбувається відкриття виконавчого провадження
Ухвала про визнання втраченого цінного папера на пред'явника або векселя недійсним і про відновлення права особи на втрачений цінний папір	ст.. 322 ЦПК України;	державний виконавець (орган ДВС України); приватний виконавець*	відбувається відкриття виконавчого провадження
Ухвала про звернення стягнення на грошові кошти, що належать особі, яка має заборгованість перед боржником, яка не оспорується зазначеною особою або	ст.. 440 ЦПК України;	державний виконавець (орган ДВС України); приватний виконавець*	відбувається відкриття виконавчого провадження

підтверджена судовим рішенням, що набрало законної сили			
Ухвала про тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України	ст.. 441 ЦПК України;	державний виконавець (орган ДВС України); органи прикордонного контролю	відбувається відкриття виконавчого провадження
Ухвала про надання дозволу на примусове виконання рішення іноземного суду	ст.. 467 ЦПК України;	державний виконавець (орган ДВС України), приватний виконавець	відбувається відкриття виконавчого провадження
Ухвала суду про визнання і надання дозволу на виконання рішення міжнародного комерційного арбітражу	ст.. 479 ЦПК України.	державний виконавець (орган ДВС України), приватний виконавець	відбувається відкриття виконавчого провадження
Ухвала про оскарження дій чи бездіяльності державних виконавців та/або приватних виконавців	(ст.. 450-451 ЦПК України)	посадова особа органу ДВС України вищого за рівнем ієрархії відповідно до органу в якому такий виконавець проходить службу; дисциплінарна комісія приватних виконавців	не потребує відкриття виконавчого провадження, оскільки виконується посадовою особою органу ДВС України вищого за рівнем ієрархії відповідно до органу в якому такий виконавець проходить службу; приватним виконавцем;

			органами Міністерства юстиції України, та дисциплінарною комісією приватних виконавців
Ухвала про надання дозволу на примусове виконання рішень третейських судів	ст..483 ЦПК України	державний виконавець (орган ДВС України); приватний виконавець*	відбувається відкриття виконавчого провадження
Ухвала про поворот виконання рішення	ст..444 ЦПК України	державний виконавець (орган ДВС України); приватний виконавець*	відбувається відкриття виконавчого провадження

*з урахуванням обмежень встановлених ч. 2 ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження»

ДОДАТОК Б
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
ДО ПРОЕКТУ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО
ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ», ЗАКОНУ
УКРАЇНИ «ПРО ВИКОНАВЧЕ ПРОВАДЖЕННЯ» ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ВИКОНАННЯ УХВАЛ СУДУ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

1. Обґрунтування необхідності прийняття законопроекту

Конституція України визначає, що Україна є правовою державою, в якій права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість її діяльності. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В Україні визнається й діє принцип верховенства права, реалізація якого є неможливою без ефективного судового захисту прав, свобод та інтересів особи.

Виконання судового рішення є невід'ємною складовою права кожного на судовий захист і охоплює, зокрема, законодавчо визначений комплекс дій, спрямованих на захист і відновлення порушених прав, свобод, законних інтересів фізичних та юридичних осіб, суспільства, держави; невиконання судового рішення загрожує сутності права на справедливий розгляд судом (підпункт 2.1 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2013 року № 5-рп/2013).

Виходячи з практики Європейського суду з прав людини та, зокрема, рішення у справі «Шмалько проти України» від 20 липня 2004 року, виконання судового рішення є невід'ємним елементом права на судовий захист, передбаченого статтею 6 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, для цілей якої виконання рішення, ухваленого будь-яким судом, має розцінюватися як складова частина судового розгляду.

На теперішній час в Україні склалася складна ситуація в системі виконання судових рішень, що є наслідком, зокрема, недосконалості положень Цивільного процесуального кодексу України та Закону України «Про виконавче провадження», невідповідністю практиці виконання рішень органами державної виконавчої служби світовим тенденціям функціонування й розвитку сфери виконавчого провадження. Особливо критичною є ситуація з виконанням ухвал суду як різновидів судових рішень.

Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки, затвердженої Указом Президента України від 11.06.2021 № 231/2021 визначено, що неналежне виконання судових рішень, неефективність механізмів судового контролю за виконанням судових рішень є однією з основних проблем на шляху розвитку правосуддя.

Унаслідок постає необхідність удосконалення відповідної нормативно-правової бази правового регулювання виконання судових рішень (передусім ухвал суду) шляхом внесення змін до Розділу VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових

осіб)» та Розділу VII «Судовий контроль за виконанням судових рішень», а також Закону України «Про виконавче провадження».

2. Мета і шляхи її досягнення

Метою законопроекту є підвищення ефективності судового контролю за діяльністю діяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів та забезпечення належної реалізації завершальної стадії судового розгляду, – примусового виконання рішень.

Новацією законопроекту є запровадження особливостей виконання судових ухвал у цивільних справах.

Для забезпечення ефективності виконавчого провадження, своєчасного та повного виконання рішень законопроектом, зокрема:

визначено особливості виконання судових ухвал у цивільних справах;

модернізовано інститут мирової угоди на стадії виконання судових рішень;

удосконалено інститут відстрочення або розстрочення виконання судового рішення;

передбачено можливість роз'яснення способу виконання судового рішення;

удосконалено процедуру застосування примусових заходів у процесі виконання судових рішень (у т.ч. ухвал);

передбачено особливості здійснення судового контролю за виконання судових рішень приватними виконавцями;

удосконалено механізм оскарження рішень, дій чи бездіяльності приватного виконавця, а також державного виконавця та інших посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення.

3. Стан нормативно-правової бази у даній сфері правового регулювання

Правове регулювання в цій сфері складають положення Конституції України, Цивільного процесуального кодексу України, Закону України "Про виконавче провадження", Закону України "Про державну виконавчу службу" та інших нормативно-правових актів України.

4. Фінансово-економічне обґрунтування

Прийняття законопроекту не потребує додаткових витрат із Державного бюджету України у 2024 році.

5. Прогноз соціально-економічних та інших наслідків прийняття законопроекту

Прийняття Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про виконавче провадження» щодо виконання судових рішень» дозволить підвищити якість виконання судових рішень, сприятиме зниженню рівня заформалізованості процедур та оптимізації стадій виконавчого провадження і строків проведення виконавчих дій, покращить показники виконання судових рішень (у т.ч. ухвал суду), що сприятиме підвищенню рівень довіри суспільства до правосуддя та системи примусового виконання рішень цілому.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України, Закону України «Про виконавче провадження» щодо виконання судових рішень

I. Внести до Цивільного процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 40, ст. 492) такі зміни:

1) Викласти частину 1 статтю 431 у такій редакції:

Виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа. Ухвали суду, які підлягають примусовому виконанню та судові накази видані судом, який розглядав справу як суд першої інстанції звертаються до виконання без видачі виконавчого листа суду.

Виконавчий лист, судовий наказ, ухвали суду, які підлягають примусовому виконанню є виконавчими документами. Виконавчий лист, судовий наказ, ухвала суду, яка підлягає примусовому виконанню мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.

Виконавчі документи в електронній формі викладаються з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, оприлюднюються в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), та підписуються електронним підписом судді (у разі колегіального розгляду - електронними підписами всіх суддів, які входять до складу колегії).

2) Частину 3 статті 431 виключити.

3) Розділ VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)» доповнити статтею такого змісту:

«Стаття 431-1. Особливості звернення до виконання ухвал суду.

1. Виконання ухвали суду, яка у випадках, встановлених цим Кодексом є виконавчим документом, здійснюється суб'єктом, на якого покладається такий обов'язок судом, про що зазначається в тексті цієї ухвали.

2. Ухвала суду, яка у випадках, встановлених цим Кодексом, є виконавчим документом, має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.

3. Постановлення судом такої ухвали відбувається:

за заявою сторони у справі – до ухвалення судом остаточного рішення у такій справі;
за поданням державного та/або приватного виконавця – до ухвалення судом остаточного рішення у справі та після відкриття виконавчого провадження;

судом у випадках, якщо постановлення такої ухвали є необхідним для повноцінного дослідження обставин справи, забезпечення доказів, приводу свідків та в інших випадках передбачених законодавством.

4. Ухвала суду, яка у випадках, встановлених цим Кодексом є виконавчим документом, видається судом негайно та підлягає примусовому виконанню з моменту її проголошення. Така ухвала з урахуванням положень ч. 4 ст. 431 цього Кодексу в день її постановлення надсилається стягувачу та органу, на який судом покладено обов'язок виконання такої ухвали у примусовому порядку.

5. Відстрочення виконання такої ухвали суду, яка у випадках, встановлених цим Кодексом є виконавчим документом, не допускається. Добровільне виконання такої ухвали, якщо вона містить обов'язок вчинити дії немайнового характеру, окрім ухвал, які підлягають негайному виконанню, допускається протягом 10 днів з моменту її проголошення. Моментом обчислення термінів примусового виконання такої ухвали вважається момент її проголошення.

6. Якщо судом вживалися заходи забезпечення позову, суд вносить до Єдиного державного реєстру виконавчих документів наявні у суді документи, що підтверджують виконання відповідної ухвали суду».

4) Викласти статтю 432 у такій редакції:

«1. Суд, який видав виконавчий документ, може виправити помилку, допущену при його оформленні або видачі, чи визнати виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню.

До суду із заявою про виправлення помилки, допущеної при оформленні ухвали, яка підлягає виконанню, або при її оформленні чи видачі, а також із заявою про визнання її такою, що не підлягає виконанню може звернутися будь-який учасник цивільної справи, якщо його права та законні інтереси порушуються виконанням такої ухвали. В такому випадку, заява повинна містити обґрунтування того, чим саме порушуються права та законні інтереси учасника у справі примусовим виконанням ухвали, що підлягає виконанню

2. Суд визнає виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню повністю або частково, якщо його було видано помилково або якщо обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням, добровільним виконанням боржником чи іншою особою або з інших причин.

3. Суд розглядає заяву в десятиденний строк з дня її надходження у судовому засіданні з повідомленням учасника цивільної справи, якщо його права та законні інтереси порушуються виконанням такої ухвали і постановляє ухвалу. Неявка учасників цивільної справи не є перешкодою для розгляду заяви. До розгляду заяви суд має право своєю ухвалою зупинити виконання за виконавчим документом або заборонити приймати виконавчий документ до виконання.

4. Про виправлення помилки в виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню, суд постановляє ухвалу. Якщо стягнення за таким виконавчим документом уже відбулося повністю або частково, суд одночасно з вирішенням

вказаних питань на вимогу боржника стягує на його користь безпідставно одержане стягувачем за виконавчим документом.

5. Ухвала суду за результатами розгляду заяви може бути оскаржена у порядку, встановленому цим Кодексом.

5) Викласти статтю 434 у такій редакції:

«1. Мирова угода, укладена між сторонами, або заява про відмову стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення подається в письмовій формі для затвердження до суду, який видав виконавчий документ.

2. До ухвалення судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежені представники сторін вчинити відповідні дії.

3. Питання затвердження мирової угоди у процесі виконання рішення, задоволення заяви про відмову стягувача від примусового виконання рішення вирішується судом протягом десяти днів з дня надходження до суду відповідної заяви, про що постановляється ухвала.

4. Укладена сторонами мирова угода затверджується ухвалою суду, в резолютивній частині якої зазначаються умови угоди.

5. Суд постановляє ухвалу про відмову у затвердженні мирової угоди і продовжує судовий розгляд, якщо:

1) умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними;

2) одну із сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє;

3) якщо мировою угодою змінюється спосіб виконання судового рішення або затверджується інший спосіб вирішення цивільної справи по суті;

4) якщо мирова угода суперечить за своїм змістом рішенню суду на виконання якого вона спрямована.»

6) Викласти статтю 435 у такій редакції:

«1. За заявою сторони суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, а за заявою виконавця (у випадках, встановлених законом), - встановити чи змінити спосіб або порядок його виконання. Виконавець звертається до суду із такою заявою виключно у випадку надходження до нього вмотивованого письмового звернення однієї зі сторін виконавчого провадження щодо необхідності встановлення чи зміни способу або порядку виконання судового рішення.

2. Заява про відстрочення або розстрочення виконання судового рішення розглядається у десятиденний строк з дня її надходження у судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Заява про встановлення або зміну способу або порядку виконання судового рішення розглядається судом у п'ятиденний строк з дня її надходження у судовому засіданні з повідомленням сторін виконавчого провадження. Участь сторін виконавчого провадження під час розгляду заяви про встановлення або зміну способу або порядку виконання судового рішення є

необов'язковою. Явка виконавця, який подав відповідну заяву про встановлення або зміну способу або порядку виконання судового рішення визнається обов'язковою.

3. Підставою для встановлення або зміни способу або порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення є обставини, які впливають на повноту забезпечення прав та законних інтересів стягувача або боржника, і тривалий вплив яких робить неможливим виконання рішення в спосіб та строки встановлені законодавством або визначені в самому судовому рішенні. Підставою для встановлення або зміни способу або порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення є також відсутність законодавчого забезпечення виконання судового рішення в спосіб та строки за умови їх передбачення в такому рішенні».

4. Вирішуючи питання про відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення, а також про встановлення чи зміну способу та порядку його виконання суд також враховує:

- 1) ступінь вини відповідача у виникненні спору;
- 2) стосовно фізичної особи - тяжке захворювання її самої, що призвело до втрати чи обмеження працездатності, або тяжке захворювання членів її сім'ї, погіршення її матеріального стану;
- 3) обставини непереборної сили, що настали після ухвалення судового рішення та мають негативний об'єктивний вплив на особу боржника та/або відповідача, стихійне лихо, інші надзвичайні події та форс-мажорні обставини, які мали місце після набрання судовим рішенням законної сили тощо;
- 4) дії позивача та/або стягувача, що призвели до погіршення матеріального становища особи відповідача та або боржника;
- 5) дії виконавця та/або іншого органу, на який покладено виконання рішення суду, що призвели до суттєвого погіршення матеріального становища боржника та які були не пов'язані із примусовим виконанням рішення суду або які суперечили законодавству та за своїм обсягом, характером і способом вчинення суперечать принципу розумності та допустимості передбачених законодавством у сфері виконавчого провадження».

7) Розділ VI «Процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у цивільних справах та рішень інших органів (посадових осіб)» доповнити статтею такого змісту:

«Стаття 435-1. Роз'яснення способу виконання судового рішення

1. За заявою виконавця суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може роз'яснити спосіб або порядок виконання судового рішення.

2. Виконавець подає відповідну заяву в одному з таких випадків:

- 1) існує конфлікт між сторонами виконавчого провадження, що виражається в зверненнях обох сторін виконавчого провадження до виконавця із заявами або скаргами на спосіб чи порядок виконання судового рішення;
- 2) законодавством про виконавче провадження прямо не передбачене виконання судового рішення у спосіб або в порядку зазначеними в ньому.

3. Заява про роз'яснення способу або порядку виконання судового рішення розглядається у п'ятиденний строк з дня її надходження до суду без виклику сторін.

4. Про роз'яснення способу або порядку виконання судового рішення постановляється ухвала, яка не підлягає оскарженню. У випадку, якщо сторони виконавчого провадження не згодні із роз'ясненим ухвалою суду способом або порядком виконання судового рішення вони мають право звернутися до суду в порядку передбаченому статтею 435 цього Кодексу».

8) Викласти статтю 437 у такій редакції:

«1. Питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу вирішується судом за поданням державного виконавця.

2. Суд у десятиденний строк розглядає це питання в судовому засіданні з викликом сторін та за обов'язковою участю представників органів опіки та піклування. Неявка сторін не є перешкодою для вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу.

3. Постановляючи ухвалу про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу суд в ухвалі повинен зазначити особу, установу чи організацію на яку покладається обов'язок прийняти таку дитину виключно за згодою такої особи, установи чи організації, отриману у судовому засіданні за обов'язкової її участі. Перелік осіб, установ та організацій, в яких може бути тимчасово розміщена дитина визначається Кабінетом Міністрів України у спеціальній постанові.»

9) Викласти статтю 438 у такій редакції:

«1. Застосування примусових заходів з розшуку відповідача, боржника або дитини, привід відповідача та/або боржника оголошуються за місцем проживання (перебування) відповідача, боржника або дитини або за останнім відомим місцем їх перебування.

2. Суд витребує від сторін у справі, учасників справи, виконавця та/або органів Національної поліції за місцем проживання (перебування) відповідача, боржника та/або дитини необхідні документи для вирішення питання про примусовий привід чи оголошення розшуку.

3. Суд постановляє ухвалу про застосування заходів з розшуку відповідача, боржника або дитини, примусовий привід відповідача, боржника протягом трьох днів з моменту знаходження такого клопотання від позивача або виконавця.

4. В той же день через судового розпорядника ухвала про застосування заходів з розшуку відповідача, боржника або дитини, примусовий привід відповідача, боржника передається в органи Національної поліції відповідно до територіальної юрисдикції.

5. Ухвала про застосування заходів з розшуку відповідача, боржника або дитини, примусовий привід відповідача, боржника виконується органами Національної поліції протягом двох днів з дня надходження. У випадку, якщо за вказаними в ухвалі адресами не вдалося знайти відповідача, боржника або дитину, то наступного дня після закінчення строку на її виконання особа, вказана в ухвалі оголошується органами Національної поліції в розшук.»

10) Викласти статтю 439 у такій редакції:

«1. Питання про примусове проникнення до об'єкта нерухомості, який належить на праві власності, користування, господарського відання чи розпорядження відповідача, боржника - фізичної особи або особи, у якої знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, щодо якої є виконавчий документ про її відібрання, при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи або судом, який ухвалив рішення за поданням державного виконавця, приватного виконавця або іншої заінтересованої сторони у справі, права якої порушуються, або за зверненням позивача, стягувача.

2. Суд розглядає питання про примусове проникнення до об'єкта нерухомості, який належить на праві власності, користування, господарського відання чи розпорядження відповідача, боржника - фізичної особи або особи, у якої знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, на підставі наявних доказів про місце перебування такого майна, місцезнаходження особи, дитини або місцезнаходження житла чи іншого нерухомого майна.

3. Суд розглядає питання, зазначене в частині першій та частині другій цієї статті на підставі: доказів про відсутність відповідача, боржника - фізичної особи або особи, у якої знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитини за відомими суду чи виконавцям адресами вказаними в матеріалах справи; доказів про наявність житла, іншого володіння, інших об'єктів нерухомості речові права на які зареєстровані у встановленому законом порядку; інформації дільничних інспекторів поліції стосовно відомих місць перебування осіб вказаних в частині один та частині два цієї статті.

4. Суд розглядає клопотання, зазначене в частині першій цієї статті, негайно, але не пізніше наступного дня з дня його надходження до суду, без повідомлення (виклику) сторін та інших заінтересованих осіб.

5. В той же день через судового розпорядника ухвала про примусове проникнення до **об'єкта нерухомості, який належить на праві власності, користування, господарського відання чи розпорядження** особи передається виконавцю та в органи Національної поліції відповідно до територіальної юрисдикції.»

11) Викласти статтю 447 у такій редакції:

«1. Сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, у випадку, якщо такі рішення, дії чи бездіяльність не відповідають вимогам Закону України «Про виконавче провадження», вчиняються з порушенням встановлених строків або порядку примусового виконання судового рішення».

12) Викласти статтю 448 у такій редакції:

«1. Скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції.

2. Скаржник разом зі скаргою подає до суду докази направлення її копії з додатками іншим сторонам виконавчого провадження, відповідному органу державної виконавчої служби, приватному виконавцю».

13) Викласти пункт б) частини 1 статті 449 у такій редакції:

«б) протягом всього процесу примусового виконання судового рішення, коли особа дізналася про бездіяльність державного чи приватного виконавця, що виражається в порушенні встановлених Законом України «Про виконавче провадження» строків для вчинення дій або прийняття відповідних рішень під час примусового виконання судового рішення».

14) Викласти частину першу статті 450 в такій редакції:

«1. Скарга розглядається у десятиденний строк у судовому засіданні за участю стягувача, боржника і державного чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються. На державного чи приватного виконавця, дія чи бездіяльність яких оскаржуються, покладається обов'язок направлення до суду відзиву на скаргу. У випадку ненадходження такого відзиву до суду до моменту розгляду скарги такий обов'язок державного чи приватного виконавця, дія чи бездіяльність яких оскаржуються вважається виконаним. Неподання відзиву на скаргу державним чи приватним виконавцем, дія чи бездіяльність яких оскаржуються, не перешкоджає розгляду скарги за умови, якщо вони належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду скарги».

15) Викласти частину другу статті 450 в такій редакції:

«2. У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

Одночасно судові рішення ухвалені за результатами розгляду скарги повинно містити зобов'язання проведення перевірки діяльності державного виконавця, органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця в порядку передбаченому законодавством».

16) Розділ VII «Судовий контроль за виконанням судових рішень» доповнити статтею такого змісту:

«Стаття. 453-1. Особливості здійснення судового контролю за виконання судових рішень приватними виконавцями.

1. У разі, якщо судові рішення перебуває на примусовому виконанні у приватного виконавця, суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, має право один раз протягом шести місяців звернутися до приватного виконавця за для отримання звіту про хід виконання такого рішення у випадку, якщо виконавче провадження триває більше ніж строки визначені законодавством про виконавче

провадження. За результатами оцінки такого звіту суд може постановити самостійну ухвалу про зміну або встановлення способу або порядку виконання рішення.

2. У разі якщо на примусовому виконанні у приватного виконавця знаходиться ухвала, яка не є остаточним судовим рішенням у справі, приватний виконавець щомісячно повинен надсилати до суду звіт про хід виконання такої ухвали.

3. У разі якщо на примусовому виконанні у приватного виконавця знаходиться ухвала, яка є остаточним судовим рішенням у справі, приватний виконавець повинен надсилати до суду звіт про хід виконання такої ухвали кожні три місяці.

4. За результатами оцінки звіту, вказаного в частині другій та третій цієї статті, суд вирішує питання про задовільний або незадовільний стан примусового виконання. За результатами вирішення такого питання постановляється ухвала, яка у випадку визнання звіту незадовільним надсилається для реагування до територіального органу Міністерства юстиції України та до Дисциплінарної комісії приватних виконавців.».

17) Викласти п. 15.10 Розділу XIII перехідні положення у такій редакції:

«15.10) у разі подання апеляційної скарги на ухвали суду першої інстанції, передбачені пунктами 1, 6-9, 11, 14-16, 19-23, 37-39 частини першої статті 353 цього Кодексу, чи подання касаційної скарги на ухвали суду апеляційної інстанції (крім ухвал щодо забезпечення позову, зміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремих ухвал) - до суду апеляційної або касаційної інстанції передаються лише копії усіх матеріалів справи. Справа залишається у провадженні відповідного суду першої інстанції. В інших випадках – до суду апеляційної або касаційної інстанції передаються копії матеріалів, необхідних для розгляду скарги. У разі необхідності суд апеляційної або касаційної інстанції може витребувати також копії інших матеріалів справи. Подання апеляційних або касаційних скарг на ухвали суду першої або апеляційної інстанції не перешкоджає продовженню розгляду справи цим судом»;

II. Внести до Закону України «Про виконавче провадження» (Відомості Верховної Ради України, 2016 р., № 30, ст. 542) такі зміни:

1) Викласти частини 1-3, 5 статті 74 у такій редакції:

«1. Рішення, дії чи бездіяльність приватного виконавця, а також державного виконавця та інших посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами виконавчого провадження або прокурором у справі до суду, який видав виконавчий документ, у порядку, передбаченому законом.

2. Рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця та інших посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання рішень інших органів (посадових осіб) можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом.

Перелік рішень державного виконавця, які підлягають такому оскарженню є вичерпним та включає в себе постанови: про відкриття виконавчого провадження за виконавчим документом (крім судового рішення);

про прийняття до виконання виконавчого документа (крім судового рішення);
про стягнення виконавчого збору;

про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів;

накладення/зняття арешту на майно (кошти);

про відстрочення або розстрочення виконання рішення (крім судового рішення); про звернення стягнення на майно боржника;

про передачу майна стягувачу в рахунок погашення боргу; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами;

про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника;

про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України;

про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю;

про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання; про зупинення вчинення виконавчих дій за виконавчим документом (крім судового рішення);

про зупинення/продовження виконавчого провадження за виконавчим документом (крім судового рішення);

про закінчення виконавчого провадження за виконавчим документом (крім судового рішення).

3. Рішення, дії або бездіяльність державного виконавця також можуть бути оскаржені сторонами виконавчого провадження до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець. Рішення, дії та бездіяльність начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, можуть бути оскаржені до керівника органу державної виконавчої служби вищого рівня.

Начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, при здійсненні контролю за рішеннями, діями державного виконавця під час виконання рішень має право у разі, якщо вони суперечать вимогам закону, видати наказ про скасування, відміну чи відкладення рішення, в тому числі постанови винесеної у виконавчому провадженні. Такий наказ є обов'язковий для виконання державним виконавцем, що здійснює примусове виконання судового рішення. За результатами перевірки виконання такого наказу начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець повідомляє скаржника. Начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, або виконавець з власної ініціативи чи за заявою сторони виконавчого провадження може перевірити дотримання законності під час здійснення виконавчого провадження державним виконавцем та у випадках виявлення помилок чи описок у процесуальних документах, винесених у виконавчому провадженні виносить наказ

про виправлення таких помилок чи опісок, який є обов'язковим для виконання державним виконавцем шляхом винесення останнім відповідної постанови у виконавчому провадженні.

Керівник вищого органу державної виконавчої служби у разі виявлення порушень вимог закону видає наказ про скасування, відміну чи відкладення рішення, в тому числі постанови винесеної у виконавчому провадженні. Такий наказ є обов'язковий для виконання державним виконавцем, що здійснює примусове виконання судового рішення шляхом винесення останнім відповідної постанови у виконавчому провадженні. За результатами перевірки виконання такого наказу керівник вищого органу державної виконавчої служби повідомляє скаржника. Начальник відділу державної виконавчої служби та/або керівник вищого органу державної виконавчої служби не мають права самостійно виносити процесуальні рішення у вигляді постанов та вчиняти інші дії у виконавчому провадженні, в якому вони не мають статусу державного виконавця.

5. Рішення та дії приватного або державного виконавця, посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені протягом місяця після того як особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи законних інтересів. Рішення приватного або державного виконавця про відкладення проведення виконавчих дій може бути оскаржене після того коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи законних інтересів. Така скарга направляється один раз начальнику відділу державної виконавчої служби. У випадку, коли порушення прав, свобод чи законних інтересів на думку сторони виконавчого провадження не відбулося, скаржник звертається із скаргою з цього ж самого приводу до керівника вищого органу державної виконавчої служби. Подання таких скарг не позбавляє сторону виконавчого провадження звернутися із відповідною скаргою на рішення, дії чи бездіяльність виконавця до суду. Після звернення із такою скаргою до суду розгляд скарги поданої цією ж особою з цього ж питання начальнику органу державної виконавчої служби або керівнику вищого органу державної виконавчої служби закінчується, а скарга повертається скаржнику».

2) Доповнити Розділ X «Оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби» статтею такого змісту:

«Стаття 74-2. Порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби

1. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення за формою передбаченою статтею 74 цього Закону подаються сторонами виконавчими провадження начальнику відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець або керівнику вищого органу державної виконавчої служби. При одночасному поданні однієї і тієї ж скарги або скарг, в яких оскаржується те саме рішення, дія чи бездіяльність начальнику відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець та керівнику вищого органу державної

виконавчої служби розглядається скарга, яка подана начальнику відділу державної виконавчої служби.

2. Скарга на рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судових рішень розглядається особою, визначеною в частині першій даної статті в десятиденний строк з моменту її надходження. Після отримання скарги на рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець або керівник вищого органу державної виконавчої служби видають наказ про розгляд даної скарги та покладають обов'язок на державного виконавця надати письмові пояснення щодо обставин викладених у скарзі.

3. Скарга на рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби розглядається начальником відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець або керівником вищого органу державної виконавчої служби без виклику скаржника, інших сторін виконавчого провадження, державного виконавця.

4. За результатами розгляду скарги видається один з таких наказів: про встановлення фактів порушення законодавства про виконавче провадження та притягнення до відповідальності державного виконавця; про встановлення фактів порушення законодавства про виконавче провадження та проведення перевірки діяльності державного виконавця; про відсутність фактів порушення законодавства про виконавче провадження. Скаржник має право оскаржити такий наказ до адміністративного суду в порядку передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.»

III. Прикінцеві та перехідні положення.

1. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем опублікування.

2. Кабінету Міністрів України:

привести власні нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом;

забезпечити прийняття, перегляд та приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх нормативно-правових актів у відповідність із цим Законом.

ПОРІВНЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ
до проекту Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України»,
Закону України «Про виконавче провадження» щодо виконання судових рішень

Чинна редакція	Запропонована редакція
1	2
Цивільний процесуальний кодекс	
<p>Частина 1 статті 431 Звернення судових рішень до виконання</p> <p>Виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції.</p> <p>Виконавчі листи в електронній формі викладаються з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, оприлюднюються в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), та підписуються електронним підписом судді (у разі колегіального розгляду - електронними підписами всіх суддів, які входять до складу колегії).</p>	<p>Частина 1 статті 431. Звернення судових рішень до виконання</p> <p>1. Виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа. Ухвали суду, які підлягають примусовому виконанню та судові накази видані судом, який розглядав справу як суд першої інстанції звертаються до виконання без видачі виконавчого листа суду.</p> <p>Виконавчий лист, судовий наказ, ухвали суду, які підлягають примусовому виконанню є виконавчими документами. Виконавчий лист, судовий наказ, ухвала суду, яка підлягає примусовому виконанню мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.</p> <p>Виконавчі документи в електронній формі викладаються з використанням Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, оприлюднюються в порядку, визначеному Положенням про Єдину судову інформаційно-телекомунікаційну систему та/або положеннями, що визначають порядок функціонування її окремих підсистем (модулів), та підписуються електронним підписом судді (у</p>

1	2
	разі колегіального розгляду - електронними підписами всіх суддів, які входять до складу колегії).
<p>Частина 3 статті 431 Звернення судових рішень до виконання</p> <p>Виконавчий лист, судовий наказ, а у випадках, встановлених цим Кодексом, - ухвала суду є виконавчими документами. Виконавчий лист, судовий наказ, ухвала мають відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.</p>	<p>Частину 3 статті 431 Звернення судових рішень до виконання</p> <p>Виключити</p>
<p>Стаття 431-1 відсутня.</p>	<p>«Стаття 431-1. Особливості звернення до виконання ухвал суду.</p> <p>1. Виконання ухвали суду, яка у випадках, встановлених цим Кодексом, є виконавчим документом, здійснюється суб'єктом, на якого покладається такий обов'язок судом, про що зазначається в тексті цієї ухвали.</p> <p>2. Ухвала суду, яка у випадках, встановлених цим Кодексом, є виконавчим документом, має відповідати вимогам до виконавчого документа, встановленим законом.</p> <p>3. Постановлення судом такої ухвали відбувається: за заявою сторони у справі – до ухвалення судом остаточного рішення в такій справі; за поданням державного та/або приватного виконавця – до ухвалення судом остаточного рішення у справі та після відкриття виконавчого провадження;</p>

1	2
	<p>судом у випадках, якщо постановлення такої ухвали є необхідним для повноцінного дослідження обставин справи, забезпечення доказів, приводу свідків та в інших випадках передбачених законодавством.</p> <p>4. Ухвала суду, яка у випадках, встановлених цим Кодексом, є виконавчим документом, видається судом негайно та підлягає примусовому виконанню з моменту її проголошення. Така ухвала з урахуванням положень ч. 4 ст. 431 цього Кодексу в день її постановлення надсилається стягувачу та органу, на який судом покладено обов'язок виконання такої ухвали у примусовому порядку.</p> <p>5. Відстрочення виконання такої ухвали суду, яка у випадках, встановлених цим Кодексом, є виконавчим документом, не допускається. Добровільне виконання такої ухвали, якщо вона містить обов'язок вчинити дії немайнового характеру, окрім ухвал, які підлягають негайному виконанню, допускається протягом 10 днів із моменту її проголошення. Моментом обчислення термінів примусового виконання такої ухвали вважається момент її проголошення.</p> <p>6. Якщо судом вживалися заходи забезпечення позову, суд вносить до Єдиного державного реєстру виконавчих документів наявні в суді документи, що підтверджують виконання відповідної ухвали суду».</p>

1	2
<p>Стаття 432. Виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню</p>	<p>Стаття 432. Виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню</p>
<p>1. Суд, який видав виконавчий документ, може за заявою стягувача або боржника виправити помилку,</p>	<p>1. Суд, який видав виконавчий документ, може виправити помилку, допущену при його оформленні або</p>
<p>допущену при його оформленні або видачі, чи визнати виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню.</p>	<p>видачі, чи визнати виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню.</p>
<p>2. Суд визнає виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню повністю або частково, якщо його було видано помилково або якщо обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням, добровільним виконанням боржником чи іншою особою або з інших причин.</p>	<p>До суду із заявою про виправлення помилки, допущеної при оформленні ухвали, яка підлягає виконанню, або при її оформленні чи видачі, а також із заявою про визнання її такою, що не підлягає виконанню, може звернутися будь-який учасник цивільної справи, якщо його права та законні інтереси порушуються виконанням такої ухвали. У такому випадку, заява повинна містити обґрунтування того, чим саме порушуються права та законні інтереси учасника у справі примусовим виконанням ухвали, що підлягає виконанню.</p>
<p>3. Суд розглядає заяву в десятиденний строк з дня її надходження у судовому засіданні з повідомленням стягувача та боржника і постановляє ухвалу. Неявка стягувача і боржника не є перешкодою для розгляду заяви. До розгляду заяви суд має право своєю ухвалою зупинити виконання за виконавчим документом або заборонити приймати виконавчий документ до виконання.</p>	<p>2. Суд визнає виконавчий документ таким, що не підлягає виконанню повністю або частково, якщо його було видано помилково або якщо обов'язок боржника відсутній повністю чи частково у зв'язку з його припиненням, добровільним виконанням боржником чи іншою особою або з інших причин.</p>
<p>4. Про виправлення помилки в виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню, суд постановляє ухвалу. Якщо стягнення за таким виконавчим документом уже відбулося повністю або частково, суд одночасно з вирішенням вказаних питань на вимогу боржника стягує на його користь безпідставно одержане стягувачем за виконавчим документом.</p>	<p>3. Суд розглядає заяву в десятиденний строк із дня її надходження в судовому засіданні з повідомленням учасника справи, якщо його права та законні інтереси порушуються виконанням такої ухвали й постановляє ухвалу. Неявка учасників справи не є перешкодою для</p>
<p>5. Ухвала суду за результатами розгляду заяви може бути оскаржена у порядку, встановленому цим Кодексом.</p>	

1	2
	<p>розгляду заяви. До розгляду заяви суд має право своєю ухвалою зупинити виконання за виконавчим документом або заборонити приймати виконавчий документ до виконання.</p> <p>4. Про виправлення помилки у виконавчому документі та визнання його таким, що не підлягає виконанню, суд постановляє ухвалу. Якщо стягнення за таким виконавчим документом уже відбулося повністю або частково, суд одночасно з вирішенням вказаних питань на вимогу боржника стягує на його користь безпідставно одержане стягувачем за виконавчим документом.</p> <p>5. Ухвала суду за результатами розгляду заяви може бути оскаржена в порядку, встановленому цим Кодексом.</p>

1	2
<p>Стаття 434. Мирова угода в процесі виконання</p> <p>1. Мирова угода, укладена між сторонами, або заява про відмову стягувача від примусового виконання в процесі виконання рішення подається в письмовій формі державному або приватному виконавцеві, який не пізніше триденного строку передає її для затвердження до суду, який видав виконавчий документ.</p> <p>2. Питання затвердження мирової угоди у процесі виконання рішення, задоволення заяви про відмову стягувача від примусового виконання рішення вирішується судом протягом десяти днів з дня надходження до суду відповідної заяви, про що постановляється ухвала.</p> <p>3. Суд має право відмовити у затвердженні мирової угоди у процесі виконання рішення з підстав, визначених статтею 207 цього Кодексу, а у задоволенні заяви про відмову від примусового виконання рішення - з підстав, визначених статтею 206 цього Кодексу.</p>	<p>Стаття 434. Мирова угода в процесі виконання</p> <p>1. Мирова угода, укладена між сторонами, або заява про відмову стягувача від примусового виконання у процесі виконання рішення подається в письмовій формі для затвердження до суду, який видав виконавчий документ.</p> <p>2. До ухвалення судового рішення у зв'язку з укладенням сторонами мирової угоди суд роз'яснює сторонам наслідки такого рішення, перевіряє, чи не обмежені представники сторін вчинити відповідні дії.</p> <p>3. Питання затвердження мирової угоди у процесі виконання рішення, задоволення заяви про відмову стягувача від примусового виконання рішення вирішується судом протягом десяти днів з дня надходження до суду відповідної заяви, про що постановляється ухвала.</p> <p>4. Укладена сторонами мирова угода затверджується ухвалою суду, у резолютивній частині якої зазначаються умови угоди.</p>
	<p>5. Суд постановляє ухвалу про відмову в затвердженні мирової угоди і продовжує судовий розгляд, якщо:</p> <p>1) умови мирової угоди суперечать закону чи порушують права чи охоронювані законом інтереси інших осіб, є невиконуваними;</p> <p>2) одну з сторін мирової угоди представляє її законний представник, дії якого суперечать інтересам особи, яку він представляє;</p> <p>3) якщо мировою угодою змінюється спосіб виконання судового рішення або затверджується інший спосіб вирішення цивільної справи по суті;</p>

1	2
	4) якщо мирова угода суперечить за своїм змістом рішенню суду на виконання якого вона спрямована.
<p>Стаття 435. Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання</p> <p>1. За заявою сторони суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, а за заявою стягувача чи виконавця (у випадках, встановлених законом), - встановити чи змінити спосіб або порядок його виконання.</p> <p>2. Заява про встановлення або зміну способу або порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення розглядається у десятиденний строк з дня її надходження у судовому засіданні з повідомленням учасників справи.</p>	<p>Стаття 435. Відстрочення і розстрочення виконання, зміна чи встановлення способу і порядку виконання</p> <p>1. За заявою сторони суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може відстрочити або розстрочити виконання рішення, а за заявою виконавця (у випадках, встановлених законом), - встановити чи змінити спосіб або порядок його виконання. Виконавець звертається до суду з такою заявою виключно у випадку надходження до нього вмотивованого письмового звернення однієї зі сторін виконавчого провадження щодо необхідності встановлення чи зміни способу або порядку виконання судового рішення.</p>

1	2
<p>3. Підставою для встановлення або зміни способу або порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення є обставини, що істотно ускладнюють виконання рішення або роблять його неможливим.</p> <p>4. Вирішуючи питання про відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення, суд також враховує:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ступінь вини відповідача у виникненні спору; 2) щодо фізичної особи - тяжке захворювання її самої або членів її сім'ї, її матеріальний стан; 3) стихійне лихо, інші надзвичайні події тощо. 	<p>2. Заява про відстрочення або розстрочення виконання судового рішення розглядається в десятиденний строк із дня її надходження в судовому засіданні з повідомленням учасників справи. Заява про встановлення або зміну способу або порядку виконання судового рішення розглядається судом у п'ятиденний строк із дня її надходження в судовому засіданні з повідомленням сторін виконавчого провадження. Участь сторін виконавчого провадження під час розгляду заяви про встановлення або зміну способу або порядку виконання судового рішення є необов'язковою. Явка виконавця, який подав відповідну заяву про встановлення або зміну способу або порядку виконання судового рішення, визнається обов'язковою.</p> <p>3. Підставою для встановлення або зміни способу або порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення є обставини, які впливають на повноту забезпечення прав та законних інтересів стягувача або боржника, і тривалий вплив яких робить неможливим виконання рішення у спосіб та строки, встановлені законодавством або визначені в самому судовому рішенні. Підставою для встановлення або зміни способу або порядку виконання, відстрочення або розстрочення виконання судового рішення є також відсутність законодавчого забезпечення виконання судового рішення у спосіб та строки за умови їх передбачення в такому рішенні.</p>
	<p>4. Вирішуючи питання про відстрочення чи розстрочення виконання судового рішення, а також про встановлення чи</p>

1	2
	<p>зміну способу та порядку його виконання, суд також враховує:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) ступінь вини відповідача у виникненні спору; 2) стосовно фізичної особи - тяжке захворювання її самої, що призвело до втрати чи обмеження працездатності, або тяжке захворювання членів її сім'ї, погіршення її матеріального стану; 3) обставини непереборної сили, що настали після ухвалення судового рішення та мають негативний об'єктивний вплив на особу боржника та/або відповідача, стихійне лихо, інші надзвичайні події та форс-мажорні обставини, які мали місце після набрання судовим рішенням законної сили тощо; 4) дії позивача та/або стягувача, що призвели до погіршення матеріального становища особи відповідача та або боржника; 5) дії виконавця та/або іншого органу, на який покладено виконання рішення суду, що призвели до суттєвого погіршення матеріального становища боржника та які були не пов'язані з примусовим виконанням рішення суду або які суперечили законодавству та за своїм обсягом, характером і способом учинення суперечать принципу розумності та допустимості передбачених законодавством у сфері виконавчого провадження.

1	2
Стаття 435-1 Відсутня	<p>Стаття 435-1. Роз'яснення способу виконання судового рішення</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. За заявою виконавця суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, може роз'яснити спосіб або порядок виконання судового рішення. 2. Виконавець подає відповідну заяву в одному з таких випадків: <ol style="list-style-type: none"> 1) існує конфлікт між сторонами виконавчого провадження, що виражається в зверненнях обох сторін виконавчого провадження до виконавця із заявами або скаргами на спосіб чи порядок виконання судового рішення; 2) законодавством про виконавче провадження прямо не передбачене виконання судового рішення у спосіб або в порядку, зазначеними в ньому. 3. Заява про роз'яснення способу або порядку виконання судового рішення розглядається у п'ятиденний строк із дня її надходження до суду без виклику сторін. 4. Про роз'яснення способу або порядку виконання судового рішення постановляється ухвала, яка не підлягає оскарженню. У випадку, якщо сторони виконавчого провадження не згодні із роз'ясненим ухвалою суду способом або порядком виконання судового рішення, вони мають право звернутися до суду в порядку, передбаченому статтею 435 цього Кодексу.
Стаття 437. Тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу	Стаття 437. Тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу

1	2
<p>1. Питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу вирішується судом за поданням державного виконавця.</p> <p>2. Суд у десятиденний строк розглядає це питання в судовому засіданні з викликом сторін та за обов'язковою участю представників органів опіки та піклування. Неявка сторін не є перешкодою для вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу.</p>	<p>1. Питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу вирішується судом за поданням державного виконавця.</p> <p>2. Суд у десятиденний строк розглядає це питання в судовому засіданні з викликом сторін та за обов'язковою участю представників органів опіки та піклування. Неявка сторін не є перешкодою для вирішення питання про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу.</p> <p>3. Постановляючи ухвалу про тимчасове влаштування дитини до дитячого або лікувального закладу, суд в ухвалі повинен зазначити особу, установу чи організацію, на яку покладається обов'язок прийняти таку дитину виключно за згодою такої особи, установи чи організації, отриману в судовому засіданні за обов'язкової її участі. Перелік осіб, установ та організацій, в яких може бути тимчасово розміщена дитина, визначається Кабінетом Міністрів України у спеціальній постанові.</p>
<p>Стаття 438. Оголошення розшуку боржника або дитини, привід боржника</p> <p>1. Розшук боржника або дитини, привід боржника оголошуються за місцем виконання рішення або за останнім відомим місцем проживання (перебування) боржника або дитини чи місцезнаходженням їхнього майна, або за місцем проживання (перебування) стягувача.</p> <p>2. Суд має право витребувати від виконавця всі необхідні документи для вирішення питання про оголошення розшуку.</p>	<p>Стаття 438. Оголошення розшуку боржника або дитини, привід боржника</p> <p>1. Застосування примусових заходів із розшуку відповідача, боржника або дитини, привід відповідача та/або боржника оголошуються за місцем проживання (перебування) відповідача, боржника або дитини або за останнім відомим місцем їх перебування.</p> <p>2. Суд витребує від сторін у справі, учасників справи, виконавця та/або органів Національної поліції за місцем проживання (перебування) відповідача, боржника та/або</p>

1	2
<p>3. Суд розглядає подання виконавця протягом десяти днів.</p>	<p>дитини необхідні документи для вирішення питання про примусовий привід чи оголошення розшуку.</p> <p>3. Суд постановляє ухвалу про застосування заходів із розшуку відповідача, боржника або дитини, примусовий привід відповідача, боржника протягом трьох днів із моменту знаходження такого клопотання від позивача або виконавця.</p> <p>4. У той же день через судового розпорядника ухвала про застосування заходів із розшуку відповідача, боржника або дитини, примусовий привід відповідача, боржника передається в органи Національної поліції відповідно до територіальної юрисдикції.</p> <p>5. Ухвала про застосування заходів із розшуку відповідача, боржника або дитини, примусовий привід відповідача, боржника виконується органами Національної поліції протягом двох днів із дня надходження. У випадку, якщо за вказаними в ухвалі адресами не вдалося знайти відповідача, боржника або дитину, то наступного дня після закінчення строку на її виконання особа, указана в ухвалі, оголошується органами Національної поліції в розшук.</p>
<p>Стаття 439. Вирішення питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи</p> <p>1. Питання про примусове проникнення до житла чи іншого володіння боржника - фізичної особи або особи, у якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, щодо якої є</p>	<p>Стаття 439. Вирішення питання про примусове проникнення до об'єкта нерухомості, який належить на праві власності, користування, господарського відання чи розпорядження</p> <p>1. Питання про примусове проникнення до об'єкта нерухомості, який належить на праві власності, користування, господарського відання чи розпорядження боржника - фізичної особи або особи, у</p>

1	2
<p>виконавчий документ про її відібрання, при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб) вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи або судом, який ухвалив рішення за поданням державного виконавця, приватного виконавця.</p> <p>2. Суд розглядає подання, зазначене в частині першій цієї статті, негайно, але не пізніше наступного дня з дня його надходження до суду, без повідомлення (виклику) сторін та інших заінтересованих осіб за участю державного чи приватного виконавця.</p>	<p>якої знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, щодо якої є виконавчий документ про її відібрання, при виконанні судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), вирішується судом за місцезнаходженням житла чи іншого володіння особи або судом, який ухвалив рішення за поданням державного виконавця, приватного виконавця або іншої заінтересованої сторони у справі, права якої порушуються, або за зверненням стягувача.</p> <p>2. Суд розглядає питання про примусове проникнення до об'єкта нерухомості, який належить на праві власності, користування, господарського відання чи розпорядження боржника - фізичної особи або особи, у якої знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитина, на підставі наявних доказів про місце перебування такого майна, місцезнаходження особи, дитини або місцезнаходження житла чи іншого нерухомого майна.</p> <p>3. Суд розглядає питання, зазначене в частині першій та частині другій цієї статті, на підставі: доказів про відсутність боржника - фізичної особи або особи, у якій знаходиться майно боржника чи майно та кошти, належні боржникові від інших осіб, або дитини за відомими суду чи виконавцям адресами, указаними в матеріалах справи; доказів про наявність житла, іншого володіння, інших об'єктів нерухомості, речові права на які зареєстровані у встановленому законом порядку; інформації дільничних інспекторів поліції стосовно відомих місць перебування осіб, указаних у частині один та частині два цієї статті.</p>

1	2
	<p>4. Суд розглядає клопотання, зазначене в частині першій цієї статті, негайно, але не пізніше наступного дня з дня його надходження до суду, без повідомлення (виклику) сторін та інших заінтересованих осіб.</p> <p>5. У той же день через судового розпорядника ухвала про примусове проникнення до об'єкта нерухомості, який належить на праві власності, користування, господарського відання чи розпорядження, передається виконавцю та в органи Національної поліції відповідно до територіальної юрисдикції.</p>
<p>Стаття 447. Право на звернення із скаргою до суду</p> <p>1. Сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їхні права чи свободи.</p>	<p>Стаття 447. Право на звернення із скаргою до суду</p> <p>1. Сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду зі скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів та осіб, які здійснюють примусове виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, у випадку, якщо такі рішення, дії чи бездіяльність не відповідають вимогам Закону України «Про виконавче провадження», учиняються з порушенням встановлених строків або порядку примусового виконання судового рішення».</p>

1	2
<p>Стаття 448. Подання скарги</p> <p>1. Скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції.</p> <p>2. Про подання скарги суд повідомляє відповідний орган державної виконавчої служби, приватного виконавця не пізніше наступного дня після її надходження до суду.</p>	<p>Стаття 448. Подання скарги</p> <p>1. Скарга подається до суду, який розглянув справу як суд першої інстанції.</p> <p>2. Скаржник разом зі скаргою подає до суду докази направлення її копії з додатками іншим сторонам виконавчого провадження, відповідному органу державної виконавчої служби, приватному виконавцю.</p>
<p>Пункт б) частини 1 статті 449. Строки для звернення зі скаргою</p> <p>б) у триденний строк з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її права, у разі оскарження постанови про відкладення провадження виконавчих дій.</p>	<p>Пункт б) частини 1 статті 449. Строки для звернення зі скаргою</p> <p>«б) протягом всього процесу примусового виконання судового рішення, коли особа дізналася про бездіяльність державного чи приватного виконавця, що виражається в порушенні, встановлених Законом України «Про виконавче провадження» строків для вчинення дій або прийняття відповідних рішень під час примусового виконання судового рішення».</p>
<p>Стаття 450. Розгляд скарги</p> <p>1. Скарга розглядається у десятиденний строк у судовому засіданні за участю стягувача, боржника і державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються.</p> <p>2. Неявка стягувача, боржника, державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби,</p>	<p>Стаття 450. Розгляд скарги</p> <p>1. Скарга розглядається в десятиденний строк у судовому засіданні за участю стягувача, боржника й державного чи приватного виконавця, рішення, дія чи бездіяльність яких оскаржуються. На державного чи приватного виконавця, дія чи бездіяльність яких оскаржуються, покладається обов'язок направлення до суду відзиву на скаргу. У випадку ненадходження такого</p>

1	2
<p>приватного виконавця, які належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду скарги, не перешкоджають її розгляду.</p> <p>3. Якщо суд встановить, що особа, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржуються, звільнена з посади (не здійснює відповідну діяльність), він залучає до участі в справі посадову особу, до компетенції якої належить вирішення питання про усунення порушення права чи свободи заявника.</p>	<p>відзиву до суду до моменту розгляду скарги такий обов'язок державного чи приватного виконавця, дія чи бездіяльність яких оскаржуються, вважається виконаним. Неподання відзиву на скаргу державним чи приватним виконавцем, дія чи бездіяльність яких оскаржуються, не перешкоджає розгляду скарги за умови, якщо вони належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду скарги.</p> <p>2. Неявка стягувача, боржника, державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця, які належним чином повідомлені про дату, час і місце розгляду скарги, не перешкоджають її розгляду.</p> <p>3. Якщо суд встановить, що особа, рішення, дія чи бездіяльність якої оскаржуються, звільнена з посади (не здійснює відповідну діяльність), він залучає до участі у справі посадову особу, до компетенції якої належить вирішення питання про усунення порушення права чи свободи заявника.</p>
<p>Стаття 451. Судове рішення за скаргою</p> <p>1. За результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу.</p> <p>2. У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).</p> <p>3. Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах</p>	<p>Стаття 451. Судове рішення за скаргою</p> <p>1. За результатами розгляду скарги суд постановляє ухвалу.</p> <p>2. У разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).</p> <p>Судове рішення, ухвалене за результатами розгляду скарги, є підставою проведення перевірки діяльності</p>

1	2
<p>повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і право заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги.</p>	<p>державного виконавця, органу державної виконавчої служби чи приватного виконавця в порядку, передбаченому законодавством.</p> <p>3. Якщо оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність були прийняті або вчинені відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця або іншої посадової особи органу державної виконавчої служби, приватного виконавця і право заявника не було порушено, суд постановляє ухвалу про відмову в задоволенні скарги.</p>
<p>Стаття. 453-1 відсутня</p>	<p>Стаття. 453-1. Особливості здійснення судового контролю за виконання судових рішень приватними виконавцями.</p> <p>1. У разі, якщо судове рішення перебуває на примусовому виконанні у приватного виконавця, суд, який розглядав справу як суд першої інстанції, має право один раз протягом шести місяців звернутися до приватного виконавця за для отримання звіту про хід виконання такого рішення у випадку, якщо виконавче провадження триває більше, ніж строки, визначені законодавством про виконавче провадження. За результатами оцінки такого звіту суд може постановити самостійну ухвалу про зміну або встановлення способу або порядку виконання рішення.</p> <p>2. У разі, якщо на примусовому виконанні у приватного виконавця знаходиться ухвала, яка не є остаточним судовим рішенням у справі, приватний виконавець щомісячно повинен надсилати до суду звіт про хід виконання такої ухвали.</p>

1	2
	<p>3. У разі, якщо на примусовому виконанні у приватного виконавця знаходиться ухвала, яка є остаточним судовим рішенням у справі, приватний виконавець повинен надсилати до суду звіт про хід виконання такої ухвали кожні три місяці.</p> <p>4. За результатами оцінки звіту, указанного в частині другій та третій цієї статті, суд вирішує питання про задовільний або незадовільний стан примусового виконання. За результатами вирішення такого питання постановляється ухвала, яка у випадку визнання звіту незадовільним, надсилається для реагування до територіального органу Міністерства юстиції України та до Дисциплінарної комісії приватних виконавців.</p>
<p>Пункт 15.10 Розділу XIII Перехідні положення:</p> <p>у разі подання апеляційної скарги на ухвали суду першої інстанції, передбачені пунктами 1, 6-9, 11, 14-16, 20, 22, 23, 37-39 частини першої статті 353 цього Кодексу (крім ухвал про відмову у прийнятті або повернення зустрічного позову, про відмову у прийнятті або повернення позову третьої особи, яка заявляє самостійні вимоги щодо предмета спору, ухвал про зупинення провадження у справі, які подані з пропуском строку на їх оскарження), чи подання касаційної скарги на ухвали суду апеляційної інстанції (крім ухвал щодо забезпечення позову, зміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, ухвал про зупинення провадження у справі, які подані з пропуском строку на їх оскарження, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремих ухвал) - до суду</p>	<p>Пункт 15.10 Розділу XIII Перехідні положення:</p> <p>у разі подання апеляційної скарги на ухвали суду першої інстанції, передбачені пунктами 1, 6-9, 11, 14-16, 19-23, 37-39 частини першої статті 353 цього Кодексу, чи подання касаційної скарги на ухвали суду апеляційної інстанції (крім ухвал щодо забезпечення позову, зміни заходу забезпечення позову, щодо зустрічного забезпечення, про накладення штрафу в порядку процесуального примусу, окремих ухвал) - до суду апеляційної або касаційної інстанції передаються лише копії усіх матеріалів справи. Справа залишається у провадженні відповідного суду першої інстанції. В інших випадках – до суду апеляційної або касаційної інстанції передаються копії матеріалів, необхідних для розгляду скарги. У разі необхідності суд апеляційної або касаційної інстанції може витребувати також копії інших матеріалів справи. Подання апеляційних або</p>

1	2
<p>апеляційної або касаційної інстанції передаються всі матеріали.</p> <p>В інших випадках - до суду апеляційної або касаційної інстанції передаються копії матеріалів, необхідних для розгляду скарги. У разі необхідності суд апеляційної або касаційної інстанції може витребувати також копії інших матеріалів справи;</p>	<p>касаційних скарг на ухвали суду першої або апеляційної інстанції не перешкоджає продовженню розгляду справи цим судом»</p>
<p>Закон України «Про виконавче провадження»</p>	
<p>Стаття 19 Права і обов'язки сторін та інших учасників виконавчого провадження (ч. 1).</p> <p>1. Сторони виконавчого провадження та прокурор як учасник виконавчого провадження мають право ознайомлюватися з матеріалами виконавчого провадження, робити з них виписки, знімати копії, заявляти відводи у випадках, передбачених цим Законом, мають право доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження, право оскаржувати рішення, дії або бездіяльність виконавця <i>у порядку, встановленому цим Законом</i>, надавати додаткові матеріали, заявляти клопотання, брати участь у вчиненні виконавчих дій, надавати усні та письмові пояснення, заперечувати проти клопотань інших учасників виконавчого провадження та користуватися іншими правами, наданими законом.</p>	<p>Стаття 19 Права і обов'язки сторін та інших учасників виконавчого провадження (ч. 1).</p> <p>1. Сторони виконавчого провадження та прокурор як учасник виконавчого провадження мають право ознайомлюватися з матеріалами виконавчого провадження, робити з них виписки, знімати копії, заявляти відводи у випадках, передбачених цим Законом, мають право доступу до автоматизованої системи виконавчого провадження, право оскаржувати рішення, дії або бездіяльність виконавця у порядку, встановленому законодавством про примусове виконання судових рішень, надавати додаткові матеріали, заявляти клопотання, брати участь у вчиненні виконавчих дій, надавати усні та письмові пояснення, заперечувати проти клопотань інших учасників виконавчого провадження та користуватися іншими правами, наданими законом.</p>

1	2
<p>Стаття 74. Оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби</p> <p>1. Рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до суду, який видав виконавчий документ, у порядку, передбаченому законом.</p> <p>2. Рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання рішень інших органів (посадових осіб), у тому числі постанов державного виконавця про стягнення виконавчого збору, постанов приватного виконавця про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів, можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом.</p> <p>3. Рішення, дії або бездіяльність державного виконавця також можуть бути оскаржені стягувачем та іншими учасниками виконавчого провадження (крім боржника) до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець. Рішення, дії та бездіяльність начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, можуть бути оскаржені до керівника органу державної виконавчої служби вищого рівня.</p> <p>Начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, при здійсненні контролю за рішеннями, діями державного виконавця під</p>	<p>Стаття 74. Оскарження рішень, дій або бездіяльності виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби</p> <p>1. Рішення, дії чи бездіяльність приватного виконавця, а також державного виконавця та інших посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені сторонами виконавчого провадження або прокурором у справі до суду, який видав виконавчий документ, у порядку, передбаченому законом.</p> <p>2. Рішення, дії чи бездіяльність державного виконавця та інших посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання рішень інших органів (посадових осіб) можуть бути оскаржені сторонами, іншими учасниками та особами до відповідного адміністративного суду в порядку, передбаченому законом.</p> <p>Перелік рішень державного виконавця, що підлягають такому оскарженню, включає в себе постанови: про відкриття виконавчого провадження за виконавчим документом (крім судового рішення); про прийняття до виконання виконавчого документа (крім судового рішення); про стягнення виконавчого збору; про стягнення основної винагороди, витрат виконавчого провадження та штрафів; накладення/зняття арешту на майно (кошти); про відстрочення або розстрочення виконання рішення (крім судового рішення); про звернення стягнення на майно боржника;</p>

1	2
<p>час виконання рішень має право у разі, якщо вони суперечать вимогам закону, своєю постановою скасувати постанову або інший процесуальний документ (або їх частину), винесені у виконавчому провадженні державним виконавцем, зобов'язати державного виконавця провести виконавчі дії в порядку, встановленому цим Законом.</p> <p>Начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, або виконавець з власної ініціативи чи за заявою сторони виконавчого провадження може виправити допущені у процесуальних документах, винесених у виконавчому провадженні, граматичні чи арифметичні помилки, про що виноситься відповідна постанова.</p> <p>Керівник вищого органу державної виконавчої служби у разі виявлення порушень вимог закону визначає їх своєю постановою та надає доручення начальнику відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, щодо проведення дій, передбачених абзацами другим і третім цієї частини.</p> <p>5. Рішення та дії виконавця, посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені протягом 10 робочих днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи законних інтересів. Рішення виконавця про відкладення проведення виконавчих дій може бути оскаржене протягом трьох робочих днів з дня, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи законних інтересів.</p>	<p>про передачу майна стягувачу в рахунок погашення боргу; про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві керування транспортними засобами; про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника;</p> <p>про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві виїзду за межі України;</p> <p>про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві користування вогнепальною мисливською, пневматичною та охолощеною зброєю;</p> <p>про встановлення тимчасового обмеження боржника у праві полювання; про зупинення вчинення виконавчих дій за виконавчим документом (крім судового рішення);</p> <p>про зупинення/продовження виконавчого провадження за виконавчим документом (крім судового рішення);</p> <p>про закінчення виконавчого провадження за виконавчим документом (крім судового рішення).</p> <p>3. Рішення, дії або бездіяльність державного виконавця також можуть бути оскаржені сторонами виконавчого провадження до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець. Рішення, дії та бездіяльність начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, можуть бути оскаржені до керівника органу державної виконавчої служби вищого рівня.</p> <p>Начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, при здійсненні контролю за рішеннями, діями державного</p>

1	2
	<p>виконавця під час виконання рішень має право в разі, якщо вони суперечать вимогам закону, видати наказ про скасування, відміну чи відкладення рішення, у тому числі постанови, винесеної у виконавчому провадженні. Такий наказ є обов'язковий для виконання державним виконавцем, що здійснює примусове виконання судового рішення. За результатами перевірки виконання такого наказу начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, повідомляє скаржника. Начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, або виконавець із власної ініціативи чи за заявою сторони виконавчого провадження, може перевірити дотримання законності під час здійснення виконавчого провадження державним виконавцем та у випадках виявлення помилок чи описок у процесуальних документах, винесених у виконавчому провадженні, вносить наказ про виправлення таких помилок чи описок, який є обов'язковим для виконання державним виконавцем шляхом винесення останнім відповідної постанови у виконавчому провадженні.</p> <p>Керівник вищого органу державної виконавчої служби у разі виявлення порушень вимог закону видає наказ про скасування, відміну чи відкладення рішення, у тому числі постанови, винесеної у виконавчому провадженні. Такий наказ є обов'язковий для виконання державним виконавцем, що здійснює примусове виконання судового рішення шляхом винесення останнім відповідної постанови у виконавчому провадженні. За результатами перевірки</p>

1	2
	<p>виконання такого наказу керівник вищого органу державної виконавчої служби повідомляє скаржника. Начальник відділу державної виконавчої служби та/або керівник вищого органу державної виконавчої служби не мають права самостійно виносити процесуальні рішення у вигляді постанов та вчиняти інші дії у виконавчому провадженні, в якому вони не мають статусу державного виконавця.</p> <p>5. Рішення та дії приватного або державного виконавця, посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення можуть бути оскаржені протягом місяця після того, як особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи законних інтересів. Рішення приватного або державного виконавця про відкладення проведення виконавчих дій може бути оскаржене після того, коли особа дізналася або повинна була дізнатися про порушення її прав, свобод чи законних інтересів. Така скарга направляється один раз начальнику відділу державної виконавчої служби. У випадку, коли порушення прав, свобод чи законних інтересів, на думку сторони виконавчого провадження, не відбулося, скаржник звертається із скаргою з цього ж самого приводу до керівника вищого органу державної виконавчої служби. Подання таких скарг не позбавляє сторону виконавчого провадження звернутися з відповідною скаргою на рішення, дії чи бездіяльність виконавця до суду. Після звернення з такою скаргою до суду, розгляд скарги, поданої цією ж особою з цього ж питання начальнику органу державної виконавчої</p>

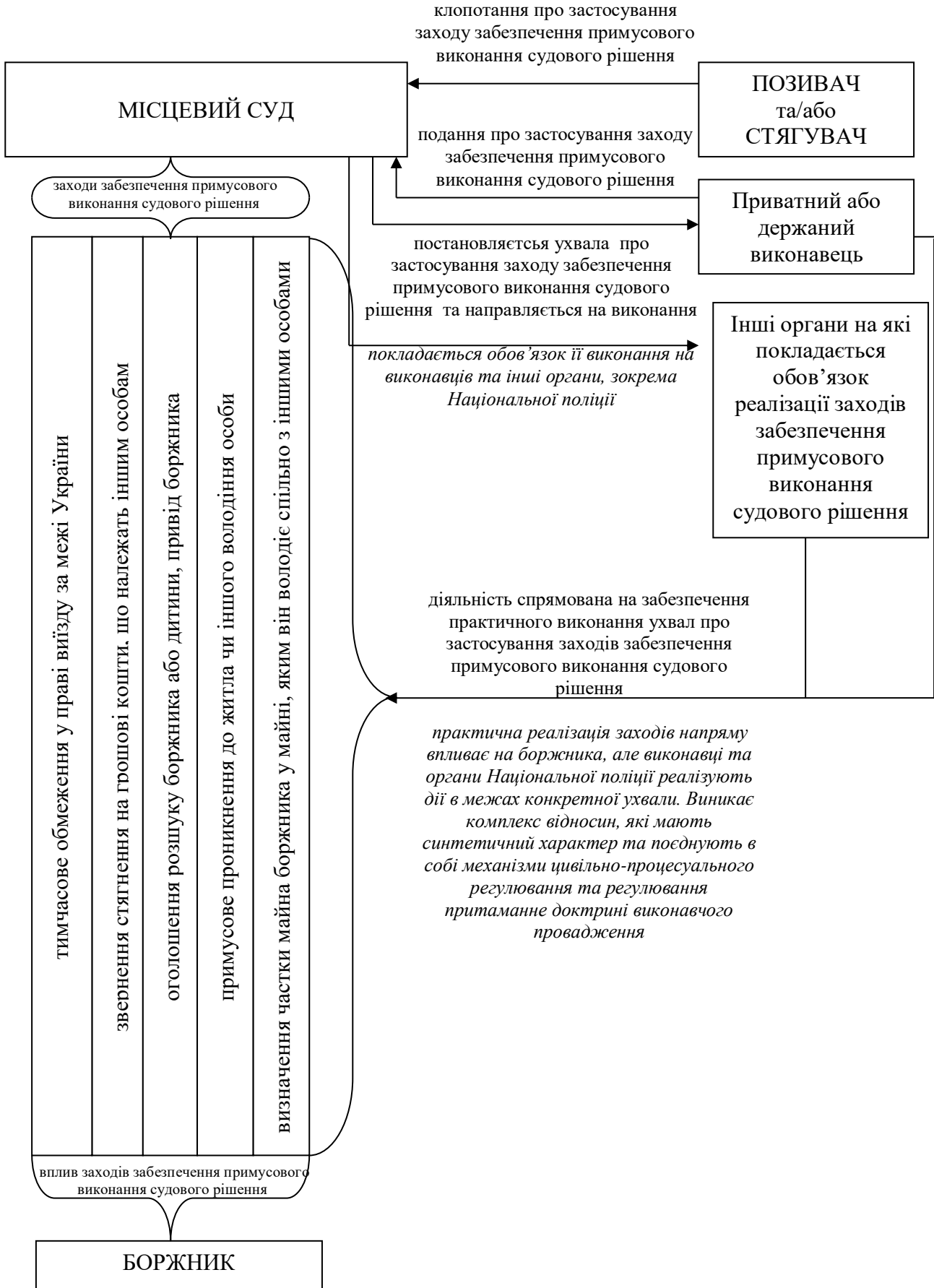
1	2
	<p>служби або керівнику вищого органу державної виконавчої служби закінчується, а скарга повертається скаржнику».</p>
Стаття 74-1 Відсутня	<p>Стаття 74-1. Особливості оскарження рішень, дій або бездіяльності приватних виконавців.</p> <p>1. Оскарження рішень, дій або бездіяльності приватних виконавців відбувається з урахуванням положень статті 74 цього Закону на підставі Закону України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів</p>
Стаття 74-2. Відсутня	<p>Стаття 74-2. Порядок розгляду скарг на рішення, дії або бездіяльність виконавців та посадових осіб органів державної виконавчої служби</p> <p>1. Скарги на рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судового рішення за формою передбаченою статтею 74 цього Закону подаються сторонами виконавчими провадження начальнику відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець або керівнику вищого органу державної виконавчої служби. При одночасному поданні</p>

1	2
	<p>однієї й тієї ж скарги або скарг, в яких оскаржується те саме рішення, дія чи бездіяльність начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець та керівнику вищого органу державної виконавчої служби, розглядається скарга, яка подана начальнику відділу державної виконавчої служби.</p> <p>2. Скарга на рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби щодо виконання судових рішень розглядається особою, визначеною в частині першій даної статті в десятиденний строк із моменту її надходження. Після отримання скарги на рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби начальник відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець або керівник вищого органу державної виконавчої служби, видають наказ про розгляд даної скарги та покладають обов'язок на державного виконавця надати письмові пояснення щодо обставин викладених у скарзі.</p> <p>3. Скарга на рішення, дії чи бездіяльність виконавця та посадових осіб органів державної виконавчої служби розглядається начальником відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець або керівником вищого органу державної виконавчої служби без виклику скаржника, інших сторін виконавчого провадження, державного виконавця.</p> <p>4. За результатами розгляду скарги видається один із таких наказів: про встановлення фактів порушення законодавства, про виконавче провадження та притягнення до відповідальності державного</p>

1	2
	виконавця; про встановлення фактів порушення законодавства, про виконавче провадження та проведення перевірки діяльності державного виконавця; про відсутність фактів порушення законодавства, про виконавче провадження. Скаржник має право оскаржити такий наказ до адміністративного суду в порядку, передбаченому Кодексом адміністративного судочинства України.»

ДОДАТОК В

СТРУКТУРНЕ ЗОБРАЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ПІД ЧАС ПРИМУСОВОГО ВИКОНАННЯ УХВАЛ У ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ

тимчасове обмеження у праві виїзду за межі України

звернення стягнення на грошові кошти, що належать іншим особам

оголошення розшуку боржника або дитини, привід боржника

примусове проникнення до житла чи іншого володіння особи

визначення частки майна боржника у майні, яким він володіє спільно з іншими особами

ДОДАТОК Г

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

Статті у вітчизняних наукових фахових виданнях

1. Солоха О. В. Історія становлення інституту примусового виконання рішень у цивільних справах. *Порівняльно-аналітичне право*. 2019. № 1. С. 130-133. <http://par-journal.in.ua/wp-content/uploads/2020/08/1.pdf>.
2. Солоха О. В. Підходи до класифікації ухвал суду, що підлягають примусовому виконанню у цивільному судочинстві України. *Приватне право і підприємництво*. 2023. №23. С. 84-90. DOI: <https://doi.org/10.32849/2409-9201.2023.23.10>.
3. Солоха О. В. Проблеми оскарження рішень, дій або бездіяльності органів та осіб, які здійснюють примусове виконання ухвал суду у цивільних справах: прикладний аспект. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 3. С. 282-288. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-3-305-311>.
4. Солоха О. В. Проблеми звернення ухвал у цивільних справах до примусового виконання. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2023. № 63. С. 97-100. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.63.21>.
5. Солоха О. В. Особливості застосування примусових заходів під час примусового виконання ухвал у цивільних справах. *Юридична Україна*. 2023. №7. С. 31-38. DOI: [https://doi.org/10.37749/2308-9636-2023-7\(247\)-2](https://doi.org/10.37749/2308-9636-2023-7(247)-2).

Статті у зарубіжних періодичних виданнях з юридичного напрямку

6. Солоха О. В. Международные модели института принудительного исполнения определений суда по гражданским делам и рекомендации для Украины. *Legea și viața*. 2019. № 8/2. С. 110-113. <http://www.legeasiviata.in.ua/archive/2019/8-2/8-2.pdf>.

Відомості про апробацію результатів дослідження

Результати дослідження обговорювались на засіданні відділу проблем приватного права Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва

імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України та були апробовані на міжнародних наукових і науково-практичних конференціях: Міжнародна науково-практична конференція «Правова держава: історія, сучасність та перспективи формування в Україні» (м. Ужгород, 15-16 лютого 2019 року, заочна участь); Міжнародна науково-практична конференція «Правове забезпечення політики держави на сучасному етапі її розвитку» (м. Харків, 1-2 березня 2019, заочна участь); VI науково-практичний круглий стіл «Імплементція міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України» (м. Київ, 15 червня 2023 року, заочна участь); XXXIII International Scientific and Practical Conference «Modern scientific technologies and solutions of scientists to create the latest ideas» (м. Лондон, 22-25 серпня 2023 року, заочна участь); II International Scientific and Theoretical Conference «Scientific method: reality and future trends of researching» (м. Загреб, 25 серпня 2023, заочна участь); Науково-практична конференція «Сталий розвиток держави і права в умовах глобалізаційних процесів» (м. Хмельницький, 15-16 вересня 2023 року, заочна участь); Міжнародна наукова інтернет-конференція «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (м. Тернопіль, 18-19 вересня 2023 року, заочна участь).